IRAZCANIN DİRLİĞİ

Fakir Baykurt

REMZİ KİTABEVİ

FAKİR BAYKURT, 1929 doğumludur. Burdur'un Akçaköy'ündendir. Gönen Köy Enstitüsünde ve Gazi Eğitim Enstitüsünde okumuştur. Köy öğretmenliği, ortaokul öğretmenliği ve ilköğretim müfettişliği yapmıştır. Öğretmenliği, müfettişliği tedirginlik içinde geçmiştir. Üst üste bakanlık emrine alınmış, sürülmüştür. Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu - TÖDMF ve Türkiye Öğretmenler Sendikası - TÖS'ün Genel Başkanlıklarını yapmıştır. Sanata şiirle başlayan Baykurt, köy notları, makaleler ve hikâyeler yazmıştır. Son yıllarda çalışmalarını roman üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Fakir Baykurt

IRAZCANIN DİRLİĞİ

Roman

Altıncı Basılış

REMZİ KİTABEVİ
ANKARA CADDESİ, 93 - I S T A N B U L

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ: 15

FAKİR BAYKURT'UN ESERLERİ

EFENDİLİK SAVAŞI
YILANLARIN ÖCÜ *(1958 Yunus Nadi Ödülü)*
IRAZCA'NIN DİRLİĞİ
ONUNCU KÖY
KAPLUMBAĞALAR
AMERİKAN SARGISI
TIRPAN *(1970 TRT, 1971 TDK Ödülleri)*
ON BİNLERCE KAĞNI
ANADOLU GARAJI
ÇİLLİ - KARIN AĞRISI - CÜCE *(Üç kitap bir arada)*
KEREM İLE ASLI
EFKÂR TEPESİ
CAN PARASI *(1974 Sait Faik Ödülü)*
KÖYGÖÇÜREN
İÇERDEKİ OĞUL
KEKLİK
SINIRDAKİ ÖLÜ *(1970 TRT Hikâye Başarı Ödülü)*
SAKARCA
ŞAMAR OĞLANLARI

REMZİ KİTABEVİ Yayınları
Dizgi, baskı, cilt, kapak ve kitap düzeni:
Yükselen Matbaacılık Limited Şirketi, Cağaloğlu - Istanbul 1976

1

AHMET

Analar kundağa böyle çocuk sarmamışlar! Fıkır fıkır! Yeraltından kaynayan sular gibi! Durduğu yerde duramıyor. Sevincine, şenliğine söz yok. Akşam evin içini kırıp geçiriyor. Horoz taklidi yapıyor. Kedi taklidi yapıyor. Kimin aklına gelir: Bir yıldırım hızıyle un çuvalının dibindeki deliğe atılıp avını yakalıyor, sıçanla oynuyor oynuyor, sonra öldürüp yiyor, yani yiyor gibi yapıyor. Hele bir de yalanması, taranması var, tıpkı kedi...

Irazca'yı en öfkeli anlarında o güldürüyor. Geçen Kurban Bayramı'nda babası Bayram'ın yanı sıra namaza gitmişti. Camide Beytullah Hoca'ya dikkat etmiş. Ağzı dişsiz Beytullah Hoca, namaz dualarını anlaşılmaz anlaşılmaz okurken insanda gülme istekleri uyanır. Ahmet, bunu görür de durur mu? Eve geldi, tıpkı Hoca gibi, yatıp kalkmaya, «Hülümen hamide!» «Sadagallahül azîm!» demeye başladı. Gül allah gül. Gül allah gül. Kimde can kalır?

Sıralı sırasız bunu birkaç sefer yapınca Irazca kızdı:

«Eşşek sıpası!» dedi. «Dadında bırak şunu! Ellerin yanında filân yaparsın da, ninesi öğretiyor derler. İş açarsın başıma! O nursuz herifle dutuşdurursun beni!..»

Irazca böyle deyince Ahmet bir zaman sustu. Sonra birden gözlerini belertip: «Üüüüüüüü!..» diye kocakarının üstüne atıldı. Tıpkı Irazca'nın kendisine çıkıştığı gibi: «Eşşek sıpası!» dedi. «Dadında bırak şunu! Ellerin yanında filân yaparsın da, ninesi öğretiyor derler. İş açarsın başıma!..» Tıpkı, ama tıpkı Irazca'ya benzetiyordu. Taklitte birinci!..

Böyle bir Ahmet bu çocuk!

«Ömrü uzun olsun!» diyor Irazca içinden. «Bahtı açık olsun! Bizimki gibi gara olmasın!..»

Bir eşeğe binmesi var. Binerken bir düşmesi var. Düştükten sonra toparlanıp ayaklarını birleştirerek selâm durması var: «İndim bindim gomutanım!» demesi filân... Yedi yıl Yemen askerliği mi yaptın, nereden öğrendin bunları, köpek?

Buzağı taklidi yapıyor. Kara buzağının, hem sağlam, hem çifte koşulan ineğe sokuluşunu, süt süt diye çırpınışını, buruşuk, boş memeleri çekiştirerek emişini yapıyor, gülmekten kırılıyorlar. Kasıkları acıyor...

Bir akşam sofrada, ninesinin babasının önünde, bulgur kaşıklamayı bırakıp anasına sokuluverdi. Kadının memelerine saldırıp kafasıyle vura vura emmeye başladı. Haççа, dünyanın en arlı, en utangaç kadını. Kıpkırmızı oldu. İteledi filân ama, kaç para? Yakaladı bir kere. Güç yetirebilirsen, bıraktır. Anasının memelerini, «Emecem, emecem!» diye habire çekiştiriyordu... Irazca, baktı ki kolay kolay aralaşmıyor, tuttu kolundan: «Kıran artığı seni!» dedi, kendi memesini çıkardı:

«Gel, bunu em...»

Ahmet bir baktı, iki baktı:

«Pekey, emeyim!» dedi.

Varıp yanaştı. Çifte koşulan ineğinkinden de buruşuktu Irazca'nın memeleri. Tıpkı buzağı gibi tokmaklaya tokmaklaya bir iki soruşturdu, sonra bırakıverdi.

«Beğenmedin mi?» dedi Irazca.

«Cık» etti. «Beğenmedim!»

«Heç süt yok mu?»

«Yok,» dedi, «buruşuuuuk!» Birkaç ayak geri çekildi. «Öyle buruşuk ki... öff, diyemiyorum... Çok buruşuk...»

«De hele, de!..» dedi Irazca.

«Hırsız goynundan çıkmış gibi...»

«Vay ağzına tükürdüğüm vayy!» dedi parladı Irazca, kalktı yürüdü üstüne. «Yırtayım o ağzını!..»

Fakat Ahmet önceden hesaplamıştı onu. Fırladığı gibi, soluğu hayatta aldı. Ninesi de yetemedi ardından.

Hıdrellez'de sekizine bastı. Tay gibi de boy sürüyor. Her halde haççа gibi uzun boylu olacak. Irazca, içinden: «Azcık daha uzasa da başka uzamasa!» diyor. «Boyu uzun olanlar ga-

bazeyin olurlar... Dünyanın bu kadar hilesi fenni var, gabazeyin olursa, nasıl baş eder, nasıl güç yetirir?»

Gölgedeki sular gibi hafif yeşile çalan kara gözleri var. Kara ile yeşil arası. Yeşilini Haççа'dan, karasını Bayram'dan aldığı belli. Ve güzel! Ama, «Zevzek!» diyor Irazca. «Zevzek, eşşeğin gunnadığı! Hep anasına bubasına çekmiş, heç ninesine çekmemiş!» Dışından böyle diyor ama, içinden bakıp bakıp gururlanıyor. Belli etmeden kabarıyor: «Elleme, zevzek olsun! Dostun duşmanın garşısında boynun eğip pısacağına, şen olsun, zevzek olsun! Duşmanlar gahırlarından çatlasınlar! Deli Haceli çatlasın! Irzıgırık Muhtar çatlasın! İnsanın gülüp gürleyeni, her dâyim eyidir. Duvarı nem yıkar, yiğidi gam! Gamlanacağına, gülüp şenlensin. Çatlatsın duşmanlarını, çatlatsın duşmanlarımı...»

Ahmet, Irazca'nın «duşman»larını bol bol çatlatıyor. Tam Deli Haceligilin evin oradan geçerken: «*Merdine de deli gönül merdine*» türküsünü söylüyor. Bu türküyü duyunca Haceli'nin karısı Fatma'nın yüreği cızz ediyor. Kendi kendine: «*Ben düşemedim bir yiğidin merdine!*» diyor. Sekiz yaşındaki çocuğun türküsünde gizli iğneler, taşlamalar seziyor Fatma. Aslı da öyle. Sekiz yaşındaki çocuk bunu hesaplar mı? Ahmet hesaplıyor. Analar onun gibisini doğurup kundağa sarmamışlar. Erle Çukuru'na onun gibisi hiç gelmemiş...ti!..

2

SABAN DEMİRİ

Bahar söktü geçti. Yaz iyice basıyor. Sıcaklar yakar oldu. Arpalar da erişti. Ekinler bir uçtan gevriyor. Peşine düşüp biçmek gerek. Karataşlı köylülerin içine orağın tasası çöktü.

Kara Bayram bugün nadası bitirdi. Bayram, ikileme, üçleme yapamaz. Çiftçi adam, boyunduruğun bir yanına öküz, bir yanına inek koşarsa, ancak yalınkat sürer. Ürünü de ona göre yalınkat alır. Ama, Bayram ne yapsın? Ne suçu var onun bunda? Tarla borcunu daha yeni bitirdi. Hele öküzün yanına bir tosun alsın!.. Geçen yıl alabilirdi, ama felek yâr olmadı. Deli Haceli belâsı geldi. Kalktılar, evin [illegible]ev yapacak oldular. Kızılca kıyametler koptu. Bir as[illegible]u çaldılar. Haççа'nın çocuğunu düşürdüler. Haççа narın kadın, çocuğu düşünce daha da narinleşti. Eridi aktı. Hastalanıp ölecek diye ödü koptu Bayram'ın. Şimdi yeni yeni kendini topluyor... Öküzün yanına tosun alamadı.

Hele bu yılı da bir geçirsin, güzü getirsin. Gelecek yıl daha gür bir aşkla işe dalacak. «Dalacam!» diyor Bayram. Öküzünü eşeğini tarayıp tımar edecek. Kara toprağa saldıracak. Bağ bostan yeşertecek. «Armut birer birer yinir. Emeklemeden yörünmez. Bubadan dededen galmayınca her şeyi böyle yoktan var etmek çok zor. Emme bu güz!.. Bu güz, öküzün yanına bir öküz, heç olmazsa bir tosun! İneği selbese çıkarıp avrada havale etmenin sırası eyice geldi.» diyor.

Yaylayolu'ndaki tarladan dönüyordu. Sabanı boyunduruğu söküp köye getiriyordu. Ağali dayının tarladan geçip yola çıktı. Ağali'nin sabanı duruyordu. Kocaman tarla sürülmüş, kapkara yatıyordu. Ağali, ikilemeye niyetliydi. «Adamlar kökten vâriyetli. Bizim gibi çılbak doğmamışlar. Erlik, varlığınan. Emme,

dur bakalım. Çıranın özü var, baharın yazı var. Yazın da güzü var. Hele bir güz gelsin!..»

Öküzle inek yola düzülmüşlerdi. Eşek, sabanla boyunduruğu sürüyerek arkadan yürüyordu. Saban oku sürüdükçe, «Irr ırr» bir ses çıkarıyordu. Demiri de çıkarıp boyunduruktan yana sarmıştı Bayram: «Nadas paydos, dur hele...» diyordu. «Demiri götürüp... avrat görmeden hamur teknesine bırakayım! Açıp bakınca şaşırsın. Kafalı bir avratsa, ne demek istediğimi anlasın. Bir gözel "bişi" yapsın. Anlamazsa anam anlar, anama sorsun. Eski edetler...» Bayram, babası Koca Şâli'nin çifti kurtarınca böyle yaptığını, Irazca'nın da bahşiş olarak bişi kızarttığını hatırladı. Şimdiye kadar kendisi hiç yapmamış, hiç denememişti bunu.

Yol, uzana uzana köye kavuşuyordu. Kancık eşek gittikçe hızlanıyordu. Saban okunun çıkardığı «Irr ırr» ses, Bayram'ı keyiflendiriyordu. Komşu katarına girdiğini duyuyordu içinde... Seviniyordu.

Muhtar'ın yukarı mahalledeki evinin önünde çeşme vardı. Beton sıvalı, güdük bir şeydi. Bir yıl önceki oy zamanı yapılmıştı. Üzerinde yeni yazıyla, «*Yaşasın Hükümet!*» yazıyordu. Bir de tarih vardı. Okur-yazar olanlar okuyorlardı!

Öküzle inek, doğruca suya vardılar. Çelik öküz yalağa yanaştı, uzata uzata içmeye başladı. Yaşlanıyordu artık. İnek de öyle. Yanmış kavrulmuşlardı. «Dilsiz ağızsız...» dedi Bayram. Eşek de can atıyordu suya, ama saban oku engel oluyordu. Bir türlü dönüp yanaşamıyordu. Bayram: «Dur hele, şunlar bir içsin. Sana da sıra gelir.» dedi içinden. Sonra saban okunu tutup kaldırdı. Eşeği çeşmeye yöneltti. Sulama, bir zaman sürdü. Mallar dinlenip dinlenip içiyorlardı. Yalakta su yarıya indi.

Mallar çekildikten sonra Bayram, elini yüzünü yıkadı. Yüzüne ivedi ivedi üç dört avuç su çarptı. «Üstünü evde ikmal ederim.» dedi. Boynundan yağlığını çıkarıp üstünkörü kurulandı.

Ahmet, hayatta dikiliyordu. Babasının geldiğini görünce merdivenlere koştu. Bir yandan da, «Gız ninee, bubam geliyor!» diye bağırdı. İndi. Avlunun çatma kapısını açtı. Önden inek

girdi. Ahmet, rap diye "esas duruş"a geçti. Elini şapkasına getirerek selâm verdi. Sonra öküz geçti. Bayram gördü bunu.

Ahmet, gözünün kuyruğuyle babasını izliyordu. Babası, saban okunu kaldırmış, eşeğe yardım ediyordu. Ahmet'in esas duruşa geçtiğini görünce, «İt!» dedi içinden. «İtoğlu it! Dalga geçiyor benimlen!» Bozmak istemedi. Eşeği içeri sokup tam önünde durdu. Oğlunu tepeden tırnağa bir süzdü, «Irâât!..» dedi. Ahmet, ellerini salıp ayaklarını açtı. Bayram, habire: «İt!» diyordu içinden. «Ulan gara fini!.. Bekköylü Gaval İbiram'dan mı öğrendin bu kadar irezilliği?» Geçip eşeğin yanına vardı. Yüzü yıkanacaktı. «Buraya gel!» diye bağırdı Ahmet'e.

Ahmet koştu: «Buyur gomutanım!»

Bayram zorla güldü: «Oku ulan künyeni!» dedi.

Ahmet okudu: «Burdur elinin... Erle Çukuru'ndan... Garadaş köylüğünden... Bayram oğlu Ahmet Gara... Doğumum kırk sekiz... Heç bir mukâtım yoktur, garnım da toktur gomutanım!..»

«Bek âlâ... Yânışların var, çavuşa söyle düzeltsin!» Şakayı bıraktı: «Eferim! Şimdi boyunduruğu dut, yükü yıkalım...»

Ahmet boyunduruğu tuttu.

Irazca, merdiven başındaki direğe dayanmış, olup bitenlere bakıyordu. İki torunu, Şerfe'yle Osman, iki yanına dikilmişlerdi. Onlar da avluda olanlara bakıyorlardı. Irazca: «Şordan gören de Sarıgamış eskeri sanacak!» diye geçiriyordu içinden. «İşi gücü zevzeklik. Gözüne bir görünecek var. Bubası da iki furayım demiyor ki ağzına! Bir çocuğu bubası terbiye etmeyince, anası ne yapsın, ninesi ne yapsın?..»

Irazca birden:

«Nadası gurtardın mı Bayram?» diye bağırdı.

Bayram tingedek düştü:

«Gurtardım ana!» dedi soluk soluğa. «Sırçalık'ın arpaları gevşemiş. Orağa başlamamız gereğiyor. Sabanı alıp geldim.»

Irazca dönüp içeri yürüdü:

«Hoşgeldin anam, hayırlısı olsun!» dedi.

Bayram, saban demirini Ahmet'e verdi:

«Çıkar şunu yokarı!» dedi. Kulağından tuttu. «Bak, avlu-

nun kapısını da örtmemişsin! Esas duruşa geçip selâm çakması değil o! Bir daha görevine dıkkat et!»

Ahmet, utanarak demiri kucakladı. Ağır demir birkaç sefer kucağından kaydı. Zor taşıyordu. Babasına hiç belli etmedi. Götürdü, hayata, duvarın dibine dayadı.

Bayram, oturup çarığını çıkardı. Başındaki şapkayı attı. «Anasını satayım böyle yaşamanın!» diye geçirdi içinden. Kalktı, çoraplarının toprağını çırptı. «Su getir ulan!» dedi oğluna.

Ahmet koştu. Leğeni, ibriği getirdi. Babasına su döktü.

«Peşkir getir!» dedi Bayram.

Ahmet bir daha koştu.

İki küçükler, Şerfe'yle Osman, demirin başına çökmüşler, kaldırıp dikeceğiz diye ıhlayıp duruyorlardı. İterken, çekerken hayatın sıvasını kazdılar. Bayram gördü: «Anam bir araba lâf eder.» dedi. «Daha yeni de sıvamış.»

Hayatın sıvası her fırsatta yenilenirdi. Irazca, siler süpürür, bir leğen su alıp başına geçerdi. Sıvasını tazelerdi. Ama bir yandan çocuklar, bir yandan tavuklar, iki günde sıvanmamışa döndürürlerdi. İlk fırsatta bir daha sıvardı Irazca. Ya Irazca, yada Haççа.

Irazca: «Evini temiz dut anam, konuk gelir, kendini de temiz dut, ölüm gelir!» derdi. Halbuki hiç konukları falan gelmezdi. Koca Şâli'nin sağlığındaydı onlar. Evin erkeği o zaman Koca Şâli'ydi, şimdi Kara Bayram!..

Bayram, hemen demiri aldı, içeri girdi. Anasına: «Eski edetler hepten battal mı oldu gayri?» dedi. Demir kucağında.

Irazca anlamadı: «Hangı edetleri soruyorsun?»

«Hamur teknesinde bir şey var mı?» sordu Bayram.

Irazca: «Isgıran, oklâ... ne olur hamur teknesinde?» dedi.

«Şunu içine yatırayım da «Haççа "bişi" yapsın bakalım akşama... Eğer anlarsa tabiî...»

Irazca duygulanarak güldü. Eski anılar kafasına çokaştı: «Senin gözel canın sağ olsun anam!» dedi. «Eski edetlerden edet mi galdı, ha? Haççа'n anlamaz emme, anan anlar. Senin gözel canın sağ olsun!..» Bayram'ı beğendi biraz.

3

KARATAŞ'IN KIRLARI

Gün, öğlen ile ikindinin arasındaydı. Bir türlü serinlik çıkmıyordu. Karataş'ın çevre yanı mor dağlar. Mor ve dik. Kuzey yanı da bir derin gedik. Adı: Peder Gediği. Oradan biraz yel gelip köyü serinletirdi. Erle Çukuru, yaz boyunca yanardı. İnsanlar işten, oraktan dönünce atılıp giderlerdi. Geceleri dambaşlarında, hayatlarda örtünmeden yatarlardı. Geceleri bile insanı terleten sıcaklar olurdu.

Ahmet, azık torbasını takınıp çıktı. Öküzle ineği sürdü. Evin küçük sarı köpeği "Toman" da yanı sıra gidiyordu. Yorgun hayvanlar da çok az dinlenmişlerdi. Ağır ağır yürüyorlardı. Karınları açtı. Kırlarda güdecekti akşama kadar.

Bayram, yoldan yandaki saçağa dikelip oğluna seslendi: «Gır Bağları'na götür ulan! Gayardı'na götürme. Herkes oraya gider. Gır Bağları tenhedir. Gır Bağları'ndan Değmen Dere'sine enersin. Eyi doyur malları. Geldiğin zaman karınlarını gemi gibi görmezsem, kemiklerini gırarım senin!» Sesini yumuşattı: «Sen eyice dalgacı oluyorsun gayri!»

Ahmet, babasının sesindeki yumuşamayı sezdi. Dönüp bir esas duruş daha aldı: «Bâş üstüne gomutanım! Garınlarını gemi gibi yapacam! Gır Bağları'ndaki mağazalardan bir dene kamyon pompası alıp ürecem arkalarından gomutanım!.. Gır Bağları'nda ot diz boyu da... eyi doyuracam gomutanım!.. Sonra, «Saçağın başına çıkar heç düşünmeden gumanda verirsin gahbam buba!» dedi. Yürüdü.

Bayram, oğluna baktı baktı: «İt!..» dedi. «Hâza it!.. Abukat olmuş ağzına tükürdüğümün iti!» Sövdü. «Yani öyle lâflar bellemiş ki...» dedi.

Kır Bağları'na giden yolun iki yanı sararmış arpalar... Sararmış, ağarıyorlar. Yeşilliğini hızla yitirmeye başlamış buğday

ve çavdar tarlaları... Tarlalar, Kezban Ölen'e kadar bir yaz titreşimi içinde uzanıp gidiyor. Önlerde arkalarda başka öküz gütmeciler var. Ekinler orta karar. Ne iyi, ne kötü. Tarlalar ılıman denizler gibi dalga dövüyor. Ekinler sallanıyor. Arada tek tük ahlat ağaçları. Ağaçlar cılız ve topacık. Günün doğduğu yanda Düzmeşe köyüne giden yol. Ve sel çukurları. Yuvarlak taşlar, çakıllar. Toprağa olanca gücüyle vuruyor gün. Toprak yanıyor. Hiç serinlik yok. Yolların tozu, yolların kumu yakıyor. Sıcak iyice bastırıyor.

Ahmet, parmaklarını ağzına sokup, «Füyt! Füyt!» çoban ıslığı çaldı. Değneğini salladı: «Ağır gidecem anasını satayım!» dedi. «Füyt! Füyt! Mallara da dokunmayacam! Yisinlér arpalardan buğdaylardan! Birer tutam koparsalar kârdır. Ninem evde oturup, "Haramdır" der. Helâl ot mu var gırlarda? Garadaş'ın Gır Bağları'nı, Yarışlı'nın çayını mı sanıyor? Füyt! Füyt! Ulan çelik öküz, ulan kara inek, yiyin anasını satayım!» Kalgıyıp tüngüyor, ezici sıcağın altında diri kalmaya çalışıyordu. «Yiyin, yiyine anasını satayım!» diye bağırıyordu.

Mallar da tersine, ekine arpaya dönüp bakmıyorlardı. Uslu uslu yürüyorlardı, yol kıyılarında bir şey varsa yiyorlar, yoksa yürüyorlardı. Yasaklara alışmışlardı. Irazca'nın öğütleri, en çok onları etkilemişti sanki.

«Füyt! Füyt! *Al yazmamın uçları - Anam çıkamam yokuşları...*» Sesini alabildiğine yükseltip türkü çağırıyordu: «*Beni baştan çıkaran - Anam yedi dağın guşları...* Dağlar! Dağların anasını satayım! Bubam beni bir dağlara götürmedi. Başına çalsın dağlarını! Merdiven ağacı getirmeye yalnız gitti. Onları da getirdi, öyle bıraktı. Ninem de bekler ki merdiven onacak. Sabırlı garı! Buğuz etmiyor oğluna...»

Torbasını eline aldı. Yarımlık bir şişesi, içinde içecek suyu vardı. Şişenin tıkacı çaputtandı. Tıkacı açıp bir yudum aldı. Suyu ağzında döndürdü, yuttu. «Füyt! Füyt! Akşama gadar bununla idare: Yudum yudum! Zemzem anasını sattığım!..»

Kara inek dönüp ardına baktı. Ahmet şişeyle oynuyordu. Yol kıyısındaki arpa tarlasına bir hamle yaptı. Ahmet gördü,

aldırmadı. «Yanaş ulan!» dedi içinden. «Yanaş da doyur garnını!» İnek bir iki denedi. İneğe bakıp öküz de yüreklendi.

Ahmet geri dönüp köpeğe takılmaya başladı: «Eller yokarı ulan, kaldır elleri!» Öküzle inek yol kıyısındaki arpalardan bir şey anlayana kadar köpekle uğraştı, talim ettirdi...

Kezban Ölen'den sonra Kır Bağları başlıyor. Öküz gütmeciler öküzleri bırakmışlar. Kendi keyiflerine dalmışlar...

Kır Bağları'nın şimdi adı bağ! Bir tek çubuk, bir tek yeşil asma yok. Vaktiyle -imiş. Güne karşı, meyilli güzel bir toprak ki en iyi bağlar buralarda olur. Kumlu. Kumlu ve tınlı. Buralarda bağ olduğunu şimdi Bayram bile zor hatırlıyor. Çok eski hikâye. Bağlar birbirleriyle çit çite imiş. Güzel asmalar toprağı örtermiş. Üzümlere alaca düşünce, ortalarına çardaklar kurulur, yataklar atılırmış. Çal sesli kızlarla, karaca karaca oğlanlar, teneke çalarak ve fırıldak döndürerek ve «Huyah huyah huyah!» çekerek; ve maniler söyleyerek; ve toplanıp «Vahtıvar» oyunları oynayarak; ve öpüşüp koklaşarak bağ beklermiş. Ve bağbozumlarında şenlikler yapılırmış. Üzümler, selelerle sepetlerle kırılır, kağnılarla taşınırmış. Ve kalburların içine salkımlar yığmaca doldurulup yol boyunca gelip geçenlere, üzümlülere üzümsüzlere saçılırmış. Aklı karalı salkımlar, bir bolluk içinde dağıtılırmış... Birden bir kıran gelmiş, silmiş süpürmüş. Ne bağ kalmış, ne yoprak. Çubuklar fırıyıp gitmiş. Yenilemişler, aşılamışlar, ama olmamış. Bilen bilmeyen, «Fulusgara» diye bir hastalıktan söz etmiş...

Ağali dayı, şimdi bunları çok eskiden gördüğü bir köyün bağları gibi iç çeke çeke anlatır, «Garadaş'ın dürzüleri» de dinler. «Fulusgara diye bir hastalık yoktur!» der Ağali. «Bağ hastalanmaz! Ot hastalanmaz! Allah'ın otu, biçersin gene biter! Sökersin, heç bilmediğin bir yerlerden bir tohum gelir, patlar, gene yeşerir! Hastalık mastalık, lâf! Garnı bozuk Gâbil, öz gardaşı Hâbil'i öldürdü, dünyada altmış şeyin nezzeti bozuldu. Gocaman babuçlu Allah bundan hazzetmedi. Vakti zamanında denizlerin suyu datlı şerbet idi. Gâbil, Hâbil'i öldürünce acı duz oldu. Bütün meyveler ballı idi, eşki oldu. Buğdayın denesi baş parmağım gibi iri idi, ufaldı. Daha da ötesine gidersen, yağan

kar, kar değil, un olarak yağardı. Havva anamız ettiğine doymasın, gırlarda daş galmamış gibi, vardı da un ile tahratlandı. Gocaman babuçlu Allah böyle namkörlüğü kabul eder mi? Etmedi. Şimdi bizimki de o hesap. Şimdi her ibnelik, her puştluk Garadaş'da boy veriyor. Buna asma yeşerir mi?»

Ahmet, «Füyt! Füyt» etmeyi bırakıp: «Yeşert ulan dürzü!» diye bağırdı. «Esenbey'de nasıl yeşeriyor? Mâmıtgazi'de nasıl yeşeriyor? Ta oralardan getirip buralarda üzüm satıyorlar! Gıçını sık da yeşert! Kendi kendine bağ yeşerir mi?» Bunu Irazca ninesini taklit ederek söylüyordu.

Öküzle ineği Kır Bağları düzlüğüne bırakıp öteki gütmecilere doğru yürüdü: Görünürlerde hiç ot yoktu. Taşların dibinde tek tük kurumuş teller, yapraklar... «Yeşil yoncalıklar maşallah!» dedi Ahmet. «Doyurun garnınızı ulan! Gemi gibi doldurun! İşte ot, işte yonca, çayır! Marsıma, filfili, guşdili, yavraz, gadındüğmesi!.. Bana da heç gâbât bulmayın. Bende ne gâbât var gözünü sevdiklerim? Ben esker adamım. Eskerlik emir aldı. Bayram yüzbaşım emir verdi, ben getirdim. Emir emirdir. Emir demiri keser, demir de soğanı...»

Uzuuun, bir uzuuun kır! Uzun ve boş! Ve hayvanlar yeliyorlar. Yelseler fayda var mı? Durma yel, sorma yel... Düzlüğün ortasında bir topal ahlat. Karı kız gütmeciler dibini doldurmuş. Ötede bir küçük alıç. Yaprakları toz içinde. Küçük gölgesinde iki adam. İki genç adam... Başka bir gölge yok, eser yok. Bomboş bir kır...

Ahmet, torbası değneğinin ucunda, değneği de omuzunda; ahlata doğru yürüdü. Ağali'nin gelini gelmiş. Taşkelle'nin karısı gelmiş. Fatmaca'nın kızı gelmiş. Sultanca teyzesinin küçük gelini gelmiş. Çivi Esme orada. Kamber'in Fatma orada. Selimoğlu'nun karısı orada... Çökmüşler gölgeye, ekşi ekşi terliyorlar. Terleri, Peder Gediği'nden gelen az yelle, yanlara yayılıyor. Toza batmış bir tuhaf koku.

«Bir oturmalık kölge verin ulan!» dedi Ahmet. «Yayılmışsınız gözelce! Hem acık da terbiyeli oturun. Ne bu hallarınız?..»

«Oşt köpeğim!» dedi Taşkelle'nin karısı. «Ganareye bak! Bir oturmalık yer istiyor... Ganarelere yer yok!..»

Öteki karılar güldüler.

Ahmet, şirinlenip üstlerine vardı:

«Köpeklerin sesi geliyor ulan! Size köpekten söz açan oldu mu, soykaya galasıcalar? Size bir oturmalık yer dedim!..»

Çivi Esme, kaşı kara, gözü kara, kamçı boylu, ince bir avrattı: «Gomayın garılar, furun gitsin nere giderse! Ne işi var içimizde?» diye bağırdı. «Furun terbiyesize!..»

Ahmet bir uzun gülme tutturdu: «Gaşınıyorsun Çivi deyze! Vallaha seni sürürüm! Alır gaçarım vallaha!..» dedi.

Sultanca teyzesinin gelini Cemile:

«Dırnak gadar çocuk, ay garılar!» diye çıkıştı. «Gelsin otursun kölgeye. Ne zararı var size? Siz gene lâfınızı edin.» Yanından yer açtı: «Gel yengem yanıma, sen benim yanıma gel...»

Ahmet varıp oturdu:

«Yengem olsun da çörden çöpten olsun!» dedi. «İnsana bir çinge iyilik gene hısımından geliyor!» Karılara söyledi: «Yiyecem mi ulan sizi?»

Karılar, Cemile'ye döndüler:

«Dırnak gadar çocuk diyorsun! Anası gundaklayıp beşiğe bari yatırsın. Ne dırnak gadar? Böyün eversen, yıl demeden çocuğu olacak. Baksana sen şuna!..»

Ahmet aldırmadı.

Cemile:

«Dırnağına gurban olun!» dedi. «Var mı köyün içinde bir dene daha?»

«Maşallah, bal boducu!..»

Kamber'in Fatma:

«Arap şey!» dedi. «Var mıymış köyde bir dene daha? Aman neyi varmış şunun? Gözlerine bakın, insan tenhede görse korkup gaçacak!»

«Kesin sesinizi! Yanmış gavrulmuş çocuk...» dedi Cemile. Dizini uzattı: «Goy yengem başını şuraya. Dinlen azcık.» Karılara döndü: «Dinlensin çocuk!» dedi.

Çivi Esme:

«Çocuk...» dedi. «Bek ufacık maşşallah! Sesine bakın bir

sesine! Sesi nasıl gartalmış? Duttuğu sıpanın guyruğu altı ay yerine gelmeyecek... Çocuk! Heç böyle çocuk olur mu?»

Toman ile Ağaligilin köpek, yan yan, ön ayaklarını karılara doğru uzatmışlar, dillerini de birer karış dışarı çıkarıp yatmışlar. Har har soluyorlardı. Dilleri sıcaktan börtmüştü.

Cemile, kuşağının arasından bir elma çıkardı. Ufacık, yeşilce bir ham elmaydı. Baş parmağıyle bastıra bastıra sulandırmaya koyuldu. Hem bastırıyor, hem karılara karşılık yetiştiriyordu.

«Çocuk»luğu üstünde tartışma uzadıkça Ahmet bozuluyordu. Bir yandan da karıların açık saçık sözlerinden kızarıyordu. Anasından babasından duymadığı, yetişkin erkeklerin konuşmadığı sözleri kadınların konuşması garibine gidiyordu.

Cemile:

«Al yengem, em!» diye elmayı Ahmet'e verdi. «Eyice sulandırdım. Emiver gözelce... Eşkili mayhoş bir elma. Em de susuzluğunu gidersin!»

Çivi Esme bir kahkaha kopardı:

«Şunun em deye verdiği elmaya bakın garılar! Leblebi tenesi gadar. Deliganlı adamın susuzluğunu keser mi heç o? Sen Amada şevtali ver, şevtali! Şevtali ister o! Çıkar da koynundaki turunçlardan ver, zilli!..»

«Ağzına yüzüne ettiğimin!» dedi Cemile. Kalktı, Esme'nin başına çöktü. Boynundan tutup bastırdı: «Ben onun öpöz yengesiyim! Sen hangi turuncun lâfını ediyorsun? İlâzımsa sen ver! Ağzına yüzüne ettiğimin orasbısı! Ağzının ortasına bin gazan doldurduğumun!..»

Cemile, Esme'yi yere yere çalıyordu. Ötekiler, kahkaha kıyamet gülüyorlardı. Esme çabalıyor, çırpınıyor, «Gurtarın gı avratlar, bu gancık gudurmuş, boğacak beni!» diyor, fakat kimse kurtarmıyordu.

«Ağzının ortasına bin gazan doldurduğumun! Heç utanmak yok mu sende? Dırnak gadar çocuğun yanında bu lâfları ederken heç sıkılmıyor musun? Senin gocan sana heç terbiye vermiyor mu? Heç mâmele yapmıyor mu? Senin gocan hadım mı doğuştan?»

Ahmet pufladı kalktı:

«Gırın birbirinizi ulan!» dedi. «Vallaha köye varınca yaptıklarınızı bir bir anlatacam! Ne utanmaz garılarsınız be! Vallaha hepsini! Hemi de görün siz!..»

Karılar gülmeyi bıraktılar. Saçlarını feslerini düzelttiler:

«Hele bir anlat da tanı!» dediler. «Ağzını ayırır atarız seni o zaman, Bacaklarını ayırırız. Yırtık ağız, ayrık bacak kalırsın ortalıkta!..»

Ahmet:

«Kim kimin bacaklarını ayırır, onun orası belli olmaz!» dedi. Gölgeden uzaklaştı. «Onu ayrılacak bacağı olanlar düşünsün!..» diye bağırdı.

Kamber'in Fatma, bir taş alıp ardından savurdu:

«Orasbının eniğiii!.. Şu ağzından çıkana bak, orasbının eniği! Gelmeyiver aramıza! Bok işin mi var? Gelmeyiver! Bir baksana hem, senden başka erkek var mı burada?»

Cemile, Esme'yi bırakıp yerine oturdu.

Öteki karılar: «Eferim!» çektiler. «İkinize de eferim! Zorlu pehlivanlarsınız. Doğuran kısraklar yerinmesin. Akşamları döşekte de böyle güleşiyorsanız pıravo! Yidiğiniz keydiğiniz halal hoş olsun, pançalı, pehlivan avratlarsınız!..»

*
* *

İki genç erkek; ahlatın dibine sokulmuşlar. Yarıları gölgede, yarıları günde. Yüz aşağı kapanmışlar. Yönleri ahlatın dibindeki karılardan yana. Başlarını uzatmışlar. Bakıyorlar. Bakıp yutkunuyorlar. Hiç konuşmuyorlar.

«Gel lan Amat, gel deyzoğlu!»

Muhtarın Cemal'di bu.

Ahmet, alıca doğru geliyordu. Muhtarın Cemal olduğunu uzaktan fark etmemişti. Dönecek oldu, dönemedi.

«Gel haloğlu gel, yanımıza gel. Ne işin var orasbıların içinde? Erkek adam erkeklerle oturur. Gel yanımıza!..»

Bu da Boz Ömer. Köy kurulunun ikinci üyesi Deli Haceli'nin küçük kardeşi.

Ahmet bunu da yeni fark etti. Kendi kendine söylendi:

«Haloğlu, deyzoğlu... Nereden nereye? Çok yânış iş duttuk. Duşmanların gucağına düştük. Irazca ninem görmesin... Ganımıza susamışlar. Fırsandımızı bulsalar, yelli günde evimizi yakacaklar. Yânış iş duttuk!..» On adım ötede, bir varayım, bir döneyim, dikiliyordu. Varsa varmaya yaramayacak, dönse dönmeye. «Korktu deyecekler... En başta garılar. Mat olduk, mat!..»

Toman kalkmış yanı sıra gelmişti. Ayaklarının dibine, ufacık gölgesine sığınmıştı. Dili hâlâ dışarıdaydı. Ahmet, etti edemedi, yürüdü o yana. Sanki ayakları yürüdü sadece...

Cemal toparlandı:

«Gel benim deyzoğlum!..» dedi. «Senin Haççа anan benim hısımım. Irazca ninen, öz anamın leyzesi. Ne bakıyorsun el gibi? Gitmiş garıların içine oturmuşsun. Onlar adama siner dirlik mi verirler? Güneşin altında parçalar onlar adamı. Azgın geberesiler! Hemi de çoğu orasbı! İş gayıt vakti, gocaları erip yetemiyor, fukaralar. Sen bizim yanımıza gel...»

Boz Ömer de toparlandı:

«Beraber ekmek yiriz!» dedi. «Irazca halam ne goydu kimbilir torbana? Sol sol durma orda, gel. Şimdi sen içinden diyorsundur ki: "Bunlar bize duşman!" Ne duşmanlığı be Amat? Duşmanlık mı galdı? O öyle bir fırtınaydı, esti geçti. Müslüman adam küsmez. Müslüman adamın küslüğü, bak sana anlatayım: Dülbendi yüyecen, çalıya serecen. Müslümanın küslüğü, çalıdaki dülbent guruyana gadar. Sizinle bizim aramızda o işler olup biteli bin dene dülbent gurudu şimdiye. Hem bana ne? Hem Deli ağamın icatları. O işe benim evelinden gönlüm yoğidi. Yani sizin evin önüne ev yapılmasına. Dahi Fatma yengemin de gönlü yoğidi. Haceli ağam çok sakardır. Sakarlığı Erle Çukuru'nda meşşur. Emme ondan bana ne? Siz bu köyün içinde bize birinci hısımsınız. Dikgat et, hasım demiyorum, hısım diyorum. Gel de ekmek yiyelim barabar.»

Ahmet varıp oturdu. Cemal'le Boz Ömer, kendileri biraz daha güne çıktılar. Ahmet'e gölgeden yer verdiler.

«Ne işin var garıların arasında? Onlar adama sinerlik vermezler. Onların ağızları erkeklerden bozuk. Sen onları bana sor. Ne gem almaz kısrak dabıyatlı garılardır onlar!..»

Ahmet, hiç konuşmamayı bir tuhaf buluyordu. Susup durmasının anlamsızlığı açıktı. Bir söz söylemesi gerekti. Koluyla karıları göstererek: «Öyle ayıp gonuşuyorlar ki, vallaa...» dedi. «Şaşarsın!..»

Cemal ekledi:

«Gonuşurlar, gonuşurlar! Çok ayıp gonuşurlar deyzoğlu! Sen birez daha durup dinleseydin, daha neler duyardın. Boğasak inek gibidir onlar. Durmadan sürtünürler adama. Sen onları bana sor, sen onları... Neler söylüyorlardı gayrı Amat?»

Boz Ömer:

«Bırak yavu!» dedi. «Ağza alınmaz sözlerdir. Ahlâğı bozulmasın çocuğun. Bilmez misin Garadaşlı garıların neler gonuşacağını? Benim şimdi bir teklifim var: Üçümüz burdan kalkalım. Yahot birimiz burda galsın, ikimiz kalkalım. Hona gözünden şişeleri dolduralım. Garınlarımız acıktı, gelip hemen ekmek yiyelim.»

Cemal:

«Şu doldurmaya boşver şimdi Bozoğlan!» dedi. «Çok sıcak. Amat'ın şişe doludur. Onu içeriz. Serinlik çıkınca da hep birlikte gider doldururuz. Hem ben diyorum ki, birazdan malları sürüp Değmen Deresi'ne indirelim. Burada yelip durmatan ne anlayacak fukaralar?»

«Benim şişede su var.» dedi Ahmet.

Cemal sevindi:

«Haa, tamam canım, ben dedim zaten!»

Boz Ömer:

«Bir şişe su üçümüze nasıl yetsin! Gidip doldursak eyi olur.» diye mırıldandı.

Cemal kısa kesti:

«Yeter yeter!» dedi. «Gönül yetti mi aş da yeter! Amat'ın şişe de hepimize yeter.»

Buzlar birden çözülmüştü.

Ahmet:

«Ben çok susamadım daha...» dedi.

«Tamam canım. Amat çok susamamış. Yarısını sen içersin, yarısını da biz Amat'la bölüşürüz.»

«Eyi madem. Ben torbayı açıyorum. Yengem bana haşeş sürtü. Oh, soğan da goymuş. Haşeşle soğan eyi gider. Öyle eyi gider ki... Dürüm yaparsın!»

Cemal:

«Benim peynirim var. Bolca goydurdum. Kuyunun başındaki ağaçtan beş altı dene de alma gopardım. Peynirin üstüne yiriz.»

Boz Ömer, belinden bir bıçak çıkardı. Deri kaplı bir kını vardı. Ahmet bakıyordu. Soğanı kesecek oldu.

Cemal atıldı:

«Bıçağı kokutma ula! Soğanı yumrukla gırarlar...»

Ömer, bıçağını güne tuttu. Ildır ıldır parlıyordu: «Öyle algın ki!» dedi. «Al, bununla tüy gazı. O gadar keskin ki, valla halis Borlu bıçağı...»

Ahmet bakıyordu.

Cemal:

«Goy yerine! Amat'a gösteriş yapma!» dedi. «Bıçaksa bizde de var.» El atıp belinden bir tane de Cemal çıkardı. Sarı, pirinç saplı. Yılan dili gibi de ipince. «Yerden çiviyi kaldırır. Safi mıhladız...» Bıçağını öptü, yerine soktu.

Boz Ömer:

«Sen de çıkar azığını Amat!» diye bağırdı.

Ahmet tingedek düştü:

«Çıkarayım.» dedi. Dalmıştı.

«Çıkar da barabar yiyelim!»

Anası, Çakır'ın köprünün yanındaki harıma mısır çapasına gitmişti. Ninesinin bir yumurta, bir soğan, biraz da tuz koyduğunu biliyordu. Utancından onları da çıkaramayacaktı. Elması, eriği yoktu. Peynir pekmez bilmezdi. Sıkılarak açtı çıkınını. Ortaya koydu. Yumurtası kırmızı boyalıydı. Ninesi soğan kabuğuyle kaynatmıştı.

Cemal güldü:

«Çocuk gibisin daha be Amat! Büyüdün, goccaman adam oldun, hâlâ yumurta mı boyatıyorsun?»

Usulca: «Ninem boyamış.» dedi. «Benim habarım yok.»

Boz Ömer:

«Amadın yumurtası bir de çivt sarılıysa, yaşadık!» diye lâf dokundurdu.

Ahmet:

«Bizim tavuklar çifte sarılı yumurtlamazlar!» dedi. «Ben yalnız yirim diye ninem bir dene koymuş. Birlik yiyeceğimizi bilseydi, iki üç dene gordu!» Sonra içinden ekledi: «(Benim sizinle yidiğimi duysa kimbilir neler der?)»

Cemal göz kırparak Ömer'i azarladı:

«Sizin tavuklar hep çivte sarılı mı yumurtluyor? Bir adama bir yumurta yeter. Ortada bir sürü gatık var, doymuyor musun?» Ardından bir daha göz kırptı: «Önce benim peyniri yiyelim.» Peynirim dediği, yumruk kadar bir parçaydı. Deri peyniriydi. Üçe böldü. Bir parçasını Ahmet'e, bir parçasını Ömer'e verdi.

Herkes kendi dürümünü dürmeye başladı.

Cemal, dürümün içine soğan da koydu. Peynirle birlikte soğan yemeyi çok severdi.

Ömer:

«Ben de haşeşi bölüştüreyim.» dedi. Üçe ayırdı. Herkesin önüne birer parça koydu. «Ben hepsini de karıştıracağım.» dedi. Soğanı, peyniri, haşeşi karıştırdı, tuz serpti. Kaval gibi kocaman bir dürüm olmuştu.

Ahmet de yumurtayı soyup üçe böldü.

Cemal:

«Ulan Bozoğlan, oldu olacak, yumurtayı da garıştır şuna!» dedi. «Aşşa mehelleli olduğunu her yerde belli ediyorsun gahbecik!»

Ömer yılıştı:

«Ne yapalım, köyün içinde evimiz yok ki bizim! Medeniyete ırağız!»

Ahmet, ikisinin de gözlerini aradı. Alay mı ediyorlardı? Kendisi, katıkları ayrı ayrı dürüm yapacaktı, küçük küçük. Vazgeçti. Peynirle haşeşi karıştırdı. Soğanla da yumurtayı karıştıracaktı.

«Köy içinde evi olanların kibarlığına biz çıkamayız!»

Cemal uzatmadı:

«Yi haydi, yii!..» dedi. «Çıkamazmış!..»

Boz Ömer dürümü kavradı. Isırmaya başladı. Isırdıkça diş etleri kanıyordu:

«Şu şişeyi benim yanıma verin.» dedi. «Sonra siz uğraşın iki seet. Ben, takikede yir, takikede tamam ederim. Şişeyi verin de içeyim...»

4

DEĞİRMEN DERESİNDE

Karılar kalkıp mallarını Kezban Ölen'e doğru sürdüler. Gün inene kadar oralarda döndüreceklerdi.

Cemal, Boz Ömer'e göz etti: «Biz de garıların içine mi gidelim, Amat?» dedi.

Ahmet, bir Cemal'e, bir de Ömer'e bakıp çiğnini çekti.

«Garıların içine mi gidelim, haa?»

Bir karşılık vermesi gerekiyordu:

«Yok canım, ne işimiz var garıların içinde?» dedi.

«Yaşa ulan Amat! Erkek adam böyle olur. Pekâlâ... ne yapalım öyleyse? Haydi onu da söyle?..»

«Değmen Deresi'ne gidelim dedik emme, burda dursak da olur.»

Kır Bağları'nın kırı, inlik cinlik uzayıp gidiyordu. Karataş köyü karşıda, balçık evleriyle yere yapışmış, kararıp duruyordu. Tek tük ağaçlar vardı. Ortada caminin tahta minaresi seçiliyordu. Minare demek doğru olmazdı. Güdük bir şeydi. Camiden ancak iki metre kadar yüksekti.

Kır Bağları boşalmıştı. Karılar da gittikten sonra görünürlerde kimseler kalmamıştı. Erkekler bugün hep Kayardı'na, Çildede'ye gitmişlerdi anlaşılan.

Boz Ömer bakındı:

«Burada duracaz da hayvanlar gemini mi gevecek ulan haloğlu? Sürelim Değmen Deresi'ne!.. Hemi de susadık. Bir an önce gidelim de su dolduralım!»

Cemal, Ömer'e gene göz edip sesini yükseltti:

«Gabul mü ulan deyzoğlu? Gidiyor muyuz Değmen Deresi'ne? Var mısın bizimle?»

Şişesinde hiç suyu kalmamıştı. Baştan da, giderim demişti. Sonradan caymayı yakıştıramıyordu. Kendi kendine habire çok

yanlış iş tuttuğunu söylüyordu, ama gitmekten başka da çare göremiyordu. «(Çivi Esme gancığından oldu hep! Boşboğazlığı duttu. Ne olurdu otursaydım aralarında? Yiyecek miydim orasbıları?..)»

«Cuvap ver ulan Amat, gidelim mi?»

«Pekey, gidelim.» dedi.

Gitmese, korktu diyecekler. Kendisine korkak dedirtmeyi istemiyordu. Yatırıp kesecekler miydi? Bir de aksini düşünüyordu. Değirmen Deresi'ne gitmese de, malları sürüp Kezban Ölen'e indirse, karıların yanında akşamı etse nasıl olurdu? Birden aklına geliyordu: Babası, «Gır Bağları'dan Değmen Deresi'ne sür!» demişti. Gitmesi gerekti. Şayet bir aksilik çıkarsa, malları bırakır kaçardı. Kaldırdı mı tabanları, tazı gibi koşardı. Sıkıysa yetişsinler!.. «(Emme o zaman da dile düşerim. Mallarını goyup gaçmış derler!.. İki ucu batık bir değnek!..)»

«Deryalarda gemin mi battı ulan?» dedi Boz Ömer. «Ne düşünüyorsun goyu goyu? Zorlan değil oğlum, istersen gitmezsin bizimle! Biz adamı zorlan götürmeyiz...»

«Ne zoru be, gidecez dedik ya!»

Gidip malları çevirmeye başladı. Çelik öküz, Muhtarın konur tosunla birlikte çok uzaklara açılmıştı.

Cemal seslendi:

«Bizimkini de çeviriver Amaat! Ben de sizin ineği çevireyim. Haydi aslan deyzoğlum!..»

Boz Ömer mallarını önüne katmıştı: «(Öç dediğin öyle alınmaz, böyle alınır!)» diyordu kendi kendine. İçinde kötü şeyler döndürüyordu. Ara sıra da kadınları düşünüyordu. Kamber'in Fatma'nın yuvarlak omuz başları, döşleri, döşlerine değen kara saçları! Kara saçları örgü örgü... Fatmaca'nın kızı da bir «yanal alma» idi. Gözleri kömür gibiydi. Çenesi çok hoşuna gidiyordu. Göğüsleri yeni kabarıyordu. Boz Ömer'in aklı bir yerde duramıyor, kalkıp Kamber'in Fatma'ya gidiyor, Fatmaca'nın kıza konuyordu. Kamber'in Fatma'yı düşündükçe kasıklarına bir ağrı oturuyordu. Ağrı, gittikçe ağırlaşıyor, yumruklarıyle kasıklarını bastırmak zorunda kalıyordu. Cemile'yle Fatma'nın boğuşmalarını; ikisinin de kıpkırmızı kesildiklerini, har

har soluduklarını, ter içinde kaldıklarını görmüştü. Kasıklarının ağrısı artmıştı...

Öküzlerin ardından kollarını havaya açarak birkaç sefer gerneşti: «En eyisi, evlenmek!» dedi. «Alıp kaçmak Fatmaca'nın gızı! Bir sargın arkadaşla binmek dalına... Demir tavında, gözel çağında... On altısında yeni açılmış gonca gül hasbanın gızı... Harmanlar kalkıp samanlar çekildikten sonra bir baskın; kaptığın gibi götürmek... Götürmek, İnar tarafındaki köylere... Aşmak öteye, Buldur-Bozlar ovasına, Şertaş dolaylarına... On beş yirmi gün yolu izi yitirmek. Gizlenmek. On beş yirmi günde o gancığı yuryumuşak ederim ben! Valla ederim! Ben kimim be? Elindeyse davacı olsun o zaman!» Yeniden gerneşiyor, aklı yeniden Kamber'in Fatma'ya gidiyordu. Yeniden kasıklarına bastırmak zorunda kalıyordu ellerini.

Ahmet, mallarını çevirmiş, Cemal'le birlikte geliyordu. Boz Ömer, Ahmet'e baktı baktı: «Dur sen!» dedi. «Nasıl öç alınırmış, nasıl insan tuzağa düşürülürmüş, böyün sana belletecem!..»

Dereye doğru sallanıyorlardı. Derin bir dereydi. İnsana, insan boğmak gibi, oralardaki bir avrada, yada dişi bir hayvana saldırmak gibi kötülükler düşündürüyordu. Derin, dar, karanlık bir dereydi. Değirmen, çok yukarılarda, derenin tâ başında kalıyordu. Orta kesimlerde bataklıklar, özler vardı. Testenha idi. Karataş'ın odun dağına giden yol, buradan geçerdi. Yakınlarda içecek su yoktu. Değirmenden boşalıp gelen su da çok pisti, içilmezdi. Su içmek için, değirmenin üstündeki Hona gözüne çıkmak gerekiyordu.

Toman, ansızın birkaç sefer havlayarak deredeki sessizliği bozdu. Muhtargilin köpek de havladı.

Köpekler havlayınca Ahmet ürperdi.

Boz Ömer:

«Susadın mı haloğlu?» dedi. Deli gibi bağırıyordu.

«Susadım.» dedi usulca. Hem öyle susamıştı ki!..

«Eğer susadınsa, sen mallara bakadur, biz Camal'la gidip şişeleri dolduralım. Yalnız dikkat et: Malları sakın öze uğratma. Batarlarsa çıkaramayız.» Cemal'e göz etti: «Eyi değil mi bu dediğim?» dedi.

«Eyi eyi, çok eyi...» dedi Cemal. «Çocuk bizimle tâ Hona gözüne kadar yorulmasın...»

Ahmet şişesini çıkarıp verdi. Boz Ömer aldı şişeyi.

«Eyi bak mallara!» diye diye gittiler.

Ahmet arkalarından baktı. Baş başa vermişler, hızlı hızlı gidiyorlardı. Aklına kötülükler gelip gidiyordu. Ölçüyor döküyor, hiç bir yana konduramıyordu. Dereden çok korkuyordu. Mallara baktı: Su arığının kıyısına dizilmişler. Yönlerini de değirmene dönmüşlerdi. Toman sık sık havlıyordu. Muhtargilin köpek de geri kalmıyordu. Köpek sesleri insanın yüreğini kaldırıyordu.

Cemal'le Boz Ömer, ilerdeki dönemeçten kıvrılıp kaybolduktan sonra Ahmet koştu, malların yönünü köye çevirdi: «Vakit daha bek erken emme, köye bir ayak yaklaşmak eyidir!» dedi. Az ötede köyün harımları başlıyordu. Çitle çevrili harımlar. «Belki içlerinde insan da vardır...»

*
**

Nice sonra kahkaha üstüne kahkaha atarak geldiler. Konuşup konuşup gülüyorlardı. Tam yaklaştıkları zaman Cemal kuşağından iki elma çıkardı. Birini Ömer'e verdi. Birini de kendi dişledi. İyice yaklaşınca bir tane de Ahmet'e attı: «Hazır sulandırılmış...» dedi. «Al yi... İstersen em...»

Ahmet alıp ısırdı. Suluydu. Sıktıra sıktırıla çürüğe dönmüştü. İdareli idareli yeyip bitirdi. Ötekiler gülüyorlardı. Ahmet, bir şey anlamadan bakıyordu. Çok susamıştı.

«Su doldurmadınız mı?»

Ağızları kulaklarına varıyordu: «Doldurmaz olur muyuz?» dediler ikisi birden. Boz Ömer, torbasını indirip şişeyi çıkardı: «Al iç, haloğlu!» dedi.

Ahmet şişeye baktı. Hafif sarıydı. Duraladı.

«Böyün Hona gözü bulanık, haloğlu! Durusunu köyde içersin! Beğenmiyorsan geri ver, biz içelim.»

«Yok canım, beğenmez olur muyum?»

Ötekiler gülmeyi, kahkahayı bırakmışlardı. Göz ucuyla Ahmet'i kolluyorlardı.

«Korkma yavu, seni zeherlemeyiz!» dedi Ömer. «Gahbem haloğlu, galbin o gadar çürük ki! Ver şunu ben içeyim. Gene susadım.»

Ahmet şişeyi ağzına götürdü. Niyeti, bir yudum alıp tatmak, hoşuna gitmezse tamam deyip bırakmaktı. Aklına puştluklar geliyordu. Suyun rengi sarıydı.

«Dik ulan, dik« Sen onun sarılığına bakma! Şişenin renginden öyle görünür. Dikiver haydi!..»

Dikip bir iki yudum aldı. Yüzünü buruşturdu. Ötekiler gene bir kahkaha kopardılar. Öyle gülüyorlardı ki...

«Duzlu yavu... duzlu gibi!..» dedi Ahmet. İkisinin de yüzlerine baktı: «Sidik mi yoğsam ulan?»

Hâlâ gülüyorlardı. Yıkılacaklardı kahkahadan.

«Puştluk ettiniz!» dedi Ahmet.

Cemal gülmeyi bıraktı:

«Ulan deyzoğlu, valla galbin çok kötü! Kimin aklına hayaline gelir şişeye işemek?»

«Ne gülüyorsunuz madem?»

«Senin şüphelenmene gülüyoruz.»

Ömer belinden bıçağını çıkardı: «Sen şaşırdın eyice!» dedi. «Onun sana duzlu gelmesi, dudaklarındaki terden. Bak şimdi, parmağını ıslat. Islat azgında. Islat ulan, vallaha bir şey yok...»

Ahmet parmağını tükrükle ıslattı.

«Sür yüzüne, alnına... Ulan sür, vallaha bir şey yok!»

Sürdü.

«Götür şimdi ağzına! Yala da dıkgatlıca bir bak bakalım, duzlu mu, değil mi?»

Yalayıp baktı: Hafif tuzluydu. Sesini çıkarmadı.

«Bir de kalkar şüphelenirsin, gahbecik!..»

Cemal, konuyu değiştirmek istiyormuş gibi:

«Eh, günün anasına gavuşması yakın! İsterseniz köye doğru yollanalım, ha?» dedi.

«Yollanırız.» dedi Boz Ömer. «Daha vakıt var.» Bıçağını elinde döndürüyordu. Bileğindeki tüylere tutuyordu. «Senin de var mı böyle bıçağın haloğlu? Seninki de böyle keskin mi?»

Ahmet çiğnini çekti:
«Yok benim bıçağım.»
«Bubanın var mı?»
«Var!»
«Böyle keskin mi?»
«Çok keskin!»
«Tüyü dutar mı?»
Çiğnini çekti: «Ne bileyim?»
«Beri bak haloğlu, bu bıçağı sana vereyim mi?»
Ahmet «Cık» etti.
«İstemez misin böyle keskin bıçak?»
«Bubam bana alacak!»
«Ulan hazır bedava ben veriyorum! Dangalaklığı bıraksana!»
«Olmaz, bubam döver.»
«Geç bubanı yavu! Göstermezsin!..»
«Cık» etti. «Olmaz!» dedi.
«Bak emme, ne gadar keskin! Bak bak, vallaha tüyü dutuyor!»
Cemal malları harımlara doğru götürdü.

İlk harım Selimoğlugilindi. Cemal iki yanına bakındı. Kimsecikler yoktu. Atladı içeri girdi: «Kimsecikler yoğ emme, olsa bile ne ilâzım?» diye düşündü. «Az çok Muhtar oğluyuz böyüne böyün!» Salatalıklar, acurlar, gürgümrah serpilmişlerdi. Ayaklarıyle kökenleri eşeledi. Üç tane taze hıyar kopardı. Üç tane de acur. Torbaya doldurdu. Atlayıp çıktı çitten.

Taze hıyarlardan birini sallayarak geldi:
«Hıyar yir misin deyzoğlu?» Önüne tutmuş sallıyordu. Sonra bıçağını çıkarıp elindekini soymaya başladı.
Ahmet karşılık vermemişti.
«Al Omar, sen yi arkadaşım!» dedi. Bir hıyarla bir acur uzattı.
Ömer hemen alıp soymaya başladı. Taze bir hıyar kokusu havaya yayıldı. Ahmet'in ağzı sulandı birden.
«Şuna da ver yavu!» dedi Ömer.
Cemal çıkarıp gösterdi. Bir elinde hıyar vardı, bir eli de boş; önündeydi: «Ondan mı yirsin, bundan mı?» dedi.

«Bundan!» dedi Ahmet.

Cemal hıyarı uzattı: «Al öyleyse...»

Boz Ömer de bıçağı uzattı hemen: «Soy da yi haloğlu, gabuğuyla yime!» Göz etti! Sizin sülâle gabuklusunu mu sever yoğsam?»

Ahmet: «Gabuksuzunu...» dedi, bıçağı aldı.

«Çok eyi... Bizde de ancak kabuğsuzu bulunur haloğlu!»

Cemal: «Mallara bakayım!» diye yine uzaklaştı.

Derenin içinde ikisi kaldılar.

«Gözel mi ulan benim bıçak?»

«Güzel...»

«Bak Amat, ben bu bıçağı sana veririm emme, bir şartım var.» Geldi, Ahmet'in bıçaklı bileğinden tuttu. Hiç çaktırmadan şakkadak öptü.

Ahmet silkindi. Ama Ömer sımsıkı tutmuştu. Ne kadar silkinse kurtulamıyordu. Güçlü kuvvetliydi. Boyu onunkinden çok uzundu.

Ömer:

«Haloğlu, haloğlu!..» diyerek elini hemen Ahmet'in uçkuruna götürdü. Soluyordu. «Haloğlu, haloğlu!..» diyordu.

Ahmet:

«Yapma ulan, çek ulan, bırak ulan!» diye çırpındı. Elleriyle kollarıyle, başıyle, gövdesiyle biraz çabaladı. Bir iki sefer de bıçağı savurmak istedi, yapamadı. Ömer, bıçaklı elini bileğini iyice sıkmıştı. Demir kıskaç gibi tutuyordu. Anlaşılmaz bir sesle, habire: «Haloğlu, haloğlu!..» diyordu.

Ahmet'in gözü bir ara Toman'a ilişti: «Toman, dut!» diye bağırdı. Köpek koştu geldi. Sıçraya sıçraya havlamaya başladı.

Ahmet:

«Dut Toman!» diye bir daha bağırdı, fakat Ömer, ağzını sımsıkı kapattı. Köpek de havlıyor, hangisine saldıracağını bilemiyordu. Şaşırıp kalmıştı köpek.

Kütt!.. Uçkuru koptu Ahmet'in.

«Bir gurnazlık düşüneyim.» dedi Ahmet içinden. Daha yere yıkılmamıştı. Ömer elini daldırmış, önüyle oynuyordu. «Haloğlu!..» diyor, öpüyor: «Benim aslan haloğlum, anası gö-

zelim!..» diye söyleniyordu. «Haççа anası gözelim...»

Birden bıçaklı elini savurdu Ahmet. Bıçak, Ömer'in kulak altına değdi. İncecik bir kan yürüdü. Ömer elini sürüp baktı: Kırmızı kan!.. «Haloğlu!..» demeyi filân bırakıverdi.

«Bırak ulan, bırak!.. Bırak, sal beni!» diye bağırdı Ahmet. «Senin haloğlunu da, sülâleni de, seni de!..»

Ömer bıraktı. Bıçak Ahmet'teydi. O, şimdi boynundaki kana bakıyordu. Aptallaşmıştı. Sonra kendini biraz toparladı: «Anasını avradını!..» diye okumağa başladı.

«Sıra bu sıra!» diye düşündü Ahmet. Donunu toparlayıp kaçtı.

Cemal çitin orada bekliyordu.

Ahmet, «Sattım anasını!..» dedi Cemal'i görünce. «Alca ganını akıttım. Ölmediyse bile sağlam yanı galmadı!»

Cemal şaşaladı. Benzi ağarıverdi. Bir koşup Ahmet'i yakalayacak oldu, bir duracak. Sonra Ömer'den yana yürüdü. Ayakları titriyordu. «Bir aksilik olduysan yandık!..» diyordu.

Ömer, yağlığını çıkarmış, boynunu sarıyordu. «Anasını sattığımın hobeli!..» diye abuk sabuk söyleniyordu. Bitkinleşmişti,

«Ne oldu?» dedi Cemal.

«Baksana halime...»

«Becerebildin mi?»

Çok utanıyordu: «Nerdee? Çakal gibi eşşeğin sıpası! Emme becerdim say! Barmağımı sapladım! Uçkurunu da gopardım! Bu ona ömrü boyunca yeter!»

Cemal'in şaşkınlığı ilk anda geçmişti. Ömer'e bakıp bakıp gülüyordu: «Bu da sana ömrün boyunca yeter Allahın dangalağı! Getirip ağzına dutsalar, gene bir şey yapamayacaksın! Beceriksiz ayı!»

*
**

Ahmet iyice uzaklaştıktan sonra uçkurunu çıkarıp çağşırını iyi kötü bağladı. «Bubam duyarsa döver beni!..» diyordu içinden. Malları sürdü. «Bubam duyarsa çiy çiy yir beni!..» Bozoğlanın bıçağını sımsıkı tutuyordu elinde. «Bubam bıçağı görürse döver!..» İneği öküzü koşturuyordu. Bir ara bıçağın ucunu

ineğe değdirip daha çok koşturdu. Dönüp dönüp ardına bakıyordu. Toman hâlâ havlamayı kesmemişti. Sık sık "kev! kev!" ediyordu. Sonra gelip Ahmet'in ayaklarına sürtünüyor, başını yerlere eğerek, moğukluyordu. Köpeğin cam parlaklığındaki gözleri sulanmıştı. İnler gibi bir halle üzüntüsünü anlatmağa çalışıyordu sanki.

Ahmet:

«Benim aslan Toman'ım!..» dedi.

Gün indi inecek. Ortalık serinledi. Kum Çukuru'nun oralarda, öküz gütmeci karılar toplanmıştı. Ahmet, kimselere görünmek istemiyordu. Hiç kimsenin sorusuna karşılık vermek durumunda kalmamalıydı.

Dönüp bir daha ardına baktı: «Çok eyi...» demi. «Görünürlerde kimseler yok. Olsalar bile vız gelir gayri!» Malları, yolun kıyısındaki derin su arığına aldı. Arıkta suyun selin eseri yoktu. Kendisi de arığa girdi. Uçkuru hâlâ çağşırın dışından bağlıydı. Eski haline getirmek gerekti. Oralardan bir kuru değnek buldu. Elindeki bıçakla bir "geçirgeç" yapmaya başladı. Böyle işlerin ustasıydı. En iyi "geçirgeç" ardıçtan olurdu. Kaç tane yapmış, eve depo etmişti. Ama şimdi ardıcı nerede bulsun? Söğüt değneğini hızlı hızlı yonttu. Sivriltti. Baş yanına geniş-çe bir delik açtı. Kaba saba bir çuvaldıza benziyordu yaptığı. Oturup uçkurunu çözdü. Kopan yerini küçük bir düğümle uladı. Sonra başladı geçirmeye. «Hiç olmazsa beni bu halle görmesinler!» dedi.

Toman yanından ayrılmıyordu. Mallar, kuru arıkta buldukları tek tük otu kapışarak gidiyorlardı. «Ben de heç bubama söylemem. Nineme de söylemem. Sadece anama söylerim. Anam halden bilir...» diye düşünüyordu.

Uçkurunu geçirip bitirmişti. Geçirgeci kırıp attı. Kalktı, malların ardına düştü. Köye iyice yaklaşmıştı. Malları arpalıkların arasına sürdü. Anlarda (sınırlarda) doyurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Anlara sürdü. Çok korkulu bir işti ama, ne yapsın? Korucu da kimbilir nerelerdedir? Ne ineğin karnı "gemi gibi" olmuştu, ne öküzün! «Bu bıçağı ne yapacam? Acaba buralara bir yere saklasam mı? Gömsem mi toprağa? Yoğ-

sam, gırsam mı?» Düşündü: «Neye gırayım? Götürür eve saklarım. Veririm anama. Sakla bunu derim. Bubama gösterme derim. Nineme de gösterme derim. İstemeye gelirlerse verme derim. Ben o Boz ayının anasını bellerim! Biraz daha böyüdüm mü, kime çattığını öğretirim! Kendi bıçağıyla kendi işini bitiririm!..» Çok ağır sözlerle Boz Ömer'e sövüyordu. «Bıçağı anama veririm. Anama her şeyi anlatırım. Bubama anlatmam. Nineme de anlatmam. Ninem duyarsa döver dizini. Çok acı duyar bundan, zavallı ninem...»

Gün çekilip gitmişti. Karataş'ın çevresindeki dağlar iyice kararmıştı. Akşam, köyün üstüne bir kara çadır gibi çöküyordu. Yavaş yavaş kararıyordu ortalık.

5

BİŞİ

Haççа, önülceğine ot ile mısır doldurup sırtına vurmuştu. Önülceğini iyice doldurmuştu. İki büklüm ola ola köye geliyordu. İyice yorulup bitmişti akşama kadar. Beli bıkını tutmuyordu. Elleri ot yeşiline batmıştı. Tırnaklarına toz toprak dolmuştu. Yüzünde gözünde, boynunda kulağında toprakla karışık ter vardı. Sanki çamura batıp çıkmıştı. İşten sonra Çakır'ın pınara gidip elini yüzünü yıkamak istemiş, fakat onu da yapamamıştı. Şurayı da çapayım, şu otu da alayım derken vakit gelip geçivermişti. Ama içi rahattı. Çapa işi bitmişti bugün! «İşler ağzını guş yavruları gibi açtı!» diye düşünüyordu. «Bundan sonra ileşberinki goştur allah goştur! Yunmak arınmak haram olur gayri. Çoluk çocuk, gadın sulara hasret gideriz...»

Bayram, ikindin harıma inmişti. Karısıyle bir zaman çalışmış, sonra eşeğe binip Eski Kale'ye gitmişti, fasulye sulamağa. Su nöbeti onlardaydı. «Orak harman gızışmadan bir daha sularsak kârdır. Sonra ya fırsat bulunur, ya bulunmaz.» diyordu. Beli eşeğin ardına bağladı. Kendi de üstüne bindi. Sürüyerek çekti gitti. «Er dönerim, geç dönerim, beklemeyin; ekmeğinizi yiyin!» dedi giderken.

Haççа, çatma kapıyı açıp avluya girdi. Sırtındaki yükü köşedeki kağnıya indirdi. Çözmeden, öylece bıraktı. Sığır hergele dönmemiş, dana buzağı gelmemişti daha. Nalınları, çapası otların arasındaydı. Bulup aldı. Merdivenlere yöneldi.

Irazca içerdeydi. Yanık bir yağ kokusu geliyordu içerden. Şerfe'yle Osman merdivenin başına dikilmişlerdi. İkisi de: «Benim anam geliyoor!.. Benim anam geliyoor!..» diye el çırpıyorlardı. «Gadın anam geliyoor!.. Gözel anam geliyoor!..» diyor-

lardı. Osman, "gadın" diyemiyor, "dadın" diyordu: «Dadın anam deliyooor!..»

Haççа:

«Yavrum!» dedi. «Yavrularım! Nazlı garalarım, gıvırcık guzularım!» İkisini de ayrı ayrı kucakladı. Öptü. «Irazca neneniz nerede?» dedi. «Ne yapıyor neneniz?»

Şerfe:

«Bişi yapıyor!» dedi.

Osman:

«Bişi bişi, bişi, bişiii!..» diye uzattı. «Bubam delince yices... Ninem bişi dapıyooor! Çok yices... bişi... bişi... bişi!..»

Haççа, oğlunun dudaklarını tutup sıktı: «Amaan, aman senin ağzını sevsinler... Dillerini sevsinler... Dilcezleriniiii!..» diye bağırdı, çocuğu bir daha öptü. «Garra guzum!..»

İçeri girdi. Irazca ocağın başındaydı. Bir elinde tava, bir elinde bıçak, bişileri evirip çeviriyor, kızarttıklarını tepsiye koyuyordu. Ardı kapıya dönüktü.

«Bereketli olsun, ana!»

Irazca dönüp baktı:

«Sağolasın gadın Haççam! Hoşgeldin!» dedi. İçinden de: «Hoş hooooş...» diye uzattı. «Gurtardın mı mısırı?»

«Gurtardım ana!» dedi Haççа.

«Eline sağlık gızım! Amat oğlan mala gitti. Bayram da fasülye suyuna...»

«Habarım var ana, giderken harıma uğradı. Birezden hepisi gelir.»

Irazca, ocağın karşısında terlemiş, batmıştı. Süt gibi ağarmış saçları, alnında, boynunda, ıpıslak, yapışıp kalmıştı.

«Elini yüzünü yumadınsa yu gızım. Gızanlar çağrışmaya başlar şimdi.»

«Suyumuz selimiz dolu mu, ana?»

«Bakırları doldurdum da destileri dolduramadım. Eğer dermanın varsa doldur da geliver, anam. Çok da yoruldun emme, haydi goyun Haççam!»

Haççа testileri aldı: «Şimdi, hemen şimdi!..» dedi. Nalınları taktı ayağına. Doğru İğdeli Pınarı'na indi.

Suyun gözünde akşam akşam balıklar oynuyordu. İğdeli Pınarı, Hakkı Çavuş'un bahçeden çıkar, buraya kadar toprağın altından gelirdi. Balıklar, mısır koçanından biraz iriydi. Çok da boldu. Kimse bu balıkları tutmazdı. Tutanların işi yolunda gitmez diye bir sankı vardı. Mor mor, kara kara balıklardı. Kırmızı benecikleri vardı. Gece gündüz görünürler, çoluk çocuğun attığı ekmeği, böceği yeyip giderlerdi. Karıların getirip döktüğü hamuru kapışırlardı.

İğdeli'nin başı tenha idi. Haççа testileri daldırdı. Bir iki çalkaladı. Sonra doldurup suyun içine dikeltti. Pınarın gözü genişçe bir havuz gibiydi. Ayak basmaya yarayacak taşlar vardı.

Haççа, paçalarını çemredi. Daldı içine. Su soğuktu. Avuçlayıp avuçlayıp çarptı yüzüne. Boynunu, kulağını oğuşturdu. Saçlarını sıvazladı. Dizlerine kadar ayaklarını, dirseklerine kadar kollarını yıkadı. Sulara doyamıyordu. Yüzüne birkaç sefer daha çarptı. «Gadın sular, siz evlerin içinde çıksanız! Çıkıp şar şar aksanız... İnsan sizi ılışdırıp ılışdırıp dökünse! Kokulu sabunlarla oğunsa! Temiz esvaplar giyinse! Kemiklerine gadar dinlenir insan o zaman. Kemiciklerine gadar...»

Nalınlarını alıp suya soktu. Onları da yıkadı gıcır gıcır. Suları şıpır şıpır şıpırdatıyordu. Canı hiç çıkmak istemiyordu. Kolayını bulsa boylu boyunca uzanacaktı. Kanıncaya kadar yatacak, balıklar gibi oynayacaktı. «Sular gibisi var mı? Dupduru! Şuna bakın, dupduru! Cennetin ırmakları! İğdeli'nin suları, şol cennetin ırmakları!..» diyordu.

Nalınlarını ayaklarına geçirdi: «Anam, kap da geliver, dediydi, gecikiyorum!..» Aldı testileri, yürüdü...

Yanık yağ kokusu, köy içine kadar yayılıyordu. Bütün evlerden de bulgur kokusu geliyordu bir yandan. İşten dönmüş insanlar şimdi sofralara çöküp ağaç kaşıkları almışlardı. Yufkaları bölüp bölüp tıkınıyorlardı. El gibisi yel gibi gidiyordu. «Bayram acıkır gelir! Amadım acıkır gelir! Amadımın da solucanları ötüşmeye başlamıştır şimdiye! Çabuk gideyim!..» Ardına bakmadan, hiç durmadan yürüdü. Köy içinden geçti.

Avlu kapısının yanında Ahmet'le karşılaştı. Karşılaşma an-

sızın oldu. Hiç beklemiyordu. Toman da koştu geldi. Her zamanki gibi moğukluyor, sürtünüyor, ard ayakları üstünde doğrulup yalanmak, yaltaklanmak istiyordu.

Ahmet yenice gelmişti.

«Aç anam kapıyı!» dedi Haçça. «Goşuver, aç kapıyı!..»

Ahmet koşup kapıyı açtı.

«Çok acıktın heralda? Korkma, ninen bişi yapıyor. Şimdi buban da gelir. Çokaşır yiriz. Buban, Eski Gale tarlasına fasille sulamaya gitti.»

Testileri yukarı bırakıp geldi. Kağnının üstündeki önülceği çözdü. Otu mısırı malların önüne attı. Birazını ayırıp eşeğe sakladı.

«Eyi doyurmuşsun malların garnını... Nerelerde güttün?» Ömer'in bıçağı elinde. yeninin içinde saklıydı. Yüreği de güm güm vuruyordu. İçinden yumruk gibi bir şey kabarıp geliyor, boğazında düğümleniyordu. Boğulacak gibi oluyordu. Öyle bir ağlamak istiyordu ki!.. Gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökerek... uzun uzun... boşala boşala!.. Birkaç sefer yutkundu, bir şey söyleyemedi.

Haçça, avlunun içinde ot dağıtacağım, buzağıyı kapatacağım diye dört dönüyordu. Bir yandan da konuşuyordu: «Gayardı'na mı gittin, yoğsam Gır Bağları'na mı?..» Ahmet'in yüzüne hiç dikkat etmiyordu. «Yoğsam Üyükler'e mi gittin, haa?»

Birden dönüp Ahmet'in yanına geldi:

«Niye cuvap vermiyon Amat? Küs müsün bana?» Sarstı.

O kadarmış, Ahmet boşandı. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ağladıkça, boğuk boğuk: «Anam!..» diyordu.

Haçça'nın aklı başından gitti:

«Goçum, sana bir şey mi oldu? Söyle bana!..» dedi. Elinden, başından tuttu: «De, ne olduysa çabuk söyle bana!..»

Çocuk, ağlamaktan konuşamıyordu. Bir zaman ağladı.

«Nineme heç söyleme, ana! Bubama da söyleme!.. Heç kimselere söyleme, söyleme e mi ana?» Hıçkıra hıçkıra ağlayarak böyle diyordu.

«Dur burda!» dedi. «Gidip çömleği getireyim de şu ineği sağıvereyim! Hem sağarız, hem anlatırsın!»

Merdivenleri koşa koşa indi çıktı. Irazca'ya bir şey demedi. İyice anlayıp dinlemeden demeyecekti de.

Buzağı, ahırda kapalıydı. İnek, önündeki otu yiyordu.

«Gel şuraya, yanıma çömel! Ne olduysa birem birem anlat bana!» dedi. «Heç birini saklamadan!..»

Ahmet, yeninde sakladığı bıçağı çıkarıp gösterdi. Sonra olanı biteni olup bittiği gibi anlatmağa başladı. Ezilmiş elmayı yerken güldüklerini, şişeden içirdikleri suyun sarı ve tuzlu olduğunu, tıpkı sidiğe benzediğini de anlattı. Anlattıkça açılıyor, ağlaması diniyordu. Arada sık sık: «Bubama deme, nineme deme!..» diye yalvarıyordu.

*
**

«Dur sen!» dedi Haççа. «Sen heç sesini çıkarma! Ben ninene açayım bunu. Açmazsak olmaz anam. Bu çok belâlı bir iş. Sen heç bir şey yoğumuş gibi davran. İçindekileri belli etme. Ben bunu ninene açayım. Namıs meselesi anam bu. O ne derse ona göre yapalım. Davaya gitmek gereğirse gidelim. Deyilse heç şâyi etmeyelim. Bubandan da heç korkma anam. Senin ne tâsıratın var? Sen elinden geleni yapmışsın. Haydi şimdi yokarı çık. Heç ağlama...»

Ahır kapısını açıp buzağıyı saldı. Ufacık tefecik kara buzağı, ineğin boş memelerine saldırdı.

Haççа yukarı gelip çömlekteki sütü dünkünün üstüne süzdü. Süt dığanını ocağın yanına götürdü. «Közü eş de üstüne goyuver ana şunu!» dedi.

Irazca, bişiyi kızartıp bitirmişti: «Olur gadın gızım!» dedi.

Haççа, çömleği süzeği yıkamaya çıktı dışarı.

Ardından Irazca da çıktı. Dastarını açıp yellendirdi: «Biştim gadın gızım!» dedi. «Bayram böyün nadası gurtarmış. Saban demirini getirip hamur teknesine uzattı. "Eski edetlerden edet galdıysa ben nadası gurtardım!" dedi. "Haççа'dan bişi isterim!" dedi. Ben de dedim ki kendi kendime: "Haççа'nın yüz kırk dene eli mi var? Ne`zaman gelsin de bişi yapsın?" Kalk-

tım, bir hamurcuk mayaladım. Sonra yaptım da gızartıverdim gadın anam. Göveçte ne hadar yağ varsa gullandım. Eskinin edetleri böyleydi ay gızım! Bir iş başlarken de biterken de, böyle ürüsümler yapılırdı. Eskiden her şeyin bolluğu vardı. Şimdi guru guru seviş, har har soluş...»

Haççа, kaynanasını hiç dinlemiyordu. Gitti, bulaşıkları içeri bıraktı. Ahmet'e: «Sen gardaşlarınla otur, ben ninene anlatayım gözelce...» dedi.

Irazca, hâlâ bağrını, başını serinletiyordu.

Haççа, Peder Gediği'nden yandaki deliğe doğru gitti: «Az beri gel hele ana!» dedi. Sesi bir hoşlaktı.

Irazca vardı: «Gene bir şey mi var, Haççа?» diye sordu.

«Var ki neler var gadın anam! Evimizin önüne bir gara guş geldi dünedi gene! Hallarımız dirliğimiz gene yıkıldı! Garnımın içinde bir top boz yılan çöreklenip durur deminden beri! Sana ne diyeceğimi, nasıl anlatacağımı bilemiyorum, ana...»

Irazca:

«Dümdüz anlat!» diye bağırdı. «Irâmetlik Kör Kerim gibi lâfı dolandırıp durma!..»

«Amat oğlanın başına bir alay kötü işler gelmiş hey anam! Goca Garadaş'ın içinde marsolduk! Böyün öküz gütmeye gittiği yerde...» Haççа anlatmaya başladı.

Irazca, ellerini beline koydu, kollarını gerdi, ses soluk çıkarmadan dinledi. Dinledikçe başı dönüyor, benzi uçuyordu. Kolları gevşeyip yanlara düşüyordu. Gözleri dumanlanıyor, dudakları titremeye başlıyordu.

Haççа anlatıp bitirince Irazca: «Öyle mi demek?» dedi. Hayatta, tarla adımlar gibi, ileri geri gidip gelmeye başladı.

Haççа, yanıp yanıp tutuşuyordu. İçinde harman alevleri savruluyordu:

«Sen bu işe ne dersin gadın anam? Ne bu bizim başımıza gelen? Goca köyün içinde nelere yaradık şimdi? Haloğlu, deyzoğlu deye gandırmışlar guzumu! Onlar nerden haloğlu, deyzoğlu olurlar?.. Ah! Ama ah! Ah benim saf oğlum! Köpek derisi post olmaz, eski duşman dost olmaz. Onlar bize duşman, ay oğlum!.. Nasıl gandın, nasıl uydun da Değmen Derelerine inip

gittin arkalarından? Emme ne yapsın çoccam? Bıçak verip gandırmışlar! Dırnak gadar çocuk; ganmasın da ne yapsın?»

Irazca, gidip geliyordu. Birden durdu: «Gatti bir şey yapabilmişler mi? Eyice baktın mı Haççа gelin?» diye sordu.

«Garanlıkta bir şey göremedim emme, az gızartı var. Diyor ki: "Barmağını soktu, gırılası barmağını!.." Cizikler de var. Şimdi biz nelere yaradık? Şimdi biz nerelere gidelim?»

«Pekey!..» dedi Irazca. Gene ellerini beline koydu. Kollarını gerdi. Gözlerini ok gibi dikleştirip köy içine döndü. «Pekey!.. Beri bak gızım. Sözüme eyi gulak ver. Bu mesele namış meselesi. Heç sesini çıkarma. Bayram'a da anma. Sen anma. Gereğirse ben anarım. Ele güne şan olmanın âlemi yok. Gol gırıldı, yen içinde. Hemi de boyna yük. Heç bir şey olmamış gibi ağzımızı yumalım. İçimizdekini belli etmeyelim. Onlar da sanırlar ki, bunlar anlamadılar. Sonra bir pundunu bulup sokarız. *Malın mı* olur, canına *mı olur*, neresine olursa!.. Öyle sokarız ki, tanrıdan mı, guldan mı, kimden geldiğini bilemezler. Köy yeri bunun burası. Dağların içi. Ulu, mor dağların... Allahın bol, şireatın gıt olduğu dağların... Ardıç gadı, çam müftü dağların... Şimdi heç sesini çıkarma!..»

Haççа, soluk almadan dinledi:

«Bayram'a açmayalım mı demek, ana?»

«O Bayram'ın boyları devrilsin gızım! Açıp da ne yapacaksın? Biz ona zamanında her şeyi anlattık. Her yolu gösterdik. Evin önüne ev yapmaya yeltendikleri zaman, senin çocuğunu düşürdükleri zaman, ası guzumuzu çaldıkları zaman, var git davacı ol, dedik. Ana sözü dutmadı da duşmanlarla zulf oldu. Gevşek tükrüğün sakala işte böyle zararı olur. Ne anladacam şimdi Bayram'a? Emme dedim sana; gereğirse anladırım. Haydi gızım, haydi şimdi yum ağzını, gadın Haççam. Eller duymasın. Köyün içinde dümbür düdük olmasın.» Elini ağzına götürdü, su içmiş de siler gibi yaptı: «Yidik yuttuk, ağzımızı da sildik!» dedi. «Haydi benim insanlıklı gızım...»

Haççа'nın bir karşılık vermesini beklemeden yürüyüp içeri girdi. Ölmüş de dirilmiş gibiydi.

Haççа dikildi kaldı dışarda. Köy içine karanlıklar, zindan-

lar çökmüştü. Duvardaki delikten Peder Gediği'ne doğru baktı. Hiç bir şey seçilmiyordu. Gökyüzünde çingi çingi yıldızlar. Gediğin üstü, serpilmiş gibi toz ufak yıldızlardı. Haççа durup dinledi. Aşağıdan bir bel sesi, bir öksürük geliyordu. «Bayram'dır bu!» dedi. «Bayram'dır, geç galdı. Çocuklar acıktılar...»

Merdivenleri yavaş yavaş indi. İçindeki acı öyle duruyordu. Çöreklenmiş gibi acıydı. Bir yumruk, boğazına gelip geriliyordu. Nefes almakta zorluk çekiyordu. Sık sık ahlıyor ofluyor, of dedikçe ağzından yalımlar çıkıyordu.

Gitti, çatma kapıyı açtı.

Bayram gelip durdu:

«Haççа!» diye bağırdı.

«Bayram! Geç galdın?»

Eşekten indi, içeri geçti: «Anca be avrat! Golay mı? Ta Eski Gale'ye indim. Zaten vakit dardı. Eyi suladım emme!.. Akşam serinliğinde... gözelce... gandıra gandıra Amat efe geldi mi?»

«Geldi... Seni bekliyoruz. Çocuklar acıktı...»

«Ben anama tembeh ettim, yiseydiniz?»

«Haydi çabuk, barabar yiriz!»

Haççа, kağnıdaki ot ile mısırı alıp eşeğin önüne döktü:

«Yi bakalım!» dedi. «Bu da senin payın!..»

Bayram, beli alıp çıkmıştı. Hayattan: «Amaaat!» diye bağırdı.

Ahmet, içerde un çuvalına sırtını dayayıp oturmuştu. Düşünüyordu. Babasının sesini duyunca sıçrayıp kalktı. Dışarı çıktı. Sessizce...

«Amaaat!..»

Karşılık vermeden babasının yanına yürüdü.

«Neredesin ulan goca efe?. Böyün çok yoruldun ginezim? Irbığı getir de elime bir su dök bakalım!»

Ahmet dönüp ırbığı aldı.

Bayram, Irazca'nın abdest aldığı yere çöktü:

«Buraya bir musluk yapmalı en eyisi, **goca efe!»**

Ahmet, hiç konuşmadan babasının suyunu döküyordu.

Bayram'ın da konuşacağı tutmuştu: «Malları eyi doyurdun

mu ulan? Garınlarını gemi gibi şişirdin mi? Garıların yanına mı gettin, adamların yanına mı ulan? Gırlarda ot bol mu ulan? Garılar birbirlerinin üstüne çıkıyorlar mı ulan?.. Bizim fasülleyi de görme ulan!.. Öyle gümrah ki! Güzün gatti bir öküz alıyoruz valla. İneği bu sefer anana havale ediyorum gayri. Her gün süt gaymak yirsin, ulan! Hoooop, yeter! Peşkir getir!..»

Sessizce kalktı, ırbığı götürüp peşkir getirdi.

Bayram, elini yüzünü silerek içeri girdi. Bastığı yerleri oynatıyordu: «Eee ana, garavana hazır tabiî, değil mi?»

Irazca, top gibi bir sesle: «Hazır!» dedi. Tek kelime.

«Listede ne var ne yok bakalım?»

«Şimdi önüne gelecek, görürsün!» Sert.

«Öyle mi? Pekâlâ bakalım! Böyün fasülleyi eyi suladım, ana! Eski Gale'nin oralarda fasülle tütüyor bu yıl. Suyunu eyi verdikten sonra tütmez mi? Arpa oraklarının arasında bir daha sulayabilirsek, gör nasıl teneli olacak.» Şerfe'yi kucağına aldı: «Nassın bakalım gara düve? Keyfin eyi mi?»

Şerfe, babasının boynuna sarıldı. Bayram, kızını öpecek oldu. Sakalları diken gibi acıtıyordu. Çocuk, eliyle babasının yüzünü itti. O zaman Bayram, başını Şerfe'nin karnına basıp kıkır kıkır güldürdü. Sonra, Şerfe'yi bırakıp Osman'ı aldı: «Sen nassın bakalım gara dana?»

Osman hemen kucağına atıldı. «Eyyim!» dedi.

«Valla mı?»

«Valla!»

«Eferim!» dedi Bayram.

Osman sordu: «Sen yassın?»

«Ben de eyyim ulan, ben de eyyim!..»

Osman'ı okşamayı sürdürdü. «(Bir de anama sorayım!)» dedi içinden. «Sen nassın ana?»

Irazca kısaca: «Anan da eyi!» dedi.

«Az mı eyi, çok mu eyi?»

«Az mı olur? Çok eyi!..»

«Eferim ana!..» Haççа'ya döndü: «Sen nasın avrat, harımdan beri?.. Çok yoruldun, değil mi böyün?..»

Haççа da kısaca: «Eyyim!» dedi. «Yorulmadım...»

Ahmet, «Şimdi bana soracak!» diye titriyordu. Un çuvalının dibinde iyice büzülüyordu. Ocakta yanan kandil, içerisini ala bele ışıtıyordu. Ahmet karanlığa saklanıyordu.

Haççа sofrayı hazırlamış, Irazca da koca tabağa bulgur doldurmuştu. Pilav tütüyordu. Yanı sıra, Haççа'nın harımdan getirdiği hıyar yenecekti. Irazca onu da doğrayıp bir tabağa doldurmuştu. Bu akşam sofra "zengin"di.

«Haydin bakalım, kampana çaldı!..» dedi Haççа. «Yanaşın zufraya! Yanaşın da pilav soğumasın!..»

Ahmet orda duruyordu.

Haççа: «Haydi Amaat!» dedi.

Çocuk kıpırdamadı. Düşünüyordu. Gene içine ağlamaklar doluyordu. Yere yapışık gibi oturuyor, büzülüyordu orada.

Irazca gitti, sert sert çekip getirdi: «Haydi nineşim!» dedi.

Acılı, yumuşak, hayıflanıcı bir «nineşim» çıkmıştı Irazca'nın ağzından. Ahmet, zor tuttu kendini. İçi altüst olup duruyordu. Denizleri dalgalıydı. Olup bitenler, sonradan sonradan koymağa başlamıştı. Gittikçe acısı artıyordu.

Sofrada bir sessizliktir gidiyordu. Bayram konuşuyor, uğraşıyor, bir türlü şenlik çıkaramıyordu.

«Burnuma böyün bir koku geliyor, ana! Söyle allaşkına, ne bişirdin? Bulgur! Hıyar!.. Emme bir şey daha var?..»

Irazca, zorla güldü:

«İşte yiyorsun ya!»

«Yok yok; bundan başka?»

«Bu bitince görürsün!»

«Allah allaaah! Gızılbaş sırrı mı ulan?»

«Sırdır!» dedi Irazca. «Söylemeyiz!»

Pilav tabağı boşalmıştı. Hıyar bitmişti.

Irazca kalktı: Ambarın üstünden kalburu kaldırdı. Derince bir tabak getirip koydu: «Goşaf!» dedi.

Bayram sevindi: «Yaşa be ana! Yaşa valla! Haççа'ya galsak bulgur aşını yiyip ağzımızı silecez! Heç böyle bir goşaflar bişirmek, datlılar yapmak gelmez gahbanalının aklına!»

Haççа yazmasının ucuyle terini sildi:

«Geliyor emme, elim ermiyor ki! Goş oraya, goş buraya, bir gün evde galmıyorum ki!»

Irazca gidip testiyi de getirdi: «Bişi!» dedi.

Bayram'ın gözleri parladı: «Ulan, ulan, ulan, ulan, ulan!.. Yaşa ulan ana! Valla sen bizim başımızdan esik olma! Şuna bak be, deeeeh!» Bişinin birini alıp ısırdı: «Kıtır kıtır, gözünü sevdiğim!» Pek kıtır kıtır değildi halbuki! Ardından hoşaf kaşıkladı: «Kırk yılda bir de olsa, eski edetleri dirildiyorsun ana! Valla çok hoşuma gidiyorsun! Yüzüne diye söylemiyorum. Sen bizim başımızdan esik olma. Eee, tabiî canım, böyüne böyün biz de nadas gurtarmışız! Datlı datlı bir bişi yimemiz şart! Üstüne de goşaf! Yaşa valla ana!..»

Irazca bu kadar uzun konuşmadan hoşlanmazdı: «Sen de yaşa... Halal hoş olsun!..» deyip kesti.

Bayram konuşuyordu:

«Nadası gurtardık, allah izin verirse yarın da orağa başlıyoruz, ana! Arpalar erişmiş. Gidip başlamalı hayırlısıyle. Bu bişiyle goşaf, hem nadasın bitmesine, hemi de orağın başlamasına. İki şeref arka arkaya. Görüyorsun ya ana, motur gibi goşturuyoruz. Heç dinlenmek yok. Valla aşkolsun bize!..»

Irazca lokmasını yuttu:

«Bana galırsa, yarın bir geycek yuyalım. Çocukların sırtı kirlendi. Siz de dinlenmiş olursunuz. Biz Haççа'yla birer baştan yur paklarız.»

«Gahbam ana!» dedi Bayram. «Arpalar uçuyor diyoruz sana! Böyün yarın çavdarlar da teneyi döker. Geycek yunacak zaman mı? Emme isterseniz siz Haççа'yla yuyun. Biz Amatla sırtımızı deyiştirip gidelim. Sırçalık'taki arpadan başlayalım.»

Irazca: «Arzın bilir!..» dedi oğluna.

Bayram, Ahmet'e döndü:

«Gideriz değil mi ula efe?»

Ahmet konuşmadı. Hep babasıyle orağa gitmenin ağırlığını düşünüyordu. Ölümden beterdi bu.

Irazca, aklını geycek yumaya takmıştı:

«Valla on beş günden fazla oluyor! Geycek yumamız şart! Sen de gitme, bir gün ara ver!»

Bayram:

«Verememem ana!» dedi. «Kusura bakma! On beş gün olduysa oldu. Şeherliler gibi havtada, on beşte geycek yumağa kalkarsak, köylük yerinin işi bitmez. Ben sabahlayın gurt guş uyanmadan kalkar, tarlanın yolunu dutarım. Yanıma Amadı alırım, Daḥi Haççа'yı da. Sebabına gelince, arpa uçuyor ana. Mesele bundan ibaret. Malları sığıra salarız. Bakalım Amat da bu yıl orağı eyice bişirecek mi? Eyi emme, böyün buna ne oluyor? Neye heç sesi sedası çıkmıyor?»

«Keyfi yok çocuğun!» dedi Irazca.

«Neden yoğumuş keyfi? İnsanın keyfi olmaz mı böyle günde ulan? Bak ninen goşaf bişirmiş. Bişi yapmış. Hazır âlâ mis gibi, kıtır kıtır!..»

Haççа, terini bir daha sildi:

«(Her dağın kendine göre bir dumanı, insanın da ona göre gamı gümanı olur!)» dedi içinden. Sonra Bayram'a döndü: «Böyün bir hal var çocukta! Nazar filân mı deydi acabola?» dedi.

Bayram, oğluna bakıp bakıp çiğnini çekti:

«Acayiip!» dedi. Elini alnına koydu: «Bek yangısı da yok emme...»

6

ALA ŞAFAK

İlk horozlar ötüyordu. Öte öte Karataş'lı insanların uykusunu bölüyordu.

Bayram, istemeye istemeye yatakta döndü. Biraz daha uyusa mıydı? Her gün böyle uykusunu alamadan, gözlerini oğa oğa kalkıyordu. Uykusuzluğa koşullanmış gibiydi. Kalkar nadasa giderdi. Ekine gider, oduna giderdi. Şafaklar sökmeden yola düşerdi. Şimdi de orağa gidecekti. Niyeti kesindi.

Yataklar dışarıya, hayata yapılmıştı. Haççа'nın ince yüzü, geçten geç doğan ayda açık açık seçiliyordu. Ellerini göğsüne koymuştu. Kurumuş ellerini... Saçlarından birkaç örgü boynuna düşmüştü. Ağzı hafif açık, belli belirsiz bir soluk alıp vermeyle, dalgın dalgın uyuyordu.

Sağ yanda Ahmet, Şerfe, Osman... Uçta Irazca... Irazca, içeride de, dışarıda da, hep böyle uca yatardı. Yıllar gelip geçmiş, hayatın ucuna hâlâ bir odacık çevirememişlerdi. Sayvanın üstüne bir oda yapmak ise, hâlâ olanaksızdı bu gidişle.

Horozlar, durup durup ötüyorlardı. Geceden sesler geliyordu. Böcülerin börtülerin, uyanık gece kuşlarının, sulardaki Sultan Nevruzların sesi geliyor, Değirmen Deresi'nin gürültüsü ortalığa yayılıyordu.

Bayram, Ahmet'e doğru döndü. Çocuk, yüz aşağı kapanmıştı. Kollarıyle başını gizlemişti. Bir ayağını da karnına doğru çekmişti. «(Her zaman, tâ bebeliğinden beri yüz yukarı yatan Amat!..)» diye düşündü Bayram. «(Acayip... Böyün yüz aşşa gapanmış! Acayip!)»

Bir zaman oğluna baktı:

«(Kerata, eskerbaşı kesiliyordu garşımda! Goştu mu, ayakları omuzuna değiyordu. Evin içinde şenliği dama çıkıyordu. Gantarı ircat eden boşa ircat etmemiş. Dünyanın işleri ölçülü.

Bir adam o gadar gülerse, sonunda ağlar. Gözüne bir şeyler gözükür. Düz yolda giderken düşer. Evet arkadaş, ben anlamam, fazla sevinmeyeceeeen!..)»

Uzun uzun kesti biçti böyle. Sonra birden yüz aşağı kapandı: «Neme ilâzım? Azcık daha uyuyacam!» dedi. Gözlerini yumdu. Gözlerini yumduğu halde kesip biçmekten kurtulamadı. Başını yana yöne döndürdü. Kollarını siper yaptı. Gözlerini yumdu.

Tanyerleri iyice ağarmıştı, telâşla uyandı. Horozlar ötüşlerini hızlandırmışlardı. Havada tatlı, gıdıklayıcı bir serinlik vardı. Hemen kalktı. Baktı, anası da kalkmış, yeri boş.

Irazca ateş yakıyordu. Bir parça ekmek yetiştirmek istiyordu. Unu elemiş, hamuru yoğurmuştu. Sacı da koymuş, teknenin başına oturmuştu. Haççа'yı kıyıp uyaramamıştı.

Haççа, dalgın, kendinden geçmiş, uyuyordu. Tutup sürüsen haberi olmayacak bir hali vardı. «Şu dünyada garı milletinin çektiği...» dedi Bayram. «Şu dünyada garıların irezilliği!.. Üç buçuk seetlik gecelerde, nasıl yatarlar, nasıl dinlenirler? Nasıl uykularına ganarlar? Garıların dinlenmesi gıyamete galmıştır. Gıyamete, hemi de gara toprağın altına...»

Bayram içeri girdi: «Kalktın mı ana?» dedi.

«Kaktım Bayram, ekmek ediyorum!» dedi Irazca.

Başka konuşmadı. Irbığı alıp çıktı. Avluya indi. Mallar, yattıkları yerde geviş getiriyorlardı. Eşek dikiliyordu. Otlarını, saplarını bitirmişlerdi. Evin avlusunda, insanlarınkinden ayrı bir dünyaya dalmışlardı.

Bayram, ahırda aptes bozmaya oturdu. Koca yazın ağırlığını düşünüyordu. Nasıl erip yeteceklerdi? Nasıl biçip taşıyacaklardı? Arkaları kaleleri, kalabalıkları ve tutarlı malları yoktu. «Erlik, varlığınan anasını satayım!» diyordu. «Dünyada erlik varlığınan!..» Gözünün önüne Eski Kale'deki fasulyeyi getiriyordu. Fasulyeyi satıp öküzü ikilemek... O zaman tarlayı da iyi sürmek... İki gün önce de, Ağali, hükümete başvurup okul istemekten söz etmişti: «Muhtara söyleyip mazmata yaptıralım. Gızlar, oğlanlar, çağları geçmeden okusunlar!» Bir ara aklına bunu taktı. Nasıl mazbata yaptırılır, nasıl okul istenir?

Ahmet, geldi geçiyor. Osman'ın daha var, ama Şerfe'nin de vakti geldi. Okul olursa çocuklar işten avare olmazlar mı acaba? Varsın olsunlar. Okumayı yazmayı sökmüş, hesabı kuvvetli bir çocuğun babası olmayı çok istiyordu. İstiyordu ama, nasıl? «Okumak dediğin şeherliye vergi. Kömeli köylerin çocuklarına vergi. Bizim Garadaş bir avuç. Çürük çarık seksen ev. Sahapsız köy anasını satayım! Muhtarı gözel guzu çalmak bilir. Gurul'un ikinci üyesi de allahlık. Garıya tecavuz edip çocuk düşürtmenin erbabıdır. Hemi de kalkar benim evin önüne ev yapmak ister. Sonunda okkanın altına kendi gider, o da başka!»

Toparlanıp kalktı. Yukarı çıktı. Haççа'nın baş ucunda biraz durdu. Hâlâ derin derin uyuyordu. Öyle rahattı ki uykusu!.. Dilinin ucuna: «*Dalgın uykulardan uyarma beni...*» diye bir türkü kırığı geldi geçti.

Ahmet'e baktı. Gene yüz aşağı kapanıktı. «Bu dürzü uyanık mı yoğsam?» dedi kendi kendine.

Saçağa varıp yüzünü yıkadı. Sular saçaktan avluya akıyor, güneş doğunca kuruyor, bazı da kuruyamıyordu. «Bu evi ben ne zaman imar edecem, ne zaman?» diye düşündü.

Irazca:

«Haççа'yı uyardın mı, Bayram?» diye bağırdı.

«*Uyarmadım* ana.» dedi.

Gene: «*Uyudum uyandım, goynumda sandım...*» diye bir türkü geçti aklından. Aklı, Deli Haceli'nin Fatma'ya gidiyordu. Epeydir o tarakta bezi olmamıştı. Epeydir dolanıp varmamıştı. Yüzüne karşı: «İptakmaz Tepesi'nin başına temel kazsanız, doldurmaya gelirim Fatma!» demişti ama, ne onlar temel kazabilmişlerdi, ne de Bayram gidebilmişti. Fatma'nın pelit iriliğindeki yuvarlak dudakları gözünün önüne geldi. Özlem duydu. «(Acı bahar geldi geçti, datlı bir visale eremedik. İş gayıt da eyice gızıştı. Şimden sonra heç fırsat bulamayız, bulamayız gızım Fatma! Deli Haceli'nin Fatma zorlu gancık. Gaya gibi. Değmenin alt daşı. İnsanı döndürüyor. Gara... 'Gözelin adı var, garanın dadı...' demiş elin oğlu, boşa mı demiş? Gara emme gaya gibi. Değmenin alt daşı. Bu dert bizi iflâh etmez öldü-

rür...)» Aklı gene türküye gitti: «*Çay taşı çakmak taşı*»nı tersinden düşündü: «*Gözelinen bal yinir, çirkininen daş daşı!*» dedi. «Kim? Fatma mı çirkin? Fatma'ya çirkin deyenin anasını satayım!» Geçti.

«Uyandırayım mı Haççа'yı ana?»

«Ne yapacan uyandırıp da?»

Orağa barabar gitmeyecez mi?»

«Geycek yuyalım dedikti ya!..»

«Yok canım ana, orağa gidelim!»

«Arzın bilir emme, ha böyünlük galıversin orak!»

«Öyleyse Amadı götüreyim ana, galmasın!»

«Böyün galıversin diyorum, dinlemiyorsun, Bayram! Var uyandır madem!»

Bayram gene türküye gitti: «*Şakı bülbül, var uyandır yârimi...*»

Horozlar, gürültülü bir cümbüşle ötüyorlardı. Vardı, karısının başucuna dikildi: «Haççaa!» dedi.

Haççа içini çekti. Döndü. Gözünü açamadı.

Vazgeçti Bayram.

Ahmet'in başucuna çöktü:

«Amat efee!» dedi.

Ahmet de içini çekti, inledi. Uzun bir, «Iıııh!..» çekti.

«Amat efe! Gara efe, aslan gara efe!»

Uyanmadı çocuk.

«Amat efee!»

Başını oynattı, salladı, gene uyanmadı. Yüzü meydana çıkmıştı. Bayram bakınca ürperdi: Boncuk boncuk ter içindeydi. Yüzü kıpkırmızıydı. Elini alnına koydu: «Öfff!» Yüzü bayrak gibi yanıyordu. İnsanın elini yakıyordu.

«Amat, Amat!»

Habire bağırıyordu, «Amat, Amat!..» diye.

Ahmet hafif gözünü açtı. Ak ak bakındı, gene yumdu.

«Bu ataş ne bu gadar yavu?»

Kalktı, içeri girdi: «Yavu ana!» dedi. «Çocuk öyle cayır cayır yanıyor ki, heç sorma valla!.. Ataştan ölüyor çocuk yavu!..»

Irazca duraladı: «Nesi var acap?» dedi.

«Valla ana, löbet gelmiş gibi yanıyor! Öyle terlemiş ki!..»

Irazca, içinden: «Tabiî terler!» dedi. «Onun çektiğini bir allah biliyor, bir de kendi!..» Sonra: «Örtseydin bari!» dedi Bayram'a.

Bayram:

«Örteyim.» dedi, dışarı çıktı. Oğlunun üstünü örttü. Sonra Haççа'nın başucuna gelip çömeldi. Eliyle yüzünü, çenesini okşadı. Usul usul da: «Haççа!» diye sesleniyordu. «Haççа, kak! Şordan gören de garıynan dalga geçiyor sanacak beni!» Eğildi, gözünden öptü: «*Uyuyan gözlerini öptüm de uyandırdım...*» Sabah sabah aklı hep türkülere gidiyordu.

«Haççaa!..»

Haççа birden uyandı. Uyanır uyanmaz da toparlanıp kalktı. Saçını başını düzeltti. Yenini yakasını ilikledi. Donunun paçası yukarı sıvanmıştı, indirdi.

«Anam nerde, Bayraam?»

«Ekmek ediyor içerde!»

«Eyvah!..» dedi, hemen içeri koştu.

«Ana!»

«Söyle gızım?»

«Ana, ekmek mi ediyorsun?»

«Ekmek ediyorum gızım!»

«Ben uyumuş galmışım. Uyandıran da olmamış...»

«Zararı yok gızım!» İçinden: «(İnsanlıklı Haççam, benim merim gelinim. Benim hatırnaz gelinim...)»

Haççа bir an duraladı:

«Böyün geycek mi yuyacaz, yoğsam ben Bayram'la orağa mı gidecem?»

«Nasıl dilersen öyle yap gızım!»

Bayram'a baktı: «Ne yapalım, Bayram?»

Bayram: «Orağa, orağa!..» dedi.

«Öyleyse ben destileri doldurup geleyim!»

«Çabuk! Orağa!..»

Kaplığa vardı. Testinin biri doluydu, boşalttı. Gene İğdeli'ye yürüdü. Karataş, iyiden iyiye uyanmıştı. Millet dışarlara çıkıyor, yollara düşüyordu. Orağa bir iki gün önceden başla-

yanlar vardı. Yazın ucu görünür görünmez, sulardan, sulardaki balıklardan erken uyanırlardı. Kendini göstermez bir çalışma tanrısının çağrısına koşar gibi, kıra bayıra koşarlardı. Yorgunluklar üst üste yığılırdı.

«Orağa...»

Gedikdiş'in Hörü de su doldurmuş gidiyordu.

«Orağa mı gidiyorsunuz?» diye lâf attı Haççа.

«Böyün başladık işte.» dedi Hörü.

«Hayırlı başlangıçlar olsun, biz de böyün başlıyoruz.»

«Size de hayırlı olsun.»

Hörü, yürüdü gitti.

Haççа, testileri doldurup dışarı çıkardı. Nalınlarıyle suya daldı. İğdeli'nin gözünde gene balıklar oynuyordu. Sular sabahları ılıktı. «Gözel sular!» dedi. «Sulardaki gözel balıklar! Şenlikle, sinerlikli, cefayir daşı balıklar!»

Suları avuçlayıp avuçlayıp yüzüne çarptı. Hiç içesi olmadığı halde aç karnına içti. Sonra bir daha yüzüne çarptı. «Ohh!» çekti. «Gözel sular...»

Balıklar gidip gidip geliyorlardı. Kara bedenlerinde kiremit rengi benekler serpiliydi. İnsana alışkın, rahat oynayışları vardı. Suyun gözünde, alay ile, oba ile dolaşıyorlardı. Uğraşsa bir tanesini avucuna alıp kaldıracaktı. «Biz, gızgın güneşin altında yanmağa gideceğiz, siz kölgeli sularda serinleyin gözel balıklar!» dedi. Balıklara türküler yakmak isterdi. Hep, «Gözel balıklar!» diyor, başka diyemiyordu. «Derileri pul pul, sedef urbalı gadın balıklar!.. Suların teyyareleri!..» Uydurdu: «Gönlümün pervaneleri... guzum balıklar!..»

Testilerini alıp yürüdü. Hiç duraklamadan eve geldi. Ortalık iyice ışıyordu. Bayram, avluya inmiş, heybe elinde, bekliyordu. «(Orağa!..)»

Konuşmadan testileri heybeye koyup eşeğe attılar.

Irazca azık torbasını getirdi.

Onu da eşeğin ardına astılar.

Haççа: «Binecek misin, Bayram?» dedi.

«Yok... Yörüyelim, daha eyi...»

Irazca, merdiven başından bakıyordu.

Bayram dönüp bağırdı: «Malları sığıra salarsın, ana! Amat efe yatıp dinlensin böyün... Eğer ki bu ataş böyle sürerse Sıhhıya Şakir'i çağırır bir inne furduruz, olmaz mı ana?..»

Irazca: «Olur olur... Sen marağetme!» dedi.

Karı koca, eşeğin ardı sıra yürüdüler.

Köyün yarısı bu işi şimdiden duymuştu sanki. Kime raslasalar, yüzlerine öyle anlamlı bakıyorlardı. Haççа'ya öyle geliyordu.

«Bu köyün insanını ben bilmem mi?» diye söylendi Haççа. «Bunlar eğsik yazıcılardır! Bunlar, garısı gocası işi bırağırlar da eğsik yazarlar! Bunlara boş yere mi Garadaşlı demişler!..»

Yukarı mahallede Muhtarın iğdesi, dallarını düşürmüş, güzel güzel kokuyordu. Sarı çiçekleri açılmıştı. Muhtarın Cemal, merdivenden inip çıkıyordu. Haççа o yana bakıp dişlerini gıcırdattı. Yumruklarını da sıktı. Bayram'a hâlâ bir şey dememişlerdi.

Bayram:

«Amadın bu ataşı ne Haççа, cayır cayır yanıyor çocuk!» dedi. «Yavu heç böyle yangı görmedim kimsede!..»

«Bilemiyorum Bayram!..» dedi Haççа.

Yürüdüler.

7

ATLILAR İTLİLER

Boz Ömer boynunu sarmış, bağlamıştı. Soranlara: «Boğazım ağrıyor, hastayım!» diyordu. Haceli'ye böyle demişti. Yengesi Fatma'ya da: «Camallan oynarken oldu, elinde bıçak vardı, boynuma değdi...» dedi. «Sen gene Haceli ağama söyleme yenge!..»

Fatma: «Vah vah!» etti. «Epeyce derin mi değdi? Damar filân kesildi mi? Çok gan aktı mı?»

«Yok canım... Hafif bir çizik... Sen ağama söyleme...»

Fatma başını salladı: «İşim yok da senin boynunu söyleyecem ağana!» dedi. Kalktı, orakları çıkardı. Arpa biçmeye gideceklerdi. Haceli, Asar'da fasulye sulayacaktı. Memedali'yi de alıp Ömer'le beraber gideceklerdi. Haceli, erkenden beli alıp gitmişti.

«Yörü Omar, yörüü!» dedi Fatma. «Çok geç galdık! Millet tarlaya vardı şimdiye! Baksana, gün öğlen oldu...»

«Gideriz yenge, üzme kendini...» diye yılıştı Boz Ömer. Sonra yürüdü, aşağıya indi. Boş testileri heybeye yerleştirdi. Eşeğe arttı: «Muhtargilin kuyudan doldururuz.» dedi. «Yolumuzun üstünde... Onun suyu daha eyi...»

Eşeği çekti. Çıktılar. Köy içi mal doluydu. Yoz mal, öküz, inek... sığır hergele toplanıyordu. Köy boşalmıştı. Fatma, geç kaldıkları için utanıyordu. «Eller adamı gınarlar! Heç bu zamana durulur mu? Bir yandan da biz dutalım demiyorlar ki! Sen işle, sen başla! Sen gumanda ver! Çektikleri damar guruyası nâletler!..»

Memedali, sekizinde dokuzunda bir oğlandı. Ahmet'in boyunda, Ahmet'in yaşındaydı. Tokmak gibi bir kafası, kapkara gözleri vardı. Karacaydı. Anasına çekmişti. Orağa gidiyoruz

diye seviniyordu. İlk günler böyle olurdu. Sonra işler kızışınca usanırdı çocuklar.

«Çarıkların eyi mi ulan?» dedi Fatma.

Memedali: «Çok eyi, yuryumuşacık!» dedi.

Haceli'ye söylemiş söylemiş, bir türlü diktirememişti. Baktı gördü olmayacak, en sonu, akşam kalktı, bıçağı eline aldı, sicimi, sırımı, çiviyi eline aldı, kendi dikti Fatma.

Kendi kendine söyleniyordu içinden: «(Çocuğun geyeceği çarığı da garı mı diker gomşular? Bir erkek bu gadar urufsuz mu olur? Heyy bu dünyaları böyle yaradan, kimini güldüren, kimini ağlatan Allahım! Heyy bir yanları gaynatan, bir yanlarda tufanlar tozdurtan Tanrım! Bunu da erkek deye mi yarattın benim başıma? Adaletin bu muydu senin?..)»

Kendi ayaklarında tahta nalınlar vardı. Memedali'nin çarıkları eşek derisindendi. Üstleri tüylüydü. «Oraklar bitene gadar dayansa bari!» diyordu Fatma. Çocuk, anasının yanında, geniş adımlarla, yerlere tatlı tatlı basarak yürüyordu.

Irazca, malları sığıra çıkartmış, Sığırtmaç Hamdi'yle konuşuyordu. Karşıdan Fatma'yı gördü. Kinli kinli baktı.

Fatma, söz atmadan geçip gitmeyi yakıştıramadı:

«Nişledin Irazca halam?» dedi. «Başladınız mı orağa?»

Irazca gözlerini dikip baktı. Ağı gibi bir bakıştı. Konuşmadı da...

«Yaz geldi geçiyor, işler kızıştı Irazca halam!.. Biz de yeni gidiyoruz daha! Başımızdaki baş olmayınca davranamıyorum, gadın halam!»

Irazca:

«Haydi uğurlar olsun gızım, gidin bakalım!» dedi. Sonra: «(Heç habarcığı yok belkim fukaranın!)» diye düşündü. «(Ne bilsin, ne desin elin sütsüzüne? Düşmüş bir kez ocaklarına...)» Fatma'ya acıyordu. Yeniden: «Haydi uğurlar olsun gızım!» dedi. Sesini yumuşattı. «Allah iş gaygısı versin, baş gaygısı vermesin! Orak morak, hepsi biter...»

Fatma, dönüp: «Sağ ol gadın halam, sen de, hoşça gal!» dedi.

Boz Ömer, eşeği çekip gitmişti. Irazca'nın yüzüne bakama-

mıştı. Hatta: «(Yakamdan dutar da köyün içinde belâ çıkarır!)» diye korkmuştu. «(Erişiklinin biridir, sağı solu heç belli değildir!)»

Irazca, Ömer'in ardından baktı: «(Boyların devrilsin! Başına yıldırımlar düşsün! Uyur uykularında yılanlar soksun! Kör şeytanlarından bul!)»

Fatmagil uzaklaştıktan sonra, Sığırtmaç Hamdi:

«Olur deyze, sen heç marağetme, ben bakarım. Eğer buğasaksa gelir sana söylerim.» dedi.

İnekten şüpheleniyordu. Sabahleyin memesini elletmemiş, buzağıyı da tepmişti.

Boz Ömer, Muhtargilin kapıya gelince, durup bağırdı:

«La Camaaol!..»

Cemal avluda babasının atını tımar ediyordu: «Ooooop!» dedi. Kapıyı içerden açtı: «Sen misin Bozoğlan?»

Muhtarın köpek de havladı kalktı. Cemal: «Oşt!» dedi. Uzaklaştırdı. «Ne var ulan, ne bağırıyorsun?»

«Yavu, orağa gidiyoruz! Senin kuyudan su dolduracam!»

Cemal, Ömer'in boynunu sarılı görünce güldü:

«Doldur bakalım, allahın avanağı! Geç de doldur!»

Ömer, eşeği içeri çekti: «Hastir ulan!» dedi. «Bir de sen bulaşsan da tanısaydın, enayi! Şimdi böyle allahın avanağı demesine ne var?»

Cemal: «Biz bulaşırsak sağlam bulaşırız, Bozoğlan! Senin gibi bulaşmayız! Senin maşallah, getirip ağzına dutsalar...»

Ömer, testileri indirip kuyunun başına götürdü: «Yapamam... doğru...» dedi kahırla. «Ben avanağım!..»

Cemal:

«Pekey, bıçağı nasıl alacaksın şimdi?»

«Valla... bilmiyorum ki.»

«Bilmezsin... Bilmezsin emme, Gara Bayram o bıçakla kıtır kıtır keser seni! Bir habarı olursa...»

«Zor keser!» dedi Ömer. «Hem, nerden habarı olacak? Söylemeyecek Amat! Ben de Ortaköy bazarına bir bıçak daha ısmarlayacam. Ambardan iki kile arpa aşırdım mı, tamam...»

«Bıçak ısmarlayıp dakınmada iş yok oğlum! Ona sahip olmalı. Kullandığın zaman da bir iş hâsıl etmeli...»

«Bir de ayna ısmarlayacam.»

«Aynayı ne yapacan?»

«Amat'a... Bıçağı aldı... aynayı da verdim mi gönlü olur. Bu işi bir kere kafama goymuşum arkadaş. Goydum mu yaparım. Yapar, Haceli ağamın öcünü alırım...»

Cemal, yeniden atın başına geçti: «Haydi bakalım...» dedi. gülerek. «Görelim: Alabiliyor musun, yoğsam hava mı alıyorsun?»

«Sonra da Fatmaca'nın gızı gaçırıyorum, harman kalkınca. Dün eyice garar verdim. Tabiî sen de arkadaşlığını gösterirsin!»

Cemal, alaylı bir kahkaha attı:

«Hay hayy, hay hay! Ne demek?..»

«Bak valla ciddî söylüyorum! Eskere gidene gadar temiz mâmele yaparak gucağına bir çocuk veririm. Ben gelene gadar bakar, böyütür. Anası Fatmaca da başını bekler!»

«Eyi düşün Bozoğlan. Gara Bayram'la gomşudur onlar. Sen eskere gidince Bayram'ı bir dadırırsa, yandın arkadaş. Fatmaca'nın gızı dadınca duramaz. Bayram eskitir senin garıyı...»

Ömer gene bir, «Hastir!» çekti. «Ben o Gara dürzünün külünü harman eder savunurum o zaman! Sen nerenin lâfını ediyorsun? Sen bana bir baksana!» Sonra testilerin ağzını tıkadı: «Gel dut da şunları ardalım eşeğe! Yengemgil gittiler, çok geç galdım...»

Cemal gelip yardım etti. Heybeyi arttılar. «Bin istersen üstüne?» dedi Cemal. «Ben kapıyı açarım!»

«Pekey, bineyim...»

Bindi, sürdü.

⁂

Muhtar, "Demiryolu" saatini, kösteğiyle birlikte yelek cebine yerleştirdi. Bıyıklarını sıvazladı. Lâcivert ceketini giydi. Ağızlığındaki sigarayı tüttürerek dışarı çıktı:

«Döşeli odadan nüfus tevterini getir avrat!» dedi.

Karısı azık sarıyordu. Yumurta kaynatmış, peynir koymuştu.

«Senin nüfus tevterin hangisi, ben ne bileyim ay herif!» dedi. «Okur yazarım yok ki!»

Muhtar çıkıştı:

«Goca tevter ulan! Bunca senedir öğrenemedin mi?»

Kadın, hazırladığı azığı heybeye koydu. Gitti, koca defteri getirdi. Onu da yerleştirdi.

«Seçim olacak deye pangadaki gıradomu yünselttiler avrat! Motur alıp tarlaları altüst ediyorum, habarın olsun! Bu parti bizi zorla adam edecek. Türkiye'nin numuna çiftçisi olacam. Reyiz Beye dedim ki: "Yavu, ben ne anlarım moturdan, traktordan? Varın aklınızı başınıza döşürün, paranızı zebil etmeyin!" Bana ne dedi biliyor musun? "Ulan ben de heç anlamazdım. Emme şimdi anlıyorum. Onu yapması zor da sürmesi golay. Cavır yapmış işte, sen de sürersin! Şimdi beni bırak, ben tabiî elimi sürmem, benim oğlan otopos goşturuyor be! Senin de deliganlı bir oğlun var, oturt üstüne, döndürsün gırlarda!.." Valla, aynan böyle söyledi. Camal'ı götürüp Zireet'in makine gorsuna goyacam. On günde belletiyormuş. Bu işte başka mefâtlarım var, bak sana anlatayım avrat: Oğlan makine sürmeyi öğrenince, eskeriyede şüfer olur. Zabitanın yanında itibarı olur. Arkadaşlarının arasında da forsu artar...» İşaret parmağını kafasına dayadı: «Buna akıl derler avrat, akıl! Şimdi nüfus tevterini götürüp vermekten gayam, bütün aykırı döyüsleri liste harici yapacaklar. Başta Gara Bayram! Sonra Irazca! Sonra gelini Haççа! Geldim geçiverdim, Ağali dürzüsü. Hemi de hanesi halkı. Geldim geçiverdim, Kosa cavırı. Hemi de hanesi halkı!.. Bunların oy hakkı ellerinden alınacak... Hökümetin golundan olmayan döyüslerin ne işi var seçimde sandıkta? Bizim Reyiz akıllı. Şimdiden yel gelecek delikleri dıkamak istiyor. Hem canım, bunların verdiği oydan ne anlaşılır? Cahal dürzüler! Diyeceksin ki, sen de cahalsın. Evet, cahalım emme, aklım var. Hökümeti destekliyorum. Amarikanlardan yana demokratçılık ediyorum. Onlar öyle mi? Aykırı pezevenkler! Bu

8

MUHTAROĞLU

Irazca, çocuklara ekmek yediriyordu. Gün ikindiye devrilmişti. Çocuklar iyice acıkmışlardı. Ağlamayı buzlamayı artırmışlardı.

Öğle sonuna kadar geycek yumuştu Irazca. Çürük merdivenlerden inip çıkmış, İğdeli'den su taşımış, killemiş sabunlamıştı. Çocukları teker teker suya koymuş, yıkamıştı. «Belki soğuk alır» diye Ahmet'e dokunmamıştı. Sırtını değiştirmişti sadece. Çocuk, öyle yanıyordu.

Irazca, kendi de acıkmıştı.

Osman'la Şerfe, un çorbasına kaşık çalıyorlardı. Nineleri içine ekmek doğramıştı. Döküp saçmadan yiyorlardı. Ağaç kaşıklar, ağızlarına büyük geliyordu.

Ahmet, iki almış, çekilmişti.

Irazca: «Gel, iki kaşık daha al nineşim, içini gızdırır!» diye üsteledi.

Ahmet gelmedi: «Heç canım istemiyor ki nine!» dedi.

Irazca kalktı:

«Öyleyse sana yumurta sıdırayım!» dedi. «Heç insan aç oturur mu aslanım? Sabahtan da mamır bir şey yimedin!»

Çocuk, ocağın başına çömelmiş, ayaklarını küle doğru uzatmıştı. Kollarını dizlerinde kavuşturmuştu. Başını göğsüne çekmişti. Küllenmek üzere olan ateşe bakıyordu. Gözlerini bir noktaya, bir çingiye dikip, düşünüyordu. Gene ateşi vardı. Bir günün içinde zayıflamıştı. İnce bir ağrı, başına gelip gelip gidiyordu. Utanıyordu. Sık sık nefes alıyordu. Irazca hiç «o iş» ten kapak kaldırmıyordu ama, Ahmet anlıyordu ki, ninesinin her şeyden haberi var. Belki babasının da haberi var? Babasını düşününce titremeğe başlıyordu. Babasından çok korku-

yordu. Kimbilir ne çok döverdi? Ahıra kapatıp başına başına kimbilir ne çok vururdu?

«Ee bakalım, bir gün olur biz de böyürüz!» diyor, içini kinle dolduruyordu. Yüzüne acı bir yeşillik çöküyordu. «Bir böyüyeyim, o zaman Omar'ın da anasını bellerim, Camal'ın da!..» diyordu.

Bir tabanca almayı düşünüyordu. Beline asıp düşecekti Bozoğlan'ın peşine. Habersizden vurup devirecekti. «Aman!» dedirtmeyecekti. Yada bir belbıçağı takınıp gezecek, karnına sokup kaçacaktı.

«Bir gün olur, bizim de gücümüz yeter!..»

Irazca iki yumurta getirip kırmaya başladı:

«Sıdırayım da yiyiver nineşim!» dedi.

«Hiç sıdırma nine, yimeyecem!» dedi Ahmet.

Irazca, sesini elinden geldiği kadar tatlılaştırmaya çalışıyordu:

«Yirsin yirsin! Ben sıdırdım mı yirsin! Heç ninesi yumurta sıdırır da yimez mi adam? Hem gör bak, ne datlı olacak? İçine garabiber de sepeyim mi?»

«Sepme, yimeyecem!»

Irazca'nın da içi çalkanıyordu:

«(Bir gün önce ele avuca sığmayan çocuk! Bir gün önce gülüp oynayan, başı göklere değen çocuk! Bir gün önce evin içini gırıp geçiren çocuk! Beytullah Hoca'nın taklidini yapan, künyeler okuyan, eskerler gibi bubasına selâm duran çocuk! Ok gibi yılanları öldüren! Deli Haceli evimize baskın yaptığı zaman nacağı alıp merdiven başına dikilen! Çocukların ben'i, Garadaş'ın gülü, sümbülü! Gözümün garası!.. Allahım onları erdirip yetirmesin! Güldürmesin! Evlerinde şeytan düğünleri yapsın! Görünmez, bilinmez ağrılar versin de çeksinler! Ölemesinler! Dilleri dutulsun, söyleyemesinler! Bağarsakları dıkansın da sıçamasınlar işallah!..)»

Yumurtayı pişirmişti. Dığanı sofraya koydu.

«Haydi gel tosunum!» dedi. «Gel de bir dadına bak!»

Ahmet gelmiyordu. Söyleneni de duymuyordu sanki!

Irazca kalktı, omuzlarından tuttu. Çeke çeke kaldırdı.

Ahmet direniyordu.

Eğilip boynundan, kulaklarının altından öptü:

«Gel ninem!» dedi. «Gel gözünü sevdiğim!..» Okşadı...

Ninesi öpüp okşayınca Ahmet'in içi yanmaya başladı. Yüreği kıyım kıyım kıyılıyordu. Birden bir hıçkırık kopardı. Birden bir göynüdü. Artık evin içini doldura doldura ağlıyordu.

Irazca'nın da sesi titredi:

«Ne oluyorsun gözel amadım? Ne var şimdi ortada?»

«Bubam beni» diye hıçkırdı Ahmet. Sesi boğuldu. «Bubam beni sevmez gayri nine!..»

«Neden sevmesin buban seni, gurban olduğum?»

Diyemiyordu ki!.. İçindekini dökemiyordu ki!..

Birden gözlerini çevirip Irazca'ya baktı. Gözleri, yanan harmanlar gibi sıcak ve acıydı. Irazca'ya baktı. Onun da gözleri sulandı. Onun da gözleri denecek çok şeyleri saklıyordu.

Bir zaman bakıştılar. Sonra kaşla göz arasında, ninesinin kucağına atıldı Ahmet ağlayarak. Başını ninesinin göğsüne yasladı. Daha yüksek sesle ağlamaya başladı.

Irazca da kendini bıraktı. Beraber ağladılar.

«Edenler ettiklerinden bulsunlar! Sen böyümene bak gözel Amadım! Böyüyünce duşmanların donlarına sıçacaklar! Seni görünce on köy öte gaçacaklar!..»

Torununun yüzünden gözünden şapur şupur öptü. Sırtını başını okşadı:

«Sinecek delik arayacaklar!..»

Şerfe'yle Osman bir şey anlamadan bakıyorlardı.

«Haydi nineşim, gel gayri, gel de garnını doyur!»

Ahmet'i çeke çeke sofraya getirdi. Yumurtayı önüne sürdü. Ekmek gösterdi: «Hadi başla!» dedi.

Ahmet, elleri titreye titreye yemeye başladı. Lokmalar ağzında dönüyordu. Böyle böyle biraz yedi, sonra çekildi: «Yimeyecem daha!» dedi.

Irazca, yumurtanın kalanını küçüklere pay etti. Sofrayı kaldırırken: «(Hep evin içinde gapanıyor, eyice urufu sıkıldı; dışarlara çıkıp bir gezse?..)» diye düşündü. Ama Ahmet'in çıkıp gezmeyeceğini biliyordu. Elini alnına koydu:

«Ataşın geçmiş gibi, Amat!» dedi. «Bak sana ne diyecem: Geycekten çıktım, çok susadım. Haydi, güççük ırbığı al da İğdeli'den doldurup geliver! Soğuk soğuk bir içeyim nineşim!» Çocuğun yüzüne baktı, hiç isteği yoktu. «Tosunlar söz dutar!» dedi sonra. «Kalkıver bakayım!» dedi. Tutup kaldırdı. Eline ırbığı verdi. Âdeta iter gibi kapıdan çıkardı: «Haydi benim gara gözlü nineşim!..» dedi.

Ahmet, ırbığı alıp indi. Avluda merdiven altına çekildi. Yüzünde bir kara bulut vardı. Bir zaman sessiz durdu. Düşünüyordu: «(Köy içinden gidersem eller görür. Memet Hafızgilin evin ardından gideyim.)» diyordu.

Avludan çıktı. Duvarların dibinden, saçakların altından, bazı durarak, bazı yel gibi koşarak, ırbığı İğdeli'ye götürdü. Pınarın başında biri vardı. Eğilmiş su içiyordu. «Kim?» diye baktı, tanıyamadı. Yaban köylü bir adamdı belki. Bir yolcu. Bir köşeye çekilip bekledi. Adam uzaklaştıktan sonra pınara sokuldu. Ardından biri gelip de ansızın kendisini suya basacakmış gibi bir korku duyuyordu. İkide bir ardına bakıyordu. Dar acele ırbığı doldurdu. Oynaşan balıklarla bile ilgilenmiyordu. İğdeli'ye geldiği zaman onlarla oynardı halbuki.

Irbığı kaptığı gibi geri döndü. Aynı yoldan eve geldi.

Irazca, camın dibindeki saksıları ikindi güneşine çıkarmıştı. Diplerine su dökecekti. Çiçekler buruşmuştu. "Küpeli" yapraklarını dökmüştü. "Tilâfon" bir türlü yücelemiyordu. «Diplerinde gurt mu var acabola?» diye toprağı karıştırıyordu Irazca. Bir yandan da, «Amat gelmedi!» diye üzülüyordu.

«Geldin mi nineşim? Geldin mi benim aslan Amadım? Kırk bin kere maşallah! Takikenin içinde vardın geldin mi? Eferim benim gara gözlü aslanım... ayacıklarına gurban olduğum!..»

Aldı, suyu içti. Irbığı dikivermişti. Ağzını sildi:

«Ne de datlıymış aslanımın suyu? Şeker mi goydun içine?»

Saksıların toprağını karıştırıp bitirdi. Hiç bir şeycik bulamadı. Diplerine su döküp bıraktı. «Güneşlensinler...» dedi.

Akşam oluyordu. Birazdan hayvan oruz gelirdi. Evde bir çöp ot yoktu. Çocukları yanına alıp harıma doğru inmeyi düşündü. Biraz ot yolardı. Yetiştirebilirse Haççа'nın çapaladığı

mısırı da sulardı. Çapadan sonra su çok gerekliydi. «Çocukları alıp gideyim hemen!» dedi. «Akşam olmadan bir iş daha göreyim!»

Ardına dönüp bağırdı:

«Amaat!..»

Ahmet, gene içeri gitmiş, ocağın başına deminki gibi oturmuştu. Ateş mateş kalmamıştı ocakta. Oturmuş, öyle düşünüyordu. Başını dizlerine koymuştu.

Irazca: «Amaaat!» diyerek içeri girdi. «Haydi ninem, harımlara gidelim! Gidelim de mısırımızı sulayalım. Gardaşlarını da alalım. Akşam oluyor, mallarımıza ot yolalım. Kalk nineşim, kalkıver bakayım. Hiyar acur da goparalım. Birezden anangil yanıp guruyup gelirler. Soğuk soğuk yiyiversinler. Kalk bakayım ninem...»

Ahmet istemeyerek kalktı.

Irazca:

«Sen küreği al, ben de Osman'ı alayım!» dedi. «Şerfe yörüsün!»

Kapıları kilitledi. Bir ip aldı. Bir torba aldı. Çıktılar. Toman da yanları sıra geliyordu. Toman durup durup yol boyundaki otların, dikenlerin dibine siyiyordu.

Irazca dereden tepeden konuşuyordu. Ahmet'i açmak, gamını dağıtmak istiyordu. «Duvarı nem yıkar, yiğidi gam!» diyordu içinden. Ama ne söylese birazcık güldüremiyordu Ahmet'i.

Her yerde arpalar erişmişti. Tarlalar ak bir deniz gibi uzanıyordu. İnsanlar, ekinlerin peşine düşmüşler, büküle büküle biçip başetmeye çalışıyorlardı. Yollarda kimseler yoktu. Köy, çoluk çocuğuyle, genci kocasıyle orak tarlalarına çekilmişti. Şimdi kırlarda, kızgın Erle güneşi altında durup dinlenmek bilmeyen bir çalışma sürüp gidiyordu.

İlerde, söğütlerin altında yatan biri vardı. Yatıyor kalkıyor, gölgelerin tadını çıkarıyordu. Baş ucuna bir kama dikmişti. Boynundaki yağlığı çıkarıp kamanın üstüne germişti. Sarı yağlık, bir bayrak gibiydi başucunda. Karataş'ın içinde, Karataşlılardan ayrı; bir aşiret beyinin oğlu gibi, dünyaya, yanan kır-

lara, didinip dövünen insanlara tepeden bakan bir hali vardı gölgedekinin.

Irazcagil, Göçmen Tarlası'nın yanına geldikleri zaman söğütlerin altındaki kalktı. Ahmet birden tanıdı: Muhtarın oğlu Cemal'di bu! «(Göz hasmını tanımaz mı heç, göz?)» dedi içinden. Yüreği güm güm vurmaya başladı.

Cemal, yürüyerek Irazcagilden yana geliyordu.

Ahmet: «Bizimle karşılaşacak şimdi!» diye korktu. Sarardı. «Bir de lâf atmaya kalkarsa!..» Ninesinin sağ yanına, siperine geçti. Elindeki küreği sımsıkı tutuyordu. Yüreği öyle vuruyordu. Korkusunu ninesi sezmesin diye de bir adım geriden gidiyordu.

Cemal, yağlığını boynuna dolamıştı. Şapkasızdı. Saçlarını ayırıp yana taramıştı. Bir besi tosunu gibi harım aralarında dolaşıyor, söğüt gölgelerinde yatıyordu. Her zaman işe, her zaman mal gütmeye gitmiyordu. Dilediği harıma girip hıyar, acur alıyor, dilediği ağaçtan meyve koparıyordu. «Böyüne böyün muhtar oğluyum canım!» diyordu. Yetkili yetkisiz, herkes ondan yılıyordu.

Irazcagil yaklaşınca kuşağından bir elma çıkarıp dişledi. Yarısını ısırıp yarısını attı. Bir de öksürdü. Alaylı alaylı bogazını kazıyıp tükürdü.

Toman bir iki sefer havladı.

Irazca, içinden: «(Ağzına sıçtığımın südübozuğu!)» diye dişlerini sıktı. «(Nâlet, boyu devrilesi! Gittiği yerlerden gelmeyesi! Bir de tükürüyor bize! Kaşınıyor, bok!)»

Ahmet, ninesinin yanı sıra, titreye titreye geçti. Cemal hiç söz atmamıştı. «(Böyüyünce ben sizin ananızı bellerim!)» diye söylendi Ahmet. «(Siz bana bir şey yapamadınız emme, ben size yaparım! Durun siz! Önümden kaçarken bastığınız topraklarda delik aratacam ben size!.. Durun siz! El mi yaman, bey mi yaman? Ben size gösterecem!..)»

Ahmetgil iki üç dönüm kadar uzaklaştıktan sonra durup bir ıslık çaldı Cemal. Durup bir daha çaldı. Anlamlı, azgın bir ıslıktı.

Sanki bir ok Irazca'nın ciğerini deldi geçti.

Ahmet ürperdi.

«Götlek, ula götleeeeeekk!.. Boz Omar'ın götleğiiii!..»

Ahmet düşüp bayılacaktı.

Irazca durdu. Geriye baktı:

«Ne diyorsun ağzına sıçtığımıın?» diye bağırdı. «Ne diyorsun südü sümüğüüü bozuuuuukk?.. Ne diyorsun hırsız köpeeek?..»

«Boz Omar'ın elledığı götleeeekk!..»

Toman da o yana dönmüş havlıyordu, ama kaç para?

Irazca bir daha bağırdı:

«Buraya gelip de buradan desen ya, südübozuuuk!»

Cemal, bir ıslık daha çalıp yürüdü.

Islığı gene öyle yanar bir oktu.

Irazca, Ahmet'e baktı: «(Maffoldu, eridi çocuk!)» dedi kendi kendine. Osman sırtındaydı. Şerfe, bakınıyor, bir şey anlamıyordu. Birden sordu: «Nine, kime diyor bu Cemal emmim?»

Irazca:

«Emmi gibi ağzına sıçayım onun!» diye bağırdı. «Benim başıma belâ bulacak. Gaşınıyor. Belâ arıyor. Gahbe kasığından çıkmış! İt dölü! Hırsız nâlet!..»

Bir eliyle Ahmet'in kolundan tuttu:

«Hiç marağetme ninem! Ben onun ağzına sıçarım, onun ettiğini onun yanına goymam ben! Sen heç marağetme! Sen heç, heeç heeç... marağetme!.. Ben ona öyle bir oyun oynarım ki, nasıl bir oyun olduğunu anlayamaz! Ona da, ötekine de!.. Onların sülâlesine akıl akçası olur. Bir daha el içine çıkamazlar. Erle Çukuru'na şan olurlar. Südübozuklar!..»

İçindeki kin gittikçe büyüyordu.

Çakır'ın köprüyü geçtikten sonra sola saptılar.

Harım, bir asma yeşili içinde kaynaşıyordu. Bostan kökenleri kokuyordu. Kökenden kökene arılar, böcüler gidip geliyorlardı.

Irazca, dosdoğru bende gitti, suyu çevirdi. Yüreği gene çırpınıyordu. İhtiyar bedeni dirilip kalkmış, olanca öfkesi debreşmişti. Birini dövmek, boğmak, öldürmek istiyordu.

Hızlı hızlı akan suya yol açtı kürekle. Yarılan yerleri kapattı. Genç bir erkek gibi suya giriyor, toprağı kürekleyip kürekleyip yanlara deviriyordu. «Ağzına sıçtığımın uğursuzları, südübozuklar, ganı bozuklar!..» diye söyleniyordu.

Suyu mısıra ulaştırıp bıraktı. Hıyar kökenlerine gitti. Dökmüşler, böyümüşlerdi. Üç tane hıyar kopardı. Götürüp birer tane verdi çocuklara. «Yiyin guzularım!» dedi. Torbayı aldı, yeniden kökenlere geldi. Sekiz on tane daha kopardı. Kökenler sarı çiçekti. Biberler dökmüştü. Parmak parmak uzamışlardı. Oraya gitti, iki avuç da biber topladı. Domatesler daha kızarmamışlardı. «Dört beş gün daha bekleyelim!» dedi.

Çocuklar sekide, söğüdün gölgesinde oturuyorlardı.

Irazca bağırdı: «Hıyarlarınızı yidikten sonra, gidin garamuk toplayın ninem!» dedi. Karamuğu kendisi de çok severdi. Ellerinin mor mor boyanması hoşuna giderdi. Dikenler ince ince çizerdi. İnsanın boğazına ekşili mayhoş bir tat sıvanır kalırdı. «Toplayın da yiyin gara guzularım!..»

Küreği aldı. Mısırın suyuna bent değiştirdi. Sonra fasulyenin, patatesin arasına girip ot yolmaya başladı. Kıyılardan köşelerden topladığı otu önülceğine doldurdu. Gün inene kadar oralarda öyle uğraştı. Bostana da su verdi. Harımın toprağını yarı yarıya ıslattı hemen hemen...

Ahmet, karamukların dibinde hep koyu koyu düşünüyordu.

Şerfe'yle Osman, dalları eğip bir şeyler almaya, alıp yemeye çalışıyorlardı. Dikenlere basıyorlar, ellerini ayaklarını çiziyorlardı.

Irazca, bendi kapayıp küreği temizledi: «Gidelim!» dedi.

Torbayı Ahmet'e verdi: «Al, geçir boynundan! Kürekle ikisi eve gadar sana teslim!»

Ot dolu önülceği sırtladı. Osman'ın elinden tuttu.

«Sığır hergele gelmeden yetişelim Mallarımız gapıyı açamazlar... Yetişemezsek ziyana giderler...»

9

FİSKOS FİSKOS

Orak işine iyi dalmışlardı. Şimdi tarlaya hep birlikte gidiyorlardı. Azığı suyu akşamdan hazır ediyorlar, erkenden çıkıyorlardı. Evleri köy içinde olduğu için danayı buzağıyı Sığırtmaç Hamdi çıkarıyordu sabahları. Irazca, tembih etmişti.

Sırçalık'taki arpa iyiydi. İyi evinleşmişti. Daneleri dolgundu. Irazca: «Gır tarlanın arpası bundan daha eyi olamaz!» diyordu. Yağmurlar vaktinde yağınca ekinler iyi oluyordu.

Karataşlı çiftçiler, şimdi uçan kuştan medet umuyorlardı. Hiç seyircisi olmayan toplu bir yarışa girmiş gibiydiler. Eğilerek, bükülerek, sapları parmaklarıyle üçer beşer topluyorlar; desteleri kucaklayıp yığarak, dikerek, dünyanın en ciddî sporunu yapıyorlardı.

«Kocayım, yoruluyorum» demeden, Irazca da onlarla birlikte çalışıyordu. Hiç, «Belim, bıkınım...» demiyordu.

Ahmet'i de çalıştırıyorlardı. Onun yanı sıra, Şerfe'yle Osman da hevesleniyorlardı. Bayram onlara "bölük" bölüyor: «Haydin bakalım, kim önden gurtarırsa, ona halva alacam!» diyordu.

Ahmet, hâlâ bir yıkıntının içindeydi. Üstünde ağır bir utanç bulutu dolaşıyordu. Irazca, ne kadar efe mefe diye şeneltmeye çalışıyorsa da, bunu bir türlü başaramıyordu.

Haççа'nın da kaşları hiç kalkmıyordu. İçinden içinden bir şeyler kurarak, bir şeylere yanıp tutuşarak kendini yiyip bitiriyordu.

Irazca, dışarıya hiç bir şey belli etmiyor, Bayram'ın şakalarını karşılıyor, güldürücü güldürücü sözler ediyordu. Hatta: «Haydi bir hava çek!» diye Bayram'ı zorluyordu.

Bayram da nazlanmadan:

«Ekinler orak benim
Yakınlar ırak benim
Yıl oldu yâr gelmedi
İçime marak benim...»

türküsünü söylüyor, bağırıyordu. Sonra: «Haydi bir de sen çek!» diye Ahmet'e takılıyordu Bayram. İstiyordu ki, oğlu da hiç olmazsa kendisinin yarısı kadar çalsın çağırsın, şenlensin, nâra atsın. Kırları inletsin. Yeni türkülerden öğrenip söylesin.

Fakat birkaç gündür türkü söylemek kim, Ahmet kim? Eskiden olsa hiç dedirtmeden söylerdi. Şimdi, «Türkü söyle!» dediğin zaman üstüne bir kaya çöküyor, altında ufalıyordu Ahmet.

Yanıbaşlarında Sultanca'nın tarlası vardı. Öğleyin ekmeği birlikte yiyorlardı. Sultanca'nın gelini Cemile, yoğurt eziyor, oracıkta bir ateş uydurup bulgur pişiriyordu. Alıcın küçük gölgesinde koştura koştura lokmaları atıştırıp hemen işin başına geçiyorlardı. Dur durak yoktu kimsede.

Orak biçmenin büyük zorluğu öğleden sonra kendini belli ediyordu. Bel ağrıları, yorgunluk, öğleden sonra dayanılmaz oluyordu. Dikilip dikilip su içiyorlar, boyuna da terliyorlardı. Ilık suların tadı tuzu olmuyordu. Irazca: «Su değil yal; yal gibi!» diyordu.

Zaman zaman Bayram'la Sultanca'nın Şükrü karşılıklı türkü atıyorlardı. Biri bırakıp öbürü alıyordu. En eski türküleri karıştırıyorlar, güle güle bir kalıyorlardı.

«Benim yârim garaların esmeri
Gadir mevlâm bu sevdadan kes beni
Yâr uğruna öldü gitti desinler
Götür yârin gapısına as beni!»

Şükrü, Bayram'ın Aşağı Mahalleli Fatma'yla olan dalgasını ucunkıyı biliyordu:

«Yaşa ulan deyzoğlu! Götürüp Aşşa Mallede bir yere asalım seni!» diyor, Irazca da habire dudaklarını ısırıyordu.

İkindiye doğru Sultanca, Irazca'yı bir kıyıya çekti:

«Gı aba...» dedi. «Ben sana bir şey deyecek oluyorum oluyorum da, deyemeyorum. Böyün içime eyice dert oldu. Kendi kendime dedim ki, bunu abama sorayım. Yıkılası Garadaş'ın içinde her belâlar sizi mi buluyor? Diyorlar ki: Gatır Haceli' nin gardaşı Bozoğlan'la, ırzıgırık Muhtarın oğlu Camal, ikisi bir olup Amadımızı dereye endirip, bir şeyler yapmışlar... aslı var mı? Selimoğlu'nun garı söyledi bana. Duyunca depem döndü! Bu nası şey? Habarın var mı? Duydun mu? Aslı var mı?»

Irazca, yüreği kıyım kıyım kıyılarak kardeşinin gözlerine bakıyordu. Sultanca'nın gözleri siyah üzüm tanesi gibiydi. Dumanlı bir renge bürünüyordu. Yazıklamayla, acımayla doluyordu. Biraz da suçlama vardı. Irazca'ya, Bayram'a, Haççа'ya kızıyordu. Anlıyordu ki, duydukları gerçektir. Böyle bir şeyin aslı vardır. Fakat Irazca'ya açık açık diyemiyordu:

«Elleri gırılsın! Hacatlarında çıbanlar çıksın! Çıbanlarına gurtlar düşsün! Amadımıza böyle edenler yedi milletin içinde irezil olsunlar! Enselerine yıldırımlar düşsün! İmansız Guransız gitsinler! Allahın onlara verdiği can, yidirip içirdiği nimet, soludukları soluk, gördükleri güneş, külliyen haram olsun!.. Söyle gadın abam; böyle bir şey duydun mu sen?»

«Duymaz olur muyum?» dedi Irazca. «Duydum emme, heç sesimi çıkaramadım... Namıs meselesidir, çocuğun adı boklanmasın, ele güne garşı boş yere yayım yapmayalım dedim... Bir gün, heç akıllarında ayınlarında yoğ iken biz de onlara bir oyun oynayalım, dedim...»

«Bayram da heç durmadan gülüp oynuyor, coşkun coşkun hava çekiyor! Heç oralı değil, ay gadın abam?!..»

«Onun habarı yok!» dedi Irazca. «Olmasın daha eyi... Yidik yuttuk, ağzımızı gapattık... Goyun Haççam delirecek! Amadımın dili ağzı dutuldu. "Bubam beni sevmez!" diyor. "Beni döver!" diyor. Ah, ah gardaşım, ben öleydim de bu cefaları görmeyeydim! Oğlanın bu hallarını görmeyeydim!..»

Sultanca:

«Gâbatın böyüğü sizde!» dedi. «Ne yollarsınız yalınız başına? Ne yollarsınız dırnak gadar çocuğu duşmanların karşı-

sına? Belli mi değil, onlar sizin etinize aş eriyor, heç sezmiyor musunuz?»

Irazca, ellerini birbirine çarptı:

«Al işte!» dedi. «Gonuştu bizim gız! Lâf etti! Gız bu nasıl lâf? Bu nasıl dünya? Nasıl köy? Bu köyün çivisi bu gadar mı çıktı? Bir gulun çocuğu, mallarını sürüp kendi köyünün gırlarına çıkmasın mı? Öz yurdunun gırlarında, tabanca tüfekle, başında bekçiyle mi dolaşsın? Kendi öz yurdunun gırlarında, korkuyla mı dolaşsın? Dünyada adamlık, insanlık kalmamış mı? Bir yalnız çocuk görünce, aklını gandırarak dereye götürüp böyle böyle mi yapmak ilâzım? Hangi kitaplarda yazılmış, hangi messeplerde görülmüş? Yavrum Amadım, dün boynuma sarıldı: Kömür gözleri bir sulu yağmur... Ben delirecem! Dayanmak için demirden yürek ister... Bir gece, bir tutam çıra alıp yürüyecem evlerine... Ahırdaki hayvanları, kedileri köpekleri boşandıracam... Ondan sonra verecem ataşı, verecem ataşı, hepsinin damlarını başlarına yıkacam... Etlerini cazır cazır yakacam... İçimden böyle hökmediyor... Kendimi zor dutuyorum... Bizi âlemin ednası görüyorlar... Sahapsız arkasız görüyorlar... Ah, ah yoksulluğun gözleri kör olsun!..»

Orağı koluna takmış, Bayram çıktı geldi. Toz toprak içindeydi. Ter, saçlarını alnına yapıştırmıştı. Ter, kulaklarından aşağı, boynuna sızıyordu. Avurtları da birbirine geçmişti. Güldüğü zaman dudakları çatlayacak gibi oluyor, derisi geriliyordu. Üstü başı perme perişandı. Mintanının aslıyla yaması seçilmiyordu.

Irazca: «(Yoksulluk!..)» diye geçirdi içinden. «(Gapılara bağlanacak mal değil!..)» Of çekti. «Of gadın anam of, çile çekmek için mi doğurduydun sen bizi?»

Bayram gelip dikildi:

«Saklı gizli ne komfuraslar veriyorsunuz iki bacı?» dedi.

Irazca, zorla güldü.

Sultanca:

«Garadaş'ın orasbılarını goğlaştırıyoruz!» dedi. «Kimler kimlere çerez yolluyor? Yöşeni çökünce kimler kimlerin evle-

rine dolanıyor? Kimler cimadan sonra su dökünmüyor? Kimler abdassız namaz gılıyor?.. Onları gonuşuyoruz...»

Bayram: «Ulan deyze!» diye Sultanca'nın omuzundan yakaladı. Kocakarının başını kendi başına bastı: «Öyle siyasetçisin ki!.. Bu lâfları bütün dünyanın garıları toplansa bitiremez. Siz mi bitireceksiniz? Hemi de yalan söylüyorsunuz...» Anasına döndü: «Akşam oluyor!» dedi.

«Dirlikli düzenlikle akşamlar olsun oğlum!»

«Varın eve gidin de, aş keş gayırın... Hayvan oruz gelir, sahap olun... Gırlarda yorulduğunuz yeter gayri! Biz birez daha biçer arkadan geliriz...»

«Çocukları da götürelim mi?» dedi Irazca.

«Eşekleri alacaksanız götürün. Destileri mestileri...»

«Pekey...» dedi. Eşeği çekti. Heybeyi torbayı, testiyi tokucu yükledi. Osman'ı da bindirdi. Şerfe'ye: «Sen de gel!» dedi.

Ahmet, ninesinin gözüne gözüne bakıyordu: «Beni de götür, beni de götür!» diye hal diliyle yalvarıyordu.

«Gel madem!» dedi Irazca.

Kara Bayram, oğluna takıldı:

«Yavu goca efe, insan orak tarlasından gaçar mı? Gün eninçe barabar giderdik...»

Ahmet, babasına bir şey diyemedi. «Belki cayar» diye ninesinin gözüne yalvararak bakıyordu. İçinden de: «(Gadın ninem, goyma beni buralarda?)» diyordu.

Irazca:

«Gelsin gelsin!» dedi. «Amat da gelsin! Eyice yoruldu çocuk...»

Bayram, Ahmet'i kucaklayıp Sultanca'nın eşeğe bindirdi: «Yularını sıkı dut Amat, sakın düşme!» dedi.

Sultanca ile Irazca eşeklerin ardı sıra yürüdüler. Yola çıkınca nalınlarını ellerine aldılar. Tozlu yolda ayak izleri mühür gibi, mühür gibi kalıyordu. Topukları parmakları okunaklı okunaklı çıkıyordu. Tozlar yuryumuşaktı. Tozlara basmaktan, şehvete benzer sıcak bir tat duyuyorlardı.

Konuşmaları aynı konu üstündeydi. İkisi de ahlayıp ofluyorlar, dillerinin üstünde zehir gibi bir acılık duyuyorlardı.

Karataş Çukuru'na, fırdolayındaki dağların karanlığı düşüyordu. Günbatıdaki sivrinin gölgesi, köye doğru koşuyordu. Arpa tarlaları, buğdaylar, çavdarlar, kel tepeler esmerleşiyorlardı.

Irazca:

«Yeryüzünün dostu güneş...» dedi. «Birezden alıp başını gideceksin» Cavır garanlıklar dereyi depeyi doldurup dümdüz edecek. Garipler, kimsesizler, eyice arkasız galacaklar. Dünya, tanıksız tapıksız galacak. Kötüler, hançar pala, zulme çıkacaklar...»

Sultanca, ses seda çıkarmadan dinliyordu.

«Şu amadın hallarına bir bak. Eşeğin üstünde "uç uç böceği" gibi büzülüyor. Dıkgat et, köye yaklaştıkça da güççülüyor. İçimden öyle hökmediyor ki, kötüler eyice kötü olunca sen de kötü ol! Bir çıra al eline, garanlığın içinde şu domuz köyü yakıver! Sana dediğim gibi, malı maşatı çıkar, ver ataşı, yansın gitsin! Yangını mâşara gadar sönmesin! Duşmanların külü kemiği belli olmasın! Kötülüğün aslı nesli kesilsin! Bir daha da türemesin! İçimden böyle hökmediyor... Sonra da diyorum ki, "Gara gün gararıp galmaz! Bulutlar yeryüzünü sonuna gadar kölgeleyemez! Fırtınalar diner geçer, sabret Irazca!.." Emme heç feyda yok. Hıncım baskın çıkıyor. Gideceğim yolu gayıp ediyorum. Aklıma öyle kötülükler geliyor ki, iki elimle yüreğimi dutup sıkıyorum. Kendimi zor zaptediyorum. Benim için, bir gün delirivermek işten değil, bizim gız! Başıma böyle bir şey gelirse, heç şaşırma!..»

Sultanca, verecek karşılık bulamıyordu.

Karataşlılar, birer ikişer, kırdan bayırdan çekilip köye doğru akıyorlardı. Ağır ağır akşam oluyordu.

10

MUHTARIN IRGATLARI

Karataş Muhtarı, iri taneli sarı tespihini eline almış, çekiyordu. Tespihin ucunda kırmızı bir koza sallanıyordu. Tespih şak şak ötüyordu. Öttükçe Muhtarın da keyfi artıyordu. Keyfinin artması, tespihin çıkardığı sesten çok, onu başkalarına gösterebilmekten ileri geliyordu. Şimdi Bekçi Mustafa görüyordu. Yemekten sonra gidip Nuri'nin kahvede çekecek, köyün yorgun erkeklerine gösterecekti! Gelen olursa tabiî...

Muhtar, evinin hayatında oturuyordu. Altında bir döşek, ardında bir yastık. Duvara doğru dayanmıştı. Ayaklarını uzatmış, biraz da yan gelmişti. Sarı tespihi, ileri doğru uzattığı sağ elindeydi. Sol eliyle pos bıyıklarını buruyordu.

«Gayri hökümet yanında gıradomoz eyice yünseliyor Musdava!» dedi. «Bu tesbiği Reyiz Bey armağan etti: "Seni ne gadar sevdiğimi burdan anla, Muhtar!" dedi. "Geri köylerin heç birinin muhtarına tesbik armağan etmiyorum. Bunun sebabını anlarsın. Garadaş köyünün yönünü bize dönder. Tohum parası, motur gıradosu, cami yardımı, imam aylığı... gandığın gadar para sana!" dedi. Bizim Reyiz çok köylü dostu Musdava. Köylü diyorum emme, uyar köylü demek istiyorum tabiî. Kosa gibi, Ağali gibi, Gara Bayram gibi dik kafaları demiyorum. Reyiz Beyin böyle aykırı pezevenklerle elâkası yok. Haa bak, sana habar vereyim: Gaymakam Bey, Savcı Bey, Şuba Reyizi efendilerimizle de görüştüm. Savcı Bey: "Sen çok anasının gözüsün, romanlar yazılacak herifsin!" dedi bana. Elini de omuzuma goydu. Benim gonuşmalarım çok hoşuna gidiyor. Güle güle ölüyor. "Senin köyden heç bir mukât istemem!" diyor. "Eğer bir elime düşersen, valla seni yakarım!" diyor. "Önce seni tevgif ederim!" diyor. Ben de dedim ki: "Heç korkma Savcı Be-

yim! Artık Garadaş köyü, sayanda göl suyundan uslu oldu. Ben şimdi gurtla guzuyu göğüs göğüse yörüdüyorum. Sen gatti müsterih olasın ki, bundan kelli Garadaş köyünden şikât arzuhali gelemez. Şimdiye gadar olanları unutmanı rica ederim. Onlar öyle bir oldu. Bizim mir tâsıratımız yoğidi. Biz, köyün içini imar edelim dedik, sonunda mazarrat çıktı. Sidikli Irazca'yla, goca kafalı Bayram bunu anlamadılar. Anlamaları için yüz fırın ekmek yimeleri ilâzım..." dedim. O da aldı gabul etti...»

Bekçi Mustafa, Muhtarın iki üç adım solundaki tahta sekiye ilişmiş, başını da eğmiş, dinliyordu. Her zamanki gibi çok yorgundu. Kır bayır dolaşmıştı. Bahşış'ta üç dönüm arpası vardı, bir ara oraya uğrayıp karısı Hacer'e yardım etmişti.

Muhtar, yelek cebinden ufak bir koku şişesi çıkardı:

«Uzat elini!» dedi.

Mustafa:

«Yok canım, istemez!» dedi. «Ne yapacaz biz kokuyu?»

«Uzat ulan!» diye çıkıştı Muhtar. «Ne yapacaz olur mu? Akşam avradın yanına varınca adam gibi kokarsın! Onun da gözü gönlü açılır kırk yılda bir...»

«İnsanda avradın yanına varacak hal mı galıyor, Muhtar? Ben eve varınca kendimden geçip gidiyorum. Sen bekçiliği muhtarlıkla bir mi dutuyorsun? Akşama gadar geze geze canım çıkıyor benim. Yorulup gidiyorum...»

Muhtar, eliyle bir "Hastir!" işareti yaptı: «Get ulan!» dedi. «Lâf ettin şimdi! Geze geze yoruluyormuş. Ne gadar gezsen gene köyün içindesin. Bir de ilçeye en çık bakalım. Bir de o zamanı tanı...»

«Onu da yapıyoruz. Az mı inip çıkıyoruz Muhtar?»

«Ne gadar inip çıksan benim gadar yorulmazsın Musdava! Ben çok yoruluyorum. At üstünde gidip geldiğim halde gene yoruluyorum. Emme bundan bir üzüntü duymuyorum. Yeter ki köyün işleri ireli gitsin. Hökümetin yanında gıradomuz yüksek olsun. Sen yoruluyorum filân deye gahırlanma. Yorgunluk bir yandan çok eyidir. Irât uyursun. Hemi de yorgunluğu gidermenin ilmi var. Ne demişler: "Atın yorgunluğunu gem alır,

yiğidin yorgunluğunu..." haydi sonunu söylemeyem, sen içinden tamamla... Şimdi uzat bakalım elini. Uzat da birez koku süreyim!»

Mustafa kalkıp sağ elini açtı.

«İçini deyil ulan ayı!» dedi Muhtar. «Tersini döndür!»

Mustafa utana utana güldü. Elinin tersini döndürdü.

Muhtarın sürdüğü ağır bir esanstı. Hemen havayı alıyordu. Köyün tozu gübresi içinde, insana bir acayip geliyordu.

«Çok gözel kokudur!» dedi Muhtar. «Birincidir! Üç yüz guruşa doldurttum. Haydi şimdi sür goltuğunun altına, göyneğine; dahi saçlarına. Getir birez de şapkana süreyim. Sekiz ay çıkmaz, valla...»

Mustafa istemiyordu.

Muhtar, zorla şapkayı da uzattırdı. Biraz sürdü. Sonra elindeki tespihin kozasına sürdü. Ortalığı iyi kokuttu. Tespihin kozasını burnuna götürdü, kokladı; bıyıklarıyle kozayı karıştırdı, bir zaman oynadı. Bıyıklarını keyifle büküyordu. Mustafa da bakıyordu.

Karısı, hayatın ocağında yağ kavuruyor, akşama yemek hazırlıyordu. Yanık yağ kokusu köy içine doğru uçup gidiyordu. Kokuyu duydukça Mustafa'nın açlığı depreşiyordu. Midesi, kursağı kazınıyordu.

Muhtar, koku şişesini kapayıp cebine koydu:

«Şimdi emirlerimi dinle Musdava...» dedi. «Gözünü gulağını dört aç. Şimdi arkadaşlık bitti, görev başladı. Resmiyetinen hususiyeti gatti birbirindan ayır. Ehbablıkta koku sürmek var, yarenlik var, fakat resmiyete gelince, görev vardır. Görevine dıkkat et oğlum. Bak şimdi sana gumanda veriyorum: Yokarı Mehelleden girip Aşşa Mehelleden çıkacaksın. Garadaş'ı ev ev dolaşacaksın. Diyeceksin ki: "Muhtarın hepinize selâmı var; yarın bilumum arpalarını biçtirecek. Her evden bir ırgat çağırıyor. Adam köy için didiniyor. Daha şimdi ilçeden geldi. Mâmiren beylerin yanında Garadaş'ın gıradosunu yünseltmek için anası dini ağlıyor. Köylü de onun için çalışsın birez." Yetmiş dönüm arpa, bir adam biçerse, yetmiş günde biçer. Emme her evden bir ırgat gelir de biçerse, bir günde biçiverir. Bak, bu

akılı başkası bilemez! Bu akılları gözelce anlat. Anlat ki köyün önemli işleri geri galmasın. Anlat ki, köy için şahsıma ayit motur getirtecem. Sipariş mazmatasını panga müdürü kendi eliyle yazdı. Ben de möhürledim. Valla, goca yazı makinesine dakıp yazdı. On güne gadar gidip Buldur acantasından teslim tesellim edecem. Haydi aslanım... Bak senin kafana güvendiğim için emir tekrar ettirip yormuyorum. Haydi!..»

Mustafa ağır ağır kalktı. Ayakları uyuşmuştu. Sendeledi.

Muhtar ardından bakıyordu: «Dur yavu!» dedi. «Bir takka!»

Karısına döndü: «Ulan köyün içini yağa boğdun. Ne yapıyorsun? Bişi filân mı? Yoğsam gatmer mi?»

Karısı: «Bişi yapıyorum, bişi!..» dedi.

«Bak, Musdava gidiyor! Eline dört beş dene ver de giderken yisin. Görevi var, evine uğrayamaz. Böyle şeyleri heç kendi kendine akıl edemezsin gahbanalı! Sen orda yağ kokut, bu adam da burda hava alsın, insanlığa sığar mı bu? Onun nefsi yok mu, canı çekmez mi?»

Karısı: «Gözüm kör olsun sen demeden vereceğdim!..» diye kendisini savundu. «Aklımın ucundaydı! Musdava benim huyumu bilir...» Kalktı. Bir tutam bişi aldı, bekçinin eline tutuşturdu. «Yiyerek git Musdava!» dedi.

Karataş'ın bekçisi bişileri aldı, değneğini koltuğuna kıstırdı, yiye yiye avludan çıktı gitti. Kocakapı, tangırtıyla kapandı.

Muhtar:

«Ee avrat!» dedi. «Ne var, ne yok, anlat bakalım?.. Ben görmeyeli nasılsın? Halın keyfin eyi mi? Bu gece benim sırtım su ister. Eyice kirlendim... Ocağa bir teneke su goy da sonra düşünelim!»

Eğilip bir bişi aldı. Isırdı.

«Bal mı çaldın ulan? Öyle datlı ki! Öff... Haa, beri bak; Camal nerde? Heç ortalarda görünmüyor. Dürzünün oğlu bir yerlere mi dadandı yoğsam? Beri bak, oğlana mukât ol avrat! Olmaz bir yere uğrar da boynuzunu çarpar... Başımıza iş açar... Tam bulandığının üstü, anladın mı?»

«Şimdi gelir herif!» dedi karısı. «Deliganlı adam! Yaşıtlarıynan gezer tozar... Nereye çarpacak boynuzunu?»

«Yaşıtları işte gayıtta. Senin daha, orağa gitmiyor, darağa gitmiyor. Ben sana dıkkat et diyorum, dıkkat et. Sana görev veriyorum. Gerisine garışma!..»

Kocakapı yeniden gürültüyle açılıp kapandı. Cemal girdi. Ağzında ıslık: «Anaaaov!» dedi aşağıdan. «Bubam geldi mi, anaov?..»

Muhtar bağırdı:

«Geldi, geldi it tohumu, buban geldi! Sen nerelerdesin pekey? Buraya gel bakalım!..»

Cemal, hemen yukarı çıktı. Babasına, «Hoşgeldin!» deyip önünde durdu. Başı açıktı. Saçları yana taralıydı. Omuzları irelmiş, boyu uzamıştı. Kemikli delikanlıydı. Yüzü kıpkırmızıydı. Boş boyunduruk gezdiği, işe kayda yorulmadığı besbelli oluyordu.

«Başına şapka gey ulan!» dedi Muhtar. «Mevcudu beyenmiyorsan, yenisini alalım! Başı gabak gezmeyi kimden öğrendin? Eski köye yeni edet mi çıkaracaksın?»

Cemal sesini çıkarmıyordu.

Muhtar sözünü üsteledi:

«Alalım mı bir şapka?»

«Al!» dedi Cemal.

«Pekey, alalım! Beni eyi dinle şimdi: Köyün içinde uslu uslu gez... Eve vaktinde gel... Hemi de hazır ol, bir havtaya gadar motur gorsuna dahil oluyorsun. Buldur acantasında yirmi deliganlıya sürücülük öğretecekler. Garadaş köyüne, kendi namı hesabıma çift moturu alıyorum. Git de sürmeyi öğren. Bir zanaatın bulunsun. Yarın eskerde şüfer olursun. Cemse'lere biner çalım satarsın. Zabitanın içinde itibarın artar, eratın arasında forsun olur. Tamam mı?»

Cemal için daha iyisi can sağlığı idi. Oynaya oynaya giderdi. Bol harçlık, bol zaman... dolan dur Burdur sokaklarında. Ve geceleri o vasfedilen avratlara git... bir, iki, üç!.

«Tamam buba!» dedi.

«Eferim... Seni böyle görecem her zaman! Git şimdi, elini yüzünü yu! Benim garnım acıktı, ekmek yiyelim!»

Cemal, kalkıp anasının yanına gitti. Sonra avluya inip kuyudan su çekti.

... VE BAYRAMIN CİNLERİ

Bayram tarladan dönerken, Sultanca'nın Şükrü'yle biraz arkaya kaldı.

Şükrü:

«Sana soracaklarım var, deyzoğlu...» dedi. Bayram'ın kulağına eğildi: «Köyün içi çalkanıyor. Heç habarın yok mu?»

Baş başa verip uzun uzun konuştular. Şükrü bütün duyduklarını anlattı.

«Bu köyde yoksullara gün dirlik yok mu, deyzoğlu?» dedi Şükrü. «Ali gıran, baş kesen mi oldu bunlar köyün içinde? Amada bel bıçağı verip, ayna verip gandırmalarının sebabı ne? Daha neler? Şişeden sidikli su içirmişler! Kirli alma yidirmişler! Yani ki, yidirdikleri almayı şeylerne sürmüşler. Bunların sebabı nedir, deyzoğlu?»

Bayram'ın başı döndü: «(Eveldeee eveldee!..)» dedi içinden. «(Kaç gündür sıpa bir hoşlak dolaşıyor« Gözleri söndü, sararıp soldu. Yıkılıp gitti sıpa, kül oldu, eveldee!..)»

Köye gelip evlerine ayrılana kadar sadece Şükrü konuştu. Bayram'ın ağzını bıçak açmıyordu... Tarlada söylediği türkülere, çektiği heyy'lere pişman oldu. Bir ateş düştü, içini oylum oylum yakmaya başladı. Yüreği köz gibi kavruluyordu. Zehirli hamur yemiş enik gibi inliyor, çırpınıyordu:

«(Neye, neye aldın bıçağı? Neye aldın aynayı? Neye gandın a eşşek?!.. A sıpa, a it, a ağzı açık ayran delisi?..)» Kendi kendini yiyip bitiriyordu. «(Güççük eşşek misin sen? Aklın ileri geri ermiyor mu? Eyiyi kötüyü ayıramıyor musun?)»

Hep oğlunu çekiştiriyor, onu suç altında eziyordu.

Dumanı başından çıkıyordu.

O öfkeyle eve geldi. Bastığı yeri görmüyordu. Çatma ka-

pıyı çat açıp çat kapadı. Onu ilk gören Toman bile bir şey var sandı da merdivenleri inip geldi. Köpek başını yerlere sürüyor, kuyruğunu sağ sol ediyordu. Ama Bayram'ın bir şeyi gördüğü yoktu.

Avluda durup bağırdı:

«Ulan Amaaaat! Sıpa!..»

Boğazındaki baruta ateş düşmüş gibiydi sesi.

Ahmet ocağın başında büzülüp duruyordu. Babasının sesini duyunce yüreği hoop kalktı, hop oturdu. Titriyordu.

Haççа hemen toparlanıp dışarı çıktı:

«Ne o Bayram?» dedi. «Ne oldun?»

«Yok mu Amat evde?»

«Var...» dedi Haççа.

«Niye duymuyor sesimi? Niye çıkmıyor dışarı? Söyle de insin aşşaya! Deral yanıma gelsin!..»

Haççа dönüp içeri girdi:

«Kalk anam!» dedi Ahmet'e. «Kalk, buban çağırıyor...»

Ahmet'in vücudunda bir zelzele başladı. Dalları yaprakları sarsılıyor, başı yarılıyordu. Kalkmasa olmayacaktı. Emir yüksek yerden geliyordu. Ve çok kesindi. Kalktı. Ağır ağır yürüdü. Dışarısı karanlıktı. Karanlıktan ürperiyordu. Adımları iki ileri, bir geri gidiyordu.

Haççа:

«Goşuver anam, goşu-goşuver!» dedi. «Niye böyle ağır ağır gidiyorsun? Bekletme bubanı! Haydi goşuver!..»

Merdivenleri usul usul indi çocuk.

Bayram:

«Buraya gel!» diye bağırdı. Sertçe.

Ahmet, karanlıkta babasına yaklaştı. Yerde mi, gökte mi gezdiğini bilmiyordu.

«Neye goşmuyorsun ulan?» dedi Bayram. Onun da eli ayağı, bütün bedeni titriyordu. Titreyip duran elini karanlıkta savurdu: «Gahbenin gunnadığı seni!» Bir daha, bir daha savurdu. «İt!.. İtoğlu it!..» Yüzüne mi vuruyor, gözüne mi vuruyor, bilmeden savuruyordu. «Eşşeğin sıpası!..»

Ahmet, daha ikinci tokatta, burnunu tutarak yere yıkıldı. Avucuna sıcacık kanları dolmaya başladı. Çocuk, olduğu yere bırakıverdi kendini.

Bayram, ne yapsa, ne kadar vursa öfkesi dinmiyordu. Ayaklarının altına alıp tekmelemeye başladı. Beline, böğrüne, kıçına başına, neresine gelirse vuruyordu. «Anasının, falanını, filânını... it... eşşek!..» Boyuna sövüyordu. Avlunun içi, yumrukla, tekmeyle, hem de sövgüyle doluyordu.

Irazca, yüreği harp harp ederek dışarı çıktı.

Haççа da koştu, aşağı indi. Kocasının elini kolunu tuttu: «Sen deli misin, depek misin? Ne istiyorsun suçsuz, günahsız çocuktan? Ne suçunu buldun da dövüyorsun?»

Bayram, Haççа'yı tuttuğu gibi attı: «Sen şöyle dur bakalım!» dedi. «Sen benim işime garışma!»

Yeniden Ahmet'in başına geldi:

«Kalk ulan ayağa, götlek!» dedi. «Çabuk ayağa kalk!»

Haççа, neye uğradığını şaşırdı. «Abuvv, abuvv!..» diye çığrınmaya, durduğu yerde dönmeye başladı.

Irazca'ya da ne olduysa o zaman oldu. Hayatta kıvranıyor, kirman gibi dönüyordu. «(İnsan kendi çocuğuna götlek mi der?)» Bu söz ona ellerin sözünden daha çok dokundu: «Varayım gideyim ben, kendimi leylek serenine asayım!» diye bağırdı. «Şafakla tarlaya gidenler sallanan ölümü görsünler! Yaşlı yüreğimin ne hallara girdiğini bilsinler! Nasıl yanıp dutuştuğumu anlasınlar!..» Böyle diyor, dönüyor, inliyordu. Aşağıya inemiyordu. Ahmet'le "zeyinsiz bubası"nın arasına girmek istemiyordu.

Halbuki, aşağıda Ahmet: «Ninem, ninem!..» diye çırpınıyordu içinden. «(Ninem gelse de gurtarsa!..)» diyordu.

Bayram, oğlunun gömleğini yakasından, bağrından kavradı:

«Ayağa kalk diyorum sana!» dedi. «Boz Omar'dan aldığın bıçağı nere goyduysan söyle!» Çalkalıyor, sarsıyordu çocuğu.

Haççа:

«Bıçak bende, bıçak bende!» diye bağırdı. «Bıçak bende, gözleri kör olmayası, erişikli deli! Bıçak bende! Sakladım geycek selesine!.. Bir sor anla da ondan sonra döv çocuğu!..»

Bayram, hâlâ Ahmet'i çalkalıyordu:

«Aynayı nere goydun?»

Ahmet «mık» diyemiyordu.

Haççа atıldı:

«Ne aynası? Ayna deye bir şey yok gatil herif, ayna deye bir şey yok!..» dedi.

Bayram'ın dedikleri zor anlaşılıyordu:

«Suss!.. Sen garışma dedim ben sana!..» Ahmet'i çalkamaya devam etti. «Nere goydunsa söyle aynayı!..»

Haççа, daha fazla dayanamadı: Atmaca gibi atıldı oğlunun üstüne. Kapandı: «Yeter gayri! Esirin mi bu çocuk senin? Ayna deye bir şey yok diyoruz, anlamıyor musun?» İyice kapandı Ahmet'in üstüne: «Eşşek döver gibi dövdüğün yeter gayri çocuğu!..»

«Bayram: «Çekil, çekil!..» diye bağırıyordu, vuruyordu.

Ahmet birden, kuyuların dibinden gibi, ince bir feryat kopardı:

«Gı nineee!.. Yetişsene gı ninee!.. Gurtarsana beni!..»

Irazca, durmayıp koştu. Bir solukta avluya indi. Yumruğunu Bayram'ın başına vurdu: «Seni südü sümüü bozuk herifin dölü seni! Yeter gayri sabrettiğim!..» dedi. «Sen heç utanmıyor musun? Yokarı gel de biz anla dinle... ondan sonra döv, döveceksen! Böyle çocuk mu terbiye edilir?..» Sürdü, arlaştırdı Bayram'ı. «Akşam akşam benim afakanımı gabartıyorsun, eşşek herifin dölü!..»

Bayram, tıslaya tıslaya bir kenara çekildi.

Haççа, Ahmet'i alıp yukarı çıktı. Götürüp ocağın başına oturttu. Kandilin ışığında baktı gördü ki, çocuğun eli yüzü kan! Al kan!.. «Abuuv, abuvv!.. Abu gadın anam Amadım!.. Abu ben nerelere gideyim, abu?..» Yağmur gibi döke döke ağlamaya başladı.

Irazca, göğsünü körük gibi indirip çıkararak geldi:

«Südü sümüü bozuk! El gadar çocuğa efelik mi taslıyorsun? Efeydin de vaktiyle, neye geri durdun? Sana kaç sefer anlattık, gelecek tevlikeleri sezdirdik, neye dutmadın? Gelmiş de evin önünde çocuk dövüyorsun şimdi!.. Şu ettiğine bak: Biz

allah allah tay öğretiyoruz, sen guyruğunun altına diken kıstırıyorsun! O çocuğun kaç gündür çektiğini sen ne bilecen? Eriyip eriyip gidiyor. Gelip de bir sorsan ya insan gibi!..»

Bayram, hayatta deliğin dibine çöktü. Ne yapacağını, nereye gideceğini bilemiyordu. Işıtıp aydınlatıp bir yol seçemiyordu. Kurşun işlemez karanlıkların içindeydi. Bocalıyordu. Bir de ağlamak, ağlamak, ağlamak istiyordu ki! Gözyaşlarını iyice boşalta boşalta, doyasıya ağlamak istiyordu.

Oraya, duvarın dibine yığıldı kaldı. Uzun süre kalkamadı.

Haççа, Ahmet'in hallerini Irazca'ya gösterdi: «Gana bak, gadın anam, gana!.. Çocuğun eli yüzündeki gana bak!..» Batmadık, bulaşmadık yeri galmamış. Maffolmuş çocuk!..»

Irazca:

«Kör şeytanından bulsun!» dedi. «Zeyinsiz köpek! Duşmanları şımarttı şımarttı da, şimdi çocuk dövecek oldu benim başıma!» Dışarı gitti. Çabuk leğen getirdi: «Dut gızım!» dedi Haççа'ya. «Dut da başını gözünü yuyalım!» Ama baktı Haççа'nın da yeni yakası kan: «Eyvah!.. Gocaman bir belâ daha başımıza!.. Çocuğun bir yanını sakat edecek!..»

Irazca su döktü, Haççа yıkadı. Çocuğun kanlarını pakladılar. Burnu iyice dinsin diye başına su döktüler. Ahmet'in burnu hâlâ kanıyordu. Irazca geycek selesinden bir çaput yırttı: «Bunu tıka gızım!» dedi. Sonra peşkir verdi: «Siliver elini yüzünü!»

Haççа, denenleri yaptı.

Ahmet, gene ocağın başına oturdu. Eli ayağı hâlâ titriyordu. Benzi ak sıva toprağına dönmüştü.

Şerfe'yle Osman, kocaman gözlerle olup bitenlere bakıyorlardı. Osman ağlıyordu.

Irazca: «Sus sen de!» diye azarladı.

Bayram, hâlâ oturduğu yerdeydi. Çöküp kalmıştı.

İçeride aş keş öyle duruyordu. Sofra kurulmamıştı. Çoluk çocuk aç bekliyordu. Akşamın tadı tuzu gitmişti.

Haççа, ne yapacağını şaşırdı. Varıp kocasının önünde durdu: «Ne oturuyorsun?» dedi. «Kalk da içeri gir, nûmune! Bet ettin gayri dar akşam! Âlem senin gadar mı biliyor çocuk

dövmeyi? Gürredek kalkıp gidiveriyorsun! Ha bubam, de bubam! Çat çut! İş değil bu yaptığın eyi bil!..»

«Çekil yavu başımdan!» dedi Bayram. «Takaze edip durma! Benimki bana yetiyor zati!..»

«Yok, bizimki yetmiyor da az geliyor!..»

«Bir yandan yorgunluk, bir yandan bungunluk!..»

«Biz heç yoruluyor muyuz ya! Biz heç bunalıyor muyuz?»

Bayram, tıslayarak kalktı, içeri girdi. Anasından, çocuklarından utanıyordu. Kimin yüzüne bakacağını bilemiyordu. Ortaya konuştu: «Köyün içi dümbür düdük olmuş! Olup bitenleri ellerden mi duyacağız? İnsan bir anar. Bir habar verir ulan!..» dedi. Her sözü bir köz gibi düşüyordu ortaya.

Irazca:

«Çocuk geldi, gözel gözel anlattı...» dedi. «Sana da anacaktık helbet! Namıs meselesidir, âleme yayım yapmayalım, makeme garagol demeden kendimiz halledelim dedik. Bir gün biz de onların fırsadını bulur, yapacağımızı yaparız dedik...»

«Anasını sattığımın dölleri! Zili gırık orasbı çocukları! Bir de öğünüyorlarmış: Ayna verdik, bıçak verdik, şöyle yaptık, böyle çattık!.. Ben onların analarını bellerim ana, sen sabret!.. Ben bu sebaptan gatil olur, damlara girerim! Heç olmazsa namısımı paklamış olurum. Hökümet bir guru tayıncığı bari çok görmez bize. O gadarcığını olsun yapar...»

Irazca:

«Otur otur...» dedi. «Gatil olunacak iş var, gatil olunmayacak iş var. Otur... Bıçak verdik, ayna verdik mi diyorlarmış? Ee bir de sor bakalım: Boz Omar'ın boynundaki yara ne? Doğru, bıçak vermişler emme, ne bilsin çocuk onların ne gayaya verdiklerini? Almış da sonunda kendini gorumuş! Savurduğu gibi boynunu yarıp çıkmış oraya! Şimdi boynum ağrıyor deye sargılı gezmesi nedenmiş bir sor bakalım!..»

Bayram'ın içinde kendine göre sorular cirit atıyordu:

«Eyi ya, ne gidersin onların gittiği yere?»

Irazca:

«Kendin dedin ya!.. Malları Gır Bağları'na götür dedin ya!

Sonra da Değmen Deresi'ne indir dedin ya! Onlar da oradaymış. Başka erkek yoğimiş. Garılar da çocuğu aralarına almamışlar. Onlar da haloğlu, deyzoğlu deye gandırmışlar...»

«Neye ganıyor?»

«Çocuk bu! Dil guvati deye bir şey var. Dil guvatiynen onlar seni bile gandırdılar vaktinde: Makemeye git, makemeye git dedim de, oturup zulf oldun! Haydi bu çocuktur, gandı; gosgocaman adamsın, sen neye gandın?»

Bayram burada kalıyor, öteye gidemiyordu.

Irazca'nınsa içi ağı küpüydü. Damla damla boşaltıyordu:

«Amada bıçak verip gandırmışlar, ya sana ne verdiler?»

«.....»

«Cuvap versene! Veremiyorsun he mi? Veremezsin. Hem beri bak, ayna deye bir şey yok ortada! Onu sana yalan belletmişler. Sade bıçak var. O da selenin içinde duruyor...»

Haççа sofrayı hazırladı. Sonra milleti çağırdı: «Ağı çivi, ekmeğimizi yiyelim. Çocukların canı geçi-geçiveriyor. Şimdi *uyuyup galacaklar*. Gelin bakalım... boğazımızdan geçerse!..»

Irazca, Ahmet'i ayrıca çağırdı:

«Sokul ninem! Sokul da iki dıkım bir şey yi!»

Ahmet kalkıp kıpırdar mı hiç?

Irazca:

«Haydi!» dedi yeniden.

Ahmet, sanki kendine söylenmiyormuş gibi oturuyordu.

«Sokulsana ulan!» diye bağırdı Bayram. «Bir de naz mı ediyorsun, eşşek sıpası! Sokul şuraya!..»

«(Bet ettin gayri, bet!.. Bet söyledin gayri!..)» dedi Irazca içinden. «(Terbiyesiz kelpin eniği, bet söyledin!)»

Babası bağırınca, Ahmet, kurbanlık koyun gibi uysal oluyor, gözleri buğulanıyor, yüzü ağlayacak gibi geriliyordu. Ondan sonra «herr» deseler ağlardı.

Haççа, Ahmet'i omuzlarından tutup getirdi.

Lokmalar boğazlarına düğümlene düğümlene yemeğe başladılar. Aksi gibi bu akşam sarı bulgurun yanında bir şey yoktu. Irazca etti edemedi, süt dığanını alıp geldi: «İçine ekmek doğ-

rayıp gaşıklayın!» dedi. «Guvatiniz artsın da daha gözel harp edin!..»

Ahmet kaşığı elinin ucuyla tutuyordu. Ekmekten azar azar ısırıyordu. Yediğiyle yemediği belli olmuyordu. Burnunda çaput tıkalıydı. Yıkanmaktan yüzü ışılamıştı. Kaşları çatıktı. Sofranın başında bir tuhaf duruyordu.

Irazca:

«Haydi ninem!» dedi. «Dıkı-dıkıver!» diye çocuğu isteklendirmeye çalışıyordu.

O sırada, dışarıdan: «Iraz halav!..» diye bir ün geldi.

Toman, havladı kalktı merdiven başından.

Bayram, sesin sahibini bildi: «(Bekçi Musdava... Dürzü, her zaman Iraz halaavv, Iraz halaavv! çağırır. Bizim adımız yok mu bu evde ulan?)» diye düşündü. Kalkıp dışarı çıktı: «Ne o Musdava gardaş, sen misin?» dedi.

«Benim, Bayram.»

«Gelsene yokarı!»

«Gelemem! Köyü dolaşıyorum. Iraz halam yok mu evde? Hemen bir şey deyip geçecem! Halamı da epeydir görmedim emme... Dur, birez gireyim... Beş takka sonra oluversin Muhtarın işi! Biteceği yok nasolsa...»

«Gel göl bakalım!» dedi Bayram. Ayağıyle Toman'ın başını bastırdı. Sonra Mustafa'nın ardı sıra içeri girdi.

«Nassın hala? Heç göremiyoruz...»

«Eyiyiz Musdava!» dedi Irazca. «Eyi değiliz emme, öyle demek edet olmuş. Sen nassın?»

«Ben de öyle, ben de öyle!.. Valla aynı öyle!..» Bekçi bakındı: «Ekmeği neye geç goydunuz bu gadar?»

«Birez geç goyduk...» dedi Irazca.

Evin içini bir esans aldı.

«Amat efeye ne oldu? Burnuna çaput sokmuş? Döğüş kavga mı ettiniz?»

«Ev hali Musdava... Bilmez deyilsin ya...»

«Olur ara sıra...» dedi Bekçi.

«Olmasa eyi ya, oluyor Musdava. İnsan yorulup bunalıyor.

Hırsını çocuktan çıkarıyor. Bayram da bir gabâtini buldu, dövdü birez. Onun da burnu ganadı...»

«Amada lâf yok, hala! Amat bu köyün gülü sümbülü! Amadın fazla gabâti olamaz!.. Neyse, benim size gelmemden maksat ve gayam: Yarın Muhtarın ırgadı var. Köy davasına çalışıyorum, yıl on iki ay ilçeye inip çıkıyorum. Her gomşuya selâm söyle, bir gün de onlar benim için tarlaya inip çıksınlar, arpalarımı bilumum biçsinler, dedi. Belki gitmezsiniz deye size gelmeyecektim, emme herkese söyle dedi; onun için çıktım geldim. Bir geçi kesecek. Bir teneke halva alacak...»

Bayram birden patladı:

«Halvası başında parçalansın dürzünün!» dedi. «Heç geçi mi keser o? Elin malından bir dene dutar gelir, devirir! Kendi geçim deye yidirir millete! Haramkâr köpek!..»

«Biliyorum!» dedi Bekçi Mustafa. «Onları herkesten eyi biliyorum...»

«Biliyorsan, bizden Muhtarın orağına gidici de yok, etini halvasını yiyici de yok! Böyle cuvap veriver...»

Bekçi, Irazca'ya baktı:

«Öyle mi Irazca hala?»

«Öyle halam! Tıpkı öyle...» dedi Irazca.

Bekçi daha fazla oturmadı: «Arzınız bilir!» dedi kalktı.

Bekçi gidince, çocuklar birer köşeye çekildiler.

Haççа, bulaşık yıkamak için dışarı çıktı.

Irazca:

«Biraz beni dinle bakalım, Bayram!..» dedi. «Şöyle dizimin dibine gel!..»

Bayram yanaştı. Cinleri perileri dağılmıştı. Saygılı saygılı:

«Dinliyorum...» dedi.

«Bak Bayram... Bozoğlan'ın bıçağı, şurda seledę duruyor. Yalınız kını kendisinde. Bu bıçak bizim elimizde sağlam bir dutamak. Bir de kendi boynundaki yara. Ben, "Duyulmasın, çocuğun adı çıkmasın" diyordum emme, duyuldu. Madem duyuldu, heç durma, yörü mâkemeye. Bu sefer olsun sözümü dut. Sabahlayın gurtlar guşlar uyanmadan yola çık. Amadı da götür. Bu işleri bilirim ben, çocuğu toktura havale ederler. Çok duy-

muşluğum var. Onun için çocuğu götürmen şart. Marağetme, eşeğe bindirir götürürsün. Garagola filân uğramak yok, Bayram. Dosdoğru ilçeye gideceksin. Önce Gaymakam Efendiyi göreceksin. Bizim evin önünden Deli Haceli'yi men eden... halal süt emmiş... insan evlâdı... ona gideceksin... Deyeceksin, "Böyle böyle... ben Garadaş'tan Irazca garının oğluyum. Başamıza şu şu şu hallar vâki oldu. Garagola uğramadan doğru buraya geldik. Garagol gomutanı, bizim ırzıgırık Muhtarın adamı. Onun için garagola güvenimiz yok. Sen bize bir yol göster. Nerden girip nerden çıkalım, tarif et. Öyle ya, ona göre davacı olalım. Bu mâmeleyi senden bekliyoruz. Anam da bekliyor, ben de bekliyorum!" Aynan böyle böyle. Amadı da yanına al: "Hepimiz bekliyoruz!" de. Bunun başka yolu galmadı anam...»

Bayram, düşündü düşündü. Uzun zaman ağzından çıt çıkmadı. Sonra, usulca: «Pekey ana...» dedi.

Kalktı, yatmaya gitti.

11

MAVİ GÖZLÜ KAYMAKAM

Irazca, yarı gecede uyandı. Zaten, geceleri dolduran silmece bir uykusu yoktu. Tilki uykusu da değil. Uykuyla uyanıklık arası. Canın geçi-geçiverdiği bir hal. Hele aklına böyle "vakitli" kalkmayı kor da yatarsa, uykuları, temelli bölük pörçük olurdu. Kalkıp ikide bir yıldızlara bakar, horozları dinlerdi. Zamanı belli edecek başka olanağı yoktu.

«Bir ganın daha uyusam mı acap?» diye düşündü. Bayram' la Ahmet'i yola geç koymaktan korkuyordu. Gözünü yumup geceyi dinledi. Her zamanki gibi, Aşağı Mahalle'den, harımlardan ve Değirmen Deresi'nden suların iniltisi geliyordu. Sulardaki yaz böceklerinin, gece kuşlarının, Sultan Nevruzlarının korosu ortalığı dolduruyordu. Gecenin bu ötmelerden başka özelliği yoktu sanki. Ötmeler, karanlıktan daha baskın çıkıyordu. Bir de çıngı çıngı yıldızlar, gittikçe sönükleşen...

Irazca: «Hele azcık daha uyuyayım!» diye karar verdi. «Nasıl olsa horozlar öter, ben de uyanırım...» Gözlerini yumdu.

Karataş köyü ilçeye beş saat çeker. Dairelerin açıldığı saatte orada olabilmesi için Bayram'ın çok erken yola çıkması gerekti. İşini de erken bitirip, ona göre köye erken dönebilmeliydi. Ama işleri kimbilir ne kadar sürecekti?

Eşeği akşamdan yemleyip yatmışlardı. Torbaya yem saman doldurmuşlardı. Kendileri için yufka ıslamışlar, yumurta, patates kaynatmışlar, soğan tuz koymuşlardı.

Irazca'nın canı yeni geçmişti ki, horozlar başladı. Hemen kalktı. Hayattaki yatakların öbür ucuna dolanıp Bayram'ı sarsmaya başladı. Bayram, kendinden geçmiş, uyuyordu. Ağzı, çirkin biçimde açıktı.

«Şu oğlan da böyle ağzı açık uyur. Merteklerin arasından bir böcü, bir şey düşse yandı! Açık ağızlı köpek!..»

Horozların ötmesi sıklaşıyordu.

«Bayraam, Bayraam!.. Garadaşlı Bayram!..»

Bayram, of çekerek uyandı. Yüzü gözü belli belirsiz seçiliyordu. Uyku sersemliği bir zaman geçmedi. Gözlerini hayretle açıp iki yanına bakındı bakındı, neden sonra durumu anladı da toparlanıp kalktı. Çağşırını çekti. Kuşağını kuşandı. Çarığını çorabını giydi. Eski ceketini sırtına, şapkasını başına geçirdi. Alelusul bir de yüzünü yıkadı. «Ben eşeği çıkarayım ana, sen Amadı hazırla!» dedi gitti.

Ahmet, en tatlı uykusunu uyuyordu. Kimbilir ne düşler görüyor, nelerle, kimlerle boğuşuyordu.

Irazca, bir zaman torununun yüzüne baktı: «Gıyılıp da uyandırılacak gibi mi şu?» dedi. Yüzünü gözünü okşamaya, burnuyle kulaklarıyle oynamaya başladı. Burnundaki çaput hâlâ duruyordu. Usulca çıkarıp attı. Sonra: «Amaat, Amaaat!..» diye seslendi. Öteki çocukları uyandırmaktan korkuyordu.

«Amaaaat! Kalkıver nineşim!..»

Ahmet, derinden derinden, Iıiıhh...» çekiyordu.

«Hiişşş Amat!.. Amat diyorum!»

Bayram da aşağıdan bağırıyordu: «Ana çabuk ol, getir şunu!» diyordu.

Irazca, Ahmet'i yarı uyur, yarı uyanık doğrulttu.

«Otur hele bakalım ninem! Şöyle bir otur da çarık çorap geydireyim ayaklarına!..»

Ahmet hemen yıkılıyordu.

Irazca, baktı gördü, olmayacak, Bayram'ı çağırdı: «Gel yardım et! Uyanmıyor! Tek başıma da geydiremiyorum!..»

Bayram:

«Nasıl uyanmıyor yavu?» diye öfkeyle geldi. Ahmet'i omuzlarından tutup sarstı. Sonra eğilip gözkapaklarını açtı parmaklarıyle: «Hişş Amat, hişş!..» dedi. «Uyan be! Bak valla atarım dört dene! Bu nasıl uyku böyle be?» Oğlunu ayaklarından tutup sarstı.

Irazca:

«Sen şöyle dut da ben geydireyim!» dedi. «Hemi de aklında olsun, bu çocuğa biraz datlılıkla gonuş. Korkudan aklını

çıvdıracak. Eyi edeyim derken temelli kötü edip koyma başıma!..»

Bayram, anasını dinledi: «Pekey ana!» dedi. «Haydi çabuk geydir! Valla çok geç galıyoruz!»

Irazca çarıklarını giydirirken bir ara Ahmet uyanır gibi oldu. Ama bir türlü kendine gelemiyordu. Baygın gibiydi.

«Ne datlı uykuymuş bu be?»

«Çocuk uykuları...» dedi Irazca. «Bundan datlı ne var dünyada?» Sonra sordu: «Üşür mü acabola?»

«Yok canım! Üşür mü heç? Yaz günü! Şimdi serin olduğuna bakma, birazdan her yer yanmaya başlar!..»

«Eyi madem!» dedi Irazca. «Gucakla dölünü! Gucakla da eşşeğe bindir!»

Ahmet'in uykusu hâlâ açılmamıştı.

Bayram kucakladı: «Araba gibi bir şey olacak anasını satayım, atacaksın çocuğu içine, hem gidecek, hem uyuyacak. Eşeğin üstünde ne yapacam şimdi ben bunu? Bıraksam düşer. Bırakmasam, uykusu açılana gadar nasıl dutarım?»

Birden aklına geldi: «Yavu ana! Heç söylemezsin: Yusak ya şunun yüzünü. Getir ırbığı... gahbeçik!..»

«Sahi!» dedi. «Feydası olur!» Hemen ırbığı getirdi. «Aç ninem ellerini!» dedi. «Yok yok, bu açmayacak. Sen bırak bakayım çocuğu yere. Sen suyu dök. Ben yüzüne çarparım.»

Yüzü gözü ıslanınca Ahmet biraz açılır gibi oldu. Birden: «Ne var be? Ne oluyor be?» diye sordu ortaya.

«İlçeye gidiyorsunuz ninem! Bubanla ilçeye, Gaymakama gidiyorsunuz! Şikâta gidiyorsunuz!»

Gözlerini iyice açınca babasını gördü. Hemen sesini kesti. Pısıverdi. Babasının korkusu çöktü içine.

Bayram, oğlunu aldığı gibi eşeğin üstüne oturttu. Eline de bir değnek verdi: «Sağa sola sapıtma, uyuyup ney de etme, dıkkatlı sür!» dedi. Sonra anasına döndü: «Haydi sağlıcakla gal. Akşamda zabahta döneriz biz. Marağetme...»

Irazca:

«Uğurola bakalım!» dedi. «Hayırlı habarlarınızı beklerim!»

Baba oğul gittiler.

Toman, yanları sıra tin tin koşuyordu. On günlük yola gitseler arkalarından giderdi. Ahmet'e alışıktı. Eşeğe alışıktı.

Köy uyudu kaldı geride.

Irazca:

«Şimden sonra uyumakta feyda yok!» dedi. «Bir ataşçık yakıp hamur yuğurayım! Haççam biraz daha uyusun. Sen ne gadar yanıp gavrulsan, işler işlenmek ister. Eyisi mi, işle bitir! Çoluk çocuğun on iki aylık emecikleri gırlarda... Çare yok, derip çatacaksın. Garıncalar gibi yollara dökülüp dane dane toplayacaksın...»

*
**

Ahmet'le Bayram, gün doğana kadar Alanköyü, Dereköyü geçip, Işıklar kırını tuttular. Işıklar kırında buğdaylar biçiliyordu. Yollarda ilçeye giden tek tük köylüler vardı. Millet her yerde, her köyde koşar adım ekinlerin peşindeydi.

İlerdeki kofalıkta dinlenip ekmek yediler. Eşeğe torba taktılar. Ahmet, elindeki dürümü usul usul ısırıyordu.

Bayram, oğluna, Kaymakama neler söyleyeceğini öğretiyordu:

«Bir şey sorarsa hemen cuvap ver. Olanı olduğu gibi anlat. Heç çekinmeden anlat ki, şu gahba döllerinin ikisini de dama dıktıralım. Ne bizim bunlardan çektiğimiz? Garadaş'ta onların yüzünden heç eyi gün görmeyelim mi? Yoğsam bu köy onlara dedelerinden mi galdı? Paraysa, biz de verdik. Onlar gadar veremedikse de verdik. Onların gazancını mı yiyoruz? Ne demeye daklaşıyorlar bize? Biz onlara daklaşıyor muyuz? Emme dur sen. Hele şu işler bir sona ersin. Ben onların tümünün anasını satarım! Bir Alaman çılbağı alıp dakacam belime. Bir de o zaman gelsinler üstüme. Dank dank dank... tetiği çektiğim gibi düşürecem dürzüleri! Bir dabanca da sana alacam. O zaman yalnız başına istersen Güroluk çamlığına git, kimse teline dokanamaz!»

Babası böyle konuşunca Ahmet biraz açılıyordu. Beline bir tabanca takıp hasımlarını kovalamak, kurşunları sıkıp devirmek, ağızlarından, burunlarından kan getirmek, savunamaz hal-

lere düşürüp başlarına çökmek, ondan sonra basmak tokadı, basmak tokadı... Alır mısın, almaz mısın? Yer misin, yemez misin? Daha başka nerelerine vurayım?.. O günleri bir gözünün önüne getirdi, mi, deli oluyordu. Çok hoşuna gidiyordu. Hemen büyümek için fırtına gibi bir arzu duyuyordu.

Bayram:

«O işin nasıl olduğunu sorarlarsa, onu da anlat...» dedi. «Hökümeten bir şey saklanmaz oğlum! Neler deyip gandırdılarsa bir bir söyle! Gır Bağları'ndaki gütmeci garıları da tanık gösterelim. Seni nasıl gandırıp dereye indirdiklerini söylesinler. Gaymakamdan heç korkma. Gaymakam adamı yimez oğlum...»

Ahmet sesini çıkarmıyordu.

İlçeye geldikleri zaman, gün üç dört adam boyu yükselmişti.

Ahmet, içindeki acıdan dört yanına bakamıyordu. Yapılarına, mağazalarına gereği kadar şaşamıyordu kasabanın...

Memurlar, Ferhat'ın hanın önündeki kahvede, kahvenin karşısındaki Şehir Kulübü'nde çay içiyorlardı. Beyaz gömleklerini giymişler, kravatlarını takmışlardı. Pabuçları sarı, yada ak boyalıydı. Yüzleri sakalsızdı. Bazıları gözlüklüydü. Bazıları tengerlek şapkalar giyiyordu.

Bayram:

«(Dünyada okumak varımış!)» diyordu içinden. «(Yakın yerlerde okul olmalı da dölleri okutmalı. Köy yeri irezillik. Gız oğlan demeyip okutmalı, gurtarmalı irezillikten!..)»

Eşeği Ferhat'ın hana bağladılar. Hancı Ferhat, kapının önüne bir sandalye atıp oturmuştu. Çipil gözleriyle gelip geçenlere bakıyordu. Sandalyenin üstüne diz çökmüştü. Hafif yere kapanmıştı. Şapkasını kulağına yıkmıştı.

Bayram yaklaştı:

«Ferat emmi, Gaymakam Bey dayrasına gitti mi acabola?» dedi. «Şimdi varsak, yerinde midir acabola?»

Ferhat baktı:

«Gulüpte görünmüyor, gitmiştir.» dedi. «Erken gider o... Ne yapacan Gaymakamı?»

«Bir işimiz var ki heç sorma, Ferat emmi!» Ahmet'i gösterdi: «Çocuğun başına bir iş geldi. İki südübozuk, mal güderken ırzına geçmişler. Onu arzedecem...»

Ferhat, Ahmet'e baktı: «Bunun mu?» dedi.

«Bunun ya, Ferat emmi!.. Sekiz yaşında çocuk...»

Babası böyle konuşurken Ahmet eriyip bitiyordu. Başını kaldırıp karşısındakine bakamıyordu.

Ferhat:

«Bu iş, Savcıyı elâgadar eder.» dedi. «O zaman da Reyiz Beyi görmeniz ilâzım. Şimdi usul böyle. Doğrudan doğruya gitseniz de olur emme, ona göre olur. Hemi garagola uğradınız mı?»

«Bizim garagola güvenimiz yok, Ferat emmi!»

Ferhat güldü:

«Öyle lâf olur mu? Güvenin olsun olmasın, varıp bir kere başvuracaksın. Hökümetin ilk gapısı...»

«Onbaşı, Muhtarın adamıdır, onun için güvenimiz yok!»

Ferhat, Bayram'ı baştan ayağa bir süzdü:

«Valla,» dedi. «İşin aslını ararsan, benim hökümete güvenim yok! Hancı Ferhat'tan duymuş olma emme, işler dolaşık yollarla görülüyor. İnsan Harun Reşit Efendimizin gününü arzediyor. Herif benim ambarımı yarıyor, buğdayımı döke döke evine alıp götürüyor. Daneleri izleye izleye varıyorum ki, bu boku yiyen filândır. Dutanak dutturuyorum. Keşif yaptırıyorum. Sonra Yargıç bana soruyor: "Tanık var mı?" Ne tanığı be? Şu buğday danelerinden daha eyi tanık olur mu? Tevgif etmiyor herifi! Şimdi işler böyle. Garadaş köyünde seninçocuğun ırzına geçmişler, kim kime, dum duma... Tanık var mı?»

Bayram:

«Biz gene de Gaymakamı görmek istiyorum, Ferat emmi!» dedi.

Ahmet'i yanına düşürüp hükümet konağına yürüdü.

Ferhat:

«Çabuk gidin madem! Gaymakamı başı tena iken görün!» diye bağırdı.

Betonarme yapının içinde bir kuyu serinliği vardı.

Bayram'la Ahmet, bir tuhaf çekingenlikle merdivenleri çıktılar. Merdivenler sağlam ve rahattı. Ahmet böyle merdivenleri ilk görüyordu. Elinde olmadan kendi evlerinin çürük şeyiyle kıyaslıyor, hayran oluyordu. Ama bu hayranlığı iyice algılamadan, birazdan sorulacak soruların sıkıntısına düşüyordu.

Aşağıda Yargı kapısının önünü dolduran köylüler, karı kız, koyun gibi birbirlerine sokulmuş, bekliyorlardı. Kimisi hakkını yitirmiş, kimisi başını yardırmıştı. Köylerde bir kavga, bir kıyamet sürüp gidiyordu. Kiminin eli yüzü kan, kiminin başı gözü sargı... Kiminin öküzü çalınmış, kiminin fidanları kesilmiş, kiminin de ta geçen yıl harmanları yakılmıştı, yargısı sürüyordu.

Birazdan ilçenin memurları, köylerin işlerini ayıklamaya geleceklerdi. Kurt kuzu hikâyelerini dinleyip kâğıtlara yazacaklardı. Kâğıtlar masaları dolduracaktı. Her birine birer numara koyacaklar, kayda geçecekler, dosyalayıp raflara kaldıracaklardı. Sonra da raflardaki dosyaları depolara indireceklerdi... Memurlar, oradan oraya göçerek, gidenlerin yerine yenileri gelerek, gözleri gözlüklenerek, saçları ağararak, masalarının başlarında yaşlanacaklar, sonra köşelerine çekilip emekli aylığı alacaklardı.

Kaymakamın kapısındaki jandarma, Kara Bayram'ın ne istediğini sordu.

«Gaymakam Beyi istiyoruz arkadaş!» dedi Bayram.

Jandarma açtı kapıyı: «Gir bakalım!» dedi.

Bayram şapkasını eline aldı. Taranmak bilmez saçları yana yöne dağılmış, yapışmıştı. Kimi dikleşmiş, kimi kıvrılmıştı. Oğlunun elinden tutup içeri girdi. Camlı masanın karşısına dikildi. Bitiştirdi topuklarını.

Genç Kaymakam sigara içiyordu:

«Söyle bakalım...» dedi.

Bayram eğilip selâm verdi. Ahmet'i de yarım adım öne doğru sürmek istedi, ama çocuk kıpırdamadı.

«Beyim...» diye başladı Bayram. «Biz Garadaşlıyız! Benim

adım Bayram... Bayram Gara... Zatına muracatımız var. İşte bu çocuk benim oğlum. Adı Amat...»

«Evet Bayram Efendi...» dedi Kaymakam.

«Beyim... Biz, Muhtarın oğlu Camal'la, Gurul üyesi Deli Haceli'nin güççük bilâderi Boz Omar'dan davacıyız...»

«Niçin davacısınız, anlat...»

«Mal güttüğü yerde ikisi gandırıp bu çocuğun ırzına geçmişler Beyim! Sonra da böyle böyle ettik deye köyün içinde yayım yapmışlar. Bu bizim gatti namısımıza dokandı. Oraklar da çıktı. Gırda arpayı bırakıp zatına geldik Beyim. Yani ki yarı gecede yola çıktık...»

«Karakola başvurdunuz mu?»

«Garagola ne başfuralım Beyim? Onbaşı, Muhtarın birinci adamı! Garagol her şeyi ondan yana yontuyor. Bizim garagola güvenimiz yok. Benim de yok, anamın da yok... Biz güvenimiz zatına... Benim anama Irazca derler. Anam bana dedi ki: "Heç kimseye gitme, doğru Gaymakama git! Halımızı ona arzet!" Ben de geldim, işte arz ediyorum...»

Kaymakam güldü: «Senin Irazca anan beni nereden biliyor da güveniyor, Bayram Efendi?»

«Biliyor Beyim! Benim anam sana çok güveniyor. İki yıl önce bizim köye geldiğinde, sana arzuhal verdi: Deli Haceli, Muhtarın arka çıkmasıyle, bizim evin önüne ev yapacak oldu da, zatın menetti. Anam dedi ki: "Adaletli, halal süt emmiş bir adamdır. Doğru ona git!" Onun için geldim...»

«Hatırladım, Bayram Efendi. Senin ananı hatırladım. Demek böyle ha? Demek sizin işler böyle aynaştı gene?»

«Aynaştı Beyim!»

«Peki, ne olacak şimdi?»

«Onu zatın bilecek Beyim! Öyle ya, biz köylük adamıyız. Köylük adamı demek kör demek. Hangı gapıdan girilip hangı gapıdan çıkılacak, bilemez demek. Zatın bize yol gösterecek Beyim! Garadaş köyünde bizim arkamız galemiz yok. Arkamız galemiz sen olacan bizim!»

«Peki Bayram Efendi, elde delil var mı? Tanık var mı?»

«Tanık allah Beyim! Bir de Boz Omar'ın bıçağı var. İşte

yanındadır.» Bir yağlığa sarılı kınsız bıçağı belinden çıkarıp masaya koydu: «Kını Boz Omar'ın kendindedir. Evinde, yada üstünde arama yapın, bulursunuz Beyim. Bir de Omar'ın boynundaki yara. Boğazım ağrıyor deye sarıp geziyor köyün içinde. Amat, kendini gurtarmak için bıçağı savurup yaralamış. Bir de mal gütmeci garılar var Beyim.»

«Dilekçe yazdırdın mı Bayram Efendi?»

Kaymakamın böyle "efendi efendi" diye konuşması Bayram'ın tuhafına gidiyordu.

«Yazdırmadım Beyim, yazdırayım!»

«Dur sen Bayram Efendi.» Zile bastı. Jandarmaya: «Yazıcılar geldi mi?» diye sordu.

«İbrahim Efendi geldi.» dedi jandarma.

«Çağır onu!»

Jandarma çıktı.

«Otur Bayram Efendi!.. Demek sizin işler böyle?»

«Böyle Beyim!»

Kaymakam kalktı, odada gezinmeye başladı. Sigarasını tazelerken Bayram'a da sordu: «İçer misin?»

Bayram, elini göğsüne götürdü: «Töbe Beyim, sağolasın!»

«Odanın içini adımlıyordu. Gözünün önüne Irazca'yı getiriyordu. Ok gibi batan gözleriyle... Perişan üstü başı, kocaman elleriyle... İri gövdesi ve kin dolu gözleriyle... Dobra dobra bir Irazca... Bir direşken kadın, köyün içinde...

«Irazca anan ne yapıyor? Ne o diyor bu pis işlere, Bayram Efendi?»

«Dünyanın çivisi çıktı diyor... Yakacam köyü diyor...»

Güldü Kaymakam. Odada gezinmeyi sürdürüyordu. Ahmet'in önüne gelip durdu. Gözlerini araştırdı.

Çocuk, başını yere eğmiş, düşünüyor, korkuyordu.

Babası, başından şapkasını alıp dizine koydu.

Kaymakam:

«Bana bak bakayım Ahmet!» dedi.

Ahmet ürperdi.

«Kaldır başını, bana bak!»

Ahmet, başını kaldırıp baktı, hemen indirdi.

«(Irazca'nınki gibi ağı afacan gözler... Zehir gibi bakıyor çocuk!)» diye düşündü. «Okut bu çocuğu Bayram!» dedi.

«Nerde okutayım Beyim?»

«Ver okula...»

Bayram güldü:

«Garadaş'ta okul ne gezer?»

«Toplanıp okul yapın! Size buradan yardım edelim!»

«Bir benim dememinen olur mu Beyim? Bizim köyün parası bir yere gider emme, sözü gitmez. Garadaş'ın adamı, birbirini düzmeye uğraşıyor şimdi. Heç toplanıp da okul yapar mı?»

«Muhtarınız?» diye sordu Kaymakam.

«Muhtarımız bıyık gıvradıyor. Köyün içinde ot goşturuyor. Hayınlara arka çıkıyor muhtarımız...»

«Kosa ne yapıyor? Bir adam daha vardı, dur bakayım... adı şey... Ağali ne yapıyor?»

«Onların işi eyi Beyim! İşlerine gidip işlerinden geliyorlar. Köy belâsına fazla garışmıyorlar. Garışsalar da sözleri dinlenmiyor...»

«Demek böyle ha? Demek Karataş'ın halleri böyle ha?» Odanın içinde dolaşıyordu. Ak yüzü, kocaman çenesi ve duru mavi gözleri vardı. Elmacık kemikleri iriceydi.

Yazıcı İbrahim Efendi önünü düğmeleyerek girdi.

«Yazı makinesini getir İbrahim Efendi?»

Gidip getirdi.

«Dilekçe kâğıdı tak. Yaz: Cim Savcılığına... Dava konusu... Davacı... Davalılar... Karataş köyünden, ne oğluydu?»

Bayram:

«Biz mi Beyim?» diye sordu.

«Evet, siz...»

«Gara Şâli oğlu... 1923 doğumlu.»

Kaymakam devam etti: «Irazca'dan doğma Bayram Kara... Oğlu Ahmet Kara... Öyle değil mi?»

«Öyle Beyim, aynı öyle...»

«Mal güttüğü yerde, Kır Bağları ve Değirmen Deresi mevkilerinde...»

«Aynı dediğin gibi...»

Dilekçeye pul yapıştırdılar. Bayram parmak bastı.

Kaymakam telefonu aldı:

«Aloo... Savcı Bey geldi mi Efendim? Peki, ben geliyorum...» Kalktı: «Gelin benimle!» dedi.

Aşağıya indiler.

Savcı sordu: «Kim bunlar gene Kaymakam?»

«Bunlar benim yoksul akrabalarım, Savcı Bey!» dedi. «Karataş köyünden akrabalarım. Irazca kadının oğlu Bayram'dır bu! Bayram, benim anamın kardeşi, babamın sefer yoldaşıdır...»

Savcı:

«Irazca... Irazca...» diye düşündü. «Senin şu dik karı mı? Eli bayraklı hani?»

«Evet o... İsyancı!.. Devletin muhtarına kafa tutan Irazca!..»

Anlattılar. Biraz Kaymakam söyledi, biraz da Bayram.

Savcı, bıçağı alıp yazıcıya verdi:

«Kaydedin bunu.» dedi. «Çocuğu da doktora sevk edeceğiz. Yargıç Beyden bir de arama kararı alacağız. Cemal ile Ömer'i derdest getirip tıkacağız. Bakalım sonu ne gösterir? Reis Bey ne der bu işlere?..» Kaymakama alaylı alaylı baktı: «*Mazlumların ahı* ha?.. Öyle mi demiş Millî Şair?»

«Ne kadardan başlar, onu söyle Savcı Bey?»

«Valla, teşebbüs gerçekleşmişse üç yıldan... Teşebbüs halinde kalmışsa altı aydan üç yıla kadar... Çocuktur, biraz da ayarlama yapılır... Hele bir raporu görelim. Tanıkları dinleyelim...» Makineye kâğıt taktırdı: «Yaz aslanım: Hükümet Tabipliğine...»

Bayram'la Ahmet, yazıyı alıp doktora gittiler.

Savcıyla Kaymakam, arama kararı çıkartıp telefonla Erle karakoluna yazdırdılar. Bağırıp çağırdılar. «Devriye gönderin!» diye sıkı emir verdiler.

12

DEVRİYELER

Muhtarın Otluçukur'daki tarlasında, karı kız, delikanlı yaşlı, yetmiş kadar ırgat, koltuk altlarından, hem de apış aralarından ter fışkırarak çalışıyordu. Öğle yemeğini yemişler, orakları yeniden almışlardı. Eğnelbaşı Çapar Kâzım, durup durup, «Heyy!» çekiyor, ırgatları isteklendirmeğe çalışıyordu. Arkada Muhtar, elinde bir kamçı, kamçıyı çizmelerine vuruyor, esans kokulu tespihini şakırdatıyor: «Gayrat aslan gomşularım, gayrat!.. Yazıda yabanda zebil etmeyin benim ekinlerimi... Eşşek eşşeği ödünç gaşır. Gün olur ben de sizin yaralı barmağınıza işerim. Hemi de işemekteyim. İne çıka, bunca işinizi görmekteyim. Hemi de köy için kendi namı hesabıma bir motur alıp bütün tarlaları sürüyorum. Ha gayrat! Gayrat analarım, bacılarım, gayrat!..» diyordu.

Muhtarın Cemal, bir elinde testi, bir elinde tas, su dağıtıyordu. Bugün başında şapka vardı.

Arap Ali, «*Kara biberim...*» türküsünü söylüyordu.

Tarlada bir hışırtı, bir çıtırtı gidiyordu. Öğle sıcağı iyice çökmüştü. Yaprak kımıldamıyor, bir damla rüzgâr esmiyordu. Irgatlar pişiyorlardı.

Jandarmalar, yanlarında Bekçi Mustafa'yla birlikte uzaktan göründüler. Tüfeklerini çaprazlama atmışlardı. Ağır postallarıyle tarlaları tozutarak geliyorlardı. Terleyip bitmişlerdi.

Muhtar baktı, jandarmaları gördü. «Hökümetten bir hayır habar var bize!» diye sevindi. Kollarını gererek kabarmaya başladı. «Köy işleri böyledir gomşular, görüyorsunuz, tarlada bile adamın yanına jandarma geliyor! Gene ne var kimbilir? Kimbilir hangi yeni ganunu tebligat edecekler?»

Jandarmalar, tarlanın başında durdular.

Bekçi Mustafa, ayrılıp Muhtara doğru geldi.

Muhtar da, Bekçi yaklaşmadan o yana yürüdü.

Yarı yolda karşılaştılar.

«Ne o Musdava?» dedi Muhtar.

Mustafa çiğnini çekti:

«Valla anlayamadım!» dedi. «Bir arama darama lâfı geçti emme, neyin nesidir, sezemedim?..»

«Nasıl arama daramaymış ulan? At hırsızı mı varmış Garadaş'ta? Yörü bakalım, varalım yanlarına...»

Yürüyüp vardılar.

«Hoşgeldiniz!» dedi Muhtar.

«Hoş gördük Ağa...»

«Hayrola? Nedir suçumuz?»

Jandarmalar gülmediler:

«Suçunuzu ne bilelim? Savcı Beyin emri: Deli Mehmet oğlu Ömer, Muhtar oğlu Cemal... bunlar derdest ilçeye!..»

«Şakayı bırakın ulan!» dedi Muhtar. «Cemal benim kendi belimden enme öz oğlum! Omar da Gurul üyesi Haceli'nin güççük bilâderi. En möteber adamım!..»

«İsterse İsmet Paşa'nın bilâderi olsun! Savcının tel emri...»

«Ulan şaka yapmayın!»

«Ciddî söylüyoruz... hemen çabuk!»

«Adam mı öldürmüş, yol mu kesmiş bunlar?»

«Orasını Savcı bilir, biz ne bilelim? Emir elimizde!»

«Emri bana göstermeyin, ben ne anlarım okuyup yazmadan? Fakat bu iş nereden çıkıyor? Neden icabediyor? Bir Muhtarın oğlu, bir Gurul üyesinin bilâderi derdest gider mi? Çok tâcüp ediyorum...»

Jandarmalar:

«Gider gider!..» dediler. «Hele çağır bakalım şunları! İkisi de buradaymış!..»

«Burda olmaya burdalar emme, bir güncez müsâd'etseniz, ben de bir ilçeye inip Reyiz Beye habar versem, haa ne dersiniz? Yani, neyin nesidir, bir anlayıp dinlesem?..»

«Yavu çocuk gibisin Muhtar! Herifçioğlu derdest istiyor yavu! Nasıl müsâdederiz? Sen gene atına atla, ilçeye in. Reyiz Beye habar ver... uçup gitmiyor ki Reyiz Bey...»

«Bir idara yavu! Dünyada idara deye bir lâf vardır...»

«Valla olamaz!» dedi jandarmalar.

«Demek olamaz ha?»

«Olamaz!» dediler.

Muhtar, Bekçi Mustafa'ya döndü:

«Çağır madem şunları, haydi!»

Mustafa gitti.

Irgatlar, doğrulmuşlar bakıyorlardı. Türkü mürkü, daha o dakika kesilmişti. «Neydi bu olup biten?» Soruyorlardı.

«Pekey... bu arama darama nedir?» diye sordu Muhtar. «Bekçiye öyle demişsiniz!»

«Valla bir arama emri var, onu da söyleriz! Üstleri aranacak. Sonra Deli Mehmet oğlu Ömer'in evi aranacak!»

Muhtar, kendi kendine: «(Bomba bulacaksınız Deli Mehmet'in evinde!)» diye güldü. Gülmesi bir acıydı. İçi yanıp tutuşuyordu. Sonra birden sordu: «Ne arayacaksınız Omar'ın evinde? Gaçak tütün mütün mü? Yani benim habarım olmadan bir bok filân mı yimişler?»

«Yok canım, sonra söyleriz...» dedi jandarmalar.

«Ulan aslanlarım, ha önce söylemişsiniz, ha sonra!.. Var mı bunun bir farkı? Yoğsam hökümetin yeni bir ganunu mu var: Vatandaşı marakdan çatlatmak için önce söylenecek sözü sonra söylemek deye?»

Jandarmaların biri kızdı: «Yavu Muhtar, çok sulanıyorsun, arkadaş!.. Sonra söyleriz dediğimize göre, bir gayamız vardır heralda? Görevin nasıl yapılacağını senden mi öğreneceğiz? Bırak, müdâle etme yavu!»

«Yok yavu, ne müdâlesi? dedi Muhtar. «Ben, sizi sevdiğimden dedim aslanım, ne müdâlesi?..»

«Bırak şimdi aslanı kaplanı! Ooooo!..»

«Pekey pekey...» dedi Muhtar.

«Haydi çabuk, çağır şunları!»

Cemal'le Ömer geldiler.

Jandarmalardan önce Muhtar sordu:

«Mükâtınız ne ulan? Ne bok yidiniz benim habarım olmadan?»

Ömer de, Cemal de sustular.

«Cuvap ver, ne bok yidiniz?»

Cemal:

«Valla bir şey yapmadık?» dedi.

«Açık gonuşun da bir çaresine bakalım!»

«Açık gonuşması mı var buba? Bir şey yapmadık!»

«Doğru söyleyin diyorum size!..»

Cemal sustu. Ömer zaten konuşmuyordu.

«Gaz gibi başınızı eğip susmayın böyle! Sonunda dostun duşmanın içinde kepaze etmeyin beni! Omar, haydi sen söyle!..»

«Yok emmi... biz valla bir şey yapmadık. Sabahtan beri orak tarlasındayız. Görüyorsun...»

«Bir şey mi çaldınız?»

«Yok canım!»

«Hele hele?»

«Yok emmi, valla çalmadık!»

Muhtar, jandarmalara döndü: «İftiradır öyleyse!» dedi güvenle. «Külli iftira, külli isnat! Bakın, bir şey çalmadık, diyor çocuklar!..»

Jandarmalar güldüler: «Doğru, iftiradır!..» dediler.

«Öyleyse götüremezsiniz!»

«Canım, iftira olduğu anlaşılınca geri gelirler. Keskelle yok ya bunun sonunda!»

«Keskele yoğ emme, adamın şerefi lekeleniyor! O ne olacak? Ben bunun peşini bırakmam. Şeref davası açarım arkadaş!.. "Bi göyna yere derdest götürdükleri için" deyerekten şeref davası açarım!..»

Sonra kendi kendine çırpındı: «(Ulan, sırası mı şimdi bunların? Bu gadar telâşenin arasında? Bu gadar maşakkatın arasında sırası mı?)» Jandarmalara sordu: «Onbaşının haberı yok mu bu derdest, hemi de arama darama işinden?»

«Olmaz olur mu? Savcı, emri ona yazdırdı.»

«Öyleyse deral garagola giderim! Deral! Deral gider sorarım! Vede hakkımı hukukumu ararım. Benim şerefim var ortada! Garadaş köyünün şerefi var!..»

Jandarmalar dinlemediler:

«Cemal hanginiz?»

Muhtarın oğlu öne çıktı.

«Kaldır bakalım kollarını!»

Cemal, babasına baktı.

Muhtar: «Kaldır!..» dedi.

Cemal'i aradılar.

«Ömer, sen de kaldır!»

Kaldırdı. Onu da aradılar.

«Yok bir şey... Gelin bizimle. Tutanağı köyde tutarız. Muhtarla. Bekçi, siz de geleceksiniz!..»

«İlçeye mi?» diye sordu Muhtar.

«Yok canım, köye kadar...»

«Gelirim, gelirim emme bu tarla ne olacak böyle? Bu ırgatlar ne olacak?»

«Döner gelirsin birazdan. Uzun sürmez...»

«Madem uzun sürmez, yörüyün...»

Irgatlar bakıp kaldılar. Türlü çeşit yorum yapıyorlardı aralarında. İşi kaydı boşlamışlardı. Bazıları, üç dört gündür köyün içinde çalkalanan haberlere dayanarak işin aslını sezer gibi oluyordu ama, gerçekten o mu, değil mi, bilmiyorlardı. Daha çok hırsızlık üzerinde duruyorlardı. Kayıp kuzularını, kayıp toklularını öne sürüyorlar, çiğnenmiş bostan kökenlerini, çırpılmış meyvelerini ortaya atıyorlardı. «Görüyon mu nerelerden çıkıyor, görüyon mu? Garadaş köyü baştan bozuk ulan!» diyorlardı.

«Kim şikât ettiyse, yaşasın!..»

Kimisi içinden, kimisi dışından, böyle söylüyorlardı.

Jandarmalar, Deli Mehmetgilin eve gelince Ömer'i yanlarına seslediler: «Bak Ömer!» dediler. «Sen akıllı bir adama benziyorsun. Şimdi şu koca evi altüst etmeyelim. Bizi boş yere yorma. Kendinde yorulma. Şu senin bel bıçağı nerdeyse getir. Güzellikle getirirsen hakkında hayırlı olur...»

Ömer, ellerini yana düşürmüş, yaslı yaslı. bakınıyordu Şimdiye kadar birkaç kere jandarma karşısına mı çıkmıştı? O esip gürlemeleri gitmiş, olmuştu bir kuzu!

«Bıçak dediğin pazarda çok Ömer, gider bir daha alırsın!»

Muhtar, bir şey anlamadan bakınıyordu.

«Haydi çabuk Ömer, sana söylüyoruz!»

Ömer:

«Valla benim bıçağım yok... yitirdim.» dedi.

«Nerde yitirdin?»

«Değmen Deresi'nde yitirdim. Emme kını duruyor. Guru boş kını isterseniz getireyim.»

Jandarmalar birbirlerine göz ettiler. Sonra: «Getir bakalım!» dediler. «Ne yapalım? Bıçağını yitirmiş, kınını aldık geldik, deriz!»

Ömer, koşarak içeri girdi. Ambarın üstündeki yatakların altından bıçağın kınını çıkardı. Getirip jandarmalara verdi.

Jandarmalar, oturup bir tutanak tuttular. Muhtara, Bekçiye mühürlettiler. Ömer'in mühürü yoktu, parmak bastı. Katlayıp ceplerine koydular. Sonra: «Yolcu yolunda gerek Ağa! Biz yola düşelim! Bu arkadaşlar akşama ilçeye teslim edilecekler, vakit epey daraldı!» dediler.

«Yavu, açlık tokluk?» dedi Muhtar. «Bizi yıktınız da gidiyorsunuz gerçi emme, o iş başka, bu iş başka. Oturun bir ekmek yiyelim.»

«Sağol! Sıra heç o sıra değil. Bir gün gene gelir, ekmeğini yeriz, çayını içeriz. Hoşça kal...»

Muhtar sordu:

«Çocuklar da gelecekler mi şimdi?»

«Evet! Derdest götüreceğiz!»

Muhtar: «Yarın sabaha garagoldayım!» dedi. «Sonra da atı ilçeye süreceğim...» Çıkarıp Cemal'e bir "onluk" verdi: «Aç susuz galma ulan!» dedi. «Hemi de heç marağetme! Deral bir çaresine bakarım!..»

İkisinin de kaşları yıkılmış, kulakları düşmüştü. yüzleri iyice kararmıştı. Domaşarak gittiler. Terleri sırtlarında kurumuştu. Öyle de bir susamışlardı ki!..

Muhtarla Bekçi bakışıp kaldılar.

«Nerden icabetti bu iş şimdi, Musdava?»

«Valla heç bilemiyorum Muhtar...»

«Kimin başının altından çıktı? Ganâtin ne?»

«Bilemiyorum valla...»

«Bilemiyorsun demek?»

«Bilemiyorum...»

«Ulan sen ne biçim bekçisin, dürzü? Garadaş köyünün asayişi senden mi sorulur, benden mi?»

Muhtar ateş püskürüyordu.

«Kafa gezdiriyorsun köyün içinde, kafaa!.. Heç görevine dıkkat etmiyorsun! Soruyorum, cuvap veremiyorsun! Olmaz, bu işler böyle olmaz! Emme yarın sabaha anlaşılır. Yarım seetin içinde sarmısaktan ucuz olur. Anlarız... Fakat görevine dıkkat et aslanım! Yoğsam ıhraç ederim seni!.. Dahi köyden dışarı sürerim, görevine dıkkat et!..»

13

TAHSİLDAR

Bayram'la Ahmet, yatsı ezanında köye geldiler.

Bayram'ın içinde balıklar oynuyor, denizleri ılım ılık kıyılara vuruyordu. Anasına neler diyeceğini, neler anlatacağını bilemiyordu. O kadar yolu inip çıktığı halde kıl kadar yorgunluk duymuyordu. Sanki yollarda yürümüyordu, göklerde uçarak geliyordu. Tüy gibi hafifti. Yol boyunca Ahmet'i okutmak için plânlar kurup duruyordu.

«(Götürüp Ortaköy'ün okuluna yazdırmak, güzün... Eskici Mehmet Usta'nın evine yerleştirmek... Eriştesini, bulgurunu, göcesini götürmek... Zorlukları yenip yırtarak çocuğu bir mâmirliğe kavuşturmak... Varsın böyük adam olmasın. İbram Efendi gadar bir yazıcı olsun, o da yeter. Hökümetin içinde kendi köyünden, kendi belinden bir adamın olur. Varan hısımına, hemşerisine arka çıkar... Ah, bir çareler olsa da Osman ile Şerfe'yi de okutsam! Gönül der ki; al bunları başına, fur git Aydın'a, Söke'ye baş aşşa! Şeherlinin odununu yar, isdasyonlarda hamallık et, yörüt bu işi...)»

Hep aklı buna gidiyordu. Kaymakamın dilekçe yazdırması, Savcıya telefon etmesi, Erle karakol onbaşısını sıkıştırması, Karataş'a devriye çıkarmaları gerilerde kalıyordu.

Ahmet'te hiç bir değişiklik yoktu. Ferhat'ın handa ekmek yerken bile sesi çıkmamıştı. Yol boyunca da konuşmamıştı. Eşeğin üstünde basılıp gelmişti. Hep doktoru düşünüyordu. Doktorun don çıkartmasına fena kızıyor, içinden atıp tutuyordu. Bir daha çağırırlarsa gitmeyecekti. Böyle don çıkartmaya, orasına burasına bakmaya ne hakları vardı? Hükümet konağının alt katındaki adamın: «Siz şimdi gidin, biz sizi çağırtırız!» deyişine takılıyordu. Gitmeyecekti artık. Başına geleni herkese duyuruyorlar, herkese anlatıyorlardı: Ne oldu? Nasıl oldu? Ne

dediler? Ne verdiler? Nasıl kandırdılar? Nasıl yaptılar? Soktular mı?.. Bir bir inceleyip kâğıtlara yazıyorlardı. Bir daha yazdırmayacaktı.

Irazca, bir içerde, bir dışardaydı. Durduğu yerde duramıyordu. Yüreği ceviz kabuğuna girip girip çıkıyordu. Cemal'e Boz Ömer'in yakalanıp götürüldüğünü oraktan dönerken duymuştu. Başka bir şeyler mi ilgiliydi yoksa? Bu işin çaresine bu kadar çabuk bakılabileceğini aklına sığdıramıyordu.

Boğazından iki lokma ekmek geçmemişti. Aklına binbir yer geliyordu. «Duşmanı gazanması golay, gütmesi zor!» diyordu.

«Duşman» der demez hemen bir titredi. Kalktı, aşağıya indi. Malların hepsini ahıra doldurdu. Kapıyı da kilitledi.

Haççа:

«Mallar bişer anam, mallar bişer! Neye gapattın? Ne var daha ortalıkta?» dedikçe:

«Suss!.. Korkulu düş görmekten uyanık durması eyidir, suss!..» diye çıkıştı. «Onların südü bozuk! Onların ne olduğu belli değil! Onlar adama her şeyi yaparlar!..»

Tam o sıra çatma kapı takırdadı. Zaten kulağı kirişteydi. Zıpladı kalktı: «Geldiler!» dedi evin içinde. Koşarak dışarı çıktı.

Bağırdı:

«Bayraaam! Amaaaa!..»

«.....»

«Ses versene, Bayram!»

Bayram:

«Geldik ana!» dedi aşağıdan.

«Amat oğlan nerde?»

«Nerde olur, yanımda...»

Hemen avluya indi. «Merdiven çürüktü, düşecektim, saşacaktım» demedi... Acele acele ahır kapısını açtı: «Eşeği içeri gat Bayram!» dedi. Yukarıya seslendi: «Gelin, geliin!.. Şavkı getir gızım!» Ne yapacağını bilemez bir hali vardı. Vardı Ahmet'in kollarından tuttu, öptü. «Benim gözel alınlarına gara yazılar yazılı tosunum!» dedi. Ahmet'i bırakıp Bayram'a döndü: «Eşşeği içeri gat! Şavk gelince yemini samanını ver! Ga-

pıyı kitle! Sonra yokarı çık!.. Dumanlı havalarda duşmanlar fırsant gollar!..»

Haççа, kandili aşağıya indirince, yukarısı karanlık kalmıştı. Çocuklar birer köşeye kıvrılmışlardı. Ahmet geldi, doğruca ocağın başına oturdu. Az sonra Haççа'yla Bayram geldiler. İçerisi az buçuk ışıdı.

Irazca:

«Zufrayı ser Haççа, zufrayı!» dedi. «Acıkmışlardır!»

Bayram:

«Acıktık anam!» dedi.

Irazca, Ahmet'e sordu:

«Acıktın mı nineşim?»

Dağdaki taşta ses vardı, Ahmet'te yok.

Irazca varıp omuzlarından tuttu:

«Ha bir gonuş ay gahbanın oğlu!» dedi. «Hep susacak mısın böyle?» Omuzlarından tutup sofranın başına çekti.

«Yumurta gır gelin, süt getir, haydi gadın Haççam!»

Bayram başladı:

«Bu senin Gaymakam, daşşaklı bir herif ana!» dedi. «İnsanlıklı, gonuşuklu adam! Dırnak gadar çocuk olduğu halda benim Amat'la bile şakalaştı! Bizim arzuhali kendisi yazdı. Önümüze düştü, Savcı Beye götürdü. Olup bitenleri bir bir anlattı. Çok insanlıklı...»

«Ellerine ayaklarına gurban olayım!» dedi Irazca. «Galem dutan barmaklarına... Barmaklarının ucundaki dırnaklarına gurban olayım!..»

Bayram:

«Garagola tilâfon edip sıkı gomut verdi ana! Derdest yakalayın getirin, dedi gözümün önünde. Bıçağın kınını bulun, üstünü başını arayın, evini damını arayın, dedi. Tilâfon sesi alıp götürüyor ana? Sen gonuşuyorsun, garşıdaki aynan cuvap veriyor...»

Irazca:

«Tilâfonlarının tellerine gurban olayım! Gomut veren dillerine gurban olayım!.. İki dene candarma gelip Otluçukur'daki tarlada, seksen dene ırgadın içinde, ikisini de yaka paça ya-

kalayıp götürmüş. Yakalayıp götüren candarmalarına gurban olayım! Goyunlar gibi yollarına gurban olayım!..»

«Savcı Bey, Amadı mâyeneye sevkiyat etti ana! Toktur Bey biraz sorgu sordu, sonra donunu çıkarıp baktı, eyice inceledi ana! Valla gözlüklerini dakınıp baktı!..»

Irazca:

«Gören gözlerine, gözlerindeki cam gözlüklere gurban olayım! Şan alay götürdüler Erle Çukuru'ndan! İrezil masgara oldular! İlçenin çarşısından geçirip mapusaneye attılar! Atanlara, yakalayıp götürenlere gurban, gul gurban olayım!..»

Bayram, bir yandan karnını doyurdu, bir yandan anlattı. Eciğini, cücüğünü çıkardı. Hancı Ferhat'ın dediklerine kadar aktardı.

Irazca, Ferhat'ın, "Şimdi işler dolaşık!" demesine çok kızdı: «Oşt köpeğime!» dedi. «Neresi dolaşık bu işlerin? Oşt köpeğime! Hancı Ferat eşşek saymayı bilir! Ne garışıyor hökümetimin işlerine? İşte, takikenin içinde şirp düşürdüler!.. Köpek, aygır köpek! Köpekler ne anlar hökümetin işlerinden? Benim gadın hökümetim! Heç hökümet, hökümet olur da, kendi özbeöz köylüsünü dağların içinde arkasız galesiz bırakır mı?»

Bayram:

«Gaymakam Bey, "Amadı okutmalı!" dedi ana!.. "Oğlan gız, bütün çocukları okutup gurtarmalı!" dedi.»

Irazca:

«Gurtarmalı deyen dillerine gurban olayım!»

Bayram:

«"Birleşip gayret edin, Garadaş'a bir okul yaptıralım, biz yardım ederiz, hökümetin golu uzun" dedi...»

Irazca:

«Ellerine gollarına bin defa gurban olayım, bin, bin, bin, bin... Yaptırır helbet! Yaptırsın da çocuklardan önce kendim gidip okuyayım! Ak saçımla, ihtiyar halımla öğretmenlerin önüne diz çöküp oturayım, ırağbet hörmet edeyim, okulun camlarını sileyim, bahçasını süpüreyim. Akşamları şavkın önüne gapanıp derse çalışayım, günüzleri de önlerine varıp cuvap vereyim.»

Bayram:

«Emme ben de eyi yoruldum, ana. Amat efe, gelişte gidişte, heç inmedi eşşekten. Vallaha dizlerim dutuldu galdı...»

Irazca:

«Dizlerine gurban olayım! Yorgunluk neyimiş? Yatar dinlenirsin. Haççam dinlendirir seni!.. Duşmanların gözünün gurdu gırıldı ya, sen ona bak! Şimdi benim gönlümün içinde gövercinler uçuyor! Saçlarıma kınalar yakayım diyorum, kınalar! Başıma ak dülbentler örtüneyim. Destileri alıp İğdeli Pınarı'na gideyim, suyun gözündeki balıklara hamurlar dökeyim. Öksüzleri seveyim, sevindireyim. Açları doyurayım. Bayramlarda çılbak çocuklara giysiler dikeyim. Bir bir yapayım bu dediklerimi... Sözüm hilâf olmasın, yapayım...»

Hemen yerinden kalktı. Dışarı çıktı. Peder Gediği'nden yandaki deliğin önüne durdu. Kollarını yana açıp uzun uzun gerneşti. Sonra da var gücünü toplayıp bir yellendi: «Ağızlarına yüzlerine sıçtıklarım, size bu, sizin ağızlarınızın içine!» dedi. İçeri geldi, geycek selesini deşmeye başladı. Ak tülbendini çıkardı. «Yarın tarlaya bununla gidecem!» dedi. Seleyi deşmeye devam etti: «Dibinde kına olacak, bulup saçlarıma yakacam! Heç başka zaman değil, şimdi yakacam. Ziller dakınıp köyün ortasında şangır şangır dans oyunları, oyunları, oyunları oynayacam sevincimden, güvencimden!..»

*
**

Muhtar, hayata oturmuş, düşünüyordu. Hemen Haceli'yi çağırmıştı. «Ne demek bu? Neden icabediyor bu? Neye deli gardaşına sahap olmuyorsun sen? Neler yaptı da böyle yakalayıp götürdüler? Benim Camal'ımın ne suçu, ne vebâli varıdı?» diye bağırıp çağırıyordu.

Haceli'den ise çıt çıkmıyordu.

«İmam böyle yaparsa cömât ne yapmaz? Böyle Gurul üyeliği mi olur Haceli? Köye böyle mi örnek oluyorsun arkadaş? Yapamıyorsan bu işi, çekil... Çekil de yerine eyisi gelsin! İnsan gardaşını terbiye edemezse, goca köyü nasıl terbiye eder? Senin Omar gardaşın itin biri. Kimbilir kimlerin gapısına daş

attı? Kimbilir kimlerin gelinine sulandı? Benim Camal'ımı da sürüdü gitti peşine!»

Haceli, kaşlarını yıkmış, hep susuyordu.

«Ben yapıyorum, siz yıkıyorsunuz gahbecikler! Ötürekli Irazca'nın yüzünden gayıp olan itibarımızı bir barmak yükseltik, şimdi on metro birden indirdiniz! Ben ilçeye ne yüzle varacam? Mâmiren beylerin yüzüne nasıl bakacam? Gaymakam Bey, Savcı Bey ve Şuba Reyizi Efendilerimize ne cuvaplar verecem? Zor imiş, Garadaş'ta muhtar olmak çok zor imiş gomşular! Garadaş'ta muhtar olmak, Eşeler dağında domuz olmaktan zor imiş!..»

Haceli titredi:

«Bana buğuz etme Muhtar!» dedi. «Benim heç bir şeyden habarım yok! Asıl benim sana buğuz etmem ilâzım!..»

Muhtar dartındı:

«Kime? Kime? Bana mı?»

«Belki sana, belki başkasına. Kime olduğunu iyice bilemiyorum. Benim çilem, tecellim heç bitmeyecek mi arkadaş bu köyde? Her yıl dert üstüne dert geliyor. Hâlâ içinde su çıkan bir evde oturuyorum. Lâf değil, bildiğin su! Bir gelip halımı görmüyorsun. Bayâ su çıkıyor oturduğum evden! Örtü döşek ıpıslak kalıyor. Garı gızan küt küt öksürüyor. Ondan sonra Bozoğlan'ı everelim diyoruz, deli deye kimse gız vermiyor! Bir ucundan dutup yardım etmiyorsun. Köyün muhtarı olman mucubuyla, senin insanlık görevindir halbuysam bunlar! Heç elâgadar olmuyorsun! Ondan sonra da bana buğuz ediyorsun. Orağımız harmanımız gırda serili galdı. Yarın, sabahın seherinde, sen atlı, ben yayan, yola düşelim diyorsun! Yorgunluktan canım çıkıyor benim. Nasıl iner, nasıl çıkarım o gadar yolları? Ne olacak benim hallarım böyle Muhtar? Başım belâdan gurtulmayacak mı heç? Gıyamet âhire gadar çile mi çekecem ben bu yıkılası Garadaş'ta?»

Muhtar, uzun uzun içini çekti, of, uf dedi. Elini ayağını oğuşturdu: «Pekey... ne yapalım şimdi? Ne demek istiyorsun? Sen istersen gelme, ben yarın sabah ata binip gidecem. Önce

garagoldan bir sorup suval edecem. Onbaşının gulağına bir şeyler fıslayacam. Sonra da Gaymakam Beye çıkıp, köy namına halımı arzedecem. Benim de ekinim biçinim galdı yabanda. Arpayı biçtirdim, çavdar duruyor. Çavdarı biçtirsem buğday duruyor. Bunun harmanı var, samanı var. Böyle günde Muhtarın oğlu derdest götürülüp dama atılır mı? Bahusus ki bu gadar milletin içinde!..»

Aşağıdan kocakapı dövülmeye başladı.

«Git şu gapıyı aç!» dedi Haceli'ye.

Haceli, erine erine gitti, açtı.

Gelenler, Tahsildar Yunus'la Bekçi Mustafa'ydı.

Yunus Efendi, atın çilbirini Mustafa'ya verdi. İçinde vergi defterinin bulunduğu heybeyi de Haceli'ye yükledi. Yukarı çıktı.

«Selâm...» dedi bitkin bir sesle.

«Aleyküm selââââm, Yonis Efendi!» dedi Muhtar, toparlandı kalktı. İçinden de sövdü: «(Aleyküm selâm gök gözlü döyus! Tam gelecek zamanı buldun, aleyküm selâm!)»

Yunus Efendi oturmadan:

«İşler müstacel Muhtar!» dedi. «Çabuk birez tâsilat yapmamız ilâzım! Validen Gaymakama, Gaymakamdan bana sıkı emir var. Valiyi de Ankara'dan sıkıştırıyorlar. Her halde boççada para bitti. Bitmez olur mu bilâder? Seçim gıradosu, cami yapımı deyerekten etek etek para saçıyorlar. Bir yandan da şeherlere panga binasından daha yüksek apartmanlar dikiyorlar ki para gitsin! Pekey nereden tecemmim ediyor bu gadar para? Onun için, çabuk tarafından biraz tâsilat yapacaz...»

Muhtarın tekmil duvarları yıkıldı, keyfi iyice kaçtı:

«Yavu Yonis Efendi!» dedi. «Ben sana ne desem şimdi? Bu akıl hangi dürzüden çıktı be gardaşım? Haydi o dürzüler *köy halını bilmiyorlar, sen de bilmiyorsun*? Bu zaman hangı zaman şimdi? Seni buraya yollayan haydi heç düşünmüyor, gelirken sen de mi düşünmüyorsun? İleşberin bağarsağı eyice yerde şimdi. Millet, gurtlar guşlar uyanmadan kalkıp tarlaya gidiyor. Hemi de ben yarın ilçeye goşacam. Seninnen nasıl meşgul olabilirim? Yalnız başına, nerde, kimi bulup da para tâsil

edecen? Sonra para nerde? Çuvalda unu bile galmadı köylünün. Harmanı kaldırmadı ki vergi deye gapısını döğebilesin. Yânış, çok yânış senin bu işlerin. Paprika yok, maden yok. Ganal yok, köprü yok. Millet çalışıp da para mı gazanıyor? Valla sen, para yerine hava alırsın Yonis Efendi, hava!.. Ben bu gadar derim!»

Yunus Efendi, heybeden Karataş bölgesinin vergi defterini çıkardı. Tel saplı gözlüklerini taktı. Adları okumaya başladı: «Sabaha galmadan, şimdi beş on ev dolaşalım!» dedi. «Gayfada filân birez adam buluruz. On beş yirmi makbuz kessek gene faydadır. Heç olmazsa bir "bin" yaparız. En beri baştan sen meselâ. Haydi sökül bakalım cüzdeni...»

Muhtar istemeye istemeye güldü:

«Bende mi? Bende para ne gezer ulan? Evet, var benim param emme, başıma azim belâlar geldi. Oğlanı dutup götürdüler. Niçin götürdüler, neye götürdüler bilmiyorum. Yarın ilçeye gidecem. Başa böyle belâlar gelince insanın ya kafası işlemeli, ya eli! Bizim kafamız evelinden işlemiyor, bari elimiz işlesin! Bir guruş, bir tırtıklı guruş veremem şimdi sana. Güzün gel, tümünü al...»

«Yok yok, heç olmazsa yarısını!» dedi tahsildar.

«Bir guruş desen veremem diyorum arkadaş. Güzün gel tümünü al!»

Tahsildar, defteri çarptı kapattı:

«Kalk öyleyse köyü dolaşalım! Sabah kimseyi bulamayız! Kalk haydi! Yoğsam görevden imtina mı ediyorsun? Ben bana verilen emri bilirim Muhtar! Yazar lâpora, anlatırım. Gaymakama. Derim ki: "Böyle böyle... Garadaş Muhtarı denen adam, senin emirlerini dinlemeyerekten, benim görevime müşgülât ve zorluk çıkarttığından..." Deral gidersin okkanın altına! Eyisi mi gözellikle kalk! Hemi de köylünün önü sıra bir makbuz kestir kendine. Borcun eyisi vermek!..»

«Hökümet de hep kendini düşünüyor bilâder!» diye söylendi Muhtar. «Yaz gününde, hemi de akşamınan olacak iş mi şu? Şimdi çıkar da kaç ev dolaşırsın? Sapır sapır uykuya dökülüyor millet. Beri bak Tasıldar! Valla ben sana şimdi bir

yol gösterir, hemi de bir zopa çekerdim emme, başımda şu işler var! Hökümetin yanında gıradomuz yıkıldı, temelli yıkılacak! Onun için dediğini yapıyorum! Kalk bakalım!..» Haceli'ye döndü: «Gurul üyesi, sen de kalk! Madem öyle, kalkıp hep barabar dolaşalım!..»

Hacelisi, Mustafası; beraberce çıktılar.

Önce Çapar Kâzım'a uğradılar.

Varır varmaz: «Ne vergisi yavu?» diye sordu Çapar.

«Anayın vergisi!» dedi Muhtar. «Vergi bilmez misin sen?»

Tahsildar güzellikle açıkladı:

«Arazi vergisi... Sonra da sayım...»

Çapar Kâzım:

«Geç yavu geç!» dedi. «Sen aklını mı yitirdin? Para ne gezer bu sıra bende?»

Uğraştılar, didindiler, bir şey koparamadılar.

Çürük Diş'e geçtiler. Ondan da bir şey koparamadılar.

Arap Ali'ye geçtiler. Ondan da...

Ağali'den "otuz", Kosa'dan "elli" alıp makbuz kestiler.

Yirik Abdullah "yirmi" verdi.

Sonra kime uğradılarsa beş kuruş alamadılar.

«Yok, yok, yok! Şimdi bizde para mı olur?»

Fatmaca "sekiz" sıkıştırdı.

Irazca'ya gelip dayandılar.

Muhtar: «Çağır ulan!» dedi Bekçiye. «Eyi çağır! Yüreğini yerinden oynat şu gara dinlinin!..»

Mustafa: «Iraz halaav!» diye bağırmaya başladı.

Muhtarla Haceli, içlerinden Irazca'nın soyuna sopuna sövüyorlardı «(Gır domuz, ötürekli orasbı!..)» diyorlardı.

Bayram, yenice yatağa girmişti. Haççа bulaşık yıkıyor, Irazca da sabaha bazlama yapmak için hamur mayalıyordu. Çocuklar serilip uyumuşlardı.

«Iraz halaav! Bayraaam!..»

Bayram, ak doncak kalkıp: «Oooop!» dedi.

Mustafa: «Birez aşşa in Bayram!» dedi.

«Ne var gene Musdava gardaş?»

Aşşa in! Tasıldar geldi! Muhtarla Haceli de var!»

Bayram, merdivenin başına vardı:

«Eyi emme para yok... Daha harmanı kaldırmadık!»

Muhtar bağırdı:

«Harmanı heç kimse kaldırmadı Gara Bayram! Onu biz de söylüyoruz, emme Yonis Efendi dinlemiyor!»

«Beş guruş deseniz yok valla!» dedi Bayram.

«Yok demeyle olmaz Bayram Efendi!» dedi Muhtar.

«Olmazsa ne yapalım? Para doğuracak değiliz ya!»

Irazca, kapıya çıkmış dinliyordu. Haceli'nin, Muhtar'ın önünde Bayram'ın, böyle, "yok, yok!" diye konuşmasına içerliyordu. Ama gerçekten yoktu. Küçük düşmek çok gücüne gidiyordu. Döküyor, düşünüyor, bir çare bulamıyordu. Aşağıdakiler de sokurdana sokurdana gitmeye hazırlanıyorlardı.

Birden: «Durun durun, gitmeyin!» diye bağırdı Irazca.

Aşağıdakiler durdular.

Irazca:

«Musdava, beş takike durun!» dedi.

Sonra Bayram'ı çağırdı: «Yanıma gel!»

Hemen içeri girdi. Bir boş çuval buldu. Ambarın kapağını açtı. Ne var, ne yoksa silip süpürdü. Üç teneke buğday çıktı: «Al bunu sırtına Bayram!» dedi. «Götür Gayfacı Nuri'ye! Sat gel! Çabuk!.. Merdivenlerden de dıkkatlı in...»

Bayram bön bön bakıyordu: «Çocukların yemi yeygisi ana!» diyordu. «Yarın işin ortasında un biter, neye yararız o zaman?»

«Ödünç alır, borca gireriz! Aç harmanı döğeriz! Haydi çabuk! Haydi diyorum...»

Oğlunun karşılık vermesini beklemeden, çuvalı sırtına kaldırdı. «Çabuk, geçer fiyetinden sat gel!»

Bayram, çuvalı yüklendi, yürüdü.

Irazca, kandili merdivenlere tuttu: «Dıkkatlı in tahtaların gıyılarına bas, çürük merdiven geceleyin başımıza iş açmasın!» dedi.

Bayram indi gitti.

Adamlar aşağıda bekliyorlardı.

Irazca hiç rengini belli etmeden: «Yokarı çıkıp yokarda bekleyin, şimdi gelir!» dedi.

Muhtar: «Böyle daha eyi!» diye karşılık verdi.

Tahsildar Yunus, merdivene gelip oturdu:

«Gandili bize bırak Irazca...» dedi. «Ne gadar borcunuz var, bir bakayım!»

Irazca:

«Bak emmi iyi bak!» dedi. «Tütün bayisi Salih Çavuş'un borcunu bize okuma!»

«Gözümüzdeki gözlüğe bakıp da bizi temelli kör sanma bakalım Irazca!» dedi Tahsildar. «İşte bak, Koca Şâli garısı Irazca!.. İşte: Oğlu Bayram Gara!.. Ceman "Otuz dokuz yetmiş!" Sen ona, "Kırk" de. Kırk pannot isterim şimdi senden...»

«İşte!» dedi Irazca. «Vereyim; halal hooş olsun! Hele bekle bakalım, oğlan ne getirecek? Getirsin de hepsini vereyim. Halal olsun! Verdiğim vergiler hökümetime halal hooş olsun! Kırk değil, elli vereyim! Varımı, vâriyetimi vereyim! Gadın hökümetime selvendimi vereyim!..»

İçine bir coşkunluk doğdu: «Gözel hökümetime!» diye bağırdı. «Hökümetime verdiğim bütün vergiler halal olsun!..»

Aşağıda Muhtar, kulak kesilmiş dinliyordu. "Deli garı"nın coşmalarını bir şeye yoramıyordu. «Kırk yıldır bildiğim deli garı!.. Hökümetten ne mefât görmüş bu gadar? Varını, vâriyetini, hemi de selvendini veriyor?..»

Az sonra Bayram geldi. Kâğıt para, "demir para", hepsini anasının avucuna koydu:

«Yirmi yedi kırk, ana!» dedi. «Bu gadar duttu!»

Irazca parayı aldı. «Goçan kes, goçaaaan!..» diye bağırdı Tahsildara. «Goçan kes de al parayı! Götür ver hökümetime! Götür ver, yidirsin eskerine! Yidirsin, geydirsin! Gadın hökümetim! Hekimlerinin, hâkimlerinin aylıklarını yükseltsin! Eskerinin sırtına urba, garnına çorba gayırsın! Çorbalarının yağını bol goysun! Gaymakamların terfiyesini artırsın! Yollarına gurban olduğum hökümetim! Kâğıtlarına, galemlerine, galem dutan barmaklarına gurban olduğum! İnce barmaklarına, nezük barmaklarına!..»

Yunus Efendi:

«Sus yavu Irazca, yanıldıyorsun!» diye bağırdı.

«Yanılma, ne yanılıyormuşun? Dıkkat et, yanılma! Hökümetimden yana bir ziyan verme!.. Eyi dıkkat et!..»

Tahsildar, kendi kendine bir, "Yâ sâbirin!" çekti. Sonra kalemin üstüne çöke çöke makbuzu kesti.

«Ver bakalım parayı... Bir çuval lâf gonuşuyorsun yavu!»

Irazca avucundakileri Tahsildara verdi.

«Ne gadar daha ilâzım?»

Tahsildar:

«Yirmi yedi kırk yazdık. Otuz dokuz yetmişe varmaya ne ister, ne ister- Dur bakayım bir hesap edeyim. Ne ister, dur Irazca, ne ister?.. Daha on iki seksen, yok seksen değil, on iki otuz ister... On iki otuz daha borçlusun Irazca...»

Irazca:

«Sen ona on üç de!» dedi. «On üç... Onu da güzün geldiğinde al gözel Yonis Efendim! Harman kalkınca dolan gel. Haydi şimdi buncazı al götür. Üstünü güzün veririm. Sen gelmesen bile ben alır varırım!»

«Pekâlâ Irazca, pekâlâ!» dedi Tahsildar. «Haydi şimdi bize müsâde... Hoşça gal...»

«Uğurola, uğurola Yonis Efendi... Götür ver hökümetime! Gadın hökümetime! Ver, yidirsin eskerine! Hökümetime verdiğim paralar, hökümetime verdiğim vergiler halal hooş olsun, guruşuna gadar... Şimdiye gadar verdiklerim dahil, hepsi halal hooş olsun...»

Adamlar çekip gittiler.

Irazca: «Halal hoş olsun!» diyerek söylendi kaldı.

Kendi kendine hep böyle diyordu.

Kandili alıp yerine asıyor: «Halal hooş olsun!» diyordu.

Hamur teknesini ocağın başına uzatıyor: «Halal hooş olsun!» diyordu.

Hamurun üstüne bez, bezin üstüne namazla örtüyor: «Halal hooş olsun!» diyordu. «Verdiğim vergiler... hökümetime... gadın hökümetime... gözel hökümetime... gül yüzlü hökümeti-

me... elleri gülden nezük hökümetime...» diyordu. «Elleri... ince barmakları...»

Yürürken Haççа'ya çarpıyor: «Halal hooş olsun!» diyordu.

Bayram'a çarpıyor: «Halol hooş olsun!» diyordu.

Gidip kandili söndürüyor: «Halal hooş olsun!» diyordu.

Kuşağını çözüyor, kuşağını başının altına koyuyor: «Halal hooş olsun!» diyordu.

Yatağa giriyor: «Halal hooş olsun!»

Yorganı başına çekiyor: «Halal hooş olsun!»

Gözlerini yumuyor: «Halal hooş olsun!» diyordu. «Verdiğim vergiler gül yüzlü hökümetime halal hooş olsun!»

14

AKAN SULAR DURUYORDU...

Haceli'yle Muhtar, boşa inip çıktılar ilçeye.

Kaymakam hiç yüz vermedi:

«Tamamen Adliyeyi ilgilendirir, bana ne?» dedi «Oğlunuza kızınıza sahip olun! Sekiz yaşındaki çocuğa saldırmak nereden çıkıyor? Yoksa maksadınız Bayram Kara ailesini temelli perişan etmek mi? Böyle bir şey sezersem, ben de sizi perişan ederim! Bir adamın üstüne bu kadar varılmaz! Bırakın Bayram Kara'nın yakasını!..»

Muhtar, eğildi büküldü:

«Değil Beyefendim, değil gulu kölesi olduğum, mesele valla senin bildiğin gibi değil! Bu meseleden benim kıl gadar habarım var ise, aha şurada daş olayım! Mesele yemin olsun senin buyurduğun gibi değil! Biz öyle iş dutmayız Beyim!..»

«Anlamam!» dedi Kaymakam. «Ben bu kadar söylerim!..»

Savcı:

«Delillerin hepsi aleyhinize!» dedi. «Tabip raporu, her ne kadar net bir ifade kullanmıyorsa da, sanıklar suçlarını itiraf ediyorlar. Deli Mehmet oğlu Ömer'in ifadesi kâfi. Bıçak benim diyor. Bıçağın kını da mevcut. Boynunda yara mevcut. Dereye indirdik, elma verdik, su içirdik diyor. Cemal'in ifadesi de bunları doğruluyor...»

Muhtar, köz gibi yanıyor, dizini dövüyordu:

«(Çok gaz kafalı imiş dürzünün tohomları! İnkâr edin ulan! İnkâr yiğidin galesidir. Ne demeye ikrar ediyonuz? Sonra niçin Gara Bayram'ın oğluna tasallut ediyonuz? Gözünüz eyice gızardıysa bir gancık eşşek dutup götürün dereye! Garadaş'ta gıtlığı mı var? Daha olmadı, bir orasbı avrat bulun! Hamdolsun, o da bulunur köyümüzde! Duşmandan böyle mi öç alınır?)»

Haceli:

«Bir mapusaneye gidelim...» dedi.

«İstemem, yüzlerini görmek istemem! Çürüsün gahbenin gunnadıkları! Gitmem mapusaneye!..»

«Olmaz böyle Muhtar! Kendi bildiklerine bırakmayalım bunları. İfadeleri filân değiştirsinler!»

Muhtar, kızıp köpürerek epeyce dayattı. Haceli daha serin kanlıydı bugün. «İnat etme de gidip biraz akıl öğretelim!» diyordu.

Muhtar fazla inat etmedi. Kalkıp gittiler.

Cemal, babasını görünce ağlamaya başladı.

«Tûûû!..» dedi Muhtar, oğlunun yüzüne tükürdü. «Sen burdan çıktıktan sonra bilirim ben sana ne yapacağımı! Cinsi cibilliyeti bozuk orasbının gunnadığı! İrezil ettin, irezil ettin eyice beni!.. El içine çıkacak yerimi goymadın!..» Dudaklarını ısırıyor, dişlerini gıcırdatıyordu: «Haydi ettiniz eylediniz, ifadeyi neye ikrar ediyorsunuz? Duruşmaya çıktığınızda bari inkâr edin. Vallaha gırarım kemiklerinizi! Etinizi köyün köpeklerine pay ederim!..»

Reyiz Beye geldiler.

Reyiz Bey, dükkânının önündeki betona su serptirmiş, masa sandalye çıkartmış, oturuyordu. Masada yarıya indirilmiş bir madensuyu şişesi duruyordu. Ceketini çıkarıp sandalyenin ardına asmıştı. Şak şak tespihini çekiyordu. Yeşil patlak gözleri ve kırmızı yuvarlak yüzüyle tam bir gölge adamıydı. Memurlar gibi sık sık tıraş etmeye alıştığı yüzünde hiç kırışık yoktu. İşi yolunda bütün insanlar gibi neşesi de yerindeydi. Kendine güveni tamdı. Konuşması düzgün, sesi ataktı.

Muhtar:

«Sakızı çamurlara düşürdük Reyiz Bey!» dedi. «İşler çok kötü oldu, çok sarpa sardı! Ne Gaymakamlara söz geçiyor, ne Savcılara! Gayri bizi sen gurtaracaksın. Allahtan sonra sana güveniyoruz. Ufacık barmağınla bize bir destek ol gözünü seveyim. Köyün içinde, hemi de hökümetin yanında itibarımız iki paralık oldu. Seçim zamanı gandığın gadar oy sana! Bizim kötü Garadaş'ı peylediğim gibi, çıkıp dolayındaki köyleri de senden yana döndüreyim. Kendi namı hesabına Angara'ya mebbus

yapayım seni. İtin olayım, yardım et de bizi bu belâdan gurtar...»

Reyiz Bey, coşkunlukla güldü:

«Bir kere bu Irazca soykası erkânı harp gurmayı gardaşım, Muhtar! Yedi düvele garşı duracak orasbı! Oğlunu niçin garagola uğratmıyor da doğrudan doğruya direk hökümet savcılığına sevkiyat ediyor? Akılı görüyon mu? Onun için sizin sakız çok zorlu yere düşmüştür. Vede iş bu gadar aleniyete döküldükten sonra gurtarmak külliyen zorlaşmıştır. Senin yapacağın iş, Bayram Gara'nın başına çöküp, emme datlılıkla, emme cebirle, şahsî davasından vazgeçirmektir. Birinci mazifen budur. İkincisi, Onbaşının gulağına fıslamayı da unutma. Heralde, takikatın bir golu gene ona havale olunur. Gönlünü edin de evrakları sizden yana ayar etsin. Bir de tanıklar var. Onlara da sen gomut ver, doğru gonuşsunlar. Emme en eyisi, Bayram Gara'yı şahsî davasından vazgeçirmektir. Neyse! Ben birezden Erle garagoluna bir tilâfon açar, Onbaşının gulağını bükerim. Müteber adamımdır. Savcı Beyi de bir yoklarım. Emme bak Muhtar, böyle zamanda cüzdan dolu olmak gerek. Buna çok dıkkat et...»

Dönüşte karakola uğrayıp Onbaşıyı gördüler.

Onbaşı ufacık boylu, etli kanlı, karaca, bıyıklı bir adamdı. Kolunda bir sırma, bir sürü de uzatma şeridi vardı. Muhtar girdiğinde, manyatolu telefonu çevirip duruyordu.

«Ben bu sizin köy gibi kepaze köyü az gördüm arkadaş!» diye parladı. «Ne demek oluyor? Burada bizi çiğneyip de doğrudan nasıl Savcıya gidiyorlar? Garagol, hökümetin ilk gapısı değil mi? Biz burda JKK mıyız, yoğsam eşşek başı mıyız? Ben o Bayram Gara'nın guyruğunu bir kıstırırsam, anasını bellerim emme! O zaman elimden nasıl gurtulur bakalım!..»

Muhtar:

«Sen işin orasını şimdilik bir yana bırak da, bizim başımızın bir çaresine bak gözünü seveyim!» dedi. «Onun o gadarını biz de başarırız. İşin gaydın en çok gızıştığı bir sıra. İki dene deliganlının tevgif edilmesi bize böyük bir zulumdur. İkincisi de, inip çıkıp işten galıyoruz. Forsumuz da iki paralık olu-

yor. Bir köy muhtarının oğlunun tevgif edilmesi ne demek Onbaşım? Bu Savcıda heç akıl yok mu? Ben Garadaş'ta İreysicumhur Hazratlarının temsilcisi değil miyim? Savcının kendisi de hökümetin bir böyük mâmiri. Nasıl oluyor da bindiği dalı kesiyor? Heç fark etmiyor mu ki, kendi özbeöz muhtarının otorotosunu sıfır ediyor! Emme bunları da bir yana bırakalım şimdik. Gözüm kör olsun para namına elimizde beş guruş yok. Ne benim, ne Haceli'nin. Fakat sen bu işe bir maymuncuk uydurursan, satar savar, ne dersen getiriz. Goyun satarız, garıların fesinden altın satarız, veriz senin hakkını. Bizden bu eyiliği esirgeme...»

Onbaşı, çengele benzeyen bıyıklarını usta usta kıvırdı:

«Hele beş on gün geçsin üstünden!» dedi. «Vaziyet biraz durulsun. Sen de Gara Bayram'la bir uğraş. Vazgeçebilirsen geçir. Geçiremezsen garagola celbeder, biraz da ben uğraşırım. Şimdilik bu gadar. Fazla üzülme bakalım...»

«Üzülsek faydası mı var?» dedi Muhtar. «Sana güveniyoruz. Bir golaylık düşünmeni dört gözle bekliyoruz...»

Onbaşı, elini beş parmak yapıp açtı:

«Beş dene çilganat gider bu işe! Aşşa gurtarmaz. Beş dene... hemi de bütün!.. İşinize geliyorsa bakın, gayırın... Biz de ona göre kafa yoracaz tabiî»

Muhtar, bir Onbaşıya baktı, bir Haceli'ye. Sonra gene Onbaşıya baktı:

«Bek yüksek demedin mi gözünü sevdiğim?» dedi. «Daha aşşa olmuyor mu? Mümkünü yok mu? Beş dene çilganadı nerden bulalım şimdi?»

«Hatırınız var Muhtar! "On" demedim. Eyi düşünün. İşinize gelirse bana haber verin. Kafamı da fazla işgal etmeyin; çünkü başka işler düşünüyorum. Haydi, marş marş!..»

Yere bakıyorlar, yer bakır, göğe bakıyorlar, gök demirdi. Ellerinde hiç başka çare yoktu. Fırtınalı denizin ortasında tutunacak dal arıyorlardı. Muhtar: «Arpalar gevreyince orak bahaya çıkar, bu da o hesap!» diyordu. «Suya düşen keçe de ıslanır. Çare çok, verecez Deli Haceli! Bu bize bir akıl akçası olacak. Bundan kelli çok akıllanırız!..»

Dönüp köye geldiler. İçlerinde kolay kolay dağıtılmaz bir sıkıntı vardı. Gülmeyi coşmayı unutmuşlardı. Haceli'nin kafası karmakarışıktı. İyice yorulmuştu. Varması gelmesi, on saatlik yoldu. Ve yayandı. Ağzının içinde bir kinin acılığı vardı. Ağda gibi de bir uyku gözlerinde.

Köy, tısıl tısıl uyuyordu.

*
**

Ertesi gün Muhtar, Sellügüme'ye, Irazcagil'in çavdar biçtiği tarlaya gitti atıyle.

Bayram'ı ekinin kıyısına çağırıp uzun uzun konuştu:

«Biz bu işi nasıl olsa guruturuz, gel etme, yiğitlik sende galsın, çabuk he de! Bizi beş "çilganat"tan çıkarma! İki verelim, üç verelim, sana verelim. Köyün dövüzünü ısraf etmek doğru değildir. Hem sonra, ortada ne var da birdenbire hökümete goşuyorsun? Hökümet senin dayın oğlu mu arkadaş? Hökümet bu gadar lâyubalılığa gelebilir mi? Önce burada Muhtar var. Körolasılar bir eşşeklik yapmışlar, doğru bana gel. Eğer terbiyelerini yapmazsam ondan sonra hökümete git. Doğruca hökümete de gidemezsin. Arada garagol var. Sen eskerlik yapmış adamsın. Merdiven basak basak. Sonra... köyün her bir sırrını dışarı yaymak ne oluyor? Kendi aramızda, kendimiz halledelim. Oğlum değil, isterse kendi öz canım olsun, valla kemiklerini gırarım. Etini köpeklere pay ederim. Çekerim benim döşeli odaya, sabahlara gadar, fur ha fur... Dediğim gibi, hata etmedik gul olmaz. Bu yaptığını bir hata gabul edip tevterime yazayım. Sen bu davadan vazgeç! Haceli dediğin bir yoksul zibidi. Oturduğu evden şarıl şarıl su gaynıyor. Garısında, kendisinde bet beniz galmamış. Küt küt de öksürürler. Beni desen, benim de develerim Halep'ten çekilmiyor Bayram. Kendi namı hesabıma, hemi de köyümün öz menfâtına çift moturu alacam. Oğlanı da gorsa yollayacam. Beni fazla yorma, daşa gayaya çalma. Acı datlı, bu Garadaş'ta barabar geçineceğiz. Yüz yüze bakacağız. Eyi gün olur, kötü gün olur. Ölümüz de, dirimiz de gomşumuzla... "He" de. Fırsat eline geçti diye yükünü yüceye yığma...»

Bayram, uslu uslu dinledi.

Muhtar: «He de, he de!..» diye üsteliyordu.

Bayram, eliyle birden bir «Hastir!» işareti yaptı:

«Get başımdan yavu!» dedi. «Edip eyleyip bir de yalvarmaya mı geliyorsun şimdi? Heç yüzün de gızarmıyor öyle mi? Az mı çektik biz senin elinden? Gabul etmiyorum, he demiyorum!..»

«Bayram, Bayram; çocuk olma Bayram!» dedi Muhtar. «Ne çektin sen bizden? Sen şu Erle Çukuru'nda, benim gadar gomşusunun eyiliği için çırpınan, insanlıklı, yoksulsever muhtar gördün mü? Peygamber gibi gece günüz hep sizi düşünüyorum ben ulan?..»

Bayram gene bir «Hastir!» işareti yaptı:

«Bizi düşünüyormuş!» dedi. Dönüp işinin başına yürüdü.

Muhtar, ardı sıra bir iki adım atıp kaldı.

Irazca yüksek sesle sordu öteden:

«Ne diyor o, Bayram?»

«Davadan vazgeçin, ele "beş" vereceğimize, size "üç" verelim, para köyümüzde galsın, diyor...»

Irazca, -başında ak tülbent, saçları da kınalı- parladı:

«Ooooşt!.. Oşt köpeğim! Ölmemişiz daha, ooooştt!.. Bizi kendin gibi südübozuk mu biliyorsun, dürzü?»

Muhtar fena halde bozuldu:

«Edebininen gonuş Irazca!» diye kekeledi. «Senin garşında Muhtar var, sığır çobanı değil. Edebininen gonuş!..»

Irazca, sesinin çıktığı kadar bağırıyordu:

«İstersen Buldur valisi ol... ne olmuşun muhtar olmuşun da? Adam olmadıktan sonra ne gıymatın var? Oşt köpeğim, haydi defol burdan! Neye geldin? Kim gönderdi? Kim çağırdı seni buraya?»

Muhtar, Selligüme kırının ortasında, tarlanın başında, ne yapacağını şaşırmıştı. Renkten renge giriyor, su gibi ter dökü-yordu. Ağzının içi de kurumuş kalmıştı:

«Köylük yerinde gomşuluk deye bir şey vardır Irazca! Çirçitlem bir şey olmayla hemen mâkemeye goşulmaz! Yarın gene yüz yüze bakarız! Bizim için de, sizin için de kötü olmasın, alın şu davayı geriye!..»

«Oşt köpeğim, onun orası senden sorulmaz! Onun orasını anca ben bilirim, ben, ben!.. Çabuk buradan defol git! Yaparsın edersin, ondan sonra da geri alın deye yalvarmaya gelirsin! Yüzün eşşek derisinden mi senin? Geri alınmış!.. Bekle, alıyoruz!.. Ayna verdik, bıçak verdik diye öğünmesi değil o! İşte böyle ederiz biz adamı! Biraz mapusane gahrı çekin de, gözünüzün çayırı açılsın! Geri alınmış... Şunun utanıp arlanmadan ettiği lâfa bakın gomşular! Üç verelim de size verelimmiş?!. Paran bek bol ise cami yaptır, dürzü! Haydi, çek bakalım arabanı! Arlaş! Cehennem ol git! Gözüm garaltını tarlamın yakınlarında görmesin, haydeeee!..»

«Sonra pişman olursun Irazca!»

«Hayde dedim sana, haydeee! Arlaş!»

İki üç adım Muhtara doğru yürüdü:

«Bak daha duruyor!» dedi. «Vallaha şu elimdeki orakla pinçe pinçe ederim senin etini! Hayde, arlaş çabuk!..»

Muhtar: «(Ömrümde böyle bozulmadım!)» dedi içinden.

Atına atlayıp geri döndü.

«(Eh!..)» diyordu kendi kendine. «(Alacağın olsun Irazca! Gabât senin değil, benim! Önden gevşek davrandık. Yılanın başını güççükken ezmedik. Emme ne bilelim böyle olacağını? Ha varsınlar adam olsunlar, aramızda gomşu olsunlar dedik. Tarla tokat sahabı ettik. Hökümetin de gabâtı var: Özbeöz muhtarını iki paralık Irazca'ya irezil ettirmek için elinden ne gelirse yapıyor. Heç insan her gelen şikâta gulak asar mı? "Adın ne senin? Irazca! Kimden şikâtçısın? Muhtardan! Heç bir zaman bir Irazca, bir Muhtardan şikâtçı olamaz! Bas bakayım! Bas! Bir daha da seni buralarda görmeyeyim!.." Yapılacak mâmele budur. Emme bunlarda kafa yok! Gaymakamı da o, Savcısı da!.. Köyün içini imar gayasıyla, Gurul üyesi Haceli'ye ev yaptırıyorum! Gaymakam gelip Irazca'ya arka çıkıyor! Irazca nın torununa kıl gadar bir tecavüz vâki oluyor; Savcısı, Gaymakamı ona arka çıkıyor! Böyle köyle böyle hökümetin muhtarlığı yapılır mı?)»

Atın başını çeke çeke gidiyordu. Kafasında düşünceler bir-

birine karışıyordu. Doluya koyuyor almıyor, boşa koyuyor dolmuyordu. Bir türlü iki ucunu bir araya getiremiyordu.

Günler geçiyordu.

Muhtar, araya adamlar koyuyor, kendi gelip gidiyor, Irazca'nın ağzından bir türlü "olur cuvap" alamıyordu. Birkaç sefer de karakola indi çıktı. Olmadı, bir iş başaramadı.

Onbaşı habire: «Sabret, hallederiz, golay ederiz.» diyordu.

Koca ovada "irezil" olmuştu. «(Hökümetin pangasındaki itibarımız da düştü!)» diye dövünüyordu. Millet orağını tarağını iyice kolaylamıştı. Köy kıyılarındaki arpaları çekmiş; çavdarları biçmişlerdi. Onunkiler ise olduğu gibi duruyordu. Köylülerden yeni bir ırgat toplamaya da yüzü yoktu. «Temelli sefil olduk bu yıl! Bir dertli Irazca'nın yüzünden bu yıl da ağzımızın dadı gaçtı!..» diyordu.

Bir gün Haceli'yi çağırttı:

«Sat ulan altınları! Yol garının fesinden! Başka çare galmadı!» dedi. «Sözümüz paramıza geçecek!..»

Haceli, Fatma'nın boynunda, fesinde şıngırdayıp duran iki "şey"i -gönüllü gönülsüz- koparıp köy içinde alıcı aramaya çıktı.

Irazca'nın keyfine diyecek yoktu. İkindin, Selligüme'deki çavdarı kurtarıp gelmişlerdi. Ahmet'le Haççа, testileri eşeğe ardıp, bakırları da ellerine alarak İğdeli Pınarı'na gittiler. Haçça, kapları doldurduktan sonra nalınlarını çıkarıp suya girdi gene. Çarpa çarpa elini yüzünü yıkadı. Ayaklarını, bileklerini ovdu. Balıklara söz attı, deyişler dedi.

Bayram, avluda kağnı yağlıyor, kanat onarıyordu.

Irazca, "arpayla çavdarı kurtarmanın şerefine" gene bişi yapıyordu. Yarın deste çekeceklerdi. Yarın, bürgün, öbür gün... Sonra da buğdaya başlayacaklardı.

Kapıya iki jandarma gelip durdu. Yanlarındaki Bekçi Mustafa!

Jandarmaları önce Irazca gördü, hayattan. Görür görmez yüreği "harp" etti! Sonra Bayram gördü. Onun da yüreği "harp" etti!

Jandarmaların biri bağırdı:

«Bayram Kara sen misin arkadaş?»

Bayram, ağır ağır kapıya yaklaştı:

«Benim, ne diyorsunuz?»

«Seni Onbaşı çağırıyor. İfaden var. Karakola kadar gideceksin. Hemen bugün istiyor!..»

«Ne ifadesiymiş?» dedi Bayram. «Biz ifademizi Savcıya, Gaymakama verdik...»

«Biz bilmeyiz. Çağır dediler, çağırıyoruz, Ahmet Kara senin oğlun değil mi?»

«Benim oğlum.»

«Öyleyse gideceksin!»

«Oğlumu da mı istiyorlar?»

«Yok... sadece seni...»

Bayram sordu: «Bugün gitmem şart mı?»

«Valla bugün gitsen iyi ya, belki yetişemezsin, yarın git...»

«Pekey, yarın gideyim...» dedi Bayram.

«Öyleyse barmağını şu kâğıda bas...»

«Ne kâğıdıymış o?»

Makineyle yazılmış küçük bir yazıyı gösterdiler:

«Sana haber verdiğimize dair...»

«Pekey... basayım...»

Jandarmalar, Bayram'ın parmağını kalemle boyadılar.

Sonra Bayram, sol el baş parmağını gösterdikleri yere bastı. Kocaman bir iş oldu ufacık kâğıdın üzerinde, Jandarmalar gülümsediler. Bayram, jandarmaların neye gülümsediklerini anlamadı.

İşlerini bitirdikten sonra bir «Eyvallah!» çekip gittiler. Muhtarın Yukarı Mahalle'deki evine doğru yürüdüler.

Irazca'yla Bayram: «Bu çağrı neyin nesi oluyor?» diye uzun uzun merak ettiler. Akşam geç vakitlere kadar evirip çevirdiler, anlayamadılar.

Irazca, bir türlü çözemiyordu: «(Garagolun ne elâkası var? Biz mürâcatımızı ilçenin Savcısına yaptık. Bizim garagola güvenimiz yok ki! Niye çağırıyorlar bizi?)» diyor, kafa yoruyordu.

*
**

Ertesi gün Bayram, sabahleyin erkenden kalkıp kağnıyı koştu. Yanına Haççа'yı alarak bir sefer yaptı. Sonra eşeğe binip karakola doğru sürdü. Toman da peşi sıra geldi. Deste çekme işini Irazca'yla Haççа yapacaklardı. Ahmet kağnının önünde malları durduracaktı. Irazca yukarda yükleyecek, aşağıda Haççа anadat alacaktı. Anadat almak zorun zoruydu. Kadının yapabileceği iş değildi ama, elden ne gelirdi? Harman yerine Haççа'yla Ahmet gidecekler, kağnıyı boşaltacaklar, onlar dönene kadar Irazca destelerin yerini tırmıklayacaktı.

Bayram, karakolun kapısında bir zaman bekledi. Geldiğini Onbaşıya bildirdiği halde, hâlâ bekliyordu. Sıkılmaya başladı. Geçip giden zamana acıyordu. Anasıyle karısı, bir cılız öküzle, bir cılız inekle, kırlardan harman yerine, sap yükleyecekler, taşıyacaklar... büyük sıkıntılar çekecekler: Bayram burada bekleyecekti. Olacak iş mi? Canı burnuna gelip gidiyordu.

Kapıdaki jandarmaya bir daha söyledi:

«Yavu emşerim, şu Onbaşına gözel habar ver, vallaha canım çıkıyor. İşleri yüzüstü goydum geldim. Gözünü seveyim...»

Jandarma: «Habar verdik ya!» diye dartındı.

«Anan buban hayrına, bir daha habar ver...»

«Yok emşerim! Onbaşı bozulur bana, acık bekle...»

«Neye bozulacak yavu? Ne var ortada bozulacak? İşimi gaydımı bırağıp geldim, var habar ver...»

Jandarma, çekine çekine girip bir daha haber verdi. Az sonra çıktı, Bayram'a: «Gir!» dedi.

Bayram, şapkasını çıkarıp eline aldı, girdi.

Onbaşı, masanın başında oturuyordu. Önünde külüstür bir yazı makinesi vardı. Sol yanı dosya, zarf, evrak yığılıydı. Makinenin az önünde bir çift kelepçe duruyordu. Alımlı, çalımlı bir görünüş içindeydi. Ardına doğru kaykılıp Bayram'a bakmaya başladı. Bir zaman, hiç bir şey söylemeden baktı:

«Adın ne senin?» dedi sonra.

«Benim adım Bayram Gara.»

«Askerlik yaptın mı sen?»

«Yaptım!»

Onbaşı biraz durdu:

«Nerede yaptın?»

«Altı ay Erzurum-Uzunamat, sonra Istanbul-Selimiye... Selimiye gışlasında?»

«Pekey... garagol ne demektir, söyle bakalım?»

«.....»

Bayram, bakınıp yutkunup duruyordu.

«Bir şikâtın olursa nerden girilir, nerden çıkılır? Bunları belletmediler mi askerlikte?»

«.....»

«Belletmediler mi? Bir buçuk - iki sene, sadece kafa mı gezdirdin Selimiye gışlasında?»

«Kafa gezdirmedim!» dedi Bayram. «Bellettiler...»

«Öyleyse, ne halt etmeye doğruca Savcıya gittin?»

«.....»

«Sen beni adam yerine goymuyor musun?»

«.....»

«Ben burada JKK mıyım, yoğsam eşşek başı mı?»

Bayram, canını dişine taktı:

«Bizim sana güvenimiz yok Onbaşım!» dedi. «Sen, Muhtarın adamısın! Bunu biliyoruz! Muhtarı gayırıyorsun! Onun için doğru ilçeye gittik...»

Onbaşı, buz gibi kesildi. Bir iki kere: «Ulan, ulan!..» diye bağırdı, dartındı. Sonra kendini toparladı:

«Muhtarla senin aranda kaç defa iş oldu da ben Muhtarı gayırdım ulan?» dedi. Ayağa kalktı: «Şimdiye gadar kaç defa garşıma geldin sen benim?»

«Gelmedim emme, duyuyoruz!» dedi Bayram.

Onbaşı, elini yumruk yaptı, vuracaktı, vurmadı. Kendini güçlükle tuttuğu her halinden belli oluyordu. Dönüp usul usul yerine oturdu: «Eşşekliğinize doymayın, eşşekliğinize doymayın!» diye söylendi. «Çok nankör adamlarsınız! Muhtarınız da, siz de yerin dibine batın, namussuzlar! Ahlâksız, terbiyesiz adamlar! Garşıma gelmemiş, ne yaptığımı görmemiş, emme duymuş!.. Duyduğuna göre höküm yörüdüyor!.. Üstünde allah var ulan! Bu dünyada duyduğuna bakarsan hökümetin heç eyi mâmiri galmamıştır be! Duyduğuna bakarsan, Başbakanı, İreyi-

sicumhuru bile cıvıtmıştır be! Maliye Bakanı komisyon alır be! Millet her şeyi gonuşur, sen de duyarsın! Duyduklarının heç biri doğru değildir! Benim için duyduklarının küllisi yalandır!.. Ben şimdi sana bir kanunu mâmele yapardım emme, eşşekliğine veriyorum! Vazgeçiyorum mâmele yapmaktan... Namussuz adamlar!..»

Bağırıp çağırarak bir zaman konuştu. Ellerini yumruk yapıp masaya indirdi.

Bayram, yüreği körük gibi, göğsünü şişire şişire, bekleyip kaldı. Arada bir karşılık verecek oluyor, Onbaşıdan fırsat bulamıyordu. Onbaşı hızlı hızlı: «Namusuzlar, ahlâksızlar, nankörler!..» diye bağırıyordu.

Neden sonra yatıştı. Yanındaki dosyalardan birini çekti. İçindeki kâğıtları karıştırmaya, okumaya başladı. Bir zaman okudu. Sonra: «Savcılık soruyor!» dedi. «Muhtar oğlu Cemal ile, Deli Mehmet oğlu Ömer hakkındaki davadan vazgeçiyor musun, yoğsam inadım inat mı diyorsun?»

Bayram, bütün bu bağırıp çağırmaların burada sonuçlanmasına şaştı. Bir karşılık vermedi. İki yanına bakınıyordu.

«Vazgeçmiyorum Onbaşım!» dedi usulca. «Neye vazgeçeyim? Vazgeçecektim de neden dava açtım?»

«Yaa?»

«Evet...»

«Tükürdüğümü asla yalamam diyorsun yani?»

«Evet...»

«Pekâlâ pekâlâ...» Elinde tuttuğu kâğıdı makineye taktı. Çatur çutur yazmaya başladı. Epeyce yazdı. Sonra çıkardı: «Okuma yazma biliyor musun?»

Bayram: «Bilmiyorum!» dedi.

«Bizi çiğneyip Savcıya gitmeyi biliyorsun emme?»

«.....»

«Susarsın... Uzat bakalım sol elinin baş parmağını!»

Bayram'ın başparmağını tutup ıstampaya bastı.

«Şu gösterdiğim yeri kibarca möhürle!» dedi. «Dıkkat et, barmağın izi deve dabanı gibi çıkmasın...»

Bayram, durakladı:

«Ne gayaya möhürlüyorum bunu Onbaşım?»

Onbaşı gene kızdı:

«Hükelâya bak!» dedi. «Ulan burada sahtekârlık mı yapıyoruz? Ne gayaya möhürlüyormuş? Eliyin körü gayasına möhürlüyorsun! Savcılık soruyor dedik ya! Davadan vazgeçip geçmediğini öğrenmek istiyor. Ben de, geçmiyor deye yazdım. Senin kendinden gayrisine güvenin yokmu be?»

Bayram sözü uzatmadı, parmağını gösterilen yere basıp çıktı. Gök terin içinde kalmıştı. Dışarılar ne serin, ne serindi! Karakolun kapısından kurtulurken göğsüne bir rüzgâr doldu. Halbuki ortalık hâlâ yanıyordu. Erle Çukuru'nda, temmuz güneşi altında insanlar yanıyorlardı. Güneste durulacak, dayanılacak gibi değildi.

Eşeğe binip: «Dâh!» dedi.

Toman, ardı sıra tin tin ederek geliyordu.

***

Irazca yola bakıyordu. Merak çorak içindeydi. Kafasını kurcalayan binbir düşünce... Bayram'ın dönüp geldiğini görünce, biraz ferahladı. Elindeki tırmığı bırakıp koştu:

«Hemen söyle, Bayram! Hemen anlat anam!..» dedi.

Bayram kısaca söyledi:

«Dürzünün adamı, Muhtargilden para yimiş ana!»

«Ağı yisin de ağılanıp gebersin!.. Nerden bildin?»

«Viraaa onları gayırıyor! Neden garagolu çiğneyip geçmişim? Garagol hökümetin gapısı değil miymiş? Kendini adam yerine goymuyor muymuşum?»

«Deseydin: Bizim garagola güvenimiz yok!»

«Demez olur muyum? Dedim...»

«Ne dedi öyle deyince?»

«Bir görsen, bağırdı çağırdı... celâllandı! Yumruklarını masaya furdu. Sonra da: "Davadan geçiyor musun, geçmiyor musun?" dedi. Ben de, "Geçmiyorum!" dedim, gatti cuvabımı verdim. "Öyleyse möhürle şurayı!" dedi. Möhürleyip çıktım.»

«Möhürledin demek?»

«Möhürledim ana... yani barmağımı bastım!»

Irazca çırpınmaya başladı:

«Tûûûûûh... tûh!.. Heç insan möhürler mi Bayram? Ne biliyorsun ne gayaya möhürlettiğini? Alıp ne yazdığını okudun mu?»

«Vazgeçmediğine dayir, dedi ana! Gerisini ne bileyim? Okur yazarım mı var ki alıp okuyayım?»

«Okur yazarın yoğusa möhürleme madem? Ne möhürlüyorsun?»

«Nasıl möhürlemezsin ana? Cebri çekip garagola möhürle diyor! Möhürlemeyip başına belâ mı bulacaksın?»

Irazca, habire çırpınıyordu:

«Gördün mü duttuğun işleri! Bu südübozuğun dölleri çıkar gelirler yarın. Anam dediydi dersin...»

Bayram, derinden derinden solumaya başladı:

«O gadar da kötü düşünme bakalım ana! Burada oturduğun yerde ne biliyorsun herifin ne gayaya möhürlettiğini? İki gün sabret bakalım.»

«Elin oğlu işini uydursun da sen, sabret!» dedi Irazca. «Bak sana habar vereyim: Bunlar çıkar gelirler. Eğer sözümü dinlersen, şimdi yapılacak bir iş var: İlçeye inip Gaymakama, Savcıya habar vermek. Bu dürzü Onbaşı bize kâğıt möhürletti emme, ne gayaya möhürlettiğini bilmiyoruz. Biz davadan mavadan vazgeçmedik. Habarınız olsun. Bizim davamız davadır... demek...»

«Davamız davadır emme ana, bu deste işi ne olacak? O gadar emeklerimizin gırda galıp gitmesi doğru mu? Yarın millet sığırını, sıpasını bırağır. Neye yarar o zaman bizim hallarımız?»

Irazca ne yapacağını bilemiyor, habire çırpınıyordu:

«Tûûûûh!.. Tûh, tûûh, tûûûûhh!..»

«Sonra, yağmur olur, yaş olur ana. Çürütelim mi hazır ele gelmiş ekini? Çürütüp de bir goca yıl aç mı galalım?»

«Madem öyle, bu davayı da salıver gitsin anam! Salıver gitsin emme, bu iş benim dediğim gibi çıkacak, göreceksin! Düşmanların gene şirinleyecekler!»

«Bekleyelim biraz. Biraz bekleyelim, şayet senin dediğin gibi çıkarsa biz de gider anlatırız...»

Beklediler.

15

AĞIT

Karataş'ın fırdolayındaki dağların başında kara kara yağmur bulutları dönüyordu. Bulutlar böyle belirip çıkınca Karataşlı köylülerin içine acılar çöküyordu. Bütün ürünleri, varları, yokları açıktaydı. Islanır, bir tane kalmayasıya çürüyebilirdi. Sel alıp götürebilirdi her şeyi. Acele etmeye başladılar.

Kara Bayram koştura koştura çalışıyordu. Arpayla çavdarı harman yerine taşıyıp bitirmişti. Ama neye yarar? Ekinler, harman yerinde de sele gidebilirdi. Koşup düşüp en kısa zamanda ürünü ambara katmalıydı.

Kağnıyı getirip evin avlusuna bıraktı. Irazca, Haççası, yukarı çıktılar. İyice yorulmuşlardı. Yarın da buğdaya başlayacaklardı. Kendilerini iyice işe kaptırmışlardı. Öbür işten bir haber yoktu. Çok merak ediyordu ama, kulakları kirişte olduğu halde bir şey duyamıyorlardı.

Haççа'nın kulağına Haceli'nin altın sattığı çalınmıştı. Onu da kocasına, kaynanasına söylememişti. Gürültüden, patırtıdan adamakıllı usanmıştı. Biraz sessizlik, biraz düzenlik istiyordu.

Irazca, hayata çıktıktan sonra dönüp köy içine baktı. Birden şaşırakaldı:

«Aaaa!..» diye bağırdı. «Gı Haççа, şunlar kim?»

Haççа da baktı, o da şaşırakaldı. O da ilk görüyordu.

«Cuvap versene gıı, kim onlar?»

«Kim olacak anam? Onlar...»

«Çıkmışlar mı gıı?»

«Görüyorsun işte, geziyorlar gol gola...»

«Dedimdi, dedimdi; ben bu Bayram'a dedimdi!..»

Bayram, aşağıda malları boşandırıyordu. Caminin yanındaki çeşmeye suya götürecekti.

Irazca, merdivenin başına vardı:

«Bayraam! Gara Bayram!..» diye bağırdı. «Seninkiler mapustan çıkmış, habarın olsun, Gara Bayram!»

Bayram anladı, onun da benzi muma döndü.

«Gı ana, kim söyledi?» diye sordu.

«Kim söyleyecek, köy içinde geziyorlar!»

Bayram baktı:

«Haklıymışsın ana!» dedi. Malları suya sürdü.

Cemal'le Ömer, köy içinde aşağı yukarı volta vuruyorlardı. Yüzlerinde bir tuhaf çalım... Fısır fısır konuşuyorlar, inip çıkıyorlardı... On beş gün demeden mapusaneci olmuşlar, iyice külhanileşmişlerdi... Şapkaları arkalarına devrikti. Belleri hafif kamburdu. Sık sık boğazlarını kazıyorlar, dilleriyle dişleri arasından tükürük atıyorlardı.

Çeşmenin başında kimseler yoktu.

Az önce Beytullah Hoca abdest alıp camiye gitti. Ondan başka da abdest namaz diyen yoktu. Hasat harman yüzünden Karataş'ın erkekleri camiye boşvermişlerdi. Daha bir zaman böyle giderdi. Beytullah Hoca'nın cemaati, cumalarda bile tam olarak toplanamazdı.

Bayram, malları çeşmeye bıraktı. Öküzle inek, yalağa yanaştılar. Emer gibi içiyorlar, suyu azaltıyorlardı. Kirin tozun içindeydiler. Düğene başlayınca daha da kötü olacaklardı.

Bir kıyıdan da Toman yanaştı içmeye. Şarp şarp şarp!.. Öküzle ineğin su içmesi yanında, onun su içmesi gürültülüydü.

Cemal'le Boz Ömer, külhan külhan çeşmeye geldiler. Yan gözle Bayram'a bakarak boğazlarını kazıdılar.

Bayram aldırmadı.

Cemal; anlaşılır olarak sataşıyor, boğazını kazıyor, tükürüyordu. Birden, bir: «Hayt!..» çekti. «Bize biz derler!» diye bağırdı. Sesi buz gibiydi. Ve titriyordu.

Ömer karşılık verdi: «Bizde biz'e çuvaldız derler!»

Cemal: «Yan bakana dik çakarız biz!»

Ömer: «Bulutlardan nem kaparız biz!..»

Cemal: «Fırtına gibi eseriz, tınaz gibi tozarız!..»

Ömer, yan gözle Bayram'a bakıp: «Bize posta koyanın fiyakasını bozarız anam bubam!..»

Tekerleme yapar gibi söyleşiyorlardı.

Cemal, çeşmeye yanaşıp öküzün başına ansızın bir tekme vurdu: «Höst be!.. Su içecez!..» dedi.

Bayram aldırmıyordu.

Ömer de ineği iteledi: «Burnumuzu sümkürecez!..»

Bayram'ın başı bir döndü. Eli ayağı zangırdamaya başladı: «Su içen mala ne dokanıyorsunuz ulan?» diye bağırdı. Yüreği, göğsünü delecek gibi vuruyordu. «Ne suçu var ki su içen hayvanın?»

Toman da hafiften hırlamaya başladı.

Cemal birden geri döndü: «Ne diyorsun ulan dürzü?» dedi.

Bayram:

«Dürzü senin buban!» dedi. «Su içen mala ne dokanıyorsun?» Titriyordu. Sağ koluna yıldırım inmiş gibiydi.

Cemal dikleşti: «Ağzını bozma! Ne olmuş dokanmışsak?»

«Anayın dini olmuş!» dedi Bayram.

Cemal, iki adım yürüyüp Bayram'ın önünde durdu:

«Gaşınma ulan Gara dürzü!» dedi.

Ömer de doğrulup Bayram'a baktı.

Bayram:

«Ben gaşınmıyorum, asıl siz gaşınmayın!» dedi.

«Asıl sen gaşınma ulan! Sen ne gaşınıyon ulan? Sana gaşınma diyorum ulan!..»

Cemal, bir öfke, bir hışım atıldı Bayram'ın üstüne:

«Sen bizi eşşek yerine mi goyuyorsun ulan?»

Yaka yakaya tutuştular.

Göz açıp kapamadan Ömer de girişti.

Al takke, ver külâh oldular.

Bayram'ı alta aldılar. Ondan sonra alır mısın, almaz mısın? Yer misin, yemez misin?

Ömer: «Nerelerin istiyor, nerelerin?» diye soruyordu.

Bayram, Cemal'in saçını kavramış, eline geçirdiği bir taşla, beline, koluna vuruyordu.

Fakat Cemal, pire gibiydi. Hemen saçını kurtardı, taşı da Bayram'ın elinden aldı.

Toman, Ömer'in bacağından yakaladı. Bir kan boşandı, al.

Ömer: «Yandım anam!» diye bağırdı. Hemen dartınıp kalktı, tekme tokat, daha fazla vurmaya başladı.

Kavga bir anda kızışıverdi. O kızgınlıkla sürüp gidiyordu.

Köy içinde in cin yoktu. Nuri'nin kahve kapalıydı.

Birden, Irazca'nın evin önünde bir ciyaklama koptu.

Haççа: «Anam yetiş, yetiş anam! Bayram'ı öldürüyorlar! Yetiş anam!..» Yalınayak, başı kabak koştu. «Ağızlarına yüzlerine sıçtıklarımın!.. Bubalarının ağızlarına sıçtıklarımın!..»

Irazca, Ahmet'i sarstı: «Ne bakıyorsun ulan, bubanı parçaladılar!» dedi. Oralardan eline bir saç odunu geçirip koştu.

Vardığında, Haççа'yı da Bayram'ın üstüne yatırmışlar, vuruyorlardı.

Irazca varınca, Haççа toparlanıp kalktı.

Irazca: «Dut Toman, dut Toman!.. Dutsana! Ne duruyorsun eşşeğin köpeği!..» diye bağırdı. Elindeki sopayı Cemal'in sırtına sırtına indirdi. Öyle var gücüyle indirdi ki, Cemal belini alıp doğrulamadı. «Sizi eşşek herifin dölleri sizi! Sizi beyni soğuk dürzünün dölleri sizi!..»

Ömer kurtulup Irazca'ya saldırdı.

Haççа toparlanıp yetişti.

«Fur ulan fur, goyma yanlarına!»

«Fur Omar! Fur Omar!»

«Fur Camal!..»

Haççа da, «Fur!» diyor, Irazca da, «Fur!» diyor, bir «Fur, fur!» gidiyordu. Köpek de habire havlıyor, saldırıp don paça koparıyor; sık sık çenesine, böğrüne tekme yiyordu.

Bayram zor belâ toparlanıp kalktı. Ağzı yüzü toz toprak içinde, kan çamur içindeydi.

Cemal, bir anda Haççа'yı gene alta almıştı.

Bayram koşup Cemal'i belinden yakaladı, tutup savurdu.

Birden Irazca'nın elindeki odun, Ömer'in eline geçti. Aldığı gibi Bayram'ın başına indirdi. Bayram küüt yıkıldı oraya.

Haççа:

«Anam Bayram gitti, anacım Bayram'ı aldırdım!..» diye bağırdı. «Aldırdım Bayram'ı anacım!..»

Bayram yıkılmış kalmıştı. Kara gözleri ağarıvermişti.

Hâlâ dövüşüyorlar, hâlâ vuruşuyorlardı.

Sanki, koca yeryüzünün üstünde dövüşen, boğuşan beş kişiydiler. Ayıranları, kaçıranları yoktu. Birbirlerinin üstüne gözlerini yumup yumup saldırıyorlardı. Kanlarını akıtıyorlar, etlerini çürütüyorlardı. Yarıyorlardı kafalarını...

Neden sonra köy içinde koşuşmalar, bağrışmalar oldu.

Bir yanlardan Ağali bulunup geldi.

Karı kız toplandı.

Girişip kavgayı araladılar.

Irazca, Bayram'ın üstüne kapanıp ağlamaya başladı.

Haççа'nın kıpırdayacak hali kalmamıştı.

Cemal belini; Boz Ömer bir köşede ayağını tutuyordu. Çarığına çorabına kan dolmuştu. Kanları hâlâ akıyordu. Akıp, yırtık urbalarını ıslatıyordu.

Ağali:

«Bu köyü Gara Bayram'a zindan ettiniz ulan!» diye bağırdı. «Gözünüze gözükecek mi var? Ne istiyorsunuz adamdan? Meramınız her yıl bir vukât çıkarmak mıdır dürzüler?!..»

Irazca doğruldu:

«Gitti Bayram gitti!.. Bayram'ım gitti Ağali!.. Bayram'ım gitti garılar, bir yudum su getirin!..» diye bağırdı.

Ağali, Bayram'a koştu.

Bayram başını sol omuzuna doğru düşürmüştü. Alnıyla kulağı arasından bir kan yürüyordu. Kan yürüyüp yürüyüp ağzına burnuna doluyordu. Kaşları çatık, gözleri kapalıydı. Açık ağzında kana batık dişleri görünüyordu. Dişlerine toz toprak sıvanmıştı.

Öküzle inek çekilip eve gittiler.

Toman, havlayarak Bayram'ın başında dönüyordu.

Ağali, inler gibi bir sesle: «Bayram, heey Gara Bayram!..» diye bağırdı, bir karşılık alamadı. Eğildi, kulağını Bayram'ın göğsüne koydu, bir şey anlayamadı. «Ulan garılar, bir yudum

su getirin, goyun gibi bakışmayın! Bayram ölüyor!..» diye bağırdı.

Fatmaca'nın kız, avucuyle su getirdi. Bayram'ın göğsünü açıp ıslattılar. Hiç bir değişiklik olmadı. Köy içine bir sessizlik, bir acılık çöktü. Ağali, ne yapacağını şaşırmış, ellerini oğuşturuyordu. Irazca ağlayarak, Haççа inleyerek, kendilerini yitirmişlerdi.

Aşağı Mahalle'den doğru Haceli bulundu geldi. Sövüp sapanlamaya, Irazca'ya doğru saldırmaya başladı. Kadınlar çokaşıp tuttular. Kadınlar güç belâ tuttular Deli Haceli'yi.

Sonra Muhtar geldi:

«Ne oluyor, ne var?» diye bağırdı.

Ağali:

«Orasbı dinli avradın oluyor, alçak herif!» dedi yüzüne karşı.

Muhtar bozuldu:

«Ulan Ağali, sana esef ederim! Ağzından çıkanı gulağın duysun! Senin garşında gosgoca Muhtar var!..»

Ağali'den önce Irazca bağırdı:

«Gocaman daşlar düşsün başına senin, eşşek herif! Gocaman daşlar düşsün de, dilsiz dermansız git!..»

Muhtar, Ağali'ye yanaştı:

«Ne var ulan Ağali? Dürzülüğü bırak da köyün muhtarına Müslüman gibi cuvap ver!»

Ağali, Bayram'ı gösterdi: «Bak ne var?»

Muhtar baktı, sarardı: «Öldü mü ulan?»

«Öldü mü galdı mı bilmem! Al senin olsun! Muradına erdın adamakıllı. Al da bacaklarından turşu gur! Gara Bayram öldü! Garadaş senin olsun!..»

Muhtar, bir zaman ne yapacağını, ne diyeceğini bilemeden durdu. Sonra koştu, oğlunun üstüne: Sille tokat girişti. Irazca'nın saç odunu hâlâ Cemal'in elindeydi. Muhtar kaptı, başına, beline vurmaya başladı. Cemal'i alıp kaçırdılar. Ömer'e koştu: «Mafettiniz ulan beni! Yedi köyde irezil ettiniz ulan!..» Alıp Ömer'i de kaçırdılar...

Muhtar, elinde odunla, Bayram'ın başına geldi:

«Galbini dinle bakalım Ağali, galbini!» dedi.

Ağali: «Ben dinledim, bir de sen dinle!» dedi.

«Tık tık etmiyor mu heç?»

Ağali çiğnini çekti:

«Ediyor mu, etmiyor mu, anlayamadım! Sokul dinle!»

Muhtar, ellerini dizlerine çarptı:

«Ulan Gardaş'ın avratları, ulan oraşbılar!.. Hepiniz şamataya mı baktınız? İnsan buna meydan verir mi, ulan? Neye çokaşıp ayırmadınız, neye döğüştürdünüz bunları bu gadar?»

Karılar:

«Domuz!.. Domuz!..» diye bağırdılar. «Şımarttın şımarttın dölünü de, şimdi bize mi mahana buluyorsun? Bize güvendin de mi şımarttıydın? Bostanlarda bostan gomadı! Ağaçlarda meyve gomadı! Harımlarda köy buğası gibi geziyordu. Her harıma, her bostana giriyordu. Deli Mehmedin oğlunu da adam deye arkaladın. Bize güvendin de mi arkaladın? Cuvap ver şimdi, domuz!.. Irzıgırık domuz!..»

Irazca kalktı, Muhtarın karşısına geldi:

«Söndürdün ocağımı südü sümüü bozuk!» dedi. Ağzında bulabildiği tükürüğü toplayıp yüzüne savurdu. «Söndürdün ocağımı eşşek herif!»

Muhtar:

«Bana ne tükürüyorsun Irazca!» dedi. «Benim ne vebalim var bunda? Ben mi gomut verdim? Eğer bu işlerden kıl gadar habarım varsa, şuradan şuraya gitmek bana nasip olmasın! Ben bu Garadaş'ın gara yazılı muhtarı, o eşşeklere: "Gidin de Gara Bayram'ı öldürün!" mü dedim? Eğer böyle dedimse, eğer böyle bir niyet dudağımdan değil, galbimin gıyısından meltem yeli gadar geçtiyse, daş olayım! Sen beni o gadar içi gara mı belledin Irazca? Ben Muhtar iken, yada değil iken, hep bu köyün eyiliğini istedim. Garadaş milleti eselsin deye gayrat ettim. Köy imar olsun dedim, âmirin mâmirin yanında gıradosu yükselsin, şerefi artsın dedim. Benim galbimden geçeni sen ne bileceksin Irazca? Necip Beyin çiftliğini bir politikaynan, köylüye satın aldırdığımdan beri Garadaş'ın bahçalar bostanlar gibi yeşermesini, yellerin tertemiz esmesini istedim ben. Heç

bir zaman oğluma dahi yârenime yoldaşıma: "Varın da özbeöz gomşum Gara Bayram'ı öldürün!" demedim. Hemi de öz halamın oğlu! Sen benim anam tarafından öz halamsın Irazca! Bunları sen bilmezsin emme, bak ben bilirim!»

Irazca:

«Yalan! Yalan!» diye bağırdı. «Nerden öz halan? Domuz gibi yalan gonuşuyorsun! Öz halan olsam böyle mi yaparsın?»

Beytullah Hoca camiden çıkıp geldi:

«Cenabi rabbil âlemin bunları görmüyor mu? Bu insanlar heç öte dünyayı düşünmüyor mu? Heç allahı akıllarına getirmiyorlar mı? Dünyanın terazisi temelli bozuldu mu? Guldan utanma, allahtan gorkma galmadı mı? Kitabın yazdığı günler yaklaşdı mı?»

Dinliyorlar mı, dinlemiyorlar mı, dediklerini anlıyorlar mı, anlamıyorlar mı? Hiç aldırmadan konuşuyordu.

Arap Ali, Çapar Kâzım, Yirik Dudak, Kosa, Çürükdiş... köyün erkekleri toplandılar.

Ağali:

«Beklemede anlam yok, Muhtar!» dedi.

Muhtar, şaşkın ördek gibiydi. «Ne yapalım?» diye sordu.

«Ne yapacağını senin bizden eyi bilmen ilâzım! Ne yapılacaksa onu yapalım!»

Beytullah Hoca, Bayram'ın başına geçti. Diz çöküp okumağa başladı. Irlanarak, öne arkaya sallanarak, imamlık görevini yerine getiriyordu.

Irazca'yla Haççа yas tutuyorlardı.

Ötede evin hayatında Şerfe'yle Osman, yavru ceylân, ağlaşıp duruyorlardı. Ahmet görünürlerde yoktu.

Ağali:

«Beklemeyelim, garagola habar verelim!» dedi.

Muhtar titredi:

«Gaçırın, Bekçiyi gaçırın arkadaşlar! Bekçiyi gaçırın da benim Camal'ın ellerini, Bozoğlan'ın ellerini bağlayıp götürsünler!..» dedi. Benzi kireç gibiydi.

Yirik Dudak:

«Bu ölü gizlenemez Muhtar! Sonunda bize heç darılma arkadaş!» dedi. «Başa gelen çekilir deye bir lâf vardır, bilirsin!..»

«(Bilirim orasbı avratlı Yirik, bilirim!)» dedi Muhtar içinden. «(Bilirim bilgiç dürzü!..)»

Ağali: «Ölünün gizlenmeyeceğini Muhtar eyi bilir!» dedi.

«Gizlenmez arkadaşlar!» dedi Muhtar. «Gatti gizlenmez, haklısınız! Dahi bu köyün iresmi Muhtarı olarak benim delinin de ellerini, hemi de gollarını bağlatıyorum arkadaşlar! İşte görüyorsunuz!» dedi. Sesi bir hoşlaktı. «Bekçiyi çağırın bana!» diye bağırdı. «Bekçiyi çağırın, yakalasın benim dürzüyü, hemi de Haceli'nin deli gardaşını... Garadaşlı gomşularım da görsünler benim ne adaletli bir Muhtar olduğumu. Görsünler ki, yarın yargıçların önünde, ona göre tanıklık etsinler! Sonunda bana kusur bulmasınlar. Çağırın bana Bekçiyi!..»

Kimsenin Bekçi çağırdığı yoktu. Kendisi: «Bekçi! Bekçi!» diye bağırmaya başladı.

Mustafa geldi.

«Yakala Bekçi şunları! Benim Camal'ı da, Bozoğlan'ı da yakala! Ellerini, hemi de gollarını tire sicimiyle bağla! Gapat dürzüleri goca odanın altına! De ki: "Muhtar sizi tevgif etti!" Aynan böyle söyle. Haydi aslanım, görevini yap!..»

Bekçi, «Deral!» dedi, gitti. Boz Ömer'le Cemal'i önüne katıp götürdü.

Irazca:

«Lümere, lümere!» diye bağırdı. «Hep lümere!..»

Muhtarın sesi zorlukla çıktı:

«Eğer bunlar lümereyse, görür gözüm görmez olsun Irazca!» dedi. «Dutar elim dutmaz olsun! Evimin ocağı da tütmez olsun! Gırlarda dört yüz dönüm ekinim var, bir tutamı galmadan yansın kül olsun! Evimin içinde gara sular çıksın! Yurduma yuvama bayguşlar dünesin! Yiyecek ekmeğe, örtünecek bir eski cecime möhtaç olayım, anlıyor musun Irazca?» Sesi öyle ağlamaklı, öyle acı, öyle bir hoşlak...

Bayram'ın karısı Haççа ise bir kucak çaputtu. Üstü başı yırtılmış, darma duman olmuştu. Her yanlarına vurmuşlar, et-

lerini morartmışlardı. Şimdi bütün acıları unutmuş, Bayram'ın acısına düşmüştü. Ağlıyor, inliyor, ağıt düzüyordu:

Ekinimiz... biçilemedi!
Düvenimiz... goşulamadı!
Yıkılası Garadaş'ta
Yüzümüz heç gülmedi.

Gökçegarga... ne ötüyon?
Tüylerini... ne döküyon?
Duşmanların toplanmışlar
Gara Bayram ne yanıyon?

Aşağıdan... gelir gazlar!
Görenlerin... yüree zızlar!
Gara Bayram can veriyor
Duymuş olun gelin gızlar.

Evimizin önü gül fidanı,
Akar ganı, uçar canı.
Yatma böyle Gara Bayram,
Gör Haççanı, Irazcanı...

Muhtar:

«Şunları evlerine götürün!» dedi ortaya.

Beytullah Hoca, kendini kaptırmış, okuyordu. Sesi, Haççа'nın ağıtlarına karışıyordu. Hoca bir türlü söylüyordu, Haççа bir türlü... Köyün içine bir acı çöküyordu.

Bekçi gelip tekmil verdi:

«İkisini de gapattım, Muhtar!» dedi.

«Ellerini gollarını bağladın mı?»

«Yok, gollarını bağlamadım.»

«Niye bağlamadın. Ben sana ne dedim? Çabuk, git bağla! Devriyeler geldiğinde bağlı görsünler! Git bağla, gomşular da görsünler! Görsünler, ben ne hilâfsız bir Muhtarım, hemi de ne zor hallardayım, anlaşınlar!..»

Karılar, Irazca'yla Haççа'yı tutup götürmek istediler.

Irazca dartınıp kurtuldu: «Dokunmayın bana!» dedi.

«Götürelim Irazca, seni eve götürelim...»

«Niçinmiş, niçinmiş! Gara Bayram'ı goyup da nereye gidecekmişim? Çekilin önümden!..» Yeniden varıp Bayram'ın başına oturdu. Beytullah Hoca'yı itti: «Çekil şurdan! Bitmedi mi daha okuman? Mahanaya mı bakıyordun?»

Beytullah Hoca: «Nes sabirin!..» çekerek uzaklaştı.

Irazca bağırmaya başladı:

«Duşmanlar, heyy zalım duşmanlar!.. Heyy tanrının zalımları!.. Bu köyde hepinizin evini yakacam, habarınız olsun! Harmanınızı, samanınızı ataşa verecem! Bu köyde sizi yurtsuz yuvasız edecem. Duyduk, duymadık demeyin! Hepinizin ocağına incir dikecem! Apaçık söylüyorum. Demedi demeyin!..» Sesini gittikçe yükseltiyordu: «El mi yaman, bey mi yaman, bütün cihana belletecem! Habarınız olsun!..» diyordu.

Toman, Bayram'ın çevresinde dönüp duruyordu.

Irazca boyuna çırpınıyordu:

«Gara gözlerine gurban olduğum! Şahan boylarına gurban olduğum! Bir kerecik ses ver anana! Doğrul da bak dosda duşmana garşı! Doğrul da duşmanların çatlasınlar!.. Doğruluver anam Gara Bayram!..»

*
**

Bayram'ın kanları, uzamış sakalından, kurumuş yüzünden akıp toprağa işlemişti. Üstü başı iyice partallaşmış, perişan olmuştu. İler tutar yeri kalmamıştı. Karanlık denizlerin altında kalmış gibi, basınçlı, ağır düşlere dalmıştı. Soluğunu cansız cansız alıp veriyordu. Baygındı. Ne zaman ayıkacak, nasıl ayıkacak, belli değildi. Dişlerini gıcırdatarak bir iki sefer inledi. Sol elini, koluyla birlikte titretti. Ellerine, parmaklarına kan sıvanmıştı. Parmakları incelmişti. Boynu incelmişti. Yüzü incelmişti. Yüzü, Karataş'ta hiç bir adamınkine benzemiyordu. Nerelerde geziyor, nerelerde yatıyor, başucunda kimler dönüyor, bilmiyordu. Bilincini bulamıyordu. Şimdi Karataş'tan, şimdi ekinden arpadan, şimdi öküzden inekten, şimdi iki avuç buğ-

daydan kopup gitmişti. Üstünde kıpırdamaz kayalar vardı. Kayaların altından kalkamıyordu.

Muhtar, seslenmeye başladı:

«Bayraaam!.. Gadersiz Gara Bayram!.. Uyan benim Gara aslanım!.. Uyan da bir dil ver... Uyan da gör bak neler yaptım? Kendi belimden enme öz oğlumla, Köy Gurulu üyesi öz maiyetim Deli Haceli'nin gardaşını bağlattım! İkisini de insan içinden ihraç ettim! Kalk da bak! Belki hökümet bağlamaz deye ben kendim bağladım. Sen ölme. Sen diril de gör daha neler yapacam?..»

Irazca: «Lümere!.. Lümere!..» diye bağırıyordu.

Muhtar: «Hayır!» dedi. «Hayır, Irazca! Eğer bu dediklerimde altı günlük bebelerin dırnağı gadar bir lümere varsa, dünya benim yüzüme tükürsün! Sen hangı lümereden söz ediyorsun? Sen şu benim hallarıma bir baksana! Utanmasam erkek halımla zarı zarı ağlayacam! Şu sizin halınıza benim yüreğim dayanabilir mi sanıyorsun? Sen, Garadaş'ın Muhtarını insandan hariç bir milletten mi sanıyorsun? Hemi de göreceksin, onlara neler yapacam? Bundan sonra sizin elinizden nasıl dutacam, onu da göreceksin! Sen Irazca, sen ne dersen de, sen benim öz gomşum, öz halam... Gayri ben de adamı kişiyi tanıdım. Deli Memedin oğlunu Gurul üyeliğinden azledip... eyi olup gelince Gara Bayram'ı da Gurul üyesi yapıyorum! Gara Bayram'ı sağ yanıma oturtup: "Emret arkadaş!" diyorum! Ona akran mâmelesi yapıyorum. Göreceksin!.. Benim içimden gan gidiyor, gan!.. Sen garşıdan ne bileceksin?»

Kara Bayram'a birazcık can geldi. Ağarmış gözleriyle bakıp Irazca'yı seçti. Seçmekle seçememek arası bir haldi bu. Bir doğrulmak istedi, doğrulamadı. Başı düştü. Dünya tekerlek gibi fır fır tekerleniyordu. Bir daha doğrulmak istedi, bir daha düştü. Utanç içinde kaldı.

«Bayram, Gara Bayram!..» dedi. «Gara yazılı Bayraam!..»

Ağali, sokulup omuzlarından bastırdı: «Ellemeyin, yatsın biraz...» dedi. «Başını kaldırırsa ganı aşşaya ener, temelli bayılır...»

Muhtar:

«Yatmasında feyda yok! Gağnıyı goşup bir an evvel toktura gavuşturalım. Toktur hemen gan inneleri yapsın!..» Kendi eliyle kendi başını tuttu: «Ellerine çomak çıkası Camal! Ellerine çomak çıkası Boz Omar!.. Ne dediniz de bu gadar furdunuz bu adama? İkinizin de boyunuz devrilsin eşşeğin gunnadıkları!..»

Ağali:

«Gağnıyla sabahaca varamayız!» dedi. «Kosa'nın arabayı goşalım. Garagola gadar inip acala tel furalım!..»

Irazca:

«Tel furun... tel furun!..» diye inledi. «Tel furun da tokturları gavuşturun!..»

Muhtar:

«Öyle yapalım, tel furalım!» dedi. «Tel furalım da cip yollasınlar! Sonra gandıkları gadar para alsınlar benden! Tek Bayram gurtulsun da yoluna selvendimi vereyim!..»

Irazca:

«Tel furun!..» dedi. «Tel furun da tokturları yetiştirin!..»

Muhtar derinden derinden ah çekti:

«Ortaköylü Sıhhıya Şakir şimdi burda olacaktı! Hemen bir iğne yapıp dirildirdi. Ah, Sıhhıya Şakir!.. Haççа gelini de sen dirilttiydin!..»

«Tel furun!..»

Irazca, habire: «Tel furun!..» diyordu. Aklı yaslara, ağıtlara gidiyordu. Ama aklına gelenleri bir türlü toparlayamıyor:

«Garşı dağda gara gara guzularım yayılır,
Gara Bayram düşer köy içinde bayılır...»

diyor, sonunu getiremiyordu.

Kosa, çevresine bakındı:

«Yok mu buralarda benim Ismayıl?» dedi.

Muhtar:

«Ismayıl!.. İsmayıl!..» diye seslendi.

Kosa'nın İsmail bulunup geldi.

«Git de arabayı goş!» dedi Kosa. «Goş da buraya getir!»

İsmail, uçar gibi koştu. Az sonra kuru arabayı tangur tun-

gur getirdi. Atların sırtı saman içindeydi. Harmandan çekilip alınmışlardı. Gözlerinden şıpır şıpır sular geliyordu.

Ağali:

«Üstüne bir döşşek goymayalım mı?» diye sordu. «Böyle tahtanın üstünde mi gitsin?»

Muhtar:

«Yok canım, tahtanın üstünde mi gider? Bir döşşek getirelim!» dedi. Karılara seslendi: «Şuradan bir döşşek getirin garılar!..»

İki kadın Irazca'nın oraya koştu. Yatakların arasından alaca yüzlü, yamalı bir döşek çekip aldılar.

Haççа, ağlayarak çocukları toplamaya çalışıyordu.

Ahmet gene görünürlerde yoktu.

Hayvan oruz avluda aç aç bekliyordu.

Karılar: «Şu kilimi de alalım!» dediler.

«Alın...» dedi Haççа ağlayarak.

Eski döşekle kilimi sırtlayıp götürdüler. Serdiler döşeği arabanın tahtalarına.

Adamlar, Bayram'ı başından, bacağından tutup arabaya uzattılar. Al kırmızı rengi solup gitmiş kilimi üstüne örttüler. İsmail de çıkıp arabaya oturdu.

Kosa:

«Atlara yem yeygi goymadın mı ulan?» dedi oğluna.

İsmail, elini dizine vurdu:

«Eyvaaah!.. Unuttum buba!..» dedi.

«Goş çabuk, goş, seyirt!..»

İsmail, yorgun argın, bir daha koştu. Kaşla göz arasında torbaları doldurup geldi.

Irazca da çıkıp Bayram'ın başucuna oturdu.

Muhtar, İsmail'in yanına yerleşti. Irazca'nın ters ters bakmasına bir şey demedi. Ters baksa da olmuştu, yön baksa da olmuştu. Gidip düzeltebildiği kadar düzeltmesi gerekiyordu. «(Zararı nerede durdurursan kârdır...)» diye düşünüyordu. «Sür Ismayıl, sür de çabuk gavuşalım!..» dedi.

Irazca: «Akşamın dar vaktinde!..» diye söylendi.

Araba sarsılarak yürüdü. Atların zilleri cansız cansız şangırdamaya başladı.

Toman, yanları sıra geliyordu.

Irazca: «Gal Toman!» diye azarladı. «Gal da evi bekle!» Sesini yumuşattı: «Gözünün gülünü sevdiğim Toman!..» dedi.

Toman geri döndü.

Gün iniyordu. Yağmur bulutları dağılıp gitmişti. Ama kimsenin bulutların dağıldığını fark ettiği yoktu...

*
**

Haççа, evin içinde bakmadık yer bırakmadı.

«Bu Amat nerelerde? Bu Amat nerelerde? Ortalarda görünmüyor!..» diye bağırdı.

Sultanca gelmiş, ocağın başına oturmuştu. Kendi kendine söyleniyordu: «Bu sizin çektiğiniz tecelli... Bu sizin alnınızdaki gara yazılar!..»

«Amat yok ortalarda Sultan deyze!..»

Sultanca ocağın başında, gözünü küllere dikip daldı: «Her şeyler değişirmiş de, insanın alnına yazılan yazılar değişmezmiş...»

«Gı deyze, Amat yok!..»

Sultanca kıpırdadı. «Nere gidecek? Gelir şimdi!» dedi.

Haççа, telâş içindeydi: «Nerden gelecek? Biz onu bir yere yollamadık ki! Yok çocuk!..»

«Her şeyin kötülüğü kötü de, ille alınyazısı bek kötü!..»

«Ah Amat, Amat!.. Nerelerdesin Amat! Gız Şerfe, kalk bir bak, nerelere gider bu oğlan?..»

«Bu benim Iraz gardaşım evelinden gülmedi. Erken erken gocası bırağıp gitti. Bir yandan yokluk, bir yandan yalnızlık!.. Ah bu benim gardaşımın çektikleri... Ah benim gadersiz gardaşımın... Benim dünyada yüzü gülmeyen gardaşımın!..»

Haççа, eline kandili alıp dışarı çıktı:

«Amat! Amat!..» diye seslenmeye başladı.

Ses, ün yoktu.

Aşağıya indi:

«Amaaat!..»

Mallar avluda bekleşiyorlardı.

«Amaaat!..»

Elinde kandil, ahırın içini taradı:

«Amaaat!..»

Hayvanları içeri sürdü.

Uca kıyıya bakındı:

«Amaaat!..»

Yemleçlere, samanlığa baktı:

«Amaaat!..»

Telâşı arttı. Ahmet yoktu.

Ahırı kapayıp koyun damına girdi:

«Amaaat!..»

Sayvana, kağnının altına, üstüne baktı:

«Amaaat!..»

Çocuk yoktu.

Avlunun içinde dönmeğe başladı:

«Amaaat, nerelere gittin? Görmüyor musun başımıza gelenleri, Amaat?!..»

Beli bıkını iyice ağrıyordu: «Doğurmaz olaydın anacığım!» diye inledi. Tutar yeri kalmamıştı. Çok dayak yemişti. Saçı başı hâlâ dağınıktı: Gözünün önü, Cemal'in bir yumruğuyle morarmıştı.

«Tomaan!..»

Birden Toman'ı sesledi.

Küçük sarı köpek, merdivenin altından moğuklayıp geldi. Her zamanki gibi, başını Haççа'nın ayaklarına sürüyor, yalanıyordu. Kuyruğunu, öne, yana sallıyordu.

«Amat nerde, Toman?»

Köpek, merdivenin altına doğru ürmeye başladı.

Haççа, hiç bir şey anlamadan o yana yürüdü. Kandili tutup baktı ki, Ahmet orada!..

«Amat!» diye bağırdı.

Ahmet, yüz aşağı kapanıp yatmıştı. Kolunun, başının altına almıştı. Bir ayağını da karnına doğru çekmişti. Altına, en altına yumulmuştu merdivenin...

Haççа iyice sokuldu:

«Amaaat!..»

Ahmet, uyumuştu.

Haççа, oğlunun yakasından, bağrından kavrayıp çekti.

Çocuk, «Iııhh!..» çekerek, inleyerek uyandı. Yüzü su gibi ter içindeydi. Cayır cayır da ateşi vardı.

«Amaat!..»

Çekip çıkardı.

Ahmet, uyanıp kendine geldiği zaman utanç içinde kaldı. Gözlerini yere eğdi. Anasının yüzüne bakamıyordu.

«Ne işin var buralarda Amaat? Akşam oldu, neden yokarı çıkmıyorsun? Hasta mısın? Hastaysan yokarda yat anam! Bu gadar derdin belânın içinde bir de kendi üzüntünü çektirme bize!.. Olur mu böyle anam? Eyice gapılarını kitleyip gapandın içine! Sorulan soruya, söylenen söze garşılık vermiyorsun tosun Amadım!..»

Haççа, oğlunu kolundan tutup çekti. Çeke çeke yukarı çıkardı.

Sultanca, hâlâ eski yerinde, eski havasındaydı.

«Dünyanın dadı duzu galmadı. Köy eyice değişti. Bildiğimiz dirlikler düzenlikler uçup gitti. İnsanlar gıcığa gardı. Yoksulun, düşkünün elinden dutan yok. Gadılar gaymakamlar, bildiğim padişahlar, valiler, panga müdürleri, onbaşılar, dahi böyük paşalar hep varsıllara arka çıkıyorlar. Malı, parası, gözel avradı olan yıkılmıyor. Hep varsılların dediği oluyor!.. Sen istersen inleye inleye öl şurda; dönüp de: "Ne oldun? Neyin var?" deyen bulunmuyor...»

«Merdivenin altına yatmış uyumuş. Su gibi tere batmış...»

«Dırnak gadar çocuk ay gızım! Akşama gadar gırlarda debenleye debenleye yorulmuştur. Yıkılası dünya, körpecik çocuklara zehir oluyor. Gül fidanı gibi yavrular, ufacık ufacık yaşlarında sararıp soluyorlar...»

«Değil gadın deyzem, değil!..» dedi Haççа. «İşten değil. Başına o iş geldi geleli, çoççam böyle değişti. Böyle süküt oldu. Eski Amatlardan eser galmadı. Gülmeyi oynamayı unuttu. Ah, ah!.. Bak, bu vakit oldu, daha ağzına bir lokma goymadı!.. Evi-

mizin suyu seli de dolmadı. Gaplar bomboş!.. Gapları doldurayım da biraz ekmek aş gayırayım sonra...»

«Dünyanın işleri aynı bir cenk kitabı gibi! Dünyada herkes Seyit Battal Gazi Efendimiz olmak istiyor. Onun için çok belâ zuhur ediyor. O olmaz olası belâlar da geliyorken: "Ben varıyorum, suyunu selini doldur!" deye habar vermiyor... Ben diyorum da kimse inanmıyor... Dünyada erkek misin, deliganlı olup evlenene gadar... Gadın mısın, gızlığını yaşayıp gelin olana gadar... Ondan sonra çekip gideceksin! Derdin belânın içine iyice dalmadan, çoluğu çocuğu gırların ortasına doldurmadan sıvışacaksın! Bunun da çaresi ölümdür gızım, gendi gönlünle gözel bir ölüm!..»

Sultanca kendi uzak evrenine daldı.

*
**

Kosa'nın İsmail, arabayı karakolun önünde eyledi.

Jandarmalar çıktılar.

Muhtar, Onbaşıyı sordu.

Çıkıp evine gitmişti.

Muhtar:

«Gidin de biriniz çağırın! Biriniz de toktura tel furun! İşimiz çok acala! Size her ne gadar zahmetse de...» dedi.

Biraz sonra Onbaşı geldi:

«Ne var gene ulan ırzıgırık Muhtar?» diye çıkıştı. «Ne yaptınız? Bu arabadaki ne?»

Muhtar, ezilip bitmişti. Dirliği, dirayeti kalmamıştı:

«Tel fur Onbaşım, tel fur! Toktura, Gaymakama tel fur! Garadaşlı Bayram Gara öldü ölüyor! Senin gayrat edip mapustan çıkardığın itler, köyün içinde, dünya gadar tanığın tapığın önünde, üstüne yörüyüp başını gözünü yarmışlar. Çabuk tel fur! Sana aman diyorum, yalvarıyorum... Bir yandan da devriye çıkar, bu itleri yakalat! Goca odada mapus, bekliyorlar. İkisini de kendi elimle tevgif edip gapattım! Bu sefer heç çabalamayacam Onbaşım! Çürüsünler içerde! Kemiklerine gadar çürüsünler! Eğer sesimi çıkarırsam çağır garagola, yüzüme tükür!.. Haydi, çabuk tel fur!..»

Irazca çıktı geldi: «Ağızlarına yüzlerine tükürdüklerim!» diye daldı Onbaşının odasına. «Yidiler yavrumu! Yatıyor şimdi arabanın içinde. Bir ayılıp bir bayılıyor. Bu düzenleri böyle bozan dürzünün ağzına bin gazan doldurayım! Sebap olanların... delileri yavrumun üstüne saldıranların... sevk edenlerin!..»

«Ne sapırdanıyor bu?» diye sordu Onbaşı.

Muhtar:

«Sen ona bakma Onbaşım!» dedi. «Sen ona bakma da tel fur! Elini ayağını öpeyim, tel fur!..»

Irazca:

«Tel furun... tel furun da tokturlar yetişsin!.. Gadersiz Gara Bayram ölmesin!.. Tel furun, çabuk!.. Tel furun da yidiğiniz boku temizleyin!..» dedi.

Onbaşı: «Atın şunu dışarı!» diye bağırdı. Zile bastı.

İçeri bir jandarma girdi: «Haydi gadın, yörü dışarı!» dedi, sürüklemeye başladı.

Irazca dikleşti:

«Bana Garadaşlı Irazca derler! Sen şimdi beni burdan çıkar, ondan sonra tanı! Ben, arabada baygın yatan gara yazılı Bayram'ın anasıyım. Sen beni burdan çıkar, gör başına neler geliyor! Yıkarım bu garagolu senin başına! Eşşeğe biner, tâ Angara'ya, senin umum gumandanına giderim! Yaptığın kepazelikleri bir bir sökerim!.. Dahi sökecem, dur sen!.. Sen benim heç bir şeyden habarım yok mu sanıyorsun? Nere gitti Deli Haceli'nin garısı Fatma'nın boynundaki altınlar? Nere gitti satılan habaların parası? Dur sen!.. Hele şu oğlanın işlerini bir yoluna goyayım! Ondan sonra düşüp yollara, tâ umum gumandarına, umum paşana gadar gidecem senin!.. Bütün yaptıklarını bir bir sökecem, dur sen!..»

Onbaşı, Muhtara baktı:

«Allah ellerin köylerine bol bol ırahmet yağdırır, Garadaş'a da bir alay deli!..» dedi. «Her köyde birer tek, Garadaş'ta ton hesabı!..»

Irazca:

«Akıllı, deli... sen orasına garışma!..» dedi. «Garışma da çabuk tel fur!.. Çabuk bir toktur çağır!..»

Onbaşı:

«Tel mel furamam ben!» dedi. «Hatlar bozuk!.. Hemi de tokturun altında uçak mı var, kalkıp gelsin hemen? En eyisi sürün arabayı! Erde geçte ulaşın! Toktur buraya gelse bile ne yapacak? Tentürot, pamuk... başka ne gelir elinden? Siz çabuk ilçeye yetişin. Oradan da Burdur'a geçin. Baygın aygın... o gadar gan gaybettiyse, hastaneliktir... Ölmeden yetiştirin...»

Irazca, hemen çıktı: «İlçeye gidecem!» dedi. «İlçeden Buldur'a geçecem! Ağır Ceza Reyizine, Valiye çıkacam! Sizin bu yaptıklarınızı goymayacam yanınıza!..» dedi.

Ardından Muhtar yürüdü.

İsmail, atlara torba takmıştı.

Irazca çıkıp yerine oturdu.

Muhtar da atladı.

Arabayı yeniden sürdüler.

Onbaşı iki jandarma çağırıp emir verdi:

«Deral teçhizat guşanıp yola çıkın! Garataş köyünden Muhtar oğlu Cemal ile, Deli Mehmet oğlu Ömer'i yakalayıp getirin! Haydi, marş marş!.. Şafak sökmeden ikisini de burada mevcut isterim!..»

***

Kosa'nın araba, kulüpler, kahveler dağılmadan ilçeye vardı.

Bayram'ın insan denecek hali kalmamıştı. Araba çalkadıkça hurdahaş olmuştu.

Irazca, Muhtarı iyice itin kıçına sokup çıkarmıştı. Söylemedik söz bırakmamıştı. Muhtar da verilecek karşılıkları verip tüketmiş, yalvarıp yakarmış, Irazca'yla başa çıkamayacağını anlayınca karşılık vermeyi bırakmıştı. Irazca'nın her sözünü sineye çeker olmuştu.

Arabayı çarşının içinden yokuşa yukarı sürdüler. Doğruca Ferhat'ın hana vardılar. Çarşı, lüks lambalarıyle, düğün yeri gibi aydınlatılmıştı. Her yan ışık cümbüşü içindeydi.

Muhtar, hemen atlayıp Ferhat'ı buldu:

«Tokturdan habar ver, Ferat can!» dedi. «Bir hastamız var, yaralı! Garadaş'ın içi gene altüst oldu. Gene yedi cihana, Gay-

makama, Gumandana irezil olduk. Çabuk bana Tokturdan bir habar ver...»

Hancı Ferhat, uykulu gözlerle bakınıyordu:

«Toktur gulüptedir.» dedi. «Daha evine gitmemiştir. Gaymakam, Gumandan oradadır...»

«Gidip bir başvursam gızarlar mı ki?»

«Gızarlar mızarlar... yaralınız ağırsa, mucibur gidip habar vereceksin...»

Kulüp, hanın karşısındaydı. Her zamanki gibi perdeleri kapalıydı. İçerden oyun gürültüleri ve radyo sesleri geliyordu.

Muhtar, titrek adımlarla yürüdü. «(Başımızdan böyük belâlar...)» diyordu. Şapkasını çıkarıp eline aldı. «(Şimdi bir de hastir çeksinler bize buradan, temelli irezil olalım Erle Çukuru'nda...)» Tıraşlı kafası, lâcivert ceketinin üstünde, gelişigüzel yontulmuş bir sütun başı gibi duruyordu. «(Herifleri oyunun başında ırâtsız etmek olur mu şimdi?)» Kapıyı usulca açıp girdi. Kulüp dumana batmıştı. İçerinin havası, insanı ilk anda çarpıyordu. Memurlar, şiş gözlerle masalara toplanmışlar, düşüne düşüne kâğıt oynuyorlar, zar atıyorlardı. Kimisi, «Sanzatu», kimisi «Blöf» diyor, kimisi de tavlada arkadaşını «Altıkapı» ya almaya çalışıyordu. Kazananların yüzünde güller açıyor, kaybedenlerin şenliği uçup gidiyordu. Genellikle bir sıkıcılık, bir sinirlilik, kulübü bastırıp duruyordu. Küçücük ilçede yapacak başka «iş» yoktu. Başka eğlence yoktu.

Ocakçı Âdem, su küpünün başında uyukluyordu.

Karataş Muhtarı, kapının önünde, şapka elinde, bir zaman bekledi. Savcı Beyi, Doktoru, Kumandanı, Askerlik Şube Başkanını seçti. Gözü Kaymakamı aradı. Görünürlerde yoktu.

Nüfusçu Osman yerinden kalkıp Muhtara doğru geldi: «Ne var gene ulan Garadaş'ın gıralı?» diye sordu.

Muhtar, ölü gibi bir sesle: «Köyde vukât çıktı!» dedi. «Hemi de kim? Bizim itler çıkardı. Bir yaralımız var, ağır...»

Nüfusçu Osman bağırdı:

«Eferim bu sizin Garadaş'a ulan! Burdur toprağında birinci oldunuz! Evelallah, Dereköy'ü, Damalı'yı, Navlu'yu, Guşbaba'yı geçtiniz!..»

«Geçtik Osman Efendi, geçtik!..» dedi Muhtar. Ekledi: «Sayanızda...»

«Dürzüye bak!» diye çıkıştı Nüfusçu. Ardından bir kahkaha attı: «Neye sayemizde oluyormuş ulan? Size vukât çıkarın diye biz mi gumanda veriyoruz buradan?»

Taak, kapı açıldı. Irazca girdi. Bir sessizlik oldu. Bir an durup baktı. Ellerini kalçasına koydu. Biraz daha bakındı. Sonra birden, sanki diliyle dişi arasından tükürür gibi: «Gençliğinize doymayın!» diye bağırdı.

Şakırtılar, şukurtular birden durmuştu. Ocakçı Âdem uyandı. Sandalyeler gıcırdadı. Üyeler, başlarını kapıya çevirdiler.

«Şunların hallarına!..» dedi Irazca. «Uykuyu düneği uçurmuşlar oyun deye!.. Ne farkınız var ulan sizin ahaliden? Bu nasıl okumuşluk?» Durup biraz daha bakındı: «Gaymakamı gösterin bana!» dedi. «Nerede Gaymakam?»

Üyelerden birkaçı gülüştü. Birkaçı oyuna devam etti.

Ocakçı Âdem koştu geldi:

«Üye olmayanlar giremezler deyze, çık dışarı!..» dedi.

Irazca, elinin tersiyle Âdem'i itti:

«Üyeliğiniz başınıza yıkılsın! Gaymakam nerde?» dedi.

Tapucu Kadir, yerinden bağırdı:

«Kaymakam, yarın sabahleyin saat dokuzda makamına gelir, dokuzda oraya gel, hanım!» dedi.

Irazca durup içerisini uzun uzun seyretti:

«Boylarınız devrilsin!» dedi. «Şunların hallarına! Utanın da yerlere geçin ulan! Milletin önü sıra nedir bu yaptıklarınız?..»

Nüfusçu Osman sesini yükselterek:

«Bakın size bu anayı tanıtayım!» dedi kalabalığa. «Bu anaya Garataş köyünden Irazca derler, efendim! Osmanlı avrattır. Çok cessurdur. Çok yüreklidir. Tasdik ederim: Aslının aynıdır. Natıkası da guvatlidir, daşa söylese eritir...»

Irazca, Nüfusçu'ya ters ters baktı:

«Daşını duşunu dedirtme bana! Toktur nerde? Çabuk Tokturu göster bana!..» dedi.

Muhtar, ezilip büzülüyor, Irazca'yı kuşağından tutup çeki-

yor: «Şöyle dur Irazca, deliliği bırak!» diyordu. Eliyin hamuruyla erkeklerin işine garışıp milletin asabiyetini sinirlendirme! Şimdi birden gızacaklar, seni de beni de tevgif etmeye kalkacaklar!..»

Fakat Irazca duymuyordu bile:

«Benim oğlum arabanın üstünde baygın yatıyor, siz burda şakur şukur... Şakır şukur!.. Nerde Toktur? Al ganları aka aka tükendi gitti... Nerde Toktur? Angara'ya gidip hallarımı bir bir arzedecem! Yaptıklarınızı da birem birem söyleyecem! Mapusanedeki itleri kim çıkardıysa, Deli Mehmedin Haceli'den parayı kim yidiyse, hepsini söyleyecem! Yarı gecelere gadar şakur şukur oyun oynayıp, dayralara uykulu gözlerle gidenleri, evlerinde öğlenlere gadar yatıp... masanın başında iş görmeden oturanları... birem birem... heç birini unutmadan!..»

Şekerci Hakkı Bey iyice sinirlendi:

«Kalk yavu!» dedi Doktora. «Kalk da şunu sustur, kafa şişirip durmasın! Deli dinlemeye mi geldik buraya?»

Doktor oyunu bıraktı.

Ardından Savcı da kalktı. Savcı kalkınca, Kumandan da kalktı.

Doktor, handaki arabanın başına gitti Muhtarla.

Savcıyla Kumandan, Irazca'yı konuşturdular.

Memurlar, çevrelerine halka oldular.

«Gırda ekinimiz sepildi galdı! Başa gelecek işler miydi şunlar? Ah, yüreğim ataş dolu! Ne söylesem acılarım dinmeyecek. Vergilerimizi vaktinde verdik size! Oğlumuzu eskerden, malımızı sayımdan gaçırmadık! Her dediklerinizi duttuk! Neye böyle Onbaşınız, garagolunuz galleşlik ediyor? Neye böyle mapusa attığınız delileri, eyice akılları başlarına gelmeden çıkarıyorsunuz? Siz geç insandan anlamaz mısınız? Muhtarın efeyi, üyenin deli gardaşını, vukât çıkarsınlar deye mi salıverdiniz Garadaş'a?..»

Savcı öksürdü:

«Yahu Irazca, Bayram Kara davasından feragat etti kızım! Kendisi feragat edince bize ne yapmak düşer? Zorlan yurttaşları tutamayız ki içerde?»

Irazca hemen karşılık verdi:

«Kim demiş feragat deye, kim demiş? Feragat da neyimiş? Kim uydurmuş bunu? Bizim heç bir -gattan -guttan haffımız, habarımız yok! O nasıl lâf?..»

Savcı:

«Biz yalan söylüyoruz öyleyse!..» diye kekeledi.

Kumandan:

«Karakoldan evrak geldi.» dedi. «Bayram Kara'nın ifadesi var: "Böyle bir şeyin aslı yok, heç kimseden davacı değilim" diyor...»

«Yalan! Yalan hepsi!..» diye bağırdı Irazca. «Bunların hepsi sizin Onbaşıyla, bizim boynuzlu Muhtarın düzmeleri! Heç öyle bir ifademiz yok bizim!..»

«Öyleyse tahkik ederiz!» dedi Kumandan.

Irazca:

«Geçmiş ola!» dedi. «Onu vaktıyla tâkik ettirip, ondan sonra çıkaracaktın itleri! Bizimki bize yettikten sonra tâkik ettirmişin, ne gıymatı var? Dayraya giderken kafanızı gulüpte bırağırsanız böyle olur! Varın da Gara Bayram'ın hallarına bir bakın! İnsan denecek hal galmış mı hallarında? Varın da bir bakın arabanın üstünde!..»

Doktor dönüp geldi. Âdem'i çağırdı. Bir anahtar uzattı: «Git benim çantamı getir. Kardeşime söyle, ilk yardım malzemesi koysun. Ağır yaralı dersen anlar...» dedi.

Âdem anahtarı alıp koştu.

Doktor, Irazca'nın çevresindeki memurlara döndü:

«Ağır şekilde darp. Beyinde sademe. Kan kaybı. Nabız çok düşük. Hemen "serum fizyolojik" lâzım. O da bizde yok. En iyisi, ilk yardımını yapıp, il hastanesine sevk etmek. Kalbini de takviye etmek iyi kötü...»

«Bir seri vasıta olmalı!» dedi Savcı.

Kumandan: «İlden cankurtaran istesek nasıl olur?» dedi.

«Kaç oldu istediğimiz? Vermezler!..» dedi Doktor.

Irazca:

«Gaymakam nerde?» diye çıkıştı. «Yolunu bir gösterin, varıp gapısını döğeyim!..»

«Sakin ol teyze, Kaymakamı ne yapacaksın?» dedi Kumandan.

«O bulur çaresini, Gaymakamı gösterin siz!..»

Savcı:

«Evet...» dedi. «Makam cipini verir belki?..» Nüfusçu Osman'ı çağırdı: «Sana zahmet Osman Efendi, teyzeyi al, Kaymakamın evine götür. Bir söylesin, belki verir. Ağır yaralı Bayram Kara, gece gündüz yetişmeli hastaneye...»

Irazca:

«Siz bana Gaymakamı gösterin!» dedi.

Nüfusçu Osman yürüdü:

«Dillerini sevdiğim deyze! Gel bakalım. Gel sana Gaymakamı göstereyim. Sen dünyanın en has gumaşısın. Senin yamalığın Suriye'de bulunmaz, Suriye'de! Emme, Garataş'ta sefil olup gidiyorsun. Gıymatını bilen yok, gadın deyzem!..»

Gittiler.

Savcı, Muhtarı çağırdı.

Muhtar, hâlâ şapkası elinde, bekliyordu.

«Ne oluyor böyle Muhtar?» dedi Savcı. «Neler döndürüyorsun köyün içinde? Senden bunları mı görecektik?»

Muhtar adamakıllı kızardı. Ceketini ilikledi:

«Ne söylesen haklısın Savcı Beyim!» dedi. «Olan oldu bir kere! Ben eyi edeyim dedikçe, kötü oldu! Hepimizi bağlayıp mapusa atsan, yüzümüzü ak tükrüğe boğsan, gene haklısın!.. Aklım daha eyisine ermez oldu gayri. Eyi olsun deye itleri mapustan çıkarttım, aksine bombok oldu Savcı Beyim...»

Savcı:

«Gene tevkif ederiz onları!..» dedi.

«Durduğun hata, Beyim!» dedi Muhtar. «Senden evvel ben ikisini de yakalayıp goca odaya gapattım! Geliyorken de garagola habar verdim. Bayram Gara'ya bir fiske darp etmediğim halda, beni de tevgif etsen yeridir. Nas'olsa temelli irezil olduk. Eyi deye yapıyorum, kötü oluyor. Kafam eyisine işlemez oldu. Dışarda duracağıma içerde durayım daha eyi!..» Elleriyle kafasını dövüyordu.

Kumandan: «Yazık, çok yazık!..» diye söylendi.

Az sonra Kaymakam, yanında Irazca ve Nüfusçu Osman'la çıktı geldi. Kumandanı çağırdı:

«Domuzluk, Erle karakolundaki Onbaşıda!» dedi. «Sabaha kalmadan çekeceksin onu! Herifçioğlu hepimizi fır fır döndürüyor, haberimiz yok!»

Muhtar, «Bilemiyorum gayri...» diye inledi.

Kaymakam:

«Şoför Hasan'a bakın!» dedi. «Uyuduysa uyandırın! Cipi çalıştırıp Bayram'ı yetiştirsin il hastanesine!..» Muhtara döndü: «Sen de beraber git!..» dedi.

Muhtar, ellerini önünde kavuşturdu:

«Pekey Beyim...» dedi. «Emrin başım üstüne...»

Kumandan çarşıya doğru bir düdük çaldı.

Gece bekçisi Yakup koşup geldi.

«Makam şoförü Hasan'ı bul!» dedi Kumandan. «Çabuk cipi çalıştırıp buraya gelsin. Benzin yoksa benzin koysun. Burdur'a gidecek!..»

Bekçi Yakup gitti.

Kaymakam: «Üzülme ana!» dedi Irazca'ya. «Elimizden geleni yaparız. Bayram'ı sen bize bırak...»

Sonra Hancı Ferhat'ı çağırdı: «Bu kadına tek odada bir yatak ver. Hesabı benden...» dedi.

Ferhat: «Baş üstüne...» diyerek çekildi.

Kaymakam, Irazca'ya yeniden: «Üzülme!» dedi.

Irazca:

«Üzülsek feyda yok ki!» dedi. «Başa gelen çekilir. Gulüp dolusu mamir burda, bir sürü candarma, onbaşı orda, Angara' da paşalar, umum gumandanlar; hemi de oylarımızı alıp alıp gidenler; bizim başımıza da bu haller geldi. Ne yapalım! Geldi madem, of demeden çekeceğiz...»

«Haklısın!» dedi Kaymakam. «Yerden göğe haklısın!..»

16

KARA ZULÜM

Muhtar, Kosa'nın İsmail'e: «Ben gelene kadar bekle; öğleye galmam dönerim.» demişti. Dönmedi.

Atların yemi yeygisi tükenmişti. İsmail tuz yumurtluyordu.

Bir ara, etti edemedi, kasabanın harmanlarına gitti. Saman istedi. Beş altı harman dolaştı, kimse vermedi.

Kıyı harmanlardan birinde, asker giysileriyle bir delikanlı çalışıyordu. Ona vardı: «Yavu arkadaş!» dedi. «Parasıyle olsun, şu torbaları dolduralım. Yaralı getirdim. Atlarım aç!» dedi.

Asker delikanlı: «Nerelisin, emşerim?» diye sordu.

«Garadaşlıyım.»

«Garadaş'tan kimlerdensin?»

«Benim bubama, Kosa derler.» dedi İsmail.

Asker delikanlı bir çırpındı:

«Yavu, yüzün yabancı gelmiyordu! Ben bu arkadaşı bir yerlerden bilecem emme, acap nerden? diyordum içimden! Senin buban, beni evinde bir konuk eyledi, bir konuk eyledi, heç unutamam... Demek böyle?..»

İsmail: «Böyle...» dedi.

«Arkadaş, bana da Çolak Adil'in Mahmut derler!» Malamayı gösterdi: «Doldur torbalarını! Malamamız tenelidir, dükkenlerden arpa almak filân istemez. Doldur...»

İsmail çok sevindi. Torbaları doldurduktan sonra harman süpürgesini alıp Mahmut'a yardım etti. Onun tırmıkladığı yerleri süpürdü. Sonra, torbaları sırtlayıp hana geldi.

Irazca evdirip duruyordu. «Bir habar! Bir habar!» deyip dönüyordu... Sabahleyin Kaymakam: «Telefon eder sorarım, üzülme!» demişti. Etti mi, etmedi mi? bilmiyordu. Bildiği, artık işlerin iflâh olmayacak kadar kötüleştiğiydi. Bayram'ın hali haraptı. O haliyle ne zaman döner gelir de işlere yardım eder-

di? Her şey olduğu yerde kalmıştı. Daha buğday biçilecekti. Biçilip harmana taşınacaktı. Harmanlar sürülüp savrulacaktı. Bu kocamış haliyle, çocuklu bir gelinle nasıl güç yetirecek, nasıl bitirecekti bunları?

Öğleye doğru, iki jandarma; Boz Ömer'le Cemal'i alıp getirdiler. İkisinde de bet beniz kalmamıştı. Ömer'in hali daha da perişandı. Yaralı bacağı, bir kara yazmayla sarılmıştı. Güçlükle yürüyordu. Köyden tâ ilçeye kadar o uzun yolları yaya yürüyüp gelmişlerdi.

Irazca, hanın önüne dikilip geçişlerini seyretti. Elleri kelepçeliydi. Başlarını eğmişlerdi. Jandarmaların önünde büzüle büzüle, taş gibi sessiz yürüyorlardı. Irazca: «Muzmaharlar! Gara yere giresiceler!..» diye bağırdı. Cemal'in yüreği cızz etti. İkisi de içlerinden: «(Ee bakalım, bir gün olur gurtuluruz!)» dediler. Yokuş yukarı, başlarını kaldırmadan yürüdüler. Savcılıkta ifade verdiler. Sonra cezaevine gittiler.

Öğle oldu... Bayram'dan hâlâ haber yoktur. Irazca'nın yüzü iyice buruştu. Elleri yana düştü. İçine umutsuzluk çöktü. Acaba, bir kötü haber vardı da, Kaymakam söylemek mi istemiyordu? Neden bir haber gelmemişti bu zamana?

İçinden kuş olup uçmayı geçiriyordu. Uçup hemen Burdur'a varmak, hastanenin üstüne konmak. Ak gömlekli doktorlardan bir haber sormak. Eğer sağsa, eğer bitkin uyuyorsa, daha ayılmamışsa; oturmak baş ucuna... Sineklerini kovmak. Tülbendini ıslayıp alnına koymak... Kalaylı kaşıklarla ağzına hoşaflar vermek... İnlerse, sızlarsa, geceleri ataşı artar da sayıklarsa, «Anam, Gara Bayram'ım, gara gözlüm Bayram'ım!..» diye ses vermek...

«(Ah ırzıgırık Muhtar ahh!.. Senin başının altından çıkıyor bunlar, senin! Bir de yanıp dutuşuyorsun! Döğünüyorsun! "Eyi olsun dedim de kötü oldu!" diyorsun. Hep lümere! Ben senin garnındakini bilmem mi ay dilki dabiyatlı dürzü!..)»

Gülüm balım bir köy düşünüyordu. Yağmurlar yağıyordu. Duruca seller biraz akıp diniyordu. Yedi renk ebemkuşakları altından çocuklar gelip geçiyordu. Kuzular çayırlara yayılmış. Güneşler tatlı tatlı ısıtıyor. Kızlar çiçek çapalıyorlardı. Sak-

sılarda ak karanfiller. Damların saçağında kumrular, güvercinler. Ekmekler ısıcacık. Elmalar kütür kütür. Elmalar her köye yetiyor. Ceviz ağaçları koyu gölgeli. Yeni gelinler hiç duyulmamış ninnilerle beşik başında. Analar çocuklarını dövmüyorlar. Kocalarını üzmüyorlar. Kocakarılar kirmanlarını alıp ağaç altlarına gidiyorlar. Ölülere gülden kefenler örtülüyor. Mezarlıklar gül gülistan. Kinsiz, gamsız-gümansız, delice bayramlar. Varsıllar, yoksulları ezmiyorlar. Yoksulluk varsıllık diye bir şey yok. Köylerde kimsesizleri boğmuyorlar. Kimsesizlik diye bir şey yok. Aynı Karataş güneşi altında, insanlar, kör topal, yeşil gözlü, kara gözlü, hepsi birbirinin kimsesi. Herkes birbirinin elinden tutuyor. Köyler, tarlalar herkesin, hemi de herkese yetiyor. Dünya herkese yetiyor. Senlik benlik kalmamış. Gurbet yolları kapalı. Köyler cümbüş içinde. Akşamlar düğün şenliği. İşler imece. Dileyen günde geziyor, dileyen gölgede, Hastanın çorbası, yeni doğanın urbası, küçük kızların cepli entarisi var. Sofralar bolluklu. Etler kebap olmuş. Meyveler, bostanlar tütüyor. Karataş'a aç gelen, tok gidiyor. Köyler, köylerle at koşturuyor. Köyler, danaları düveleri yarıştırıyor. Karataş'ın danaları birinci. Birinci olmuş danaları gülleyip pullayıp dikiyorlar. Çevresinde bir halay, bir horan. İki çocuk dövüşürse ayırıyorlar. Kavgalar kızıştırılmıyor. İnsanların seyirlik oyunları var.

Düşündükçe içine bir şenlik çöküyordu ama, çok sürmüyordu. «(Bizim hallarımız çok kötü, çok çok!..)» diye dövünüyordu. «(Bu kötü hallarımız mâşara gadar sürüp gidecek!.. Ölecez gidecez bir dirlik düzenlik görmeyecez!..)» diyordu.

Öğleyin Kaymakam geldi:

«Üzülme dedim sana Irazca teyze!» dedi. Gülüp şakıyordu. «Hiç üzülme! Bayram Kara'ya kan verdiler. Yarasını diktiler. Sabahleyin telefon ettim, doktorlar gelmemişti, şimdi ettim gelmişler. Sordum, iyidir dediler. Nabız normal, kalp iyi, morali de düzeliyor dediler. Etrafında ak gömlekli hemşireler fır dönüyorlar. Hiç üzülme...»

Irazca'nın yüzü güldü:

«Eyi deyen dillerine gurban olayım! Ben Bayram'ı evvel

Allaha, sonra sana havale ettim. Bir oğlum da sensin benim. Arkam sensin, galâm sensin. Okumuş, ışımışsın. Duşmanlarıma cuvap yetirensin. Gözlerinin gurdunu gırarsın. Kimsesiz Gara Bayram'ın gönlünü yükseltensin. Gönlümün... benim gönlümün göverçinisin! Yıkılmış dünyamın demir direğisin. İşte şimdi içim aydınlandı. Şimdi dünyalar benim oldu. Sen sağol! Sen her türlü muradına nâyil ol! Gül yüzlü Sunalar, feslikan kokulu Döneler versin Allahım sana! Oğullar içinde oğulsuz, gızlar içinde gızsız gomasın! Allahım seni görünmez gazalardan, belâlardan, guru iftiralardan esirgesin! Sen bizi gorudun, o da seni gorusun... Hemi de goruyacak işallah!..»

Kaymakam:

«Erle karakolundaki Onbaşıyı da aldım, teyze!» dedi. «İldeki komutana tel vurdum. Muhtarı da güzel terbiye edeceğim. Bundan sonra Karataş köyü sütliman! Cipe atladım mı her hafta ordayım. Orda ve bütün köylerde. Köyleri kızıştırıp okullar yaptıracağım. Yoksullar uyansınlar ki, gözlerini açsınlar... Yollar, köprüler, su başlarına ağaçlar... Seni de yanıma alıp gezdireceğim...»

Irazca:

«İşlerim de serildi galdı hep gözüne gurban olduğum!» dedi.

«Hiç üzülme sen...» dedi Kaymakam. «Onları da işleteceğim. İmece yapıp ekini biçtireceğim...»

«Ben dünyada heç bir şey istemem, sade dirlik düzenlik isterim!.. Gara Bayram'ı döğüp aş ettiler emme, kendileri de dama girdiler. Ben bunlardan hoşnut muyum sanıyorsun? Değilim! Valla billâ değilim! Bak sana anlatayım gadın Gaymakamım. Ben dünyada üç nesneyi heç istemem: Bir cahallık, bir yoksulluk, bir zulüm! Türkü var ya: *"Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm..."* geç onu! Tabiî bu benim gocagarı aklım... Yoksulluk olmazsa ayrılık da olmaz. Geyfî olarak gurbete çıkıp da ne yapacak millet? Ayrılık, yoksulluktan oluyor. İnsanlar üç beş guruş idara bulmak için çıkıyorlar gurbete... Ölüm! demiş, onu da geç. Çünküm, doğmak varsa, ölmek de var. Çünküm herkes ölüyor. Ellen gelen düğün bayram... En kötüsü

ne biliyor musun? Zulüm! En kötüsü zulüm. Ne hakkı var ki Muhtar bana zulmediyor? Ne hakkı var ki, günümü gecemi zindan ediyor? Zulüm insan kısmına en böyük kötülük. İnsanın insana zulmü haram. Emme beyinleri buz dolu. Yol yordam bilmiyorlar. Bak, sen okumuş, ne gadın olmuşsun. Benim Bayram'ım da okusa olmaz mıydı? Farz edelim, Haceli okusa, Muhtar okusa, olamazlar mıydı? Şimdi de Amadım okusa olamaz mı? Ah, Amadımı sen bir bilseydin. Güler oynar idi. Evin içini şeneltirdi. Sıçan dutan kedilerin taklidini yapar idi. Şimdi gör ki, ne hallara düştü? Golu ganadı gırıldı. Guşların, böceklerin neşesi var, onun yok. Ağzı dili dutuldu. Akşamlarda sabahlarda, ağzından bir çivt kelâm çıkmaz oldu. Halları böyle perişan oldu. O da, biz de, temelli perişan olduk. Bayram'ın adam denecek yanı galdı mı? Gördün işte! Ne olacak böyle hallarımız bilmiyorum!..»

Kaymakam:

«Düzelecek teyze!» dedi. «Üzülme, hep düzelteceğiz!..»

«Düzelteceksin!» dedi Irazca. «Senin mâmirlerin, yarı gecelere gadar gulüplerde, gayfalarda, oyuna, tavlaya gayrat ediyorlar. Nasıl düzelteceksin? Uykuyu düneği uçuruyorlar oyun deye! Bak sana bir şey demiyorum. Irazca deyzen seni ömrünün sonuna gadar unutmayacak. Ölene gadar sana dua edecek. Toprak deye avuçladığın sarı altın olsun deyecek. Gecede günüzde, yatışta kalkışta, yazda gışta hep seni anacak. Seni gönlünün en gözel köşesinde daşıyacak. Yaz bahar aylarında seni çiçekli tarlalara seyrana götürecek. Elinden gelirse, guş tüyü döşşeklere beleyecek...»

Kaymakam, hem gülüyor, hem utançla düşünüyordu. İçinden: «(Yoksulu sevindirmek ne kolay! Ufacık bir ilgi, gönlünü almaya yetiyor!)» diyordu.

Burdur'a giden cip öğleden sonra döndü.

Muhtar, doğru Irazca'ya koştu:

«Gönlünü selim dut Irazca, oğlun gurtuldu! İt gibi, itler gibi, her yaptığıma pişmanım! Aklım başıma geldi gayri! Doğru yolu kevşettim şimdi. Yaptığımız cahallığı anladım. Bak,

gördün, yenice cipden indim; hem vallaha, hem billâha, hayırsız oğlumu aramayacam. Kemiklerine gadar çürüsün dürzünün tohumu! Hemi de Deli Haceli'ye bir "Hastir!" çekecem, senin Gara Bayram'ı Gurul üyeliğine seçecem. Bunu yapacam Irazca! Aklına eyi goy ki, yapıyor muyum, yapmıyor muyum, bir görüver!..»

Kosa'nın İsmail, sabırsızlanıp duruyordu:

«Atları goşuyorum, Muhtar emmi, gidelim... Zaten eyice geç galdık. Bubam övkelenir...» diyordu.

Muhtar:

«Hemen! Hemen!» dedi. «Hemen şimdi gidiyoruz! Yalnız bana beş tagga müsâde. Bir de Gaymakam Beyi göreyim...»

Karşılık beklemeden kalktı gitti. Yalandı yalvardı Kaymakama. Dönüp hana doğru geliyorken yolda Reyiz Beyi gördü. Olup bitenleri bir bir sökmeye başladı: «Bizim deli oğlan gene yânış işler duttu. Trakdör moturuna niyetimden vazgeçmiş değilim. Güze gadar bekleyecem yalnız. O zamana gadar oğlan biraz terbiye olsun. Yatsın mapıs damında. Dertli Irazca, Gadıyı Gaymakamı tavladı arkadaş. Şimdi ortalıkta bir toz duman ki; ferman okunmuyor. Dediğim gibi, hele biraz hava düzelsin. Sen de gönlüne güçlük getirme. Seçime gadar her şey hallolur. Ben gene dediğimde duruyorum. Garadaş'ın reyleri senden yanadır...» dedi.

Reyiz Bey, elindeki sigarayı hayıfla yere attı:

«Ben bu Gaymakamın anasını satayım! Habarın yok, Erle JKK'ı attırdı oradan. Ölür müsün, öldürür müsün? Emme dur sen! Ben de onun hesabını görürüm muhakkak! O züppenin! Keyfine göre kesip biçemez arkadaş! Ulan züppe! Senin babanın araziyesi mi burası? İşte şimdi postaneye gidiyorum. Angara'ya tel furacam. Ne yavu bu? Gara Bayram, Gara Bayram; tek duraydı dürzü! Tek duranın teknesi devrilmez arkadaş!» Yürüyüp postaneye doğru gitti.

Muhtar, hana geldi:

«Haydi Ismayıl, haydi Irazca!..» dedi. «Dar vakte galmayalım, haydin bakalım!..»

Irazca, kanlı döşeği dürmüş, kilime sarmıştı. İsmail'le birlikte arabaya koydu. Sonra çıkıp üstüne oturdu.

Muhtar gene İsmail'in yanında, saman torbasına oturuyordu.

«(Otursun dürzü!)» dedi Irazca. «(Bir de döşek mi vereyim altına? Artmamış daha! Otursun guru torbanın üstüne!..)»

İsmail, atları deli gibi sürüyordu. Hayvanlar ter içinde kalıyorlardı.

17

HASTANENİN ÖNÜ

Irazca, sabahları erkenden bir anaç tavuk gibi, çoluğu çocuğu ardına düşürüp tarlaya gidiyordu. Yoruldun ırıldım demiyordu. Canını dişine takıp çalışıyordu. Sonradan sonradan içine bir gayret gelmişti.

Ağali'yle Kosa, karılarını kızlarını alıp birer gün yardıma geldiler. Bir gün de Sultanca'nın Şükrü'yle Cemile geldiler. İşler epey kolaylandı.

Ama Irazca merak içindeydi. İşlerin kolaylanması onu sevindirmiyordu: «Gar gatık galmadı evde! Ambarı sildik süpürdük. Ne yiyecek bu çoluk çocuk?» Bir yandan da aklı fikri Bayram'daydı: «Acap öldü, acap galdı?»

Orağını koluna takıp doğruluyor, uzun uzun dağların ardındaki Burdur'a doğru bakıyordu. Gelip geçen kuşlara: «Bayram'ımdan bir habar getirin ay guşlar!» diye söz atıyordu.

Bir karga vardı. Gelip gelip ahlatın dalına konuyor, ötüyordu. Irazca: «Hayırlı habarların varsa bir daha öt!» diyor, karga bir daha ötüyordu. «Gözüne gurban olduğum garga guşu, akşamlara gadar öt, heç durmadan, dinlenmeden öt!..» diyordu.

İlçeden döndükten üç gün sonra Haççа'yla Erle karakoluna gittiler. Yeni Onbaşı ifade aldı. Yarım gün işten kaldılar.

Irazca: «Sen ne gadar yanıp dutuşşan, belâ yakanı bırakmıyor!» diyordu. «Ben, ekini gurtarıp bir Buldur'a gideyim diye çabalıyorum, garagol kalkıp ifadeye çağırıyor! Köyün içinde mâkemecibaşı kesildik. Eyice ayıklanıp bitene gadar, gidip gelmelerimizin içinden kendimize mâsus bir ayrı yolumuz olacak!»

Bir gün de, yanına, Kumandanı almış, Kaymakam çıktı geldi. Ciple. Tozutarak. Tarlada buğday biçiyorlardı. O gün Sultanca'nın Şükrü'yle Cemile yardıma gelmişlerdi: Tarlayı Bekçi Mustafa göstermiş.

Kaymakam, Bayram'dan haberler verdi. Konuştu, konuştu... «Bir gün önce "önrapor" geldi hastaneden.» dedi. «Çok ceza alacaklar.» dedi. «Sen hiç üzülme.» dedi. Ahmet'i Şerfe'yi okşadı, gitti en sonra.

Irazca:

«(Gene dünyanın yarısı eyi...)» diye düşünüyordu. «(Kötülerin yamacında eyiler var. Arayıp soruyorlar, insanın gönlünü alıyorlar. Gamını kederini dağıtıyorlar. Gecelerin yanında günüzler, gışların yanında yazlar... Allahım, kötülerin yanına da eyileri koymuş güleşdiriyor. Kendisi de kimbilir ne gadar yünseklerden seyrediyor!)»

Gidiyor geliyor, yolları düşünmekle geçiriyordu. Zorluklardan kurtulmanın yollarını araştırıyordu. Ara sıra, «Şöyle mi olsun, böyle mi olsun?» diye Haççа'ya soruyor, Haççа da: «Ben gayri eyice farıdım ana, düşünmeye dermanım galmadı, sen benden eyi bilirsin...» deyip susuyordu.

Ahmet'i, gönüllü gönülsüz, zorla çalıştırıyorlardı.

Şerfe'den bile, Osman'dan bile medet umuyorlardı.

Ahmet, gene öyle sessiz, gene öyle sus pus. Gösterilen işi yapıyor; orağa, tırmığa güç yetirmeye çalışıyordu. Kaşları çatık, dudakları düşüktü. Gözleri, derinlerden derinlerden bakıyordu. Dalgındı. Bir de ağlama peydahlamıştı. Dokunsan, takılsan ağlıyordu.

Irazca, bir akşam, un çuvalına yeniden baktı. Kalan, üç gün ya yeter, ya yetmezdi. «(En böyük meselemiz bu!)» dedi kendi kendine. «(Ambarda buğday olsa bile götürüp öğütmek zor! Zaman nerde?)»

Çuvalı koltuğuna alıp Ağali'ye gitti.

Ağali'nin karısı, aş pişiriyordu:

«Gel bakalım gara yazılı gardaşım!» dedi.

Ağali dama çıkmıştı, indi geldi.

Biraz hal dert ettiler.

Sonra Irazca söyledi:

«Bizim evde un bitti Ağali. Tenem olsa, değmene götürmeğe vaktim yok. Olanından kalanından, şu çuvala un doldur. Göl yerinden su eksik olmaz. Bizde bulunmaz emme, sizde bu-

lunur. Bayram çıkıp gelsin, öğütür, geri veriz. Ödünç yiyen kesesinden yir demişler. Ben de ödünç istiyorum. İrezilliğimiz boyumuzu aştı Ağali. Eller bilmez deye sana geldim. Sen bil bizim halımızdan...»

Ağali, karısına baktı.

Karısı:

«Canım bizimki biterse, gider öğütürüz, doldur sen Irazca' nın çuvalını...» dedi.

Ağali:

«Doldurmaya helbet dolduracam da...» dedi. «Acaba Irazca' ya vereceğim un, harmanlar kalkana gadar yeter mi deye düşünüyorum...»

«Doldur sen!» dedi karısı. »Yetmezse, düşünürüz...»

Irazca: «Eyi gomşuların işleri eyi gitsin...» diye dua etti. Ama bir yandan da bir utanma, bir ağırlık çöküyordu üstüne. «Sizden un aldığımızı ellere demeyin, aman. Duşmanların ağzına geçmesin. Gün olur başımıza kakarlar. Biz buraya sizi kendimiz gibi bilerekten geldik.»

Ağali:

«O nasıl söz Irazca?» dedi. «Sen benim kırk yıllık gomşum olduğun halda, daha beni tanıyamamışın. Benim dabıyatımda ettiği eyilikle öğünmek yokdur. Nefsime, bir çuval unu da eyilikten saymıyorum...»

Irazca:

«Biz sayıyoruz Ağali!» dedi. «Bu bir çuval un bize böyük eyilik. Hele şu yaz gününde...»

Ağali'yle karısı, çuvalı basa basa doldurdular.

Irazca:

«Gene bu çuvalla öderim size.» dedi. «Ölçüye dartıya furmadık. Fazlasıyle öderim.»

«Gıymatı yok!» dedi Ağali. «Heç aklına düşürme. Ne zaman işini golaylarsan, o zaman öde. Dahi heç ödeme, halal hoş olsun...»

«Öderim!» dedi Irazca.

Ağali baktı:

«Senin bu çuvalı götürmeye gücün yetmez Irazca. Ben bi-

rezden camiye gidecem. Sırtıma alır, sizin eve bırakırım. Sen çoluk çocuğun başına git hadi...»

«İkiniz de sağolun!» dedi Irazca.

Ağaligilden sonra Sultancagile gitti.

Sultanca, aşağı evde, el pençe divan, namaz kılıyordu.

Ocağın başına oturup bekledi.

Sonra, bacı kardeş, yukarıya, Şükrü'nün odaya çıktılar.

Cemile gelin el öptü.

Hoşu beşi bıraktılar.

Irazca:

«Benim size deyeceğimi dinleyin Şükrü...» dedi. «Gol gırıldı, boyun'a yük oldu ay deyzem! Hemi de gırık golu yenin içinde gizlemek gerek. Ellere varıp sızlayıp buzlamayalım. Ben yarın eşşeğe binip Buldur'a gitmeğe garar verdim. Sekiz seetlik yol. Bir gün git, bir gün gel, iki gün. Ekinimiz gırda galmasın. Zaten bizim gücümüz deste çekmeğe yetmez. Bizim desteleri harmana daşımak sana düşüyor Şükrü. Sultan bacım da ben gelene gadar bizde yatsın eyi kötü. Çoluk çocuğun başını beklesin. Harman kalktıktan sonra emeğinizin galşılığını vereyim. Bizim gağnı var. Mallar da eyi kötü dayanırlar. Emme dişeyli halıyla Haççam anadatı kaldıramaz. İnsan denecek yeri galmadı zaten. Eşşek eşşeği ödünç gaşır deyzem. El değilsiniz. Bir gün biz de sizin bir işinize yararız...»

Şükrü:

«Olur deyze, hay hay!» dedi. «Yarın gendimizinkini goşacaz. Gurtardıktan sonra sizinkini de goşarız. Sen heç marağetme deyzem!..»

Irazca:

«Yooook Şükrü!» dedi. «Önce bizimki! Dost var, duşman var. "Ekini tarlada galdı!" demesinler. Önce bizimki! Sizin gağnıyı da, bizim gağnıyı da, ikisini birden goşarsın. Haççа'yla Cemile, götürür getirirler. Sen de anadat alırsın. Dahi Sultan bacım da yardım eder. Bu işi böyle yapacaz Şükrü! Başka çare yok deyzem! Dediğim gibi!..»

Şükrü, eğirip bükmedi: «Pekey deyze!» dedi. «Bizim mazifemiz zati. Hay hayy! Sizinkini de, bizimkini de barabar çe-

keriz. Sen Buldur'a var gel. Bayram ağama selâm eyle. İşler baskın olduğu için biz varamıyoruz. Gelmiş geçmiş olsun. Duşmanlar ettiğinden bulsun. Köy için de marağetmesin. Biz işlere yardım ederiz. Desteyi gırda gomayız...»

Irazca, eve gelip hazırlık gördü. Ufacık sandığını deşip, beş altı "demir para" buldu. Paraları dastarının ucuna çıkıladı. Ekmek azık hazır etti. Eşeğin yemini samanını verdi. Torbaya da yem saman doldurdu.

Haççа:

«Yanına yoldaş da aramadın ay anam!» dedi. «Bazarcı felân bulunmaz mıydı acaba? Heç soruşturmadık...»

«Yalnız başıma giderim!» dedi Irazca. «Beni soyacak değiller ya! İsterlerse soysunlar. Neyimi alacaklar? Soysalar neyimi alacaklar bir guru candan başka?..»

*
**

Şafak sökerken Şükrü geldi.

Irazca da kalkmıştı.

Şükrü: «Sizin gağnıyı da goşalım deyze!» dedi. «Isıcaklar bastırmadan, iki üç sefer varıp gelelim hemen. Bizimkini de Cemile goşacak...»

«Gağnı da, mallar da avluda Şükrü!» dedi Irazca. «Var kendin goş. Ben yola çıkıyorum hayırlısıyla. Ben size güveniyorum...»

Azık heybesini alıp indi. Eşeği çıkardı. Yem torbasını arkaya astı. Heybeyi arttı. Oralardan bir sağlamca değnek buldu. «Şunun ucunu sivrelt!» dedi Şükrü'ye.

Şükrü değneği aldı. Belinden bıçağını çıkardı.

«İki ucunu da sivrelt!» dedi Irazca. «Uzun yol. Bir ucu köreldi mi, öteki ucunu kullanırım.»

Şükrü, değneğin uçlarını sivreltti.

Haççа ortalarda dönüyordu. Şükrü'yle birlikte o da işe gidecekti. Hemen varıp Ahmet'i uyandırdı: «Yavrum, kalk!..» dedi. «Sen de gidecen! Kalkıver bakalım...»

Ahmet, uykulu gözlerini oğuşturdu. Esneyip duruyordu.

«Ciyerim!..» dedi Haççа içini çekti. «Bir gün olsun gana gana uygularını uyumadın. Bizimlen birlikte sen de irezil oluyorsun ay guzum!..»

Irazca:

«Haydi Şükrü!» dedi. «Bindir beni eşeğe!»

Şükrü yardım edip Irazca teyzesini bindirdi.

«Kapıyı da aç!»

Açtı.

«Tevekkel ta'lâllah!..» dedi Irazca. «Haydi hoşçagalın!..» Sürdü eşeği. «Köy içinde eşeğe bindim» filân demedi, sürdü.

Toman da yanına takılmıştı. Köy içinden geçip, mezarlıktan çıktılar. Ortalıkta tatlı bir serinlik vardı. Karataşlılar, birer ikişer kağnıları koşmuşlar, yabana yazıya dökülüyorlardı. Her zamanki gibi -kimbilir, belki daha zor- bir yaz sabahı, bir çile sabahı başlıyordu.

Eşeğin üstünde düşüne düşüne gidiyordu Irazca:

«Domuz Muhtar!.. Domuz, yardım edecektin. İşlerin bir yanından dutacaktın: Deli Haceli'yi golundan dutup atacaktın. Hep lümere! "Lümere" diyorum da, "Değil" diyordun. Hemi de senin yardımın kendinin olsun! Kim ister senin yardımını? Senden gelecek yardım Allahtan gelsin, domuz herif!.. Haceli'ylen de kafa kafaya verip dolaşıyorsun... Fiskos fiskos...»

Dürte dürte eşeği hızlandırıyordu.

Gündoğudaki dağların başı alarıyordu. Dağların başını bir kırmızı, kırmızı gül rengi sırma kuşatıyordu.

«Gadersiz Bayram'ın da şimdi ne yapıyor kimbilir? Terli göyneğini değiştiren var mı? Ağzına suyunu dutan var mı? Çorbasını içiren var mı? Yaraları acıyor mu? Dikişleri kaynaştı mı? Sırtının morlukları geçti mi?»

Yolların kıyısındaki bütün tarlalarda, ekin biçen, deste çeken insanlar vardı. Yollarda kimsecikler yoktu, Irazca, bir başına, eşeğin üstünde uzun yollarda bir garip yolcuydu. «Belki bir daha binemem» diye inmiyordu. Eşeğin üstü de ayrı bir eziyetti. Semer acıtıyordu. An oluyordu, «Yörümek bundan eyi!» diyordu Irazca.

Epey bir zaman öyle gitti. Dereyi yarı ettiği zaman gün

yayıldı. Eşeği durdurup yere indi: «Biraz da yayan gideyim!» dedi. «Garşıdan bir yolcu gelir de bindirir en gücü. Yada bir daşa yanaştırıp kendim binerim...»

*
**

Irazca'nın bu gidişi, ya üçüncü, ya dördüncüydü Burdur'a... Köyden çıkmamış kadınlardandı Irazca. Kadın kısmından pek gezen olmazdı zaten. Şimdi Burdur'un yollarını, caddelerini zor hatırlayabiliyordu. Kâzım'ın Han aklındaydı bir. Hastaneye bu hanın önünden gidildiğini de biliyordu.

Öğlenin sıcağı iyice çökmüştü. Gölün kıyısından dolanmış, asfalta çıkmıştı. Kamyonlar, otobüsler, tozutup tozutup geçiyorlardı. Eşeği yolun kıyısından sürmeye dikkat ediyordu. Eşek ürker de düşerim diye korkuyordu. Kamyonlar, otobüsler geçtikçe toz içinde kalıyordu.

Kışlaların yanından şehre girdi. Toz toz toz... Yollar o kadar bozuktu. Buraların da köyden farkı yoktu. Şadırvanlı alana gelmeden eşeği durdurup indi. Köroğlu Kahvesi'nin önünden, Gazi Caddesine sürdü. Faytonlar, taksiler gelip gidiyorlardı. İki yanda yüksek yüksek yapılar vardı. Bazı yapıları yıkıp daha yükseğini, daha pahalısını yapmışlardı. Silindir şapkalı, yada başı açık adamlar, daireye gidiyorlar; bisikletli gençler aşağı yukarı akıyorlardı. Kimi çarşaflı, kimi başörtülü, kimi de tiril tiril kadınlar, yol boyunca gidip geliyorlardı. Liseli kızlar gidiyordu.

Irazca, iki yanına bakmadan eşeğini sürüyordu. Toman dilini iyice sarkıtmış, iyice yanıp kavrulmuştu sıcaktan. Karnı da kaburgalarına geçmişti.

Yaman bir gürültüydü şehir.

Irazca, elinde olmadan büzüldü. Çuluyla çaputuyla, kaba dokuma önülceğiyle, çitili çarıklarıyle, köylü yürüyüşü ve bakışlarıyle, buralara yabancı olduğunu iyi anlıyordu.

Taksi Kahveleri'nin önüne tenekelerle su serpiyorlardı. Kahveler adam doluydu. Caddenin iki yanındaki dükkânlara sebze sandıkları, Kışla, Çerçin üzümleri konmuştu. Aklı karalı üzümlerin iri iri taneleri, Irazca'ya, Karataş'ın eski Kır Bağlar'ını düşündürüyordu.

Adamakıllı susamıştı. Dili damağına yapışmıştı.

Bir yandan da toz... Genzi yanıyordu... Çok acıkmıştı.

Hancı Kâzım, karşı dükkândaki komşusuyle lâf atıyordu. Hana müşteri geldiğini görünce koştu. Eşek bağlayacak, heybe koyacak yerleri gösterdi. Sonra: «Yatak ister misin, yoğsam yerde mi yatarsın kadın?» dedi.

Irazca: «Nasıl yerde?» diye sordu.

«Yani açıkta...» dedi Kâzım.

«Sen beni gadın müşterin varsa onların yanına ver de...» dedi Irazca. «Yatak ister olsun, ister olmasın...»

«Peki, öyle yapayım... O gadarını biz elbet düşünürüz, senin hatırlatmana nüzüm yok...»

Irazca, içinden: «(Ne uzatıyorsun madem ay herif?)» dedi.

Kâzım, Irazca'yı biraz süzdü:

«Sen, Erle'densin heralda?» dedi sonra.

Irazca: «Ne bildin?» diye sordu.

Kâzım:

«Önülceğinden bildim! Cumhuriyet guruldu, bu gadar yıl oldu, şunları bir türlü atamadınız!..» dedi.

Irazca, hancıya biraz dik baktı:

«Bizim önülceğimizin kime ne ziyanı var?» dedi.

«Ziyanı yok emme, yakışığı da yok! Alacalı, beleceli... yörükler gibi...» İçinden ekledi: «(Yüz yıl dursanız, heç adam olacağınız yok!)»

Irazca sesini çıkarmadı. Heybeyi torbayı yerine koyup avludaki muslukta elini yüzünü yıkadı. Karşı dükkâna gidip yarım kilo üzüm aldı. Oturup bir karnını doyurdu. Toman'a torbadan ekmek verdi. Yarım yumurta verdi.

Sonra: «Hastane ne zaman açılır?» diye sordu hancıya.

Kâzım, saatini çıkarıp baktı:

«Ohoooo! Sen uyuyorsun!» dedi. «Hastane açılalı, yarım sât olmuş. Kalk çabuk!..»

Acele acele toparlanıp kalktı. Bir kesekâğıdı elma, şeftali aldı. Yürüdü hastaneden yana. Toman da geliyordu. Azarlayıp handa bıraktı. Akasyaların gölgesinden gölgesinden gitti. Millet gelip hastaneye dolmuştu. Giren çıkan... Faytonlar, taksi-

ler... Çiçeklere can dayanacak gibi değildi bahçedeki! Yetmiş çeşit güller, şebboylar, karanfiller, aslanağızları, dağyıldızları, mor ekin çiçekleri ve çimler... Bir adam, elinde hortum, çiçeğe çimene su veriyordu. Çimenler parlıyordu.

«Şeherin çimenleri bizden ırât!» dedi Irazca, kocakapıya yanaştı.

Kapıcı: «Buradan değil, öte yandan!» dedi sertçe.

Dönüp yan kapıya yürüdü.

«Ben Garadaşlı Bayram'ı görecem, onun anasıyım.»

Oradaki kapıcı:

«Hangi serviste?» diye sordu.

Irazca anlamadı:

«Erle-Garadaş'dan...» dedi.

«Hastalığı ne?» dedi odacı.

«Hasta değil, duşmanlar yaraladı...»

«Öyleyse yokarı gata çık, Hariciye servisine!»

Serin koridorlardan yürüdü. Ortalıkta, insanın burnunu kıran bir ilâç kokusu. Yerler gıcır gıcır çiçekli taş. Duvarlar saman rengi yağlıboya. Merdivenler geniş, rahat...

Irazca, merdiven başında dikilen bir hademe kadın gördü. Kadının yüzünde köylüce bir hal vardı. Ak gömleği hafif kirli ve yamalıydı. Gelene geçene çekingen çekingen bakıyordu. Irazca sokuldu: «Gızım!» dedi. «Ben Bayram'ı görecem. Erle-Garadaş'dan. Başından yaralı. Ben anasıyım, gızım. Haydi bir gösteriver...»

Hademe kadın: «Yaralılar goğuşu yokarda deyze...» dedi.

«Ha gel de bir göster ay gızım! Yer bilmem, göğ bilmem. İnsan insana bir eyilik etmez mi?»

Kadın: «Göstereyim...» dedi, öne düştü.

Kapıların, kapıların, kapıların önünden geçtiler. Ayva gibi sararmış hastalar, doğrulup doğrulup, gelip geçenlere bakıyorlardı. Koridorlar, hastasını arayan köylülerle; saçı sakalı ağarmış erkeklerle, yanık yüzlü kadınlarla doluydu. Gürültülü adımlarla, o odadan buna, bundan ona girip çıkıyorlar, soruyorlardı.

Hademe kadın, bir kapıdan sordu:

«Burda Bayram var mı?»

İçerden: «Yok!» dediler.

Bir başka kapıdan sordular. Aldıkları karşılık, gene: «Yok!»

Irazca, çürüklenmeğe başladı: «Eyi sor bakalım gızım! Nere gider bu oğlan! Yoğsam öldü galdı da bizden sakladılar mı?» Ellerini kuşağına sokmuş, gözünü kaşını düşürmüş, tasalı tasalı hademe kadının yanında dolaşıyordu.

Üç dört oda daha dolaştılar.

Sonra, birden Irazca kendi gördü Kara Bayram'ı. Altı kişilik bir odadaydı. Pencerenin önündeki karyolaya uzanmıştı. Yastığı hafifçe yükseltti. Başında, pamuklu, bezli, kocaman bir sargı vardı. Yüzü solup gitmişti. İyice zayıflamıştı. Sakalları uzamış, sakalları yüzünü karartmıştı. Kara gözleri, karanlık çukurlara çekilip gitmişti. Anasını görünce bir toparlanmak istedi, fakat toparlanamadı. Güleyim dedi, yüzünün derisi gerildi, gülemedi. Büyümüş göz akları, parlayıp söndü. Dişleri belirdi...

Irazca, ağır ağır sokuldu: «Bayram...» dedi usulca.

Bayram: «Anam...» dedi.

«Gara gözlerini sevdiğim Bayram...»

Oğlunun elinden tuttu. Bayram'ın eski sert parmakları yumuşamıştı. Yüzüne gözüne bir de ter yürümüştü. Ağlayacak gibi oluyordu. Acıdan, üzüntüden kahrolmuştu...

Irazca, koltuğunun altında kıstırıp durduğu kesekâğıdını karyolanın ayak ucuna koydu.

«Bayramım, nassın anam?» dedi.

Bayram: «Ha işte...» diye başını salladı. «Ha işte emme, ben eyiyim. Siz bana bakmayın. Köy nasıl? Ekini orağı ne yaptınız?»

Irazca, dastarının ucuyle gözyaşlarını sildi:

«Köy de eyidir anam. Sen ekini orağı heç marağetme. Buğdayı gurtardık. Sultanca deyzenin Şükrü'yle Cemile, bizim gağnıyı da goşup deste çekecekler bugün. Önce bizimkini çekecekler, sonra kendilerininkini. Sonracığıma, Ağaligil bize yardıma geldiler. Buğdayı biçerken Cemile'yle Şükrü de geldiler. Sen köy için heç tasa çekme. Köy eyidir. Duşmanlar da yeni-

den dama girdiler. Gaymakam da köye gelip senden habar verdi. Buğday biçiyorduk. Cipine binmiş, tozuttu geldi...»

Bayram, kollarını yorganın dışına çıkarıp göğsüne koydu:

«Gaymakam gibisi yok ana... Buraya tilafon açmış. Hemi üç kere! Toktur Amat Bey var: "Gaymakam senin gardaşın mı?" deye soruyor bana...»

Irazca:

«Gardaşım deseydin!» dedi. «Öz gardaşım... Öz gardaşımdan ireli!.. deseydin...»

«Burdan eyi olup çıkayım ana, Gaymakama hosusi bir guzu armağan edecem. Guzuyu boyayacam. Tüylerine kına dökecem. Boynuna boğazına gök boncuklar dakacam. Götürüp iresmi verecem ilçede. Bize böyük eyiliği dokandı...»

«Ben de guzu yününden ince teller ile eldiven çorap öreyim. "Irazca anayın armağanı, al da gey!" diye vereyim eline. Eldivenin içine kekikler, hoş kokulu su naneleri goyayım, datlı datlı koksun!»

«Eğer ana, cipi goşturup beni yollamasaymış, halim dumanmış valla! Toktur Amat Bey diyor ki: "Bir takike, bir takike daha gelmesen halin harapmış!" Valla, mücerret ölecekmişim...»

Irazca ellerini havaya kaldırdı:

«Allahıma şükürler olsun! Gaymakamın toprak deye avuçladığı sarıca sarıca altın olsun! Geceleyin şüferi uyandırıp guş gibi uçurdu seni! Allah onun her duttuğunu golay getirsin. Gönlünde yatan bütün muratlarını gerçekleştirsin!..»

Bayram, şaşarak anlatıyordu:

«Heç olup bitenlerden, cipten, Gaymakamdan habarım olmadı gadın anam! Demek ki, canım usul usul çekiliyormuş. Gan namına bir şey galmamış zati bende, ne var, ne yok sızıp gitmiş...»

«Arabadaki döşşeğin batmadık yeri galmamış Bayram! Yününden, çaputundan geçip, arabanın tahtasına bulaşmış. Gene eyi dayandın maşallah! Bir insandan o gadar gan çıkar da o insan sağ galır mı? İnsanı yaşadan gandır... Allahıma çok şükür, senin bu hallarına çok çok şükür...»

«Burda bana gan verdiler ana! Şuraya sırık diktiler. Sırık uzun, çok uzun! Hemi de demirden. Bu sırığın depesine bir şişe daktılar. Bir de lâstik boru. İğneyi getirip baldırıma soktular. Su gibi bir şey, ana! Bedenime ince ince aktı durdu. İşte o zaman dirildim ana. Hemşire garılar dediler ki: "Buna derler ak gan!" Ak, su gibi... Sonura biraz da gara gan verdiler. El'an da gan iğneleri yapıyorlar gabamdan... Gan iğneleri çok acıtıyor, çok yakıyor ana! Emme dişimi sıkıp sabır ediyorum. Biber gibi yakıyor ana. Günde dört sefer, golumdan, damarımdan sokuyorlar, lâstik gibi bir şeyle pazılarımı boğuyorlar. Bu dokturların işi antike canım! Valla ölüyü dirildiyorlar. Derlerdi de inanmazdım, şimdi inanıyorum. İşte ben: Benim ölüden farkım var mıydı? Sana ne diyorum? Olup bitenlerden habarım yok! İnsanın olup bitenlerden habarı olmaması ne demek? Öldü gitti demek. Ben ölüp gitmişim ana. Emme tokturlar dirilttiler. İnsanın elinde selvendi guvatli olacak, çocukları okutup toktur yapacak!.. Birini toktur, birini gaymakam. Gızı da başhemşire... Burda bir başhemşire var: Çok dikdator! Silicilere süpürücülere soluk aldırmıyor! "Eyi temizleyin, eyi silin! Diz çöktürüp yaladırım, ona göre silin!" diyor. Sabunlu sularla siliyorlar buraları! O gadar sabunu nereden buluyorsunuz!..»

«Bulurlar anam. Ahaliden birer birer toplayıp, biner biner zarfederler. Vergilerden zarfederler. Verdiklerimizin hepisi halal hooo olsun. O tokturlara, o iğnelere etek etek para gider Bayram'ım!..»

«Toktur Amat Bey benimle çok eyi ana! Köylük hallarını biliyor. Eline bıçağı alıp adamların garnını yarıyor. Ne gadar daş, gaya varsa çıkarıyor. Derdi marazı söküp atıyor. Bana diyor ki: "Senin yara filân iş mi? Sen asıl ötekileri görsen! Sen benim çıkardığım daşları biriktirsen, Angara'nın orta yerine gosgoca bir apartuman yapmaya yeter!" Böyle diyor. Çok cesur adam! Bıçağı alıp adamların garnını yarmak ne demek ana?» -Sesini alçalttı-: «Burda yatan adamlar hep amaliyatlı! Birinin gaburgasını gırmışlar. Amat Bey, iğneyi alıp dikti. Birinin gaburgasını gırmışlar, Amat Bey uladı. Birinin ciyerine

gurşun sıkmışlar, Amat Bey çıkardı. Biri de kendiliğinden fıtık olmuş, Amat Bey yarıp gurtardı. Bak, hepsi de yatıyor şimdi...»

«Desene, her yerde millet birbirini gırıyor!»

«Gırıyor ki ne gırıyor anacım! Öteygün Sertaş'da bir döğüş olmuş. Altı dene yaralı geldi. Burda olup da görmeliydin! Su arığı yüzünden goca köy birbirine girmiş. Evlerde sağlam palta, sağlam kürek gomayıp gırmışlar... Daraklı köyünde de bir adamın evini basmışlar. Elini ayağını bağlayıp götüne gazık çakmışlar. Garısının gızının ırzına geçmişler...»

Irazca:

«İiiii!..» diye bağırdı. Eliyle burnunu tuttu: «Amanın! amanın dünyada daha ne köyler var! Git anam git, onların yanında bizim Garadaşımıza heç deyecek yok! Maşallah subanallah!..»

«Bizim Garadaşımız aklını başına alsa, köylerin gülü olur gı ana! Hazır âlâ Necip Beyin çiftliğini satın aldık. Panga borcunu ödedik. Herkesin eyi kötü ikişer üçer parça toprağı var. Dirlik düzenlik ile işleyip başlasalar ne var? Yooo!.. İlle ırzıgırık Muhtarın oğlu, Deli Haceli'nin gardaşıyla, gol gola dakıp köy içinde bana çalım satacaklar. Derelerde depelerde ufacık çocukları elleyip kirletecekler. Harımlarda, harmanlarda aylak aylak dolaşıp milletin malına ziyan verecekler!..»

«Boyları devrilsin! Yüzülesi yüzlerini yerler gizlesin!..»

Irazca, karyolanın ayak ucunda oturuyordu. Bayram'ın oda arkadaşlarını süzmeye başladı. Kiminin görmeye geleni var, kiminin yoktu.

Bayram:

«Daha ne var, ne yok köyde, ana?» diye sordu.

«Ne olsun?» dedi Irazca: «Köy bildiğin gibi. Köyler, vızılar sinek! Vağul vuğul, vağul vuğul... Sinekler oğul çıkarıyorlar köyde. Bak, burda heç yok!..»

«Burda olamaz ana! Bir eskeriyede, bir de burda sinek olamaz! Hökümet pompa yapar! Su gibi ilâç püskürtür! Şeherlerde, eskeriyede, hastanelerde, gatti, sinek olamaz!..»

Irazca:

«Çoluk çocuk da eyidir, Bayram!» dedi. «Haççа'yı sorarsan, o da eyidir emme iş gayıt beline basıyor, yazık! Amadı sorarsan, aynı bildiğin gibidir. Daha bir sesizleşti desem, yalan olmaz. Şerfe'yle Osman'ı sorarsan, onlar da eyidirler. Gıra bayıra inip çıkıyorlar bizimle. Mallar sorarsan, onlar da eyidir. Biz de gidiyoruz, Sığırtmaç Hamdi çıkarıp sürüyor ahırdan. İneğin boğsadığını da habar vereyim sana. Danaları, tosunları ardına dakıp geliyor... Toman'ı sorarsan, o da eyidir. Benimle birlikte şehere geldi emme, handa goydum geldim... Irazca ananı sorarsan, o da garşında. İşlerden gurtulup şimdiye gadar gelemedim. Elimden gelse, her havta gelecem. Şöyle başucunda oturacam... Haa, Bayram! Ekmeğin aşın nasıl burda? İşdahan var mı? Sana para nüzum ediyor mu?»

«Heç etmiyor ana! Yemek ekmek de burdan. Habire et suyu içiriyorlar. Közleme, külbastı veriyorlar. Haşlama patates. Sabahları yumurta, yağ, datlı... Gönlün ferah olsa, hastane dışardan çok eyi...»

Irazca, birden aklına gelmiş gibi sordu:

«Parası ne olacak burda yattığının? Ne gadar dutacak acabola?»

Bayram güldü:

«Irzıgırık Muhtar, yoksulluk belgesi yapmış ilk gün. Onun için bizden para almayacaklar. "Bayram Gara denen adam çok yoksuldur" deye köyün goca möhürünü basmış...»

«Oşt köpeğim!» diye bağırdı Irazca. Oradaki hastalar bakıştılar. «Bizim neremiz yoksulmuş? Unumuzu, duzumuzu o mu veriyormuş? Dünyada kabul edemem: Hesaplar, kitaplar, ne dutarsa, harman kalktıktan sonra getirip teslim ederiz. Ne demek olsun? Hökümetin paraları oluklardan mı akıyor? Varsıl dedikse, herkesin iğne parasını da verecek değil ya!..»

«Öyle deme ana!» dedi Bayram. «Burda yatanların hepisi belgeli! Demek, oluklardan akıyor?!..»

«Günah! İnsanda birez utanma olmalı!.. Eee, sen daha ne gadar yatacan burda?»

«Bana galsa hemen şu takike çıkarım gözel anam. Emme heç hallarım hal değil. Toktur Amat Bey diyor ki: "Senin kafada, kafa denecek hal galmamış. Uğraşıp çalışıp yeniden bir kafa yapacağız sana!" Onun için, benim burda yatmam, daha epey sürer. En aşşa, iki ay! Amat Bey: "İki ay yatarsın!" diyor. Amat Bey, beni aşşa indirip kafamı lötgen aynasına dutacak daha...»

«Burda ırâtı görüp de yatmayı uzatma, Bayram! Köyün hallarını biliyorsun. Bir sırasını bul da Toktura yalvar. Seni erken çıkarsın, aman anam! Bak, anam diyorum. Oraklar başlayalı nice oluyor. İki üç gün gadar gırdan elâkamızı çekecez. Heç olmazsa o zaman bir gazan vurup paklayalım. Çocukları yuyalım. Sonra harmana başlayalım...»

Bayram, anasına çaresizlikler içinde baktı. Yüzü uzamış, rengi akla sarıya kaçmıştı. «Elimden gelirse çıkayım ana...» dedi. «Çıkayım emme, size bir yararım olmaz ki! Daha yük olurum...»

Irazca dizlerini dövdü. Dışarda, iyice ikindi olmuştu. Gün, göle doğru sallanıyordu. Dumlu dağının sivrisi apaydınlıktı. Odacılar, hastabakıcılar dolaşmaya başladılar. Bir yandan da, ince bir zil, hastalarla görüşmenin bittiğini bildiriyordu.

Bayram, iki ellerini uzattı. Anasının ellerini tutup ağzına, yüzüne götürdü: «Çoluk çocuğa selâm söyle...» dedi. «Sultanca deyzeme, Ağali dayıma, Kosa emmime, eşe dosta hep selâm söyle... Benim hallarım böyle. Benim için heç marağetmeyin...» dedi.

Irazca: «Hoşça gal!» dedi. Gözlerinden habire dökülüyordu. «Haydi yat sağlıcağnan! Sen de köy için marağetme bakalım. Başa gelen çekilirmiş, biz de çekiyoruz!» Ardına baka baka çıktı gitti.

Bayram'ın gözleri bir zaman kapıdan ayrılmadı.

Irazca, gene tozlu caddelere düştü. Aklında iki şey vardı: Biri hastanenin önündeki çiçekler. Biri de Bayram'ın incelmiş elleri, parmakları... Bayram, iki haftanın için de köy insan olmaktan çıkmıştı. Karataş'ın zorluklarla dolu dünyasına dayana-

mayacak kadar narinleşmişti. İyice süzülmüştü. Dediği gibi. hastaneden çıksa bile "yük" olacaktı.

Irazca handa duramadı. Biraz çarşı pazar dolaşayım diye çıktı. Bir dükkândan boyalı şeker aldı. Bir fırından üç tane şehir ekmeği aldı. Haççа'ya bir yazma, Ahmet'e bir ayna aldı. Heybesini akşamdan hazırlayıp koydu.

Sabah erkenden yola çıkacaktı. «Zabaha gadar yatıp eyice bir dinleneyim mahanalıkça!» dedi.

18

SÜRGÜN

Karataş'ta harmanlar kalkıyordu. Gücü yeten, çecini elemiş, samanını doldurup gitmişti.

Bu yıl, hem Irazca, hem Haceli, hem de Muhtar, en arkaya kaldılar. Olaylar, hepsine de zararlı oldu. İkide bir, işi gücü bırakıp karakola, ilçeye gitmişlerdi. İşlerin en çok kızıştığı zamanlarda onlar da il'e ilçeye gitmişlerdi.

Muhtar; Cemal için: «Çürüsün eşşoğlu eşşek!» demeyi tez bırakmış; oğlunu kurtarmak için umut gördüğü her kapıyı çalar olmuştu. «Oğlanı motur gorsuna yollayacaktık, galdı!» diyordu. En çok üzüldüğü buydu. Hiç olmazsa, «Dışarıdan mâkeme»ye bıraktırabilseydi, ötesi kolaydı. Bankadan traktör kredisini yeniden sağlama bağlamıştı. Harmanı kaldırır kaldırmaz Burdur'a gidip çekecekti. Bu sefer «şu dertli Irazca'nın burnunu kırmak», tutunduğu dalı «gatti» koparmak gerekiyordu. Reyiz Bey bu işin peşindeydi. Reyiz Beye çok güveniyordu.

Irazca, soluk almaya zaman bulamadan, öküzle ineği koşturuyor, işleri bitirmeye çalışıyordu. Kimsenin yardımını istemeye yüzü kalmamıştı. Kosa olsun, Ağali olsun, samanlarını çekip atlarını, öküzlerini yıkamışlardı. Gayret başa, sadece kendi garip başına düşünüyordu.

Şimdi son harmanı dönüyorlardı. Düvenin üstünde Ahmet vardı. Haççа, tınaz yığıyor, «yurt» süpürüyordu. Irazca'nın elinde dirgen, düvenin peşi sıra gidiyor, toplanan sapları dağıtıyordu. Arada bir: «Ha nineşim, hay gayrat!» diye Ahmet'i isteklendiriyordu.

Ahmet, övendereyi çenesine dayamış, öküzle ineği kendi havalarına bırakmıştı. Ağır ağır dönüyordu. Geçmiş yıllarda: «Ben süreyim, ben, ben!..» diye düvenin ardından koşardı. Bunun için babasına askıntı olurdu. Düvene çıkınca da türkü-

lerle ortalığı inletirdi. Ele avuca sığmazdı. Komşular bakışırlardı. Şimdi kirpi gibi büzülüyordu. Sanki hiç o çocuk değildi. Düvenin üstünde derin derin düşünüyordu. Babası hastaneden çıkıp gelince kendisini gene dövecek miydi acaba? Gene ilçeye götürecek miydi? Doktorun önünde donunu çıkartacak mıydı?.. Kendi kendine öyle istiyordu ki, babası hastaneden çıkıp gelmesin! Hatta hiç gelmesin!.. Babasını aklına getirdikçe eriyor, eziliyordu...

Haççа'nın ter, koltuğundan fışkırıyordu. İyice zayıflamış, değnek gibi kalmıştı. Başının döndüğü, gözünün karardığı, ayakta zor durduğu oluyordu. Hiç kesiksiz bel ağrıları içinde kıvranıyordu. Her gün şafak sökerken uyanmak, akşamları ortalık kararana kadar debelenmek, yavan bulgura, duru ayrana kaşık çalmak, bu kadar işin, telâşenin, hastanedeki Bayram'ın, gönlü yaralı Ahmet'in, öteki küçüklerin, yokluğun, yoksulluğun üzüntüsünü çekmek... Haççа'yı öldürüp bitiriyordu.

Irazca'nın hıncı gittikçe büyüyordu. Bakışları gittikçe acılaşıyor, alnı kırış kırış oluyordu. Evin bütün yükünü omuzlarında duyuyordu. Bütün üst başları iyice partallaşmıştı. En başka kendininki yırtılmış, sökülmüştü. Ölçüp döküyor, iki ucunu bir araya getiremiyordu. Harman hemen kalksa da, kahveci Nuri'ye beş on kile buğday satsa, bir daha Burdur'a gitseydi. Biraz astar kaput alsaydı. İyi olduysa, Bayram'ı çıkarıp gelseydi. İşte yaz geldi geçiyor. Geçti sayılır. Bu zamana kadar neden iyi olmaz bu oğlan? Yoksa başka bir hastalık mı buldu üzüntüden?..

Irazca: «Yorandan değil, sorandan osandım!» diyordu. «Deyze. Bayram gelmedi mi? Gelmeyecek mi? Niye gelmiyor?» Soran sorana... O kadar bunalmıştı ki, burnunu sıksa, canı çıkıp gidecekti. Durmadan of çekiyor, daralıyordu.

Ahmet.in ardından düvene çıktı: «Sen şu dirgeni al, biraz da ben döneyim.» dedi. Öküzü ineği, dürtükleyerek koşturmaya başladı. Elinden gelse hayvanları uçuracaktı. Fakat onlar da inadına yavaş dönüyorlardı. «Bereket, havalar yağışlı değil! Bir de yağmur gelse, temelli batacağız!»

Yağmur geliyormuş gibi bir korku duyarak övendireyi hayvanlara dürttü. İneğin kabasından kan çıktı.

Ahmet, sesini çıkarmadan harmanı karıştırmaya başladı. Sıcak yakıyordu. Toz toz toz... On beş gündür, kendi tozları bir yana, komşuların tozunu yutmaktan usanmıştı çocuk. Eskiden, günde olmazsa günaşırı, harımlara doğru bir kaçamak yapar, söğütlerin altında suya girerdi. Temizlenir serinlenir çıkardı. Bu yıl daha, «Bismillâh» dememişti... Şerfe'yle Osman, sıcağın çok baskın olduğu zamanlar, kağnının altında gölgelenirlerdi. İşte bir parça rahat onlarda vardı. İçinden: «(Dünyada evin küçüğü olmak varmış?)» diye geçirdi. «(Ne olursa böyüğe oluyor, ne gelirse böyüğün başına geliyor...)» Ahmet, her zaman güneşteydi.

Irazca:

«Of ooo!.. Of alnımın gara yazıları ooo!..» diye bağırdı. İneğe bir fazla dürttü. «Alnımın gara yazıları!.. Daha bu sürülecek. Haççа'nın süpürdüğü savrulacak. Kalburlanıp taşınacak. Saman var, saman çekilecek. Sadece iş gaygısı verseydin ya gadın Allahım! Bu baş gaygılarını neye verdin bana? Niye benim başıma bu püsürüklü işleri sardın? Benimki bana yetmiyor muydu Garataş'ta?»

Karataş güneşi altında yana yana, terden tozdan boğula boğula dönüyordu. Tam öğle zamanı, güneş de iyice yakıyordu. Güneş olanca ateşini Karataş'a, sanki Karataş'ta Irazca'nın üstüne seferber ediyordu.

Birden, mezarlığın arasından, kağnıların un ettiği yoldan, tozuta tozuta bir cip göründü. Boz bir köstebek gibi, harıltı gürültü çıkararak kıyı harmanların yanına gelip durdu. Komşular, kollarıyle Irazca'nın harman yerini gösterdiler. Az sonra cip Irazca'nın harmana geldi. Yanık benzin kokusu oraları doldurdu. Kaymakam çevik çevik indi.

Irazca önce sevindi. Sonra, «Hayırdır işallah!» diyerek düveni durdurdu. Elinde övendere, iki üç adım cipe doğru yürüdü. Gülümsemeye çalışıyordu.

Kaymakam yaklaştı:

«Kolay gelsin Irazca teyze!» dedi.

Irazca:

«Hoşgeldin...» diye mırıldandı.

«Ne haber teyze, işler nasıl?»

«Bir habar varsa o da sende var... Bizim işleri görüyorsun... Dönüyoruz güneşin altında...»

Düven boş duruyordu.

Irazca, Ahmet'e göz etti, Ahmet düvene çıktı. Mallar, ağır ağır dönmeye başladılar yeniden.

Kaymakam, söyleyecek söz bulamadan bakınıyordu.

Irazca:

«Bizim işler, durma dön, sorma dön... İki üç günlük bir işimiz galdı. Eyi kötü golayladık sayılır...» diye Kaymakamı kağnının gölgesine çekti. «Günde yanma, gel buraya otur...»

Kaymakam:

«Yanmak mesele değil ama...» diye gölgeye yürüdü. «Bayram Kara'dan ne haber teyze?»

«Habar... habar? Habar varsa sende oğlum!..» dedi Irazca. «Ben, çok oluyor, bir gidip geldim, bir daha gidemedim...»

Kaymakam yutkundu:

«Bende de hiç yeni haber yok teyze... Kendi başımın derdine düştüm. İlçede bizim işler bozuldu...»

Irazca, elinin övenderesiyle dikiliyordu. Övendereyi Ahmet'e vermeyi unutmuştu.

«Nasıl bozuldu sizin işler? Hayrola?»

«Yolcuyum Irazca teyze!.. Sepetlediler bizi! Ankara'ya filân varıp geldim, bir çare olmadı. Oğuzeli diye bir yere yolluyorlar beni. Sürüyorlar yani...»

Irazca, övendereyi yere çakar gibi yapıp tutundu. İçinde bir yerler yıkılıp gitti...

«Sakın bizim yüzümüzden geldi bunlar başına?»

«Yoook... Fincancı katırlarını ürküttüm. Devlet parasıyle okuduğum için gitmek zorundayım...»

Irazca, övendereye tutunarak inledi:

«Vay gözleri kör olsun! Yapanların evleri yansın! Kimler sebap olduysa iki cihanda yurtsuz yuvasız galsın!..»

Kaymakam susuyordu. Gözlerini düvendeki Ahmet'e dikmişti.

«Sen bize böyük bir direk idin...» dedi Irazca. «Dağa dayanır gibi sana dayanıyorduk. Duşmanlarımızın gözünü yıldırıyordun. Şimdi temelli üstümüze çullanırlar. Gayri temelli maffoluruz. Vay benim gadersiz başım vay vay!..» Elini başına vura vura ağlamaya başladı.

Kaymakam:

«Sizin direğiniz kendiniz. Birbirinize destek olun. Birbirinize tutunun. Bizimki işte bu kadar. Ben gene Yüzbaşıya tembih ettim. Adam evlâdıdır. Halden bilir. Başınıza bir belâ gelirse ona gidin. Bizimki bu kadarmış. Yiyecek ekmek, içecek su tükenmiş. Tuz ekmek, hak hukuk helâl edin Irazca ana...»

«Vay anam! Vay dırnağına gurban olduğum!.. Bizim sende ne hakkımız olsun? Elimizden bir pürçük soğan bile yimedin. Asıl sen hukukunu halal et. Bayram'ım sana kınalı guzular armağan etmek isterdi. Ben de ince tellerle guzu yününden eldiven çoraplar örecektim. Erdirip ondurmadılar. Vay vay! Vay sebap olanlar kebap olsun işallah!..»

Kaymakamın gözleri buğulanıyordu. Irazca'yı dinlerken içi bozuluyordu. Usulca toparlanıp kalktı: «Hiç vaktim yok anam!» dedi. «Bir göreyim diye uğradım. Yarın çekip gideceğim. Ver elini...» Tutup Irazca'nın kuru ellerinden öptü. Hemen düvene doğrı yürüdü. Ahmet'i kolundan tuttu: «Hoşçakal Ahmet Kara!» dedi. İçinden: «(Zavallı çocuk!..)» diye geçirdi. Başını, çenesini okşadı.

Küçük Osman, gölgeden kaçıp harmana gelmişti.

«Bayram Kara'nın en küçükğü mü bu, Irazca anam?»

Irazca, tülbentinin ucuyle gözlerini siliyordu. Hıçkırarak: «En güççüğü...» dedi.

Kaymakam, onu da okşadı.

Haççа, süpürgeyi dikeltmiş, ak ak bakınıyordu.

«Sen de hoşçakal Haççа bacım!..»

Genç kadın, saygıyla eğildi:

«Uğurola, efendi gardaşlığım...»

Irazca:

«Duşmanların gözleri kör olsun!» diye bağırdı.

Kaymakam:

«Ortanca, sen de hoşçakal!» diye, Şerfe'yi de okşadı. Cipe doğru yürüdü.

Irazca, ardından vardı:

«El gadar bir kayıda edireseni yazıver. Bayram'ım gelsin de sana sırmalıca mektuplar yazdırayım. Hallarımızı dertlerimizi dökeyim...»

Kaymakam boğulacak gibi oluyordu. Boğazına bir şey gelip düğümleniyordu. Ayağını cipin çamurluğuna koydu. Cebinden kâğıt kalem çıkardı. Adresini yazmağa başladı. Hem yazıyor, hem kendi kendine konuşuyordu: «(Hey gidi hey! Kulakların bunları duymalı, gözlerin bunları görmeliydi Müsteşar Bey! Köylü romantizmi diyordun. Bak bakalım, öyle mi?.. Ben sevgi diyorum, onlar sevgiye de romantizm diyorlar! Hey gidi hey! Hey gidi benim çilesi uzun, insanları mahzun, mahzun, mahzun memleketim! Sevenlerinin futbol topu gibi oradan oraya tekmelendiği memleketim!)»

Adres kâğıdını katlayıp Irazca'ya verdi: «Yeni adresim!» dedi. Elindeki dolmakalemi cebine koyacaktı. Bir an durdu. Ahmet'i yanına çağırdı. Ahmet gitmedi. Kendisi onun yanına gitti. Kalemi çocuğa uzattı: «Bunu al!» dedi. «Benim sana armağanım olsun. Okuma-yazma öğren...» Başını, çenesini bir daha okşadı. «Babana söyle, seni okutsun...»

Ahmet, kalemi alıp hemen koynuna soktu. Pırıl pırıl, raptiyeli, kömür gibi bir dolmakalemdi.

«Yitirme sakın!» dedi Kaymakam.

Ahmet: «Pekey...» dedi, gülümsedi.

Haççа, çabuk kağnının gölgesine koştu. Su tasını yaykaladı. Bir daha, bir daha yaykaladı. Su doldurup getirdi. Sol elini saygılıca göğsüne koyup: «Buyur, bir suyumuzu bari iç...» dedi.

Kaymakam, suyu alıp içti.

Irazca:

«Gız Haççа, torbada hıyar olacak, git iki dene getir, yolda yisin, giderken...» dedi.

Haççа koştu, iki de hıyar getirdi.

Şoför Hasan, olup bitenlere bakıyordu.

Kaymakam, hıyarları alıp cipe bindi. Kapısını kapattı. Başını çevirip Irazca'dan yana bakamıyordu. Bir an önce gitmek istiyordu. Bir ezilme, bir utanma... Doğru dürüst başını kaldırıp bakamıyordu.

Şoför Hasan, çevik bir manevrayla döndü. Cip, top top tozları kaldırarak uzaklaştı gitti.

Irazca, başını sallıyor, gözünü siliyor, silip silip ağlıyordu: «Bizim yüzümüzden! Hep bizim yüzümüzden! Adım Irazca gibi biliyorum, bizim yüzümüzden!..» diyordu. «Vay! Bakar gözleriniz bakmaz olsun! Vay!.. Her türlü muratlarınız içinizde galsın! Vay alçaklar! Evlerinizi seller alsın!..»

Ahmet de, Haççа da, hâlâ cipin gittiği yana bakıyorlardı.

Irazca ağlayarak düzene çıktı, malları yürüttü.

«Vay alçaklar! Gözleriniz kör olsun! Bir değil, beş değil, yüz kerpiç birden düştü gönlümün sarayından!.. Gönlümün sarayı büsbütün yıkıldı, vayy!..»

Irazca, başını çevirip Haççа'ya baktı: Haççа da ağlıyordu.

19

SIĞINAK

Burdur memleket Hastanesinde Kara Bayram, bütün koğuş arkadaşlarını değiştirmişti. Eskileri yollamış, yenileri getirmişti. Şimdi koğuşun en kıdemlisiydi. Sabırsızlana sabırsızlana hâlâ yatıyordu.

Operatör Ahmet Bey: «Seni, bir film daha çektirmeden yollamam!» demişti. Filmi çekileli üç gün oluyordu. Daha bir haber yoktu. Belki bugün söylerdi.

Bayram, odacı Ali'ye arkadaşlığı ilerletmişti. Bir aydır en çok onunla konuşuyordu. Onunla dertleşiyordu. Ali, Navrum köylüydü. Hastaneye üç yıl önce girmişti. Karısı da hastanede çamaşırcıydı. «Karasenir» mahallesinde kulübemsi bir evi vardı. Karı-koca, sabah geliyorlar, akşam gidiyorlardı. Hastanede çalışıp çabalıyorlar, öğle yemeği yiyorlardı. Ellerine «350»ye yakın para geçiyordu. Parayı biriktirip evlerini bayındırlaştırıyorlardı. Öte beri alıyorlardı. Ek oda yapıyorlardı.

Ali, hastanede kapma kaçak, iğne yapmayı öğrendi. Kabadan, koldan yapılan iğnelerde, doktorlardan saklı, hastabakıcılara yardım ediyordu. Birkaç sefer Bayram'ınkini de yaptı. Akşamları, Karasenir mahallesindeki hasta komşuların iğnelerini de yapıp üç beş kuruş çıkarıyordu.

Navlumlu Ali, hoş bir arkadaştı. Hep köyünden anlatıyordu. Konuşması tatlıydı. Başından, Bayram'ınkine benzer olaylar geçmişti. Tutunamamış, direnememiş, çekip şehre gelmişti. Yolunu bulmuş, araya adam koymuş, hastaneye kapağı atmıştı.

«Benim bir bağımı kestiler Bayram arkadaş!» diye sık sık anlatıyordu. «Bir asmalarımı kestiler!.. Başkası olsa merem olur ölürdü. Ben gene eyi dayandım. Bizim Navrum'da duşmanlık zenâtı çok irelledi Bayram arkadaş! Sanarsın ki, bir yanı Alaman, bir yanı Urus. Fur ha fur... Gır ha gır... Furup gırıyor-

lar... Bir de düveciğimi boğdular! Ulan heç dilsiz ağızsız mal boğulur mu? Boynuna ip geçirip boğdular Bayram arkadaş! Tanık tapık bulamadık. Bulduk emme, söylemediler. Ağlaya ağlaya ayrılıp buraya geldik en sonu. Şimdi ırâtımız çoğ eyi. Gül gibi geçinip gidiyoruz valla. Evde bizim avradın bir goca anası var, çoluk çocuğa bakıyor. Hemi de evi bekliyor. Ben gızları okula verdim. Şimdi bir deli oğlan böyüyor, onu da verecem. Gurtulsunlar köylülükten Bayram arkadaş! Nasırsız ellerle adam zınıfına dahil olsunlar. Birer böyük mâmiren olurlarsa bilumum köylü milletine arka verirler, biz de bubalarıyız diye iftâr ederiz... Köyle tarlaları ortağa veriyorum. Çocukları lise okulunun daha yokarılarına gadar okudacam. İkisi de kafalı. Okulda bir bu birinci oluyor, bir öteki. Öğlan da zekâlı! Valla, sen dağın başındaki Navrum köyünden kalk gel, Buldur şeherinde âmirlerin mâmirlerin çocuklarını yenip birinci ol, pıravo doğrusu! Çok çok pıravo! Kendi kendimin çocuklarını çok takdir ediyorum Bayram arkadaş! Şayet param yetmezse tarlaları elden çıkaracam, gatti okudacam! Üç dene filinte gibi çocuk! İkisi hayırsız çıksa, bir hayırlı çıkar, bize bakar engücü! Anasını bubasını gapı dışarı etmez heralda... Bizim işler böyle. Başım dinç. Akşam yatağa girdim mi, hemen uyuyorum. Uyuyorum, yani sana nasıl anlatayım? Zabah olunca da guş gibi kalkıyorum! Gızlarım çoğ uslu Bayram arkadaş! Siyah önlükleri içinde, cula guşları gibi gidip geliyorlar. Çantaları ellerinde. Gözleri ataş böcüleri gibi ıldır ıldır yanıyor. Zekâ fışkırıyor eşşek sıpalarından! Onun için, köyünün anasını satayım, nefsime ayit! Köylük yeri cehennem! Dahi cennet olsa gözümde yok!.. Tümünü bana tapulasalar dönmem, dönmem geri...»

Berber gelip Bayram'ı, saç sakal tıraşı etti. Başındaki sargıyı almışlardı. Sol kulağının üstünde, alnına doğru, kavun dilimi gibi bir yaza izi vardı. Yaranın yeri iyice belliydi. Acaba hep böyle belli olup gidecek miydi? Köyde ikide bir başına kakacaklar mıydı?

Köyü düşündükçe içine sıkıntılar çöküyordu. Düşmanlarla, düşmanlıklarla dolu bir alanın ortasında, kendini koruyamayacak kadar zayıf, çaresiz, yardımsız olduğunu anlıyordu. Ge-

lecek günlerin dalaşmakla, didişmekle geçmesini hiç istemiyordu. Aklını çarçabuk «Karasenir» mahallesine çevirip bir parça serinliyordu. Navrumlu Ali'nin haline imreniyordu:

«(Eyi kötü bana da bir iş verseler burdan!..)» diyordu. «(Döşemeleri, daşları süpürsem... Zabah akşam paspas etsem... Burada, kuytularda işleyip idaremi bulsam...)» Gözünün önüne süpürge süpüren bir Bayram getirip biraz utanıyordu. «(Garılar gibi...)» diyordu. Sonra kendi kendine çıkışıyordu: «(Ne garılar gibisi ulan?.. Garılar gibi mi olur?.. İş iştir!.. İşin erkeği dişisi var mı?)»

Karasenir mahallesinde tasarladığı ev, sessizlikler içinde bir beşik gibiydi. Güllerin, sümbüllerin, karanfillerin arasında, kuytuda, ufacık, yer yükseği bir yapı. Kapıları pencereleri küçük. Hayvan oruz yok, saman yok, tezek yok. Sabahları gün ışıyana kadar uyu. Akşamları erkenden dön gel. Dünyanın işini bitirmek Kara Bayram'ın mı boyun borcu? «Haççа'ya da bir iş bulurum!» diyordu. «Gelsin bulaşık yıkasın... İsterse heç işlemesin! Otursun evde... Benim gazancım yeter... Anamı da getirip evin başına goydum mu, içim ırât olur eyice! Oturur namazını gılar... Köydeki tarlaları ortağa veriz... İki yüz olmasa bile sağlam yüz elli verirler hastanede aylık. Köyde yüz elliye geliyor mu aylığımız? Köylünün günlüğü yüz para bile değil! Hesaplasan içinden çıkılmaz... Köyünün anasını satayım! Vereyim oğlanı, gızı okula, okusunlar ganasıya! Benim döllerim de Navrumlu Ali'ninkiler gibi insan zınıfına dahil olsunlar! En beri baştan yoksul anacığım! Ahir ömründe birez safa sürsün... Malları bazara çekerim anasını satayım! Üç, beş... beş beş! Köydekinden kötü olmayız heralda!..»

Başını göğe doğru uzatıp Dumlu dağının sivrisine bakıyordu. Karataş köyü sivrinin ardındaydı. Dumlu sivrisi bir morluğa bürünüp duruyordu. Sıcaktan kaynıyordu şimdi oralar. «Yıl on iki ay solucan gibi sürün. Muhtarın zopasını yer. Üst yok, baş yok. Siner dirlik yok. Herkes alçağ eşşeğe binmeğe çalışsın. Daha ne duruyorsun ulan böyle köyde?»

Başını çevirip ortalarda gezinen Ali'ye bakıyordu. Ayaklarında pabuç. Kıçında iyi kötü bir pantolon. Yaması maması

yok. Yüzü bir temiz aklaşmış. Saçlarını uzatıp taramış. Sırtında yakalı gömlek, ceket. Rahat adam... «Bizimki de hayat mı Garadaş'ın cehenneminde? Uğraş didin... Elin hamur, garnın aç... Garadaş'ı batsın! Batsın anasını satayım!.. Bana ne? Yanan yansın, sönen sönsün! Batası Garadaş, Muhtarın, Deli Haceli'nin olsun! Geniş geniş gezinsinler, doysunlar!..»

Odacı Ali:

«Ben köylük yerini bilmem mi?» diyordu. «Zaman olur ki, insan iki ay sırtındaki kirli göyneği değiştiremez. Donu göyneği meşine döner. Çoluk çocuk kokar. Burda, havtada bir soyun dökün... Hastanenin hamamında suya gir. Keselen sabunlan, tertemiz çık... Etli görmezsin, datlı görmezsin köyde. Yidiğin içtiğin pislik. Harmanlar kalkana gadar bir gağnı toz yuttuğun da cabası! Şeher yerinde yidiğin içtiğin bari temiz olur. Toz bari olmaz. Sinek bari olmaz. Şeherde sıçana, kemeye bile çare buluyorlar! Hasta olsan toktur ayağında! İlâç desen, var! İğne desen, var! Daha olmadı, gir hastaneye, yat! Bir havta, on gün, her neyse, tamirini yaptır, çık...»

Bayram sordu:

«Pekey Ali gardaş, bize Garasenir'de, kiralık bir ev bulabilir miyiz?»

Ali: «O'hooooo!..» diye uzata uzata güldü: «Ev ne ulan? Ev, gandığın gadar! Çevirirsin bir gözlük yer, çokaşır bir gecenin içinde yapıveriz! Bir yıl sonra bir göz daha yaptın mı, ev derdin temam olur.»

«İş ne yapacaz? İş de bulabilir miyiz?»

Ali, onu da anlatıyordu:

«Hastaneye yeni silici alacaklar. Bundan gatti habarım var. Yalnız senin avrat için bir şey diyemem. Onu alırlar mı, almazlar mı, bilemem. Sen almayacaklarını farz et. Şeher, bir hastaneden mi ibaret? O da dışarda bir iş bulsun! Okullara girsin. Dayralara girsin. Otursun evde, esker geyeceği yusun. Sen iş yapacak ol, şeherde bulunur. Dünyada golaylık varken, zorluğa gitmenin âlemi yok Bayram arkadaş! Aha bizim Amat Bey! Çıtlatıver gulağına, temam. Sirp, olur senin iş. Sana garşı mohabbeti de var. Dahi, avrada da bir iş bulur burdan. Bu

hastanede en çok sözü yörüyen insan Amat Beydir. Başhekim ile arası gatti eyidir. Ruh gibidirler. Yidikleri ayrı gider. Amat Beyin bir habarı olsun, gerisine garışma! Hemi, senin isteyeceğin ebelik, başhemşirelik değil ya. Dabanı bir silicilik. Bir çamaşırcılık. Aşşada dört gadın çalışıyor. Bir daha alsınlar, beş olsun. Gosgoca hastane için ne gıymatı var? Şayet hastanede olmazsa, dışardan bir çaresine bakarız. Mârifte bizim Murat Bey var, yazıcı. Ona söyleriz, o da bir yolunu bulur. Sen şehre gelecek ol Bayram arkadaş!..»

Bayram, yatağının üstünde doğrulup kalktı:

«Dışarı içine bek gulağasma Ali gardaşlık!» dedi. «Garı goca ikimiz de hastanede olsak çoğ eyi olur. Barabar gelir gideriz. Hemi de hasta sayrı olsak, toktur elimizin altında...»

«Öyleyse sen, Amat Beye bir çıtlat!» dedi Ali. «Bir çıtlat, olmaz derse, ondan sonra düşünelim...»

***

Hademeler, hemşireler... Hastanenin içinde bir koşturmaca başladı. Doktorlar, viziteye çıkacaklardı. Dereceler alındı, hastalara, hasta yataklarına çekidüzen verildi. Pencereler açıldı. Koğuşlar havalandırıldı.

Bayram, umut ve heyecan içinde bekliyordu. Sözü nasıl dengine getireceğini, nasıl söyleceğini düşünüyor, uzunlu kısalı cümleler hazırlıyordu. En sonunda: «Açık açık söylerim!» deyip beklemeğe başladı.

Az sonra operatör, hızla içeri girdi. Başhemşire sağında, Gönül Hanım solunda, hastabakıcı Yusuf ardındaydı. Kapının yanındaki çocuktan başladı. Akdereli İbrahim'i at tepmişti. Sol bacağı alçıda duruyordu. Onda fazla oyalanmadı. Hal hatır sordu, tabelasına cırt cırt bir şeyler yazıp geçti. İkincisi, Bucaklı bir manifaturacının kardeşiydi. Bir gün sonra safra kesesi ameliyatına girecekti. Ahmet Bey: «Akşam yemeği yemeyeceksin!» dedi ona. Tabelasına da, "Kan ve idrar tahlili" yazdı. Üçüncüsü Dereköylü Cafer. Karnında, kabasında kama yaraları vardı. Ameliyat geçirmişti. Ahmet Bey yaraları temizlemiş, fitil salmıştı. Durumu iyiydi. «İki gün sonra taburcu ederim seni Cafer!..» deyip geçti.

Sonra Bayram geliyordu.

«Sen nasılsın, ahbap?»

Bayram toparlandı:

«Sağlığına dovacıyım Beyim!» dedi.

Doktorun alnı ayna gibi parlıyordu. Gözlerinde gözlük. Boynunda kulaklık. Beyaz gömleği ütülü. Boyluca da bir adam.

«İyisin?»

«Eyiyim.»

«Pekâlâ... pekâlâ... Sepetleyeceğim seni!»

«Zatin bilir Beyim!»

«Sepetleyeceğim ama, ne olacak senin halin köyde? Kafayı gözü bir daha yardırayım dersen, işin çok zorlaşır. Bunu aklından çıkarma! Düşmanların üstüne fazla varma. Söylediklerine aldırma... filân!»

Tam zamanı mıydı acaba? İyice toparladı kendini:

«Ben o köyde durucu değilim Toktur Bey!» dedi.

Operatör hayretle sordu:

«Ne yapacaksın?»

«Garar verdim, göçecem şehere!»

Doktor, alaylı alaylı baktı:

«Mağaza, dükkân... bir şey mi açacaksın?»

Bayram, alayın farkına varmadı, kafasındakileri sıralamaya çalıştı.

«Bir yerlere, odacı, süpürgeci sokulacam Toktur Bey. Garıyı gızı toplayıp gelecem. Köyde dirliğim düzenliğim temelinden yıkık benim. İdaremi buralarda arayacam. Şeherin kötüsü, köyün eyisinden aşşa galmaz helbet...»

«Ciddî mi söylüyorsun?»

«Ciddî! Valla ciddî! Çok ocudum köyden Toktur Bey. Şimdi dönüp varacam, gene daklaşacaklar. Garşıma geçip alay edecekler. Lâf atacaklar. Anama, garıma sövecekler. Ben de dayanamayıp cuvap verecem. Böyük bir belâ daha çıkacak. Ya onlar beni furacaklar, ya ben onları! Eyisi mi gaçayım daha eyi... Yiğitliğin sekizi garşı durmak, biri de gaçmak imiş. İşte o birinin sırası şimdi. Yanış doğru, kendi kendime böyle garar verdim Toktur Bey...»

Doktor, gözlerini büyültmüş, Bayram Kara'ya acıyarak bakıyordu. Onun yüzünde bir insanın iflâsını görüyordu.

Bayram anlatıyordu:

«Kendim girecem bir işe. Dahi, garıyı da sokacam. Anam otursun evde, çocukların başında. Garasenir mahallesinden bir gözcük yer dutsak, bize yeter eyi kötü...»

Doktor, elini Bayram'ın omuzuna koydu:

«Peki, gelir mi seninkiler buraya?»

«Gelmeseler ne yapacaklar, Toktur Bey? Benim çektiğimi onlar çekmedi mi sanıyorsun sen? Onlar benden daha çok ocudular. İşlerimiz kül bizim köyde. Başka çaremiz galmadı. Orası burası derken, canımız elden gidecek deye korkuyorum. Eyisi mi, göçüp gelelim, gurtulalım... Hemi de dölleri okula vereyim diyorum...»

Doktor, elini yeniden Bayram'ın omuzuna vurdu:

«Haydi hayırlısı, hayırlısı...» dedi. «İyi düşün, kararını iyi ver. Ben seni taburcu yazıyorum şimdi...»

«Çok sağol Beyim! Çok sağol, emme...»

«Emme'si?»

«Emme'si Beyim, taburcu yazmak golay. Acabola elinden bir çare gelmez mi, bize bir atalık daha yapsan?»

«Ne gibi bir atalık?» dedi Doktor, hem de güldü.

«Hani diyorum ki, hastanede hademelik filân?»

«Burada?»

«Evet Beyim...»

«Valla hiç haberim yok!» Arkasında dikilip duran Başhemşireye döndü: «Sizin haberiniz vardır: Lâzım mı bize yeni bir hademe?»

Başhemşire, "esas vaziyette"ydi:

«Hastaneye yeni bir hademe alınacağını biliyorum Efendim. Ama Başhekim Bey teşebbüse geçti mi, geçmedi mi, farkında değilim...»

Doktor, Bayram'a dönüp göz etti: «Ben konuşayım kendisiyle!» dedi. «Sana haber veririm... Veririm ama, hanımı ne yapacağız? Onu nereye yerleştireceğiz?»

«Ee gayri Beyim...» dedi Bayram. «Sen tek bana bir çare

bul da, onunkini de dışardan filân ararız. Hastanenin ihtiyacı yoğusa, ne yapalım. Dışardan buluruz bir iş. Çünküm ben gatti gararımı verdim.»

Bayram'ın halleri, Doktor'un güleceğini getiriyordu:

«Peki Bayram!» dedi kendini tutarak. «Ben onu da konuşayım Başhekim Beyle. Sen şimdi taburcusun. Hazırlığını yap. Giderken bana uğra. Cevabını al. Aşağıda odam var benim, sana göstersinler, doğru oraya gel...»

Bayram doğruldu, Doktorun ellerini tutmak istedi:

«Sağol Beyim! Allah uzun ömürler versin! Çok sağol!..»

Doktor, geri çekildi, beşinci hastaya geçti.

Bayram, bir sevinç denizi içinde çalkanıp duruyordu.

Kapıdan, Navrum köylü odacı Ali'nin hoşnut hoşnut sallanan başı görünüyordu.

***

Bayram, koğuş arkadaşlarıyle teker teker helâllaştı. Gönül Hanımın elini öptü. Hastabakıcı Yusuf'la tokalaştı. Aşağıya, karantinaya indi.

Navrumlu Ali, yanı sıra dolaşıyordu.

«Amat Beyle gonuştuktan sonra beni bekle. Olursa da, olmazsa da bir görüşelim! Hatta akşam bize gidelim. Mahalleden bir ev sorarız heç olmazsa...» diyordu.

Ali'nin hazırladığı bir fırsatla, çarçabuk bir de banyo yaptı hastanenin hamamında. Hastane giysilerini çıkarıp, köylü giysilerini giydi. Aradan çok zaman geçmişti. Köylü giysilerini bir tuhaf buluyordu şimdi sırtında. Kolları uzamış, boynu incelmiş gibiydi. Sanki kendinin değildi bunlar. Gömleği, eski ceketi hâlâ kanlıydı. Biraz korku, biraz tiksinti duyuyordu. Biraz da utanıyordu halinden. Kafası şehrin aydınlığına dalıp gidiyordu:

«Anamı da getiririm. İlk fırsatta bir ev yeri çevirirız. Yapar çatarız. Anam, evin camlarına saksılar dizer. Her gün saksıları güneşe çıkarır. Sular... Belki bir de kümes uydururuz? Oğlanı okula... Ardından gızı da... Navrumlu Ali'yle gomşuluk ederiz...»

Doktor Ahmet Beyin kapısına gelip beklemeye başladı. Temiz bir dünya içindeydi. Koridorlar esiyordu. Hemşireler, eczacılar, laboratuvar görevlileri gelip gidiyorlardı. Bir ara Gönül Hanım geçti: «Ne o Karadaşlı?» diye sordu geçerken.

Bayram:

«Amat Bey, gel dediydi...» dedi.

Gönül Hanım durdu:

«Girsene madem!» dedi. «Ne duruyorsun? Çal kapıyı, gir...» Geldi, kapıyı Gönül Hanım kendisi çaldı, Bayram'ı da itti içeriye.

Ahmet Bey, masasının başında oturuyordu. Yuvarlacık, toparlacık bir adamdı şimdi. Gülümsüyordu.

«Geel bakalım, ahbap!» dedi. «Şöyle gel, otur şu koltuğa... Başhekimi görmedim daha. Gidip şimdi göreceğim!»

Bayram, Doktorun gösterdiği koltuğa oturdu.

Ahmet Bey, birtakım kâğıtları ivedi ivedi imzalayıp kalktı. «Sen bekle!» deyip gitti.

«(Bir hayır habar getireydi bari...)» diye beklemeye başladı. «(Getireydi de, şeher eyice galabalık olmadan yerimizi bulup yerleşseydik!..)» Bekliyor, iki yanına bakınıyordu. Duvarda resimler, röntgen klişeleri vardı. Çıbanlı, veremli, çıplak resimler... Bir çocuğun bacakları kibrit çöpü gibi incelmişti. Bir adam kör gözleriyle çaresiz kalmıştı. Bir kadın, koca dünyada, göz göz olmuş yaralarını kapatacak doktor bulamamıştı.

Bayram bekledi, bekledi.

Sonra Başhekimin odacısı girdi:

«Bayram sen misin emşerim?»

Bayram, hemen ayağa kalktı: «Benim!»

«Öyleyse haydi! Hemen seni istiyorlar!»

Odacının ardına düştü. Uzun koridordan yürüdüler. Çıkış kapısının oraya geldiler. Büyücek tahta saksılar içinde, geniş, kılıç yaprakları bitkiler vardı. Gelişmişlerdi. Dışarıdaki yoldan, toz duman içinde kamyonlar, taksiler, faytonlar geçiyordu.

Odacı, kapıyı açıp Bayram'a yol verdi: «Gir emşerim!» dedi.

Bayram girdi.

Başhekimin odası daha geniş daha gösterişliydi. Duvarları

yeşil boyalı, pencereleri atlas-tül perdeliydi. Burada da güzel bir koku vardı. Bayram ömründe bu kadar temiz yer görüp görmediğini düşünüyordu. Askerliğini düşünüyordu. Bu kadar temiz yer hatırlamıyordu.

Başhekim, camlı masanın başındaydı. Ahmet Bey, ayakta dikiliyordu.

Bayram, iki üç adım ilerleyip durdu.

Ahmet Bey:

«Gel Bayram!» dedi. «Başhekim Bey seni görmek istedi...»

Bayram, ellerini önüne bağlayıp dikeldi.

«Kaç yaşındasın Bayram?»

«Doğumum 1923, Beyim!»

«Peki bu hastanede hademeliği kabul eder misin?»

Bayram, Ahmet Beye baktı.

«Cevap ver, cevap ver...» dedi Ahmet Bey. «Kabul eder misin diye soruyor Başhekim Bey!»

«Etmesem ne yapacam, zorunlu gabul edecem.»

«Bizim paramız azdır Bayram. Yüz altmış filân geçer eline. Çok da çalıştırırız. Yapabilir misin?»

«Yaparız evelallah...»

«Senin hanıma da bir iş düşünüyoruz. Dikiş bilir mi?»

«Kendi dikişlerimizi hep o diker Beyim. Kesim de bilir hatta!»

«Makine kullanır mı?»

«Makinemiz yoktur. Emme hemen alışır. Zeyni çok açıktır. Gördüğünü gapar. Yani çok hünerlidir.»

Başhekim, Ahmet Beye baktı:

«Çamaşırcı kadrosuna alsak da, yapabilirse terzihanede çalıştırsak nasıl olur?»

Ahmet Bey, Bayram'a baktı: «Yapabilir mi?»

«Heç şüpeniz olmasın Beyim!» dedi Bayram. «Yapar...»

Başhekim:

«Peki, Bayram!» dedi. «Git hazırlan! Ay başında gelip işe başlayın hanımla birlikte. Ay başına beş... altı gün var. Beş gün sonra burada olun. Bir ev ayarlayın. Bizde izin, haftada

tek gündür. Sabah gelir, akşam gidersiniz. Size gece nöbeti filân koydurmayız biraz...»

«Sağol Beyim, isterseniz her gün çalışırız?..»

«Dahiliye Şefi Bekir Beyi gör gelince. Ben ona emir veririm. Kimliklerinizi filân unutmayın. İyi hal kâğıdı istemez. Ahmet Bey iyi tanıyor seni. Yalnız bak, burada da kavga çıkarıp kapıları pencereleri kırmak yok!»

Bayram güldü:

«Yok Beyim! Bizim öyle zenaatlarımız yoktur. Böyle kafayı gözü yardırmamıza bakıp da yanış ganât beslemeyin. Bize bulaşmasınlar, biz de kimseye bulaşmayız...»

«Peki Bayram... Bayram Kara! Şimdilik tamam. Haydi güle güle... Ay başında bekliyoruz seni...»

«Sağolun Beyim... Deral gelecem, deral!..»

Ahmet Bey, şakaya vurarak: «Caymak yok, ha!» dedi.

Bayram döndü: «Gatti söz... Söz bir, Allah bir bizde!..»

İki doktor: «Peki, peki...» diyerek Bayram'ın ardından baktılar. Uçar gibi gidiyordu yoksul!

Navrumlu Ali dışarıda bekliyordu. Bayram'ın gözleri gülerek dışarı çıktığını görünce, sevindi: «Heralda hayırlı habar Bayram arkadaş!» dedi. «Yüzünden anladım valla! Hayır habar, hayır. Öyle değil mi?»

Bayram yürüdü:

«Öyle hayır habar ki, heç sorma!» dedi. «Haççâ'yı da, beni de aldılar arkadaş! Beş gün sonra ikimiz de geliyoruz!..»

Ali zıpladı. Az daha bağırıp, "heyy!" çekecekti. Kendini tuttu:

«Şimdi ben de Dahiliye Şefi Bekir Beye gidip izin alacam! Yarım gün izin versin bana. Seninle birlikte çıkalım. Bizim eve gidelim. Bizim gocagarıya durumu anlatalım. Diyelim: "Ana haydi! Bir ev gulaklaş şuralardan! Bize yakın yerlerden olsun! Kirası ucuz olsun! Havadar olsun! İçine güneş girsin!" Bizim gocagarının gulağı deliktir, deral bulur evi... Sen gelene gadar hazır olur. Dahi, bulur da gidersin...»

Ali, koşarak uzaklaştı. Bayram ardı sıra Dahiliye Şefinin kapısına geldi, beklemeye başladı. «(Depemize bir dölet guşu

gonuyor ya, bakalım!..)» diyordu. «(Bir aksilik çıkıp, pıradak uçup gitmese...)»

Az sonra Ali çıktı:

«İzin tamam!» dedi. «Gidiyoruz! Yalnız, şu hastane köyneğini atayım sırtımdan. Sen yan gapının orda bekle. Bir takike sonra gelirim!» Gitti.

Geri geldiği zaman Ali'nin başında, kalıbı bozulmuş bir fötr şapka vardı. Lâcivert ceketi temizdi. Pabuçları boyalıydı. Halleri hiç köylü hali değildi. Bayram'ın koluna girip şen şakrak konuşmalar yapıyordu.

Dışarıda, bahçenin kumlarına gün vuruyordu. Bayram, ne zamandır güneşe çıkmamıştı. Gözleri karıncalanıyordu. Ayakları da yürümeyi unutmuş gibiydi.

Odacı Ali:

«Bayram arkadaş!» dedi. «Bu hastanenin içinde benim adım Hademe Ali'dir, emme boşver! Garasenir Mahallesi'nde Sıhıya Ali'yim ben! Hemi de Bey gibi yaşıyorum. Şimdi görüp sen de anlayacaksın...»

Akasyaların gölgesine düştüler.

Ali'den fırsat bulursa Bayram da konuşuyordu:

«Haççа da dikiş dikecek, Ali gardaş! Beni hademe gadrosuna, onu da terzâne gadrosuna alacaklar. Hemen bir ev bulalım. Sonra yola çıkayım ben. Gatti söz verdim... Ama Bey: "Sakın ha ki cayma!" dedi. Ben de caymam dedim. Heç cayar mıyım ulan Ali arkadaş?»

Garajın oralarda adamlar, kadınlar toplaşmışlardı. Şoför yamakları: «Uluborlu!.. Geçiborlu!.. Yeşilova!.. Tefenni!.. Antalya, Isparta!..» Durmadan bağırıyorlardı.

«Bir de şimdi bizim Garadaş'a vesayit bulmak vaaar...» dedi Bayram. «Körfez köy anasını satayım! Bakalım yanına yakınına bir şey bulabilir miyiz?»

«Üzülme...» dedi Ali. «Bu akşam bizde yatarsın. Sabaha bir çare buluruz. Daha olmadı. Ortaköy'e gadar motur arabasıyla gider, ötesine bir hayvan dutarsın. Yada yörürsün. Mesele değil bu...»

«Doğru...» dedi Bayram. «İsterse Ortaköy'e gadar da bulunmasın. Yörüyerek, sürünerek gene giderim Ali arkadaş! Taşıt yokmuş, binit yokmuş... hastaymışım, hastaneden çıkmışım... vız gelir, tırıs gider! İşimiz oldu ya! Ben o yolları, been, sürünerek gene giderim. Onun üçün heç marağetme. İsterse heç taşıt binit olmasın...»

Gazi Caddesi'ni bitirdiler. Şadırvanlı alandan Karasenir Mahallesi'ne yöneldiler.

20

UÇ UÇ BÖCEĞİ GİBİ...

Bayram ertesi akşam Karataş'a ulaştı.

Yolculuk çok zor geçti. «Böyle yolsuz köyün anasını, avradını, Muhtarını felânını sinkaf edeyim!» diye sövdü geldi.

Ortaköy'e kadar Ceritlerin motora bindi. Ortaköy'le Karataş'ın arası iki saat çekerdi. Ne taşıt vardı, ne binit. İki saat yürüdü. O kadar hastanede yatması, o kadar dinlenmesi bir şeye yaramadı, uçtu gitti. Yeniden dövülmüş gibi, yorulmuş gibi oldu. Bir yandan sövdü, bir yandan hayal kurdu. İki saatlik yolu zor belâ bitirdi.

Irazca, son samanı da çekip samanlık deliğini tıkamıştı. Kapıda Bayram'ı görünce: «Maşşallah! Harman yerinden ilişiğimizi kestik, sen de geldin!» diye şaka yaptı. «İşin bitmesini mi bekliyordun ay gahbenin oğlu? Emme dur sen! Daha fasülle var. Harım var. Onları da sen işlersin. Sen işlerken Haççа'yla ben de dinleniriz...»

Eş dost gelip gidiyordu. Hiç yalnız kalamıyorlardı. Bayram, göç konusunu bir türlü açamıyordu. Ağali dayı geldi gitti karısıyle. Sultanca teyze geldi gitti. Geç vakit Kosa geldi gitti. Fatmaca geldi. Komşular birer ikişer geldiler. Hoşgeliş ettiler. Biraz oturdular. Konuştular.

Yatacak vakit, Bayram:

«İş iş deyip durma ana! dedi. «Gayri seni temelli emekliye ayırıyorum! Bundan böyle elini sıcak sudan soğuk suya değdirmeyeceksin! Oturup köşede namazını gılacaksın...»

Irazca, bağdaş kurup oturmuştu. Elinde tespih var da çekiyor gibiydi. Yüzünde bir sakalları eksikti. Dünyada ne kadar masal varsa hepsini bilen, çok gezmiş, çok dolaşmış, görmüş geçirmiş, gezip gördüklerinin yardımıyle bilgeleşmiş bir Toros yörüğüne benziyordu. Sesi de olgun, oturaklıydı:

«Köylük yerinde...» dedi, «emekliye ayrılmanın gabili yok! Bırak emekliye ayrılmayı, iki güncez dinlensem, bana yeter de artar. O da yok. Benim emekliye ayrılmam, ancak mezarda. Ben fırsat bulursam mezarda dinlenecem. Bulamazsam mezara giderken, tabutun üstünde...»

«Haççа'yla biz çalışacaz, ana!» dedi Bayram. «Sen oturacaksın...»

«İstemem, istemem! Yalnız siz iki gün bana değmeyin. Gana gana bir yatıp uyku çekeyim. Başka bir şey istemem...»

«İki gün değil, iki yıl yat ana! İstersen heç kölgeden güne çıkma. Selbessin...»

«Lâfını etmek golay tabiî! Dünyada lâftan kolay ne var? Haydin yarın gidip fasülleyi siz yolun. Ben de yatıp dinleneyim. Var mısınız?»

Bayram:

«Fasülleyi masüleyi bırak ana!» dedi. «Şehere göçüyoruz. Habarın olsun. Köyden gatti elâkayı kesiyoruz!..»

Irazca, birden bir tüfek sesi duymuş gibi toparlandı:

«Şehere mi? Nasıl şehere?» diye sordu.

«Bayâ şehere...» dedi Bayram. «Buldur'a... Garasenir Mahallesi'nden ev buldum. Kirası otuz. İki odalı...»

Irazca, hiç sesini çıkarmadan dinlemeye başladı.

Haççа'nın da sesi soluğu kesildi.

Bayram:

«Oğlanı da okula veriyorum ana!» diye sürdürdü. «Haççа'yla biz de hastaneye girecez. Ben hademe gadrosuna; Haççа dikiş dikecek. İki baştan çalışıp gül gibi geçinecez. Dahi Şerfe'yi de okula verecem. Böyüyünce Osman'ı da... Aylıklarımız da yüz altmışar lire, ana! Köyde, on iki ayda gazanamadığımızı, şeherde dört ayda gazanacaz Haççа'yla. İrezilliğe, sefilliğe paydos gayri. Toktur Amat Beye söyledim. O da varıp Başhekim Beye söyledi. Yerimiz hazır. Dahiliye Şefi Bekir Beye "nüfus" larımızı götürüp verdik mi, şirp gayıt oluyoruz. Navrumlu bir Ali var. Hastanede hademe! Onlarla gomşu oluyoruz. İki odalı bir ev, ana. Geniş geniş sığarız. Diyeceksin ki, tarlalar ne ola-

cak? Tarlalarının anasını satayım ana! Veriz ortağa!.. Keseriz elâkayı Garadaş'tan...»

Irazca, öyle sessiz, öyle taş gibi...

«Haççа, dikişi makineyle dikecek, ana! Başhekim Beye dedim ki, zeyni çok açıktır. Dedim ki, hünerlidir. Dedim ki, gördüğünü yapar. Makineyle dikiş dikmeyi bir havtanın içinde öğrenir, dedim. Hastanenin işleri çok golay ana! Dünyada, hastanenin işlerinden golay bir iş yok. Tozu yok, toprağı yok. Yağmuru, sıcağı yok. En önemlisi, çocukları okula veriyorum, ana! Okula veriyorum ki, galemleri sivreltip okuyacaklar...»

Haççа'nın da hiç sesi çıkmıyordu.

Ahmet, Irazca'nın gerisine gizlenmiş, babasına derinlerden derinlerden bakıyor, onu korku içinde dinliyordu. Ama bir yandan da, Karataş'ı bırakıp gitmek, düşmanların gözlerinden kurtulmak, dünyada hiç lekelenmemiş, başına kötü iş gelmemiş yesyeni bir çocuk olmak çok işine geliyordu. Yavaş yavaş babasının incelmiş, uzalmış yüzü hoşuna gitmeye başlıyordu.

«Beş gün sonra gel işe başla, dediler, ana! İşte bir günü gitti, şorda galdı dört gün! Bir gün de giderken geçer, üç gün! Bir gün de, orda yerleştim ettimle geçer, iki gün! Yani, yarın ile öbür gün durup daha öbür gün yola düzülüyoruz, ana! Ona göre kendini hazırla. Hazırlanın... Benimki bu gadar...»

Irazca, yavaşça dizleri üstünde doğruldu:

«Demek böyle ha Kara Bayram?»

Sesi, kin doluydu.

Bayram:

«Böyle anacım!» dedi. «Bizim için bir daha ele geçmez bir fırsattır. Gidip başımızı gurtaralım...»

«Köyü goyup gideceksin demek, ha?»

«Hep birlikte gidecez, ana!»

Irazca iyice doğruldu:

«Ulan sen heç utanmıyor musun? Sende heç izan, heç sıkılma yok mu? "Düşmanlarım ne der?" deye düşünmüyor musun? Nere goyup gideceksin duşmanlarını ulan?»

Bayram, anlatacaklarını iyi yanından anlatmak istiyordu, ama anası hiç o yanlı değildi. Öfkelendi:

«Yavu ana, sen nerenin lâfını ediyorsun be?!.. Cahal cahal gonuşmasan ya sen! Var mı bana duşmanlarımdan bir girip çıkan? Var mı bana duşmanlarımdan kıl gadar bir fayda? Duşmanlarının anasını satayım! Daha yetmedi mi başımı gözümü yardırdığım? Odalarda, garagollarda itten irezil olduğum?!..»

Irazca, ellerini dizlerine çarptı:

«Tuuuu!.. Tuuu!..» dedi. «Tuuu senin yüzüne, eşşeh herifin dölü! Gopası kafanı yaptırıp geleceğine, eyice bozdurup gelmişsin yanıma! Keşke geberip galaydın da, ben de acılarına yanaydım, ağzından bu cuvapları duymayaydım!..»

Bayram çaresiz, elini açtı:

«Yavu ana, valla sen aklını çıvdırdın heralda!..» dedi. «Hazır âlâ temiz şeherler gı! Sessizlik, sükünet içerisinde!..»

«İsterse cennetiâlâ olsun Bayram, köye ne olmuş? Ne yapacaksın köyü?»

«Verecem tarlaları ortağa?»

«Mallar ne olacak?»

«Çekecem bazara...»

«Duşmanları ne yapacan?»

«Duşmanların anasını satayım dedim sana! Ben gittikten sonra geniş geniş paylaşsınlar Garadaş'ı!.. Bana ne duşmanlarımdan be?»

Irazca, kalkıp dışarı çıktı:

«Allah senin gibi evlâdın bin türlü belâsını versin! Allah senin boyunu devirsin! Bari ellerin yanında söyleme bunları, duymasınlar!..» dedi.

Bayram, anasının ardından çıktı:

«Söylenmeyecek ne var bunda yavu ana? İşte iresmî göçüyorum şehere! Adam olup onlar da göçsünler!..»

Irazca, birden döndü:

«Valla şu yumruğu kafana indirecem şimdi!» diye bağırdı hışımla. «Yarım yamalak bir kafan var, onu da temelli ben duz edecem!.. Adam olmuş da şehere göçüyormuş! Şunun ağzından çıkana bak! Ulan Allahın ödleği, ulan Allahın yılgın köpeği! Ulan silâdan bezgin! Ulan yüz garası! Senin boyların devrilsin hemen, işallah!..»

Bayram şaşırdı kaldı. Hiç bunları aklına getirmemişti. İçinden: «(Deli bu anam, valla deli!.. Hemi de zır deli, zır zır deli!..)» diye geçiriyordu. «(Eller derdi de inanmazdım. Deli Irazca derlerdi... Doğruymuş! İşte şimdi de benim işlerimi bozuyor!..)» Tasarılarının temelinden yıkılacağını sanıyordu.

«Valla ana, bak sana anlatayım...» dedi. «Bak, köyde irât yok, dirlik yok! Dat yok, duz yok! Ömür boyunca zopa yiyoruz. Valla sen istediğini söyle. Ben gatti gararımı verdim...»

«Tuuu!.. Tuuu!..» dedi gene Irazca. «Tuuu senin yüzüne! Gatti gararını vermiş! Heç insan bir iki kötünün yüzünden yurdunu, yuvasını, kendi gözel göyünü bırağır mı ulan? Onlar öyle yapıyor deye, bırağır da şeherlere gaçar mı? Ödlek herif! Onlar sana yapıyorsa, sen de onlara yaparsın, olur biter. Dişe diş, dersin. Bir gün gelir osanırlar, bırağırlar yakanı. Sen de onlarınkini bırağırsın. Köyü bırakmak nereden çıkıyor?..»

«Öyle!..» dedi Bayram, alayla. «Senin aklın o gadar erer! Burda durup her yıl bir niza çıkaralım. Ömrümüz bitene gadar cenk edelim. Bize ettikleri yetmiyormuş gibi, oğlumuza gızımıza da tebelleş olsunlar!.. Başımıza boyumuzdan böyük belâlar gelsin! Yok ana, olamaz! Gabul etmem, gatti gabul etmem senin bu dediklerini! İrezilliğe paydos, ana! Gayrik yeter! Bak, yeter diyorum. Başıma bir dölet guşu konmuşken onu havaya uçuramam. Bunu eyi belle ana. İşte sana iki gün izin. Ona göre hazırlığını gör, gidelim!..»

«Dünyada gitmem!» dedi Irazca. «Benden hazırlanacak da yok, gidecek de!.. Gidene uğurlar olsun! İşte Buldur'un yolu, işte köy! İsteyen durur, isteyen gider!.. Benim şurda goyun yaşı gadar bir yaşım galdı. Günüm ikindin yerine dolandı geldi. Bunca yıl dayanıp dayanıp da, şimden sonra korktu da gaçtı, dedirtemem ardımdan! Bugüne gadar mert yaşadım, mert ölecem ben. Bunu belle, bil!..»

Gidersin, gidemezsin... Geç vakte kadar tartıştılar. Bir türlü ikisinin sözü bir araya gelmiyordu. Bayram bir yana çekiyordu, Irazca öbür yana... Anlaşamıyorlardı.

En sonunda Bayram kalktı, Haççа'nın yanına geldi:

«Çoluk çocuğun örtüsünü ser Haççа!..» dedi. «Kafam bo-

zuldu gitti! Valla furup gıracam şimdi!.. Yarın da acala tarafından bir geycek yu. Çocukların üstünü başını arıt. Yamalık filân yamayacaksan yama. Hazırlık gör. Gidecez. Ben gati garar verdim buna. Beni gararımdan kimse döndüremez!..»

Haççа, usulca:

«Anam ne olacak?» diye sordu.

«Ne olursa olsun!» dedi Bayram. «Bana ne? Ben ona gözel gözel anlatmaya çalışıyorum, o parlayıp kalkıyor! Gelsin bizimle, başımın üstünde yeri var. Gelmezse ben ne yapayım? Emme dur Haççа. Yola gelir. Yola geleceğine umudum var. Ona bakma sen. Bir işin başında böyle dellenmek onun eski huyu! Önceden böyle yapar yapar da, sonradan gönlü olur. Gitmeyi senden benden çok ister...» Biraz durdu. Karısının yüzüne kuşkuyla baktı: «Yoğsam senin de mi gönlün olmuyor, ulan? Bana bak, olmuyorsa açık cuvap ver bana. Çelişik çülüşük gonuşma benimle! Gönlün olmuyorsa bana açık gonuş da, yalnız başıma kendim çekip gideyim şehere!..»

Haççа, seslenmedi.

«Cuvap ver, ulaan!..» dedi. «Gönlün olmuyorsa cuvap ver!»

«Benim gönlüme ne bakarsın sen Bayram?» dedi Haççа. «Ben garışmam! Gidelim dersen, gideriz. Gitmeyelim dersen, gitmeyiz. Sen nerde, ben de orda. Benim huyumu öğrenemedin mi şimdiye gadar?»

«Haşşöyle!..» dedi Bayram. «Yola gel! Yola gel de, sahabını tanı!»

«Ben sahabımı tanıyorum. Şimdiye gadar heç tanımıyorum dedim mi sana? Emme bak, anam gitmem diyor. Onu gıramazsın!.. Gırmaya gırarsın emme, doğru olmaz...»

«Ona bakma sen!» dedi Bayram. «Onun aklı o gadar erer! İsterse dursun otursun burada... Garadaş'ın çatal boynuzlarıyla sidik yarıştırsın! Meydana bizi sürüp güleştirsin, kendi geriden seyrimize baksın!. Onun istediği bu. Emme ben o gadar deli değilim Haççа! Toktur Amat Beye de gatti söz verdim...»

Haççа sözünü uzatmadı. Uzun uzun tartışma yapmayı hiç sevmezdi zaten. Kalktı, yatakları yaptı.

Irazca, hâlâ Peder Gediği'nden yandaki deliğin dibinde oturuyordu. İkide bir: «Köpek!.. Köpek!.. Silâdan bezgin köpek!..» diye atıp tutuyordu oğlu hakkında. «Köpek; korktu da gaçtı dedirtecek ardından! Köpek! Heç ben kalkar da şeherlere mi giderim senin ardından? Gidelim diyor bana! Otur köşeye namazını gıl diyor bana. Beni namazla gandıracak! Ölmemişim daha köpeeek!.. İşte sana açık cuvap: Benden gidici de yok, yözünü görücü de! Benim adım Irazca! Sen bu gadar yıllık ananı, goca Irazca'yı tanıyamadın mı? Ben ölürüm gene gitmem! Sen git. Ben oturur bu viraneyi beklerim. Yuvamı, düneğimi beklerim. Yuvamda, düneğimde ölürüm. Sen git. Gittikten sonra da, geride anam var deye dönüp gelme, istemem! İstemem! Gatti istemem!.. İstemem diyorum sana! İstersem kör olayım! Gatti istemem!.. İstemem diyorum sana! İstersem kör olayım! Valla billâ istemem! Dönüp gelme! Ne yapacam ben senin gibi evlâdın, yözünü görüp de? Senin gibi evlâdın yözünü ölü yuyucular görsün, ölü Bayram!..»

*
**

Ertesi gün Bayram, harımları dolaştı. Eski Kale'deki fasulyeyi dolaştı. Ağali'yle, Kosa'yla konuştu. Kimi iyi diyor, kimi kötü diyordu. Hiç biri Bayram'a uygun söz etmiyordu. Bayram da hiç birini dinlememeye karar verdi: «(Ben deli miyim? Benim aklım yok mu? Ben gatti gararımı verdim bir sefer! Heç kendi verdiğim garardan kendim döner miyim? Kendi gararımdan dönmem için deli olmam ilâzım! Ben deli değilim!)»

Anasıyle bir sefer daha takıştılar. Birbirlerine ağır sözler söylediler. Bu sözleri şuradan biri duysa, Irazca'yla Kara Bayram'ın ana-oğul olmadıklarını sanırdı.

Irazca inadından döneceğe benzemiyordu. «Ik» diyor, «mık» demiyordu. İkide bir: «Defol!» çekiyor. «Gidecek olana yollar açıktır!» diyordu. Bozup atıyordu Bayram'ı.

O gün Haççа, çocukları soyup bir çamaşır yıkadı. Çocukları suya soktu. Kafası hâlâ karmakarışıktı. «(Hazırlık göreyim mi,

görmeyeyim mi?)» diye düşünüyor, kaynanasının yüzüne bakamıyordu. Ondan korkuyordu.

Akşamüstü, Bayram'ın sabrı tükendi: «Haydin ulan sersemler!» dedi. «Evmek gıvramak yok mu sizde?» Kalktı, çulu çuvalı kendi denklemeye başladı. Haççа'nın tutumu birden değişti. Kalktı, bir ucundan da o toplamaya girişti.

Irazca, hayata oturmuş, kıpırdamıyordu. Göz ucuyle yapılan hazırlığa bakıyor, fakat ses çıkarmıyordu. Halbuki içinde deli fırtınalar, yıldırımlar, boranlar esip tozuyor, yanıp yanıp tutuşuyordu.

Bayram, iki çuval buğday doldurup Nuri'ye götürdü satmaya. «(İlk ağızda para nüzüm eder belki!)» diyordu kendi kendine. Eski Kale'deki fasulyeyi Ağali'ye devretti. Ağali, parasını fasulye satmaya geldiği zaman şehirde verecekti. Tarlaların da bir kısmını Ağali, bir kısmını Çürükdiş ekecekti. Bayram, kıvrak kıvrak bir o yana, bir bu yana gidip geliyordu. Yaman bir "işadamı" olup çıkmıştı bir günün içinde. Ara sıra Irazca'ya bir şey soruyor, pek sormuyor da sorar gibi yapıyordu, ama karşılık alamıyordu.

Irazca:

«(Yahudi!.. Eşşek Yahudi!..)» diye ötünüyordu içinden. «(Satıp savıp gidecek benim gazançlarımı, eşşek Yahudi!..)»

Bayram, anasının hiç iyi şeyler düşünmediğini biliyordu, ama son saatlerde yumuşayıp yanlarına döneceğini, birlikte yola çıkacağını umuyordu. Bu umutla kağnının başına geçti. Kanatları söktü. Kapakları taktı. Tozunu toprağını süpürdü. Tekerleklere, göbeklere yağ döktü. Yeniden köy içine çıktı. Adamlarla konuştu. Döndü dolandı, akşam geç vakit eve geldi.

Irazca, renkten renge, boyadan boyaya giriyordu. Susmayı bırakmış, homurtuya başlamıştı. Ağzını doldura doldura acı sözler söylüyordu: «Yıkılası Garadaş'a atlı sığmış, itli sığmış da, bir Gara Bayram sığmamış mı? Öz anasını... dokuz ay on gün garnında gezdiği... şıpır şıpır sütlü memelerini emdiği, tarlalarda tokatlarda sırtında gezdiği öz anası... öz anasını goyup da şeherlere gidecek! Şunun ettiklerine bakın!.. Heç saygı galmış mı şunda? Heç düşünceme galmış mı? Sana çektiğim emek-

ler haram olsun zeyinsiz Bayram!.. Emzirdiğim ak sütler gara zivt olup burnundan gelsin! Boklu bezlerinin sarılığı hâlâ dırnaklarımın dibinde duruyor, ay soysuz! İşallah senin de çocukların beni bırağıp gitsinler!.. Ömrüyün sonunda sen benden sefil ol! Guru ekmeklere, duru çorbalara muhtaç gal! İki cihanda yerin yurdun sürünmek olsun! Bu gadar derim, başka demem. Üst yanını ak sakallı Allah dedeme havale ederim. Üst yanını o bilir, o yapar!..»

Bayram dinliyor, öfkeleniyor, sonra karısına dönüp: «Matuflamış! Valla oynatmış bu!» diyordu. «Ne söylediğini bilmiyor. Aklı galmamış ki bilsin! Ne söylediğini bilmeyen insanın lâfına bakılmaz. Biz hazırlığımızı görelim. Son takikede gönlü olacak. Gağnıya binip bizimle gidecek o. Hazırlığımızı görelim biz. Ben Toktur Amat Beye, Başhekime gatti söz verdim. Sözümden caysam olur mu? Caymanı, cayamam!..»

Ahmet, yıkanmadan önce Çatlin'e gidip saçlarını kestirdi. Yüzü gözü ıldır ıldır parlıyordu şimdi. Küllü su parlatmıştı. Anası tırnaklarını kesmiş, kiremit parçasıyle ayaklarını sürtmüştü.

Şerfe'nin de saçları örülmüş, düzene sokulmuştu. Alaca entarisinin yırtıkları yamanmıştı. Osman'ın da kafası sıfıra tutulmuştu. Onunki de parlıyordu.

Haççа, Irazca'ya: «Gel ana, sen de yıkan...» dedi, ama dediğine pişman oldu.

«İstemiyoruuuum! İstemiyorum! Başınıza çalın suyunuzu! İstemiyorum! Kendiniz yıkanın, doyun! İstemiyorum, cehennem olun gidin başımdan!» diye parladı, uzun uzun söylendi Irazca.

Bayram, anasının sözlerine kulaklarını tıkadı. Ahmet'le Şerfe'yi önüne oturtup, öğüde başladı: «Dıkkat edin ulan!» dedi. «Şimdi beni dinleyin! Şehere vardığınız vakit, ellerin camına daş atmak yok. Şeherde candarma yok emme polis var, polis garagolu var. İkisi de bir. Upuslu durun. Varınca sizi deral okula yazdırıyorum. Eylül on beşte gayıt gabul ettiriyorum. Tevterinizi galeminizi uz gullanın. Öğretmenlerin her dediğini dutun. Gözünüzü gulağınızı dört açın. Her bir bilgileri çabuk

çabuk çabuk belleyin. Okumayı eyi sökün. Yazıyı da gıvradın. Kerratı eyi bişirin. Bunlar hep bilgidir. Gözünüzü açıp öğrenin. Şimdi ben sizi okuyabildiğiniz yere gadar okutmaya garar verdim. Selvendimi dökecem sizin için. Gelip tarlalarımı satacam. Bakın Necip Beyin çocuklarına: Avrupan okullarında yüksek müyendiz, hemi de başhekim, hemi de oparator tokturlar olaraktan melmeketin umum parasını gırıyorlar. Nasıl gırıyorlar? Okudukları için? Nasıl okuyorlar? Çalışarak. Yoğsa analarının garnında belleyip gelmiyorlar!.. Zekânızı çalıştırın, siz de belleyin. Ben bu gararı verdim bir kere: Okuyacaksınız!.. Hemi de okursunuz işallah!..»

Bayram, çocukları bırakıp Haççа'ya dönüyordu:

«Hastanenin terzânesinde kendini sevdirmeye bak, Haççа! Başhemşire olsun, Başhekim olsun, bir iş buyururlarsa, "Başüstüne!" deyip goşu-goşuver. Onlar bir buyururlarsa sen iki işle. İşten insan ölmez. Bahusus ki kölgede. Zabahlayın birlikte gidip, akşam da birlikte gelecez. Ekmek yimek, öğleleri garavana usulu. Hastaneden yiyecez. Çocuklara da anam bakar evde. Sen onun böyle sakarlandığına aldırma. Ne yapacak köyde galıp da? Aklı varsa galmaz. Köy, hele bizim köy, eyice kokmuştur, Haççа! Hemi de köylük yerinde insanın adam olmasına olanak galmamıştır. Adam gibi yaşamak uçup gitmiştir köy yerinden. Anamın aklı varsa inadı bırağır. Guzu guzu düşer oğlunun yanına, biner gağnıya, torunlarını da gucağına alıp gider!.. Hemi de gidecektir! Benim bildiğim anam son takikede gider!..»

Irazca oturduğu yerden top gibi patladı:

«Bok gider, erişikli Gara Bayram, bok gider! Ağzını aç da bekle! Anan seninle bok gider! Eğer şeherden yana bir adım atar da, senin gapına gelirsem, bana da Irazca demesinler!.. Ben senin gibi utanmaz değilim! Benim içimde dağlar gadar saygı var. Senin gibi, yurdumu yuvamı bırağamam ben. Dostumu duşmanımı bırağıp gidemem. Tarlalarımı ellere ektiremem. Ben evimi, ben çürük merdimanımı bırağamam. Şeherin Garasenir Mahallesi'nde sürünemem. Hastanelerde hademelik edemem. Garımı terzânelere goyup çalıştıramam. Çoluk çocu-

ğumu sefil edemem. Bana anıyla, şanıyla Irazca derler. Ben, gönlü Dumlu dağı gadar yüksek bir garıyım. Soğan ekmek yirim, kendi ekmeğimi yirim. İnimde yaşar, inimde ölürüm. Benim adım Bayram değil. Ben ödlek değilim. Ben duşmanlarımdan korkmam. Sürüyle gelseler, bir başıma garşı gorum. Serenlerini, samanlarını yakarım. Yılmam, dünyada yılmam! Ölürüm gene yılmam! Ben Irazca'yım!..»

Bayram da yüceden almağa başladı:

«Haha! Haha! Irazca'ymış!..» dedi. «Kim dakarmış senin Irazcalığını be! Gaymakam da çekti gitti, daha kime güveniyorsun Erle Çukuru'nda?»

Irazca atıldı:

«Kendime güveniyorum, kendi gara bileğime! Benim kendim insan deyil miyim?»

«Bir fursalar orda galırsın... Kendine güveniyormuşsun!.. Hem orda galmasan bile, eyi bir şey mi? Cenk, cenk, cenk... Köy yerinin işi gücü cenk! Irzıgırık Muhtar, böyün yarın moturu çekip getirecekmiş. Bilumum tarlaları sürecekmiş. Ahaliyi sıkıştırıp tarlaları kendine cemedecekmiş...»

Irazca gene parladı:

«Bok eder!» dedi. «Golay değil o! Gelsin de benim tarlamı cemetsin bakalım?!.. Motorun üstünde çimçiy yirim onu ben! Bu köyde Irazca var. Bu köyde Ağali var, Kosa var. Moturunun demirlerini parça parça pay ederiz biz onun!..»

«Cenk!.. İşin gücün cenk!.. Şehere gel de ırât yaşa, gel... Cenk içinde kafa göz yardırıp durma burda. Hazır âlâ şeherler... Ekmeği fırından yirsin. Parayı kölgede gazanırsın. Akşam olunca evine gelirsin. Gün doğana gadar uyursun. Havta bir deyince yunur yıkanırsın. Sular evin önünden akar. Çeşmelere yorulmazsın. Eyi gözel alettirik ışıkları parlar, kötü gandilin isini çekmezsin!..»

Bayram söylüyor, Irazca da söylüyordu. Biri şehri övüyor, öbürü köyü savunuyordu. Haççа karışmıyordu. Ortaya bir söz atacak olsa, ikisinden de paparayı yiyordu. Susmayı daha doğru buluyordu.

Gece geç vakitlere kadar tartışıyorlar, fakat bir türlü anlaşamıyorlardı.

En sonunda Irazca:

«İşte son cuvabım! Benden seninle gidici yoooook!..» dedi.

Bayram:

«Ben de gati gararımı verdim: Gideceeem!.. Hemi de Toktur Amat Beye, Başhekime sözüm var. Cayamaaaam!..» dedi.

Haççа kalktı, örtüleri, döşekleri serdi. Irazca, gene Peder Gediği'nden yandaki deliğin dibine oturdu! Dağlara doğru bakmağa, Değirmen Deresi'nin, köy sularının, sulardaki böceklerin seslerini dinlemeğe başladı.

Haççа, yatağa girerken usulca Bayram'a sordu:

«Duttuğun ev nassıl?»

«Nasıl olacak, bayâ ev!»

«İçinde duşu var mı?»

Bayram şaşırdı:

«Ne duşu gı?»

«Anlatırdın ya hani... Hani eskeriyedeki gibi... Söylerdin ya... İnsanın depesinden dökülüyor derdin hani...»

«Haaaa!..» Ha evet, haa!.. Evet annadım! Emme şimdilik duşu yok Haççа! Hemi de şeherin her evinde duş yok ki! Emme hastanede var. Dilersen girip orda yıkanırsın. Zengin olunca duşlu bir ev yaparız kendimiz. Şimdi yoksuluz. Yoksulların duşu olmaz, olamaz Haççа...»

Yorganı usulca başlarına çektiler.

Irazca, hâlâ hayatta oturuyor: «Köpekler! Yılgın köpekler!..» diye söyleniyordu...

21

BİR AYRILIK...

Mert dayanır, namert kaçar...

Gün, Erle Çukuru'na yayılıyordu. Karataş'ın sığırı hergelesi, köy içinde toplanmıştı. İnsanlar gene işe kayda gidiyorlardı. Fasulye yoluyorlardı. Gübre çekiyorlardı. Kağnıların üstünde, eşeklerin ardında, bazı koşarak, bazı düşerek gelip gidiyorlar, dedelerinin dedeleri gününden beri sürdürüp geldikleri işleri, dertleri, gelenekleri, bundan sonra da sürdürmeye çalışıyorlardı. Yoruluyorlar, terliyorlardı.

Kara Bayram da kağnısını koşmuştu. Varını yoğunu hayata çıkarmış, bağlayıp denk etmiş, kağnıya yüklüyordu. Suratı iki karıştı. Çabuk çabuk merdivenleri inip çıkıyor, indirdiklerini yerleştiriyordu.

Irazca, merdiven başındaydı. Oradaki direğin dibine oturmuş, ayaklarını uzatmıştı. Bayram'ın, Haççа'nın, çocukların gelip geçişlerine bakıyor, kudurup köpürüyor, deli oluyordu, ama hiç bir şey demiyordu.

Epey bir zaman böyle geçti. Çocuklar gelip geçerken Irazca'nın ayaklarına değiyorlardı. Şalvarına, önülceğine bastıkları bile oluyordu.

Bayram, soluya soluya bir iki çuval buğday indirdi.

Irazca en sonunda dayanamadı:

«Götürün, hepsini götürün! Ambarı da silip süpürün! Çuvaldaki unu da götürün! Dırnaklarımla bir bir topladığım teneleri götürün! Ahırdaki malları, kümesteki tavukları, avludaki odunları, askıdaki misirleri, sırıktaki biberleri götürün! Ben de Ortaköy'e doğru dilenmeye çıkayım!..» dedi.

Bayram, adamakıllı bozuldu, Fakat hiç bir şey diyemedi. «(Sabret Bayram, yükle sen yükünü!)» dedi içinden.

Yatakları bir habaya sarmışlardı. Haççа da kucaklamış indiriyordu. Kocaman bir denk olmuştu. Ihlaya puflaya tam Irazca'nın önünden geçerken, ayağına bir şey takıldı. Irazca, yanıbaşındaki bir değneği uzatıp Haççа'yı durdurdu:

«Goy bakayım o yatakları yere!» dedi.

Haççа, koydu.

Irazca, habanın aralığından bir yorgana gözünü dikmişti. Tutup ucundan çekti:

«Bunu nere götürüyorsunuz? Bu size bubanızdan mı galdı? Söyleyin nere götürüyorsunuz?» Yorganı iyice çekip çıkardı. Yamalı, kırmızı renkli, fakat rengi uçmuş gitmiş çok eski bir yorgandı bu. İçinin yünü, pamuğu dışarlara çıkıyordu. Irazca: «O benim anacığımın yorganı!» diye bağırdı. «Onu yerine goy, devrilesice!..»

Haççа, şaşırdı kaldı.

Irazca, önündeki dengi deşmeğe başladı:

«İşte de yastığım!.. Hırsız köpekler, hırsız köpekler!» Olanca sesiyle bağırıyor, sabah sabah ortalığı çınlatıyordu: «Heç bir malıma dokanmayın! Ganınızı akıdırım sizin şuraya« Alca ganınızı akıdırım! Ölünüzü sererim merdivanın başına! Bırakın benim pırtılarımı, hırsız köpekler!..»

Haççа, ayıt beyit oldu. Dili tutuldu, bir şey diyemedi.

Aşağıdan Bayram çıktı geldi:

«Ne o gı, ne oluyor?» dedi karısına.

«Yastığımı, yorganımı götürmeyin diyor anam.»

Bayram, bir Haççа'ya baktı, bir anasına:

«Töbe Yarabbim, töbe!» dedi. Derin derin soludu. Sonra: «Bırak madem!» dedi Haççа'ya. «Bırak, neyi var, neyi yoksa galsın. Kendisi de galsın. Emme pişman olacak. Gatti pişman olacak. Bir havta bile dayanamayacak burda. Ardımızdan çıkıp gelecek.»

«Bekle!» dedi. «Bekle gelirim!.. Sen daha çok beklersin... domuz gözlerini çok ağardırsın anam gelecek deye! Bekle gelirim!..» Sesi, zehir gibi acıydı. Bayram'a batıyordu.

«Sen gelmezsen, ben gelirim seni götürürüm, ana!» dedi Bayram, belli belirsiz yılışarak.

«Yılışma! Erkeğsen yılışma!» dedi Irazca. «Sen, anamı götürecem deye bir çık gel de, ben o zaman göstereyim sana! Hele bir çık gel. O zaman ben senin ağzına temelli sıçarım ya! O zaman şu evi başına temelli yıkarım ya!..»

Bayram'ın içinde ufacık bir umut vardı: «Belki en son takikada gönlü olur, gelir şehere...» diye düşünüyordu. O da eridi gitti. Karısına: «Götür, götür yerine goy şunun yastığını, yorganını!..» dedi. «Heç bir şeyine dokanma!..»

Haççça, yorganı içeri götürdü.

Bayram, habayı yeniden toparladı, sırtlayıp indirdi aşağıya.

Ahmet, bir kalbur kucaklamış, onu indiriyordu. Kalburda çanaklar, tabaklar vardı.

«Dur!» diye bağırdı Irazca.

Ahmet, sapsarı kesildi.

«Goy o galburu yere!»

Irazca, çekti kalburu önüne:

«Hırsız köpekler, sizi hırsız köpekler! Şunlara bakın! Şu çanak bana tâ ninem irâmetlikten galdı. Almış da nereye götürüyorsunuz? Kim dedi size götürün deye?» Aldı çanağı, hayata fırlattı. «Goyun onu yerine!» Sonra bir kaşık bulup aldı kalburdan: «Bu da gocamın sarı gaşığı!» Onu da attı. «Bir gırık iğnemi götürmeyin, iğnemiii!..» diye bağırdı. «Gağnıyı köyün içinde durdurur, ormancılar gibi bir bir yoklama yaparım! Garadaş köyünün içinde sizi irezil ederim!.. Hırsızdır bunlar deye Erle Çukuru'na şan ederim hepinizi!..

Ahmet, başını eğmiş, kalbura bakıyordu.

Irazca: «Haydi götür gayri! Götür, onlar sizin!.. Götür de goy gağnıya! Sonra da defolup gidin buralardan! Gözlerim heç birinizi görmesin! Sakın duralım demeyin buralarda!.. Çimçiy yirim sonra sizi!»

Ahmet, titreye titreye kalburu alıp aşağıya indi.

Bayram:

«Almayın ulan şunun bir şeyini! dedi Ahmet'e. «Deli damarı duttu gene! Beni tâ Buldur'dan buraya bir daha yoracak. Halbuysam ne var şimdi bizimle gitse! Emme, deli damarı eyice duttu!..

Irazca, yukardan bağırdı:

«Damarların gopsun! Südü sümüü bozuk! Çektiğin damarlar gopsun! Gitmem, ben Buldur'a muldura gitmem! Sevgili Garadaş'ımdan bir yere gıpırdayamam! Gelip de anamı götürecem deye boş yere yorulma!..

Durup baktı birden,

«Bu destileri nere götürüyorsunuz pekey?..»

«Destiler bizim, ana!» dedi Haççа.

«Bok sizin! Bok sizin destiler!.. Kim verdi de sizin oluyor?.. Ben kendim aldım onları Gareyserlilerden. Destiler bizimmiş!.. Utanmadan bir de yalan söylüyorsun!..»

Haççа:

«Yalan söylemiyorum, ana...» dedi.

«Yalan söylüyorsun, domuz gibi yalan söylüyorsun! Heç kimsenin değil, benim o destiler!.. Benim!..»

Bayram:

«Gooooy... goy!.. diye bağırdı aşağıdan. «Goy dediğini, goy şunun! Varma üstüne! Damarı duttu. Biz şeherden yenisini alırız. Hem daha eyisini, daha gözelini alırız, goy!..»

«Şeher senin başına yıkılsın! diye bağırdı Irazca.

Haççа, gözlerinden damla damla dökmeye başladı:

«Madem doldurup gelivereyim ana...» dedi. «İğdeli'ye gidecem. Soğukça doldurup gelivereyim. Üzdüğün yetişir gadın anam. Daha fazla üzme gayri...»

Irazca, Haççа'nın ağladığını görmezlikten geldi:

«Üzdüğüm yetişirmiş!.. Sizin beni üzdüğünüz yetişmiyor mu, devrilesiceler?..»

«Gadın anam...»

«Gadın anan gapansın! Haydi git doldur. Doldur da götür. Goy gağnıya götür. Sadakam olsun!..»

Haççа, ağlayarak testileri aldı gitti. İğdeli'ye doğru yürüdü. Yolda gördüğü karı kız, durup durup lâf atıyordu: «Şehere göçüyorsunuz gayri ha? Hakkınızda hayırlısı olsun. Ayağınıza altı okka çarık geymekten gurtuluyorsunuz!..»

İğdeli Pınarı, duru duru gölleniyordu. Allıca morluca ba-

lıkları oynuyordu. Balıklar, bulana bulana, eğri eğri, birbirlerinin altından üstünden geçe geçe oynuyorlardı.

Haççа, paçalarını çemredi. Nalınlarını çıkarmadan suya girdi. Kollarını sıvadı. Testileri doldurdu. Sular buz gibiydi. Çarpa çarpa elini yüzünü yıkadı.

«Gadın sular, hoşçagalın!..» dedi. Avuçlayıp içti. «Biz buralardan gider olduk, hoşçagalın, gadın sular!..»

Avuçlayıp bir daha içti:

«Hoşçagalın gözel balıklar! Biz gider olduk. Yıkılası Garadaş'a sığamadık. Garadaş bize dar geldi. Daha geniş yerlere, şeherlere gidiyoruz. Garadaş, çatal boynuzlu Muhtar ile erişikli Deli Haceli'nin olsun!..»

Suyun içinde hem söylüyor, hem hıçkırıyordu. Avuçlayıp avuçlayıp yüzüne gözüne çarpıyordu. Sular, gözyaşlarını alıp gidiyordu.

Sudan çıkacağı zaman, kuşağının arasından bir bez çıkardı. Bezin içinde yumruk gibi bir hamur bezesi vardı. Hamuru, parçalamadan, öylece suya attı. Balıklar çokaştılar. Balıkların boncuk gibi gözleri vardı. Parlak, kara boncuklar gibi. Pulları da parlıyordu. Renk renk. Yetmiş iki renk üstüne balıklar. Hamuru kapışmaya başladılar. Haççа, ellerini suya daldırıp birisini ikisini okşamak istedi. Hiç kaçmıyorlardı. İnsana iyice alışmışlardı.

«Hoşçagalın gözel balıklar!..»

Testileri alıp yürüdü.

Evin önüne komşular toplanmışlardı.

Kosa, Irazca'nın gönlünü etmeye çalışıyordu:

«Git de bir sına... Yapamazsan gene dön gel!.. Seni zornan bağlayacak değiller ya!.. Bak, Bayram da, Haççа da işe gideceklermiş. Onlar işe gidince çocuklara kim bakacak? Oturur torunlarına bakarsın. Yerden göğe haklı oğlan... Eyice ocudu köyden. Başına gelmedik iş galmadı...»

«Başı gopsun! Ocumadan gitsin! Evimizin gapısına gara kilit asıp gidemem, Kosa!..» diyordu Irazca.

Ağali, Karataş köyünde beş yaşındaki çocukların bile bildiği ünlü hikâyesini söylüyordu:

«Garnı bozuk Gâbil, öz gardaşı Hâbil'i bir kıskançlık sebabıyla öldürdü. Öldürünce toprağa gizledi. Gizledi, emme garga geldi, habar verdi. Gocaman babuçlu Allah bu işten hazzetmedi. "Niçin, niçin! Gardaşını niçin öldürdün?!.." deye gökten nida geldi. Gâbil, buna heç bir cuvap veremedi. Ağzından kelâm çıkmadı. Dili dutuldu. Gâbil, Hâbil'i öldürünce, dünyada yetmiş şeyin nezzeti bozuldu. Denizlerin suyu datlı şerbet idi. Acı duz oldu. Yekün meyveler ballı idi. Ekşileşti. Buğday deneleri baş barmağım gibiydi. Ufaldı... Daha ötesine gidersen, havadan yağan gar, gar değil, un olarak yağardı. Havva Anamız, ettiğine doymasın! Gırlarda daş galmamış gibi, vardı un ile tahratlandı. Gocaman babuçlu Allah bunu gabul eder mi? Etmedi... Şimdi dünya buna vardı. Her şeylerin nezzeti bozuldu. Bozuluyor. Daha da bozulacak. Köylerde oturmanın dadı duzu galmayacak. Gomşu gomşudan nefret olacak. Herkes başını alıp gidecek. İşte Gara Bayram gidiyor. Siz sanıyor musunuz biz galacaz? Yooo!.. Biz de gidecez. Köyle durulmaz yerler olacak. Her ibnelik, her puştluk köylerde boy verecek. Eyilerin elinden bir şey gelmeyecek. Garılar gocalarına itât etmeyecek. Ayanlar azalar, gurullar, üyeler, çoban deye başa geçip güttükleri sürüyü yudacaklar... Eski datlardan dat galmayacak... Dahi de galmıyor. Eskiden köyümüzde bağ var idi. Salkım salkım ağ üzümler, salkım salkım mor üzümler olur idi. Şimdi var mı bir dene? Eskiden böyük güççük belli... dirlik düzenlik datlı idi... Şimdi dirlik düzenlik var mı?..»

Bayram, Ağali'yi dinlemiyordu. Malları kağnıya koşmaya uğraşıyordu. Koşup bitirdi. Heybeyi de eşeğe arttı. Danayı düveyi çıkardı. Tavukları iki seleye doldurdu. Ağızlarını cecim eskisiyle bağladı.

«Biz gidelim gayri!» dedi.

İki yanına bakındı. Sonra yukarı çıkıp Irazca'ya bir daha: «Haydi ana, gel yükünü yüceye yığma! Haydi gel bizimle! Gidelim birlikte!» dedi.

Irazca:

«Arlaaaaş!.. Arlaaş!..» diye parladı. «Her hazırlığını bitirdin

işte! Bir an önce defol git gözümün önünden! Gözüm senin gibi evlâdı görmesin, defol git!..»

Bayram:

«Pekey ana...» dedi. «Sen demesen de gidiyorum zati...» Gatti gararımı verdim... Gitmeye gidiyorum, emme sonunda çok pişman olacaksın, ana...»

Irazca, el demiyor, gün demiyor, bağırıyordu:

«Asıl sen pişman olacaksın! Garadaş benim öz yurdum... ağasıyle, çivisiyle!.. Ben neye pişman olacakmışım?»

Bayram:

«Haydi öyleyse, hoşçagal!» dedi.

«Uğurola! Cehenneme gadar yolun var, haydi uğurola!..»

Bayram eğildi:

«Ver elini öpeyim ana!» dedi.

Irazca, çabuk bir hamle yaptı, ellerini kuşağına soktu:

«Senin gibi köpeklere verilecek elim yok!» dedi.

«Pekey ana...» dedi Bayram. Bozula bozula geri çekildi.

Çocuklarını ardına dizip Haççа geldi:

«Hoşçagal ana!» dedi. «Ver elini öpeyim...»

Irazca, ona da çıkıştı:

«Arlasın!.. Beni goyup giden köpeklere verilecek elim yok benim!» dedi.

Kosa aşağıdan bağırdı:

«Eyi etmiyorsun Irazca! Boş yere gönül gırıyorsun!» dedi.

Irazca, Kosa'ya da çıkıştı:

«Fazla çenelenme Kosa! Fazla çenelenip depemin tasını attırma benim!.. Irazca'nın gırılan gönlünü heç gören yok!»

Kosa, iyice bozuldu:

«Pekâlâ Irazca, pekâlâ!..» dedi. Bir şey yemiş gibi, eliyle ağzını sildi. «Söyleyen ben değilim!.. Pekâlâ... Verme elini... Öz oğluna, öz gelinine elini verme...»

«Vermem! Öyle köpeklere elimi vermem!» dedi Irazca.

Haççа, bakınıp duruyordu. Gözyaşlarını sile sile merdivenlere yürüdü. Avluya indi.

Ahmet, Şerfe, Osman, bir bir Irazca'nın önünden geçip avluya indiler.

Irazca, hâlâ: «Vermem!» diye bağırıyordu. «Vermem, vermem!.. Köpeklere, köpeklerin eniklerine elimi vermem! Ben gönlü yüce bir Irazca'yım. Beni goyup giden köpeklere elimi dünyada vermem. İsterse öz oğlum, öz gelinim, öz torunum olsun!.. Vermem!.. Veremem!..»

Bayram, Ahmet'i eşeğe bindirdi. Toman, ayaklarının arasında dolanıyor, moğukluyordu. «Gel Toman!» diye köpeği kucaklayıp kağnıya attı.

Irazca yukardan bağırdı:

«Dokanma köpeğe! Şeherde köpeği ne yapacaksın? Senin kendin köpeksin!.. Köpek ne gerek sana? Götürme Toman'ı!.. Zehirleyip öldürürler şeherde, götürme onu!..»

Bayram, duymamazlıktan geldi:

«Toman, haydi Toman! Gel seni oturtayım şuraya!»

Irazca:

«Gitme Toman!» diye bağırdı. «Adamsan gitme!..»

Toman, Bayram'ın kucağından atladı. Merdivenlere yöneldi.

Irazca:

«Eferim!» dedi. «Eferim şuna!» Görüyor musun?»

«Bayram koştu. Köpeğin üstüne atıldı. İlk basamaklarda belinden yakaladı Toman'ı: «Bırakmayacağım ulan seni!» dedi. Kucaklayıp yeniden kağnıya götürdü. Tavuk selelerinin arasına oturttu. Bir ip buldu, ayaklarını bağladı: «Götüreceğim seni! Gözellikle gitmezsen, zorla gene götüreceğim! Hayır, şer!..»

Köpek moğuklanıyordu.

Avludaki adamlar, karılar, Irazca'yla Bayram'a sezdirmeden gülüyorlardı. Çocuklar gülüyorlardı.

Haççа, karılarla teker teker sarmaştı. Sultanca'yla, Sultanca'nın gelini Cemile'yle helâllaştı. El öptü.

Bayram da birkaç kişiyle tokalaştı, el öptü. Sonra kağnıyı çekti. Şerfe'yle Osman'ı öne oturttu.

«Haydin hoşçagalın!..» dedi.

Köy içine doğru ağır ağır yürüdü. Haççа, yani sıra geliyordu. Gördükleriyle helâllaşıyorlardı. Köyün içi fazla kalabalık değildi. Millet, harıma hendeğe çekilmişti.

Bayram, gördüklerine:

«Irzıgırık Muhtarla, Deli Memedin oğlu Haceli'ye selâm söyleyin!» diyordu. «Garadaş'ı onlara bırağıp gidiyorum. Geniş geniş paylaşsınlar!..»

Kimse karşılık vermiyordu.

Köyden çıktılar.

«Haydi Haççа!» dedi Bayram. «Bin bakalım gağnıya! Bin de çocukların yanına otur. Ben birez yörüyeyim. Hemi de danayı, düveyi süreyim. İkindiyle akşamın arasında, dar vakitte şeherdeyiz işallah! Yarın da malları bazara çekiyorum. Danayı düveyi... Öküzü eşeği... Öbür gün de hastanede işbaşı...»

Ağali, giden kağnının ardından baktı uzun uzun. Yerden bir taş alıp yere çarptı: «Böyle dünyanın, böyle köyün, böyle dirliğin anasını satayım!» dedi. «Olacak iş mi şu? Eskiden varsıllar göçerdi, şimdi yoksullar göçüyor şehere!..» Bir taş daha alıp gene yere çarptı: «Tuuu be! Tuuu... anasını satayım ben böyle dünyanın... Tuuu!..» dedi.

Bayramgil, sessizlik içindeki mezarlıktan geçtiler. Tarlaların içinden, ip gibi uzanan yoldan yürüdüler. Kağnıyla, eşekle, sığır sıpayla ağır ağır uzaklaşıp gittiler.

Karataş kaldı.

22

IRAZCA'NIN DİRLİĞİ

Irazca, kapılardan içeri girmiyordu.

Bayramgil gittikten sonra Sultanca geldi:

«Haydi gadın abam, kalk bize gidelim! Bu guru evlerde yalınız başına oturma! Şordan görenler delirmiş derler, haydi...» diye yalvardı.

Irazca gitmedi:

«Delirmiş desinler! Gitmem! Buradan bir yere ayrılmam!» dedi. «Deli meli, beklerim düneğimi!..»

«Öyleyse ben gelip burada yatayım! İki bacı, ölene gadar birlik oturalım...»

«Onu da istemem! Çekilin gidin başımdan! Ben dünyada heç bir şeycik istemem! Heç kimseden! Dahi senden!.. Ben burada, kendi inimde, yalnız başıma ölecem. Ağzına sıçtığımı Deli Bayram'a da ölene gadar ilenecem! Mâşara gadar hayır dua etmeyecem! Etmeyecem! Eeeeet... me... yecem!..»

Sabah kalkıyor, dışarı çıkıyordu. Merdiven başındaki direğin dibine yaslanıp oturuyordu. Çıt çıkarmadan, uzun uzun, köy içine bakıyor, camiye bakıyor, cami çeşmesinden ayırmıyordu. Aklına yemek içmek gelmiyordu. Ağzına bir kuru lokma koymadan akşamları ediyordu. Gelip gidene, lâf atana, soru sorana hiç karşılık vermiyordu. Dilleri alınmış gibiydi. İçinde denizleri yuvarlanıyordu. Öfkeleri kabarıyor, azıyordu. An oluyor, ağlamak; an oluyor, haykırmak istiyordu. Eline bir balta alıp köy içine çıkmak, cami çeşmesinin oraya durmak, geleni geçeni yaralamak istiyordu. Kırmak, dökmek; taş üstünde taş koymayıp yıkmak istiyordu.

Gene direğin dibindeydi. Yaslanıp oturmuştu. Bulanık gözlerinin gerilerinden gerilerinden, köy içine değil, köy içinden

çok uzaklara. İptakmaz Tepesi'nin oralara bakıyordu. Gene denizleri yuvarlanıyordu. Gene bağırmak, haykırmak, yada ağlamak istiyordu.

Birden, aşağılardan, harımlardan doğru bir patırtı koptu. Patırtı, gittikçe köye yaklaşıyordu. Köpekler havlayıp ayağa kalktılar. Tavuklar kaçıştılar.

Pat pat pat!.. Bir traktör gelip köy içinde durdu. Sarı boyalı bir şeydi. Önünde dana gözü gibi gözleri vardı. Kocaman tekerlekleri vardı. Pis bir gaz çıkarıyordu. Köy içinde durup duruyordu. Sonra bir pat pat daha etti. Küçük bir manevrayla çeşmenin önünde durdu. Yönünü, Irazca'nın evden yana getirip yeniden durdu. Ardındaki ekip arabasından Muhtar, Muhtarın oğlu Cemal, Haceli'nin küçük kardeşi Boz Ömer atlayıp indiler. Çalımla çevrelerine bakındılar. Birkaç boş adam, birkaç çocuk yanlarına yaklaştı. Muhtar, habire bıyıklarını kıvratıyordu. Onun da, ötekilerin de, üstleri başları ak toza batmıştı. Tozlarını çırpıyorlardı. Cemal'le Boz Ömer, bıyık bırakmışlardı. Biraz da zayıflamışlardı.

Muhtar:

«İşte sayın gomşular, moturu aldım en sonunda!» dedi. Başını Irazca'nın eve doğru çevirdi. «Bundan sonra tekerime daş goyanın anasını satarım! Yersiz yurtsuz eder, bu köyden atarım onu! Bundan sonra Garadaş'ta, gurt ile guzu, yan yana yörüyecek! Gardaşâne bir düzenlikle, hemi de barışıklık içinde, bilumum tarlaları sürecem. Dönüm başına on altı lira. Hırıltı, zırıltı istemem! Sakarlık, muhaliflik, münafıklık yasak! Beş on gün sonra da böyük seçim var. Ona da hazır olun. Vereceğim gomutları eyi dinleyin: Hökümeti desteklemeyen dürzülerin burnunu gırarım!»

Muhtar biraz durdu. Traktörün üstündeki kasabalı sürücüye döndü: «Benim ev Yokarı Mahallede, oraya sür!» dedi.

Motor, yeniden patırdamaya, yeniden pis kokular çıkarmaya başladı. O sıra Bekçi Mustafa belirip çıktı bir yerlerden. Muhtar, kasabalı sürücüye: «Dur biraz! Bir takike dur!» dedi. Mustafa'yı kolundan tuttu: «Haydi çık şunun üstüne! Çık da bir

motura bin köyün içinde! Hemi de kasabalı arkadaşa benim evi göster!..»

Mustafa, korka korka traktöre çıktı, sürücünün yanına oturdu.

Traktör, yukarı doğru pat pat ederek çekildi gitti.

Muhtar, iki yanına Cemal'le Ömer'i alarak, aşağı yukarı dolaşmağa başladı köy içinde. Yüksek sesle de konuşuyordu:

«Bundan sonra güne garşı işemek yok! Kim işemeye galkarsa anasını bellerim! Gırarım gafasını!.. Şimdiye gadar heç kimseye kendim bir şey demedim. Herkese usuletle mâmele ettim. Emme şimden sonra bakın neler yapıyorum!..»

Böyle diyor, sık sık Irazca'dan yana bakıyordu.

Irazca, usulca kalktı. İçeri girdi. Eline bir ırbık aldı. Hayatlara su serpti. Süpürge alıp süpürmeğe başladı. Hem süpürüyor, hem de ağır ağır: «Yılmam!» diyordu. «Benim adım Irazca... Ben yılmam! Yılmam! Benim adım Gara Bayram değil, Irazca! Yılanın ağzına sıçayım! Yılmam ben!..» Hayatı süpürüyordu.

Muhtar da, iki yanında iki "delibozuk", gidiyor, geliyor; Irazca'dan gözünü ayırmıyordu.

Irazca birden süpürge elinde, dikeldi:

«Bakma bu yana, çatar boynuzlu Muhtaaar!..» diye bağırdı. «Bakıp durma! Ne var burda? Gara Bayram, göçünü alıp şehere gaçtı! Daha ne istersin? Emme bak ben gaçmadım! Gaçmıyorum da! Gel, bir şey deyeceksen bana de! İşte duruyorum garşında! Gaymakamın başını yidin, Gara Bayram'ı gaçırdın, gel beni de gaçır! Benim de başımı yi! Ağzına sıçtığımın çatal boynuzu, gel!»

Muhtar durdu:

«Ne havlıyorsun bana garşı gı Deli Irazca!» dedi. «Sana şimdi ne deyen var?»

«Bir şey deyen yok da ne bakıyorsun gözünü dikip dikip? Gara Bayram Buldur'a göçtü! Garısını gızını alıp gitti! Emme ben gitmedim! Seninle yalnız başıma ben cenkleşecem! Habarcazın olsun!»

Çapar Kâzım, Muhtara sokuldu:

«Gara Bayram göçtü, Muhtar!» dedi. «Irazca ciddî söylüyor. Pırtısını gağnıya doldurup şehere göçtü. İnanmıyorsun emme, valla göçtü!»

Irazca birden:

«Eveeeeet, ciddîîî!..» diye bağırdı.

Muhtar:

«Ciddî olsun bakalım, deli garı!» dedi. «Ciddî olsun, Mâsar Osman'lık garı! Engücü seni de göçürürüm! Daha olmazsa yazdırır çızdırır, Mâsar Osman'a sevk ederim. Senin de habarcazın olsun bakalım!»

«Her şeyi yaparsın da bir o boku yiyemezsin!» diye bağırdı Irazca. «Bana Irazca derler! Telime dokanamazsın sen benim! Dokandırtmam!..»

Muhtar karşılık vermekten vazgeçti.

«Yörüyün ulan!» dedi yanındakilere.

Köy içinden yukarı doğru gittiler.

Irazca, süpürgeyi yeniden aldı eline. Hayatları süpürüp bitirdi. Merdivenleri süpürdü. İndi, avluyu süpürdü. Her yeri tertemiz etti. Ahırdan kürek çıkardı, süprüntüleri attı.

«Yarın da fasülle yolmaya gidecem!» dedi. Yüksek sesle bağıra bağıra konuşuyordu. «Yılmak yok! Ben yılmam! Ben yılacak garı değilim!»

Süpürge elinde, merdivenlerden yukarı çıkıyordu. Üst basamağa gelmişti. Birden ardında bir tıkırtı duydu. Dönüp baktı; yüreği ağzına geldi. «Aaaaa!..» diye bir çığlık attı:

«Toman!.. Sen misin, Toman?»

Bir zaman gözlerine inanamadı. Orada öylece durdu kaldı. Gözlerini iyice oğuşturdu. Oğuşturup oğuşturup baktı: «Toman!» Acı acı moğukluyordu. Ayaklarına sürünüyordu. Yalanıyordu. Ter içindeydi. İğneye ipliğe dönmüştü. Dili de bir karış dışarı sarkmıştı. Durmadan kuyruğunu sallıyor, moğukluyordu.

Irazca, süpürgeyi atıverdi elinden. Eğildi. Kollarını açtı:

«Gel, gel gucağıma, gel bakayım!» dedi.

Köpek, arka ayakları üstüne kalktı.

Irazca, köpeği kucakladı:

«Aslanım!» dedi. «Benim sarı köpeğim! Benim sarı aslanım! Mefâlı, hakikatlı Toman'ım!..»

Köpeği bağrına bastı. Yüzünü gözünü şapır şupur öptü. Kulaklarını öptü. Toman'ı, bir zaman bağrından, kucağından bırakmadı. «Mefâlım benim! Hakikatlım benim! İnsanlardan insanlıklı, oğlumdan gızımdan adamlıklı Toman'ım benim!» Dönüp dönüp öptü.

Sonra kalkıp içeri girdi. Sofradan ekmek getirdi. Döktü önüne: «Acıkmışındır, yi!» dedi. Bir çanağa da su doldurdu: «Susamışsındır, iç!»

Şimdi içi içine sığmıyordu. Dünyası yeniden kuruluyordu. Kuruyan dalları yeniden yeşeriyordu. Çabuk içeri gitti. Saksılarını dışarı çıkardı: «Gözel karanfillerim, güneşleyin!» dedi. Dallarını, yapraklarını okşadı. Diplerine su verdi.

Yeniden içeri girdi. Bir girip bir çıkıyordu. Ocağa ateş yaktı. Ateşe su koydu. Eleği, tekneyi ortaya getirdi, un eledi. Oturup hamur yoğurmaya başladı. «Hakikatlı Toman'ım, sadakatlı aslanım!» diye bağırdı. «Akşama bişi yapayım sana! Ilık sular ile yallar dökeyim her gün önüne! Şimdi sen dönüp geldin ya, sen bana dünyaları bağışladın! Dünyalar benim oldu! Dünyalar benim diyorum, dünyalar, dünyalar! Dünyalar diyorum! Deli Bayram otursun orda! Orda irezil sefil olsun! Masgara olsun! Buldur şeherini onu tapulasınlar da güle güle mallansın! Bayram'mış! Bayram günleri dünyaya geldi de Bayram dediydim... Demez olaydım! Nerden bir dedim!.. Ona Bayram deyen dillerim gırılsaydı!..»

Elinde elek, çarpa çarpa un eledi, hamur yoğurdu. Elek tüy gibi uçuyordu ellerinde. Hamur yoğurmak hiç zor gelmiyordu: «Zor mu gelir heeeç?» diyordu. «Heheheeey!.. Neye zor gelsin? Toman'ım dönüp geldi. Şimdi dünyalar benim! Ben şimdi Toman'ıma bişi yapıyorum!..»

İkindi zamanı, Irazca'nın evi bir yağ kokusuna battı. Ocağın başındaydı. Tava elindeydi. Bişi kızartıyordu. Bişileri tavada birer birer aktarıp dönderiyordu.

Toman, yanıbaşına uzanmıştı. Karnını yere yapıştırmıştı.

İkide bir dilini çıkarıp esniyordu. Sonra Irazca'ya sürünüyor, yalanıyordu.

Irazca, kızarttığı bişilerden yarımşar, birer Toman'ın ağzına tutuyordu. İçinden de sessiz sessiz türküler düzüyordu: «(Aslanım! Hakikatlım! Oğlumdan irelisin gözümde! Hilâf yoktur sözümde! İrelisin gözümde!..)» Ekleyip, uzatıp gidiyordu.

Bekçi Mustafa çıkıp geldi aşağıdan:

«Bereketli olsun, Irazca hala!» dedi. Ansızın. Fakat Irazca korkmadı. «Az dışarı çık Irazca hala! Muhtar seni istiyor!..»

Irazca, başını çevirip bakmadı:

«Göresim yok yüzünü!» dedi. «Yüzünün derisi yüzülsün! Ne yapacam ben onun yüzünü görüp de?»

Bekçi:

«Yanında Gurul üyeleri de var, Irazca hala!» dedi.

«Defolup gitsinler! Benim Gurulluk işim yok! Git, böyle söyle! Çıkarsam dünyayı başlarına yıkarım! Böyle söyle!..»

«Tahsildar da var Irazca hala! Çık cuvap ver!»

Irazca, yönünü Bekçiye döndü:

«Ne dedin, ne dedin?» diye bağırdı. «Ne dedin? Anlamadım?!..»

«Tahsildar var dedim. Tahsildar Yonis Efendi...»

Tavayı yere indirip acele acele dışarı çıktı. Vardı, merdivenin başına dikeldi.

Tahsildarla Kurul üyeleri, aşağıda bekliyorlardı.

Irazca. durup uzun uzun baktı. Sonra: «Ne istiyorsun Yonis Efendi?» diye sordu. Halbuki Yunus Efendinin ne istediğini iyi biliyordu. «Söyle, ne istiyorsun? Sıkılma, söyle?»

Yunus Efendi:

«Vergi!» dedi.

Irazca, bağıra bağıra, sözlerinin üstüne yüklene yüklene sordu: «Ne vergisi?»

«Arazi vergisi...» dedi Yunus Efendi.

«Arazi dediğin nedir?»

«Tarladır, topraktır Irazca...»

«Tarla, toprak dediğin neye yarar?»

Yunus Efendi, zorla güldü:

«Ekilir dikilir be Irazca! Ne soruyorsun böyle? Sen aklını mı oynattın?»

«Garışma, garışma!» diye bağırdı Irazca. «Garışma! Sen benim sorduklarıma cuvap ver: Neler ekilir, neler dikilir toprağa?»

«Arzın bilir Irazca! Ne ekersen ek! Arpa ek, buğday ek... Mısır ek, darı ek; istersen gumdarı ek...»

«Arpa buğday dediğin neye yarar?»

Yunus Efendi bir daha güldü.

Irazca:

«Gülme!» diye çıkıştı. «Ben gülüyor muyum? Gülmeden cuvap ver: Neye yarar?»

Tahsildar kendini tutamıyordu:

«İnsanlar yir be Irazca...» dedi gülerek.

Irazca biraz durdu:

«İnsanlar yir ha? İnsanlar yir demek?»

«Evet...» dedi Tahsildar.

Irazca, ellerini kalçalarına koydu. Kaşlarını çattı:

«Pekeeeey...» dedi. «Söyle bakalım: Hani benim insanım? Ben arpayı, buğdayı kime yidirecem? Cuvap ver: Kime? Kime? Kime?..»

Böyle ikileye ikileye soruyor, Tahsildarın karşılık vermesini hiç beklemiyordu. Bağırıp çağırıyordu:

«Söyle, kime? İnsanlar yir diyorsun! Var mı benim insanım? Var mı? Var mı? Varsa, hani? Hani? Hani, nere gitti? Hani? Hani?.. Bayram'ımı teziktirdiniz. Haççа'mı gaçırdınız. Benim Haççа'm dünyaların eyisiydi. Benim Haççа'm, ayların yıldızların içinde bir deneydi. Haççа'mın elleri nezik idi. Dişi gonuşur idi. İnsanlıklıydı. Galp gırmaz, gönül incitmez idi. Hatırnaz idi, -idi, -idi!.. Hani şimdi, nere gitti?.. Hani benim, daşa çalsan daşa giden, hani âlemleri imrendiren amadım?.. Amadımın kömürce gözleri var idi. Fidanca boyları var idi. Şirince dilleri var idi. Güldü mü yüzünde güller açılır idi, -idi, -idi, -idi! Şimdi hani?.. Şerfe'm hani? Lüle lüle saçları var idi... Seslensem, yedi mahalle öteden sesimi alırdı. Osman'ım hani? Hani nerde, hani?»

Muhtar, Bekçi, Kurul üyeleri, bakıp kalmışlardı.

Tahsildar, ne söyleyeceğini şaşırmıştı.

İçinin zehirini boşalttı Irazca:

«Şimdi ben sana vergi vermiyorum. Yonis Efendi!»

Yunus Efendi, birden toparlandı:

«Şu ettiğin lâfa bak, be Irazca!» dedi «Bana vermiyorsun ki zaten!..»

«Sana vermiyormuşum! Sana vermiyorum da kime veriyorum? Söyle bakalım: Kime?»

«Hökümete veriyorsun! Vergi hökümete gidiyor...»

«Hökümete de vermiyorum! Git söyle!..»

Tahsildar dartındı:

«Çok ireli gidiyorsun Irazca! Dutanak dutarım!»

«Dut! İstediğin gadar dut! Git, dediklerimi birem birem anlat: Vermiyorum vergi! Algısına da, vergisine de garışmıyorum bundan böyle! Git habar ver! Gelsin, eskeriyle, ordusuyla esir alsın beni! Mapuslara goysun, çürütsün! Şıp şıp şıp suları akan zindanlarda kemiciklerimi eritsin: Vermiyorum! Ellerime zincir bağlayıp, "İsyancı bir vatandaş!" deye bazarlarda çarşılarda göstersin, şan etsin: Vermiyorum! Ala şafakta darağaçları gursun, tanyerleri ışımadan, gurtlar guşlar uyanmadan ipe çeksin: Vermiyorum! Elimi dilimi kessin, dırnaklarımı söksün: Vermiyorum! Vermiyorum efendim, vermiyorum! Zorla mı? Vermiyorum! Haççа'm, Haççа'm!.. Sizin Haççа'mdan habarınız var mı? Haççа'm meleğ idi. Huyları, hörü meleğ idi. Datlı dilleri vardı. Gül yüzlüydü. Sarı güller gibi... neziğ idi. Hani?»

Daha çok bağırmaya, daha çok parlamaya başladı:

«Hani benim dirliğim düzenliğiiim? Haççа'm evimin şenliğiydi! Hani benim evimin şenliği? Var da sor hökümete: Nere gitmiş Irazca'nın şenliği, Irazca'nın dirliği? Var söyle: Sorup suval ediyor de! Cuvap bekliyor, de! Bu ev, eskiden böyle gupguru değil idi. Çorbamızın duzu, ağzımızın dadı var idi. Hani şimdi ağzımızın dadı? Nere gitti dirliğimiz?»

Muhtar, usulca Yunus Efendiye sokuldu:

«Dut istersen bir dutanak...» dedi. «Dut da, hökümetin alayhında atmayı görsün!»

«Dutun!» diye bağırdı Irazca. «Hepiniz bir olun, dutanak dutun! Ne dutarsanız dutun! İstediğinizi yapın!» Elinin tırnağını gösterdi: «Şu gadarcık korkum yok! Gelsin, yüzüne de söylerim: Eskerini toplayıp üzerime yörüsün! Gene söylerim! Gene söylerim: Vermiyorum vergi« Kırk para vermiyorum! Dırnağımı, şu kesip attığım bitli dırnağı vermiyorum!..»

Ardına dönüp içeri girdi. Kapıyı da çat kapattı.

Aşağıdakiler, biraz bekleyip birbirlerinin yüzüne baka baka çekip gittiler.

Yunus Efendi:

«Doğru söze Yonis emmin ne desin, Muhtar?» dedi. «Doğru söylüyor Irazca!»

Muhtarın suratından düşen bin parça oluyordu.

Evin içinde Irazca, kendi kendine söyleniyor, ağlıyordu:

«Haççа'mın elleri neziğ idi. Dilleri eziğ idi. Her huyları hörü meleğ idi. Haldan bilir idi. Hatırnazdı. İnsanlıklıydı...»

Evin içinde, böyle uzun uzun döndü dolaştı, ağladı.

Çok döndü, dolaştı; çok ağladı:

«Neziğ idi...» dedi.

Köpeğin karnını doyurdu:

«Neziğ idi...» dedi.

Bişi tavasını yerine astı:

«Neziğ idi...» dedi.

Hamur teknesini yerine koydu:

«Neziğ idi...»

«Neziğ idi...» diye diye sabahı etti. «Haççа'mın ayda yıldızda benzeri yoğ idi...» dedi.

23

KARA AHMET

Karasenir mahallesine, güler yüzlü bir ikindi iniyordu. Toz toprak sokaklar ışık içindeydi. Sarı, yeşil, turuncu, al; yedi elvan renge bölünürdü ikindinin ışıkları, kırılırdı. Kara önlüklü, ak yakalı, "öğlenci" okul çocukları, beşer onar kişilik kümeler halinde evlerine dönüyorlardı. Aralarında çanta dövüştürenler, ufacık tefecik sorunlar üzerinde tartışma çıkaranlar vardı. Karasenir Mahallesi'nin sokakları, epey bir zaman, elleri çantalı, ak yakalı, kız-oğlan öğrencilerle, sümbül tarlaları gibi bezenir kalırdı.

Kümeler, yavaş yavaş dağılır, evlerine çekilirdi.

Birinci sınıfın "D" bölümünde 814 numara ile kayıtlı Ahmet Kara, yani Karataşlı Kara Bayram'ın oğlu Ahmet, okuldan çıkar çıkmaz, hiç oyalanmadan evel geldi.

Şerfe, "sabahçı"ydı. Evde, kardeşi Osman'la oynuyordu.

Ahmet, kapıdan içeri bir «Heeeeyt!» çekerek girdi.

Şerfe şaşırdı. Ağasının hiç böyle «heyt!» çektiğini, eve şen geldiğini hatırlamıyordu. Ahmet dediğin, bir nice zamandır dut yemiş bülbül idi. Sus allah sus. Sandığın dibindeki tuz taşı konuşur, o konuşmazdı. Sus Allah...

Şerfe, kendi kendine: «(Allah Allaaah!)» dedi. «(Dur bakalım! Var bunda bir şey!..)» Sesini çıkarmadı.

Ahmet, önce yakasını attı boynundan. Sonra sırtından önlüğünü çıkardı. Avludaki musluğa gitti. Elini yüzünü yıkadı. Kapı ardındaki peşkiri aldı. Silindi, kurulandı. Ağzında kırık dökük bir ıslık. Çantasını kapının önüne, güneşin ikindi ışığına getirdi, koydu. Açtı içindekileri çıkardı. Kırmızı kaplı "Temiz Defteri"ni aldı, okşadı. Yan gözleri bir iki sefer kardeşlerini süzdü. Sesini, Ayşen öğretmenin sesi gibi hafif kalınlaştırdı:

«Kesin gürültüyüüüü!..» dedi. «Gürültü etmeyin bakalım!.. Gürültü istemez! Gürültüsüz çalışın!..»

Başını çevirip dersine kapandı. "AT" yazmaya, "NAL" yazmaya başladı. Yaza yaza defterini dolduracaktı.

Şerfe, Osman'a bakıp kıkırdadı. İki kardeş, birkaç sefer, sesli sesli gülüştüler.

Ahmet, sesini Ayşen öğretmeninkine benzeterek bağırdı:

«Gonuşmayın dedim sizeee!..»

Yeniden dersine döndü. İçinde bir şeyler vardı. Birden başını Şerfe'ye çevirdi. Yüzünde belli belirsiz bir gülümseme:

«Heç kimseye söylemem... sade anama söylerim! Söylemem kimseye! Söylemem gızım, söylemem! Boşuna uğraşmayın, söylemem!.. Valla da söylemem, billa da söylemem!.. Ben onu sade anama söylerim! Size söylemem ki!..»

Şerfe güldü:

«Neyi söylemezsin?» dedi.

Ahmet:

«Uufff!..» etti. «Adama bir ırât vermezler ki!..»

Gene dönüp dersine kapandı. Hem yazı yazıyor, hem mırıldanıyordu. Mırıldanması türküye benziyordu:

«Anam anam, gadın anam... Ata ot at gözel anam...» Uyduruyor. "Gelin Ayşe" türküsüne benzetiyordu: «Akşam olsun anam gelsin... Ahmet Kara selâm versin...» Gene "Gelin Ayşe" türküsü...

Şerfe, katıla katıla gülmeğe başladı.

Ahmet, birden ayağa kalktı. Vardı, Şerfe'nin başına dikildi. Ellerini de Irazca gibi kalçasına koydu:

«Terbiyesiz!» dedi. «Gız seni döverim valla! Senin canını çıkarırım! Bak, edepsizlik etme!..»

Şerfe sustu.

Ahmet, puflaya puflaya dönüp, dersine geldi:

«Ben ayı mı oynatıyorum? Ne gülüyorsun? Sen de açıp dersine çalışsana, eşşek! Valla bak, sonra sınıfta galırsın!»

Gene yazmağa koyuldu. Sonra aklına bir şey gelmiş gibi toparlandı. Elindeki kurşunkalemi bıraktı. Kaymakamın verdi-

ği dolmakalemi aldı. Onunla yazmağa başladı. Hem yazıyor, hem söyleniyordu:

«İnci gibi!.. Valla billâ inci gibi!.. İnci, inci, inci...»

Gene "Gelin Ayşe" türküsüne takıldı. «İnci gibi yazılarım... Meleşiyor guzularım... Guzuları güdeceğim... Bazarlara gideceğim... Aman Ayşa'm, yaman Ayşa'm... Dağlar başı duman Ayşa'm... Dağlar başı duman olsa... Seni burda gomam Ayşa'm...»

Şerfe atıldı: «Bak Ağa! Yanlış söyleme. Ayşa'm değil. Ayşe'm! Ayşe'm de. Gomam değil, komam! Komam de güzelce...»

Ahmet, ok gibi fırlayıp kalktı. Şerfe'nin önünde "esas duruş'a geçti. Topuklarını birleştirip tak selâm verdi:

«Emredersin gomutanım! Emrin baş üstüne! Ayşa'm değil, Ayşe'm diyeciiim!.. Gomam değil, komam diyeciiim!..»

Dönüp yazısının başına oturdu.

O sıra, Bayram'la Haççа geliverdiler.

Haççа, bir yeşilli basma giyiyordu. Köy kuşağını çıkarıp atmıştı belinden. Başına bir eşarp bağlamıştı. Ayaklarında siyah iplik çoraplar... Ama yeşil gözleri, ince elleri, tatlı dilleri aynı. İçeri girer girmez, koştu Osman'ı yakaladı. Öptü, okşadı. «Buğam, buğam benim! Garadaşlı buğam! Garasenir mehellesinin bötün düvelerini govalayacak benim buğam!..» dedi. Bıraktı, gazocağını aldı. Çalkalayıp gazına baktı. Sonra ispirto döktü. Kibriti çaktı:

«Durun size bir bulgur furayım! Böyün bir köy aşı yiyelim! Datlı bir köy aşı...» dedi.

Şerfe hemen düzeltti:

«Böyün deme ana, bugün de!..»

Haççа döndü, Şerfe'yi kucakladı:

«Aman şunun dillerine!.. Aman aman aman!.. Gurban olsunlar bunun dillerine!.. Pekey: Köy aşı yiyelim buggün! Oldu mu güccük hanım?»

«Olmadı... Güccük değil, küçük!..»

Haççа bayıldı. Kucakladı, şap şap öptü Şerfe'yi:

«Şimdi oldu mu küçük hanım?»

Şerfe:

«Oldu... tamam!» dedi.

Bayram, kapının önüne dikelmiş, Ahmet'e bakıyordu. O da çağşırı atmıştı. Bir şayak pantolon giymişti. Ucuz soyundan bir de ceket dikinmişti. Yüzü sakalsızdı. Başında şapka. Şehrin içinde şapkasız gezmeğe alışamamıştı.

Ayağının ucuyle Ahmet'e dokundu:

«Öğretmenin sana, dolmakalemle mi yaz dedi ulan?»

Ahmet, başını kaldırıp babasına güldü.

Bayram bir daha sordu:

«Cuvap ver! Dolmakalemle mi yaz dedi?»

«Dolmakalemle yaz demedi buba...»

«Niye dolmakalemle yazıyorsun?»

Ahmet başını eğdi:

«Ben yazabiliyorum ama...» dedi usulca.

Bayram kesip attı:

«Kapat bakayım onu! Öğretmenin ne derse onu yap! Merdiven basak basak, dürzünün oğlu!..»

Ahmet, kalemi kapatıp çantaya koydu.

Haççа, ocakta kaynayan suya bulguru salmıştı. Bulgur, fakır fakır kaynıyordu. Bir uçtan da sofrayı seriyordu: «(Şu Bayram ikide bir genzime kılçık gaçırır!)» dedi kendi kendine: Sonra yüksek sesle sordu: «Niye narkını gırarsın çocuğun? Dokanma, hangisiyle canı isterse, onunla yazsın! Ne garışıyorsun sen?»

Bayram:

«Olmaz avrat!» dedi. «Senin benim aklımızın ereceği iş mi okumak? Öğretmen ne derse öyle olacak! Öğretmenin dediğini yapsın! Kendi bildiğine giderse, şoraya varmadan sapıtır! Fidan yaş iken eğilir demişler... Şimdiden söyleyelim de, kusurlarını düzeltsin! Onun için, sen bana: "Ne garışıyorsun?" filân deye dakılma bakalım!..»

Şerfe, gene atıldı:

«Garışıyorsun değil baba, karışıyorsun! Ne karışıyorsun?»

Bayram, ne diyeceğini şaşırdı. Geri döndü, kızının çenesini okşadı:

«Olur bakalım güccük bülbül, olur!..» Kızını kucaklayıp öptü.

Şerfe bir daha düzeltti:

«Güccük değil babaaa! Küçük!»

Bayram keyiflendi:

«Başımıza başöğretmen kesildiniz gahba soyları! Her yânışımızı yüzümüze furuyorsunuz! Valla, konuşmaya korkar olduk içinizde!»

Şerfe'nin yeniden düzeltmesine kalmadan, Haççа:

«Haydin sofrayaa!..» diye bağırdı.

Koca bulgur, bulut bulut tütüyordu.

Çocuklar, sininin çevresine halkalandılar.

Haççа, Ahmet'in yanına geçti. Soluna da Osman'ı aldı. Ara sıra yemesine yardım ediyordu.

Bayram, bağdaş kurup oturmuştur.

Ahmet'le Şerfe'nin arasında genişçe bir yer boş kalmıştı. Köyden geldi geleli, orası öyle boş kalıyordu. Haççа: «(Irazca anamın yeri!)» diye geçiriyordu içinden. Bakıp bir hoş oluyordu. Irazca'yı hatırladıkça içinden bir yerler sızlıyor, içinin birtakım telleri kopuyordu.

Ahmet kaşıklamağa başladı.

Şerfe, pek saygılıydı. Babası kaşığını çekmeden kendi kaşığını uzatmıyordu.

Bir zaman hiç konuşmadan yediler. Kocaman tabaktaki pilav, herkesin önünde oyuldu. Şerfe'yle Ahmet'in arası, Irazca'nın yeri, ters kapanmış bir kavun dilimi gibi kaldı. Haççа'nın gözü oradaydı. Bayram'ın gözü de sık sık oraya takılıyordu. Bayram, gözü oraya takıldıkça bir eziklik, üstünde bir ağırlık duyuyordu.

Birden Haççа'ya çıkıştı:

«Yavu, sen bağdaşı kurup selbes otursan ya!»

Haççа, kocasına baktı:

«Irâtım eyi benim!» dedi.

«Irâtım eyi olur mu heç? Selbes otur!»

Haççа:

«Eyi böyle!» deyip kesti.

Ne yapsa, ne etse, o boşluğu kapatamıyordu.

Ahmet:

«Böyün...» diye anlatmaya başlayacaktı, sözü ağzında kaldı.

Şerfe:

«Böyün değil! Bugün... Bugün de şuna...»

«Dur gız be!» dedi. «Sen garışma benim gonuşmama! Ben bugün demeyecem, böyün deyecem! Var mı sana bir zararı? Okula vardığım zaman bugün derim. Evde: Böyün!..» Devam etti: «Böyün Ayşen öğretmen, Aydın oğlanı derse kaldırdı ana...»

Haççа:

«Eeeee?» dedi.

«Kaldırdı... o da bilemedi!»

«Sonra?»

«Sonra, Ayten gızı kaldırdı.»

«O bildi mi?»

«O da bilemedi!»

«Eeeeee?»

«Eyisi ana, "Kim bilecek?" diye sordu. Hiç kimse barmak kaldıramadı!»

«Ha sen kaldıraydın?»

«Önce heç cesaratım gelmedi ana. İçimden kaldırayım mı, kaldırmayım mı? diye çok düşündüm. Sonunda bir cesarat geldi, kaldırıverdim!..»

«Eeeeee?»

«Eyisi... Ayşen öğretmen: "Gel bakalım Garaoğlan! Hem soyadı Gara, hem kendi gara!.." Böyle dedi bana.»

Şerfe gene atıldı:

«Gara değil, Kara!..»

«Sen sus Şerfe!» Ahmet'e döndü Haççа: «Anlat anam!»

Ahmet anlatıyordu.

Ahmet anlatırken Bayram'ın gözü, hep Irazca'nın yerindeki pilav dilimine takılıyordu.

«... Kalktım ana tâtaya. Tebeşiri aldım. SUNA yaz dedi, yazdım. ATA yaz dedi, yazdım. OT yaz dedi, yazdım. AT yaz dedi, yazdım. Yazdıklarını oku dedi, okudum. Baktı galdı ana. Valla baktı galdı. "Eferim Garaoğlan!" dedi. "Sana çok eferim!" Sonra daha birçok sorular, ana: "Bir gün kaç seettir?"

"On iki seettir!" "Bir yıl kaç aydır?" "On iki aydır!" Her sorduğunu bildim ana! Çok eyi bildim. Bilince... yanıma geldi, elini başıma goydu: "Eferim Garaoğlan, sen bu sınıfta bir denesin!" dedi. Başımı okşadı. Elini boynuma doğru gezdirdi. Ayşen öğretmenin elleri ana, bir ısıcak, bir ısıcak... ellerini gezdirinci bir hooos oldum. Bir ter bastı ki üstüme, ana...»

Ahmet anlatırken Haçça'nın da üstüne ter bastı. Yüreği güm güm vurmağa, göğsü körük gibi inip kalkmağa başladı. Usulca elini kaldırdı, oğlunun omuzuna koydu. Omuzundan başına çıkardı:

«Eferim benim tosun amadım!» dedi. «Benim aslan Amadım! Okuyu-okuyuver oğlum sen! Okuyu-okuyuver!..» dedi.

Haçça, kaşığına pilav doldurdu. Pilavı ağzına attı. Döndürdü, döndürdü, yuttu:

«Oku da kendini gurtar, gara gözlü Amadım!» dedi.

Kaşığına bir daha pilav doldurdu, ağzına attı. Döndürmeğe başladı. Gözü Irazca'nın yerinde kabarıp duran bulgura kaydı. Ağzındakini zor belâ yuttu:

«Oku da... bizi gurtar, bizim akıllı Amadım!» dedi.

Kaşığını yeniden daldırdı, Irazca'nın yerindeki tümseği yıktı. Tabağın çevresinde bir iki daire çizdi:

«Oku da...» dedi. «Sade bizi değil, hepimizi gurtar! Cümlemizi gurtar!..» dedi.

Haçça, gözüyle de havada bir daire çizdi:

«Cümlemizi...» dedi.

Gözünde yaşlar vardı. Ağlıyordu. Bir iki sefer üst üste: «Cümlemizi, cümlemizi!.. Cümlemizi!..» diye hıçkırdı. Başka söz bulamıyordu sanki!

Pilavın o kısmı kaybolmuştu. Birden Bayram'ın yüzü aydınlandı. Gözlerini kapıdan yana, Karataş'ın, Erle Çukuru'nun bulunduğu yöne çevirerek Haçça'nınkinden daha büyük bir daire çizdi:

«Cümlemizi, cümlemizi gurtar ulan! Cümlemizi!..» dedi.

(1960)

Ankara 17.11.1975

Gökçegarga... ne ötüyon?
Tüylerini... ne döküyon?
Düşmanların toplanmışlar
Gara Bayram ne yatıyon?

Fiyatı 20 lira